

DE

CONSERVANDA
 BONA VALETVDINE,
 Liber Scholæ Salerni-
 tanæ.

DE ANIMI PATHEMATIS,
 & remediis quibusdam ge-
 neralibus.

CAPVT I.

Anglorum Regi scribit Schola tota Salerni,
 Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
 Cuias tolle graues, irasci crede profanum,
 Parce mero, cæcato parum, non sit tibi vas
 num:

*Surgere post epulas, somnum fuge meridianum,
 Ne melleum retine, nec comprim: fortiter animum.
 Hac bene si serues, tu longa tempore viues.*

PRÆSENS hic liber, à Doctoribus Scho-
 læ Salernitanæ in gratiam Regis Angliæ
 conscriptus, multa & varia conseruandæ
 bonæ valetudinis præcepta complecti-
 tur.

In hoc autem capite octo in primis generatim
 referuntur, quæ nos singulatim deinde, ac suo
 quodq;

A

quodq;

DE CONSERVANDA

quodque ordine explicabimus. *Primum* ergo est, ut tuenda sanitatis suae studiosus anxiferas, graueis & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet. *Cura enim* corpus vehementer extenuant & exsiccant, somnum impediunt, perpetuisque vigiliis conficiunt, vires destruant, febres etiam accedunt, ac grauissimis valetudinibus initia praebent: ipsae quoque melancholiam generant, pariterque calorem innatum resoluunt & extinguunt, & magis, si diutius durarint: Autor Galenus cum multis aliis locis, tum praecipue Aphor. libro 2. comment. 28. & lib. 3. comment. 31. & de tuenda sanitate lib. 1. cap. 11.

Cura.

Tristitia.
Galenus de
parua mala
exercitio, ca.
p. 110 l.

Sub eodem praecipito comprehendendi debent & *Tristitia*, quae & ipsa corporis naturam frigiditate & siccitate corrumpunt: id quod Salomon quoque capite 17. Proverbiorum suorum attestatur: Spiritus tristis, inquit, exsiccat ossa. Sed cum omnis maeritia generanda melancholia vim habeat, quo tamen vehementior ac diuturnior haec affectio fuerit, eo plus adfert periculi. Nam praeterquam quod corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodice contrahit, spiritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, & memoriam obtundit. In moribus item fortibus, uti a Nemesio capite viceesimo, de natura hominis, ex tertio libro Demonstrationum Galeni refertur: biliosa quaedam superfluitas consuevit in ventriculum desuere, & multo magis, quam per se ipse male affectus fuerit: quae sane molestiam exhibet, ut non prius a maeritia & cruciatu cesset, quam superfluitas illa vomitu eiecta fuerit, id quod Galenus etiam Aphor. lib. 6. comment. 50. testatur.

L. 117.

Idem de timore quoque intelligendum: nam & *Timor.*
 ipse intro & ad principium tum spiritum, tum
 sanguinem vna cum refrigeratione eorum quæ
 in summo corpore sunt, abducit ac contrahit;
 itaque etiam pulsus tum arteriarum, tum cor-
 dis, iis qui timent, minimi ac maxime imbecilli
 sunt: partes in superficie positæ algent, corpus-
 que pallefcit, tremor incidit, vox interrumpitur,
 & vires denique conuelluntur omnes. Quod an-
 tem in tristitia paulatim patiuntur homines, id
 in timore confertim accidit, dissidentibus scilicet
 inter se passionibus iis, non toto genere, sed
 magnitudine & vehementia. Itaq; etiam ob ti-
 morem & immensum mœrorem nonnulli re-
 pentina morte interierunt, quod scilicet imbe-
 cilla suapte natura animula eorum sub valido
 affectu oppressa confertim extincta & suffocata
 sit, quemadmodum luculenter & perspicue docet
 Galenus, libro 2. capite 5. de causis sympt.
 Quippe extingui eam accidit propter affectus i-
 plius naturam, vt cuius generatio in refrigeran-
 do consistat: Suffocari autem, eo quod totus san-
 guis vna commeat, atq; ad principium deferatur.
 Cuius sane rei insignia exempla extant apud
 Plinium libr. 7. cap. 36. naturalis historia. Quo-
 circa eum qui sanitatis suæ tuendæ curam susce-
 perit, cane peius & angue omnia illa, quæ non
 aspectu & auditu modo, verum & mentis agita-
 tione tristitia existunt, fugere oportebit. Quod Ar-
 ristoteles quoq; inuissæ videtur, quum proble-
 mate 5. sect. 7. scribit, in λαιποθυμίας inci-
 disse quandoque, qui homines suffocari laqueo
 viderent solū. Lege plura apud Stephanum Athe-
 niensem in librum 1. ad Glauconem comment.

*Tristari qui-
bus vtile.*

12. Hoc tamen ignorandum non est, quod obesius nonnullis quibus corpus immodice plenum est, ac iis etiam qui spiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum vtile sit, si curis, timore, & tristitiis conficiantur: quo nimirum spiritus calor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, excnuetur aliqua ex parte atq; auferatur: id quod vno ore confirmant Paulus Ægineta libro 1. cap. 57. Aetius libro 4. capite 32. & Rhazes libr. 4. cap 9. ad Almanforem.

Ira.

Secundum vt ab ira temperet. Nam cum ira fit feruor quidam ac vehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffunditur, vt eam plane dilucideq; Galenus libro 1. cap 4. de different feb. & in libro de causis morborum cap. 2. definit, necessario corpus ipsū immodice calefacit & excitat, quo fit, vt febrem nonnunquam accendat, in iis præsertim corporibus, quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere apta nata sunt. Etsi enim motus cordis sedetur, in hisce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidam etiã ira commoti, quasi attoniti ac extra se positi videntur. Sunt præterea qui impotenti ita impetuosius cõcitatos in ἀποπληξίαν incurrisse multos repenteq; animã expirasse, nonnullos vero furore comitialis morbi accessione, παραλύσι, conuulsione, podagra, & articulorum maxime ac totius corporis tremore comprehensos concidisse tradant. Obstat etiam animi iudicio, & rationis opera perturbat, & vt Cicero ait, ira præsentē nihil recte fieri potest. Offenduntur autem

tem

tem ab ira potissimum, qui temperaturam corporis totius calidiorē quam par sit, aut morbo, aut natura sequuti sunt: præcipue quando cor & caput naturali intemperie immoderate feruent, aut aliquo aduentitio calido affectu laborant. Animalibus tamen vitiiis, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. Epidem. partic. 5. comment. 9. autore, ira non leue præsidium adfert. Innatum enim calorem in ipsis iam torpescētem excitat adaugetq; Quod Hippocrates etiam libro 2. Epidem. partic. 4. in eum scribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda est, vt excandescētia inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in vasa subter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis & *κακῆ* laborantibus ex quibusdam interuallis & temporibus opportunis assumenda est: non sane ita continenter, vt facultas offēdatur: sed perinde vt exercitationes innatum calorem corroborantes non immoderatas facere oportet, sed tum opportune, tum moderate assumere, ita & excandescētia, si clarissimis Medicinæ scriptoribus Galen. lib. 3. cap. 10. de difficul. respir. Paulo lib. 1. cap. 58. & Aetio lib. 4. capite 33. credendum est,

Quibus irasci vult.

Tertium, vt moderate vino vtatur. Vinum enim modice haustum natium calorem adauget, teste Galeno cap. 4. de causis morborum. Vbi vero immoderatus bibitur, quam vt vinci possit, tantum abest vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora vitia gignat, quemadmodum copiose Galenus libro 3. capite 5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraplegia, & quæ Græcè

Vinum

caron & comata vocant, neruorum resolutio, co-
mitiales morbi, conuulsiones, tetani & debilitas
ventriculi ac reliquorum membrorum omnium
immodicum vini potum comitantur, quorum
vnumquodque frigidum est vitium. Sed de his
plura infra capite decimoquinto.

Cœna.

Quartum, vt in cœna modico cibo vtatur: exi-
gius namque cibus à facultate vinci perfecte &
facile potest. Qui vero noctu multum ingerunt,
ventriculunque nimio cibo onerant, dolorem
primum & angustiam perpetiuntur, deinde nec
probe dormire, nec recte concoquere possunt,
quod nimia copia facultas aggrauetur, ceu ni-
mio pondere pressa, subindeque superare inges-
tum cibum nequeat, id quod & infra cap. 5 vbe-
rius ac fusius declarabimus.

Quintum, vt statim à sumpto cibo surgat: hoc
enim ad cōcoctionem facit, quia cibus sumptus
ita facilius descendit in imum ventriculi, in quo
Gal. lib. 5. cap. 5 de locis affect. teste, cōcoctionis o-
pus perficitur. Infra cap. 2. & 76.

*Somnus mes-
vidianus.*

Sextum, ne à prandio somno indulgeat. Is nam-
que somnus, qui cibum statim excipit, fumosis
exhalationibus caput replet, destillationesque
parit. Sed de hoc vberius infra cap. 3.

*Lotii reten-
tio.*

Septimum, ne lotium diutius, quam natura
fert, remoretur: h'ne enim interdum oriuntur
duricia & igne, hoc est, vitia in quibus vi-
rina aut agre & difficulter excernitur, aut in totū
supprimitur ac cohibetur. Eodem modo calcul-
lus aliquando & aqua inter cutem gigni pethi-
bentur, neq; aliud quidquam aque vesicam læ-
dit, atque longior vltra mingendi voluntatem
lotii retentio, id quod testantur cum primis Ga-
lenus

Zenus lib. 6. cap. 4. de loc. affe&. Rhazes libr. 4. ca. 6. ad Alman. & Auicen. Fen 19 tract. 2. cap. 6.

Officium, ne compressis natibus ventris onus supprimere & retinere tenter: ita namque indu- rantur faeces in intestinis ob continuam succio- nem venarum mesaraicarum, quæ cum in testi- nis continuata omnem humiditatem e faecibus exugunt: quo fit, vt illa exsiccata difficilioris exitus intestina obstruant oppilentque: oppilatio- nem vero ob flatuum eductionis præclusionem & aliarum consequentium faecum coaceruatio- nem nocumenta sequantur, cum illa quæ cap. 4. enumerantur. tum etiam quæ referuntur à Cornelio Celso libro 1. cap. 3. Ex ventre, inquit, sup- presso inflammationes, caligines, capitis dolores, aliaq; superioris partis mala increfcunt. Quibus accedunt etiam, vt Rhazes testatur, τειρομὸς & cibi fastidium, quod malum Græci αἰόσιμον, Latini vero appetentiz amissionem vocant.

Excrementorum retentio
110.

Summopere præterea cauendum, ne in exone- randa aluo nimio conatu vtatur: nam & hinc nõ raro sequi solet τειρομὸς, hoc est, crebra & ina- nis egerendi voluntas aut exitus intestini, quod ab osse sacro ad anum vsque pertinet, Græcis, ἀπὸ θυμῆων ἐν τρεῶν καὶ ἀέρος dicitur, Latinis Ionga, non rectum, & princeps, teste Andrea Vz- falio lib. 5. fabricæ humani corporis.

Ultimo tandem loco subiungitur, longissimo tempore victurum, quicumque hæc præcepta stus diose & diligenter obseruauerit.

Si tibi desicant Medici, medici tibi fiant

Hæc tria mensibilibus requies, mox rata data.

Hoc loco fit mentio trium remedium, quæ

A 4 in

in defectu Medici vicem eius cum apud alios,
tam nobiles maxime & excellentes viros supple-
re possint.

*Mens hila-
ris.*

*Galenus de
partea. pila
exercitio cas-
pita 1.*

Primum, Animus hilaris ac latus: latitia enim
calorem excitat naturalem. Spiritus temperat &
puriores reddit, virtutem corroborat, & tatem
floridam facit, iuuenile corpus diu conferuat, vi-
tam prerogat, ingenium acuit, & hominem nes-
gotiis quibuslibet obeundis aptiorem reddit.
Conuenit autem vt hæc ipsa latitia siue gaudiū
bonæ valetudini commodum, sit temperatum,
non excedens modum, neque repentinum. Ni-
mio enim & repentino gaudio, quemadmodum
Galenus lib. 2. cap. 5. de Symptomaton causis, &
Alexander Aphrodisæus problemate 21. memo-
ria prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, vt vir-
tus vitalis vna cum innato calore tota egeratur
ac dissipetur, adeoque syncope nonnunquam &
repentina mors consequatur. Atque huius quid-
em rei extant horribilia ac pertimescenda ex-
empla apud T. Liuium Deca. 3. libr. 2. Val. Maxi-
mum libro 9. cap. 12. Plinium lib. 7. cap. 32. & 53.
& A. Gellium lib. 3. cap. 15. At enim cum iuxta
tristissimum scholis medicorum dictum, contra-
ria contrariis curentur ac depellantur, illis po-
tissimum gaudium addiscendum est, qui tristio-
ribus animi pathematis immodice consueverunt.
Quod sane per illa cumprimis consequentur,
quæ principes facultatum partes corroborant,
sanguinem bonum generant, & spiritus instaurant:
eadem quippe & menti, Auicenna 4. 1. ca-
pita 1. & 11. 3. tract. 2. cap. 10. teste, gaudium & læ-
titiam conciliant adiunguntq; Huiusmodi por-
ro sunt cibi suaves & boni succi, vinum subtile

*Gal como-
vent 5. in 6,
de morbis
vulg. apher.
9.*

ac delectabile, boni & fragrantis odores, delectabilium rerum commemoratio, & cum amicis & familiaribus frequentior & iucunda conuersatio. Quare, vt Eobanus noster diferte caecus admonet:

*Vtere conuiu non tristibus, vtere amici,
Quos nuga, & resus, & ioca salsa iuuant.
Quem non blanda tenent varii modulamina cantus
Huc iecor & renes, agraq; corda stupent.
Nam nihil humana tanta dulcedine mentes*

*Afficit, ac mel ex nobile vocis opus:
Terge lyram digitis, animi dolor omnis a'hibet,
Dulcor sonum reficit tristia corda melos.*

Atque hinc inde adeo est, quod grauissimus autor Plutarchus in libro de virtute morum tradit, Pythagoram animo pacando sedandoque ab affectibus & perturbationibus vehementioribus Musicam adhibere solitum. Sic Saul quoq; per David psallentem à spiritu maligno liberatum legimus. His similia & scitu non indigna libro 1. & 14. Dipnosophiston Athenæus refert. Atque hætenus quidem dicta magna ex parte hæc etiam versibus ex Hieronymo Fracastorio complexi sumus.

*Tu tamen interea effugito que tristia mentem
Solicitant, precul esse sub cura q; nocturnaq;
Pallentem, vltices iras: sint omnia lata.
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoq; leta iuuabunt
Munera, sic dulces epulae, sic copiarerum,
Sic vrbes, sic ruri opes, & summa voluptas,
Visere sæpe amnes nitidos iteunde q; Tempe,
Et placidas summi seclari in montibus aurat,
Accedant iuuenum q; chori mistaq; puella.*

Secundum, Animi tranquillitas: Nobiles enim

A ; &

Tranquilli-

tas animi.

&

& excellentes viri, ob maximas & diuersas causas quas sustinent, (si ipsis cetera omnia ante pariter adfuerint,) mentis inquietudine magis quam mediocri conditionis homines laeduntur. Nam si quid aliud, haec maxima somnum impedit, qui nobilibus, cum biliosa fere & siccioris naturae sint, imprimis conueniebat. Vigilae vero, ut Galenus lib. 7. cap. 6. Therapeu. metho. autor est, magis adhuc totum corporis habitum siccant, adeoque iis qui alioquin ex siccitate laborant, infestissima sunt. Vel *requies* hic ad corporis quietem, quae motui opponitur, referenda est. Nam & haec quoque ad valetudinem necessario adhibetur. Calorem enim naturalem assiduis laboribus frantum ac dissipatum reuocat, vires exhaustas ac pene perditas recuperat, adeoque praestat ut animal se colligat, ac durare possit. Quod diserte admodum apud Ouidium lib. .epist. 4.

Quod caret alterna requie, durabile non est,

Haec reparat vires, fessaque membra leuat.

Eleganter autem alternam requiem vocat sicut enim non semper laborare, ita nec semper quiescere expedit.

Dieta moderata.

*Tertium, Moderata dieta, id est, modus seu ratio viuendi, Graecis communiter *Dieta* dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidam Graecam dictionem retinere, ac Latinis characteribus diatam scribere maluerunt, vulgus Regimen sanitatis. siue regulam victus appellat. Complectitur autem in se non modo quae ad cibi & potus rationem attinent, sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales Medici vno ore vocare solent: Harum enim commodus & moderatus vsus saluberrimus est, & corporis constitutionem*

nem

BONA VALETVDINE.

nem conseruat: intempestius vero & immodicus sanitatem, adeoque naturam hominis corrumpit. Vt igitur vita morbis omnium minime obnoxia fit, harum legitimus vsus solite ac diligenter seruandus est. Plura infra cap. 55.

DE CONFORTATIONE
Cerebri.

CAPVT II.

Limina mane, manu surgens gelida lauet unda,
Hac illac modi: um purgat, modicum sua membra
Extendat, crines peccat, dentes fricat: ista
Confortant cerebrum, confortant caetera membra,
Dote cali, sta pranse, vbi frigesce, minute.

Hic traduntur sex praecepta de confortatione
tum cerebri, tum reliquerum membrorum omnium.

Primum, vt singulis diebus mane oculi ieiuno lauentur, à sordibus enim & lemis, quae in ipsis noctu coaceruantur & palpebris adhaerescunt, ne inde laesionem percipiant aut corrodantur, diligenter repurgari debent, idque aqua clara, viscida, & frigida inspersa potius quam per manus admota faciendum est, vel certe in eadem aperti ambo quoad poterunt immergendi, ac longiore deinde temporis spacio supprimendi sunt. Hoc enim non abstergit modo ac claros nitidosque reddit, sed sanos etiam conseruat, visumque acuit & confortat: & maxime in iuuentute, quemadmodum Paulus Aeginet libro 1. cap. 31. Razes libro 4. capite 22. ad Almanf. & Auic. 33. Tract. 1. capite 1. & 3. 3. Tract. 4. cap. 3. fidelissime tradunt. Cur autem frigida magis quam calida lauari debeant, ratio haec est, quod vt Galenus iam alibi saepe, tum maxime aph. libro 1. com-
men.

Visum conseruans.

mentario 16. & libro tertio, capite 41. de aliment facult. & capite 86. artis medicinalis testatur, conseruatio in temperatis semper per similia fiat. Oculi vero, vt lib. 5. cap. 1. de genera. animal. & lib. 2. cap. 10. de partibus eorundem, & in lib. de sensu & sensibili ca. 2. Aristot. scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potius, quam calida lauari debent. De recreatione & confortatione visus paulo post, & infra capite 79.

*Manuum
lotio.*

Secundum, vt manus quoq; lauentur: cum enim instrumenta sint, quibus emundantur organa superfluitatum cerebri, aures nimirū, oculi, nares, & os. conueniet sane & ipsas cum primis esse mundas. Lauandæ igitur sunt, sed frigida magis, quam calida. & hoc quidem cum alias ob causas, tum maxime quod lotio manuum in aqua calida, & præcipue post cibi sumptionē, Auicenna 16. 3. Tract. 5. cap. 1. teste, vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in ventriculo ac reliquis nutritionis membris concoctionem operatur, per eiusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta sit concoctio, quæ potissima generationis vermium causa existit Plura de lotionem manuum infra cap. 23.

*Calida manuum
lotio
vermes generat.*

Motio.

Tertium, vt postquam è somno experrectus surrexerit, paulatim inambulando se moueat, vt primæ & secundæ concoctionis excrementorum redundantie, quæ sunt fæces & vrina, descendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adiuuenturque.

Pandiculationi.

Quartum, vt sub idem tempus pandiculetur, hoc est, manus, pedes, & simul totum corpus extendant: quo videlicet spiritus vitales vna cum san-

sanguine, qui per somnum intro magis fugiunt, vt libro 6 part. 5. Epid. aph. 29. doctissime & breuissime Hippocrates dixit, ad exteriora membra reuocentur, eoq; modo spiritus cerebri puriores ac temperatiores reddantur.

Quintum, vt crines pectat & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri vapores in somno collecti ab oculis ad superiora alliciuntur ac dissipantur, & spiritus temperantur, subtilioresque fiunt. Pectinis igitur supra caput administratio sensuum instrumenta & corpus reliquum corroborat, visum acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeoque ob id ipsum interdiu sapius reuocanda est, veluti Auicenna 3. 3. Tract. 4. cap. 3. copiose scribit. Atque huic sane instituto pecten eburneus probe politus & laeuigatus tutissimum præstabit vsum, moderate à fronte ceruicem versus quadragies ductus, Marfilio Ficinolib. 1. de vita cap. 8. teste.

Sextum, vt dentes fricet ac mundet: immundities enim dentium præterquam quod oris graueolentiam parit, spiritus etiam fætidus, impuros, & turbulentos exhalat, qui ad cerebrum eleuati, ipsi non paruam noxam inferunt. Sordes item dentium cum cibo permixtæ & in ventriculum delatæ, cibum ipsum sæpe corrumpunt. Idem de lingua iudicium est: nam & huic adherentes sordes, ne in ventriculum deferantur, diligenter abstergendæ sunt. Quare os mane exporrecto gargarizandum, & nisi hyems sit, multa aqua frigida cui aceti nonnihil admistum sit, fouendum est, vt eleganter admodum lib. 1. cap. 2 Cornelius Celsus præcipit. Nihil autem dentibus æque nocet, ac frequentior lactus esus, veluti,

Tectere orines.

Dentium immundities.

ri Galenus lib. 3. cap. 14. de alim facult. diserte & copiose scribens admonet. Nocet, inquit, lactis esus assiduus dentibus, & circumdatis carnibus, quas gingiuas nominant. Has enim humidam, dentes vero putrefactioni & erosioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os vino diluto colluere conuenit. Satius autem fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris. Ita namque omne caseosum, quod ex lacte dentibus ac ginguis circumfixum fuerit abstergetur. Quod si etiam cuiuspiam tam robustum sit caput, ut vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & ginguis consuluerit: verumtamen & mel uino permistum misturam ex utroque reddit meliorem. Illud uero dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit presidium, si quis post sumptum ipsum primo mellicrato, deinde uino adstringente os colluat. Hæc ille: Porro modus quo dentes à putredine, erosione, dolore, & graueolentia vindicari possint, optimus nobis à Dioscoride libro 4. capite 144. Plinio lib. 26. capite 8. Galeno lib. 8. capite 36. de simp. medic. fac. & libro 3. de compos. phar. sec. loc. capite 18. & Auicenna 7. 3. cap. 2. præstituitur: ut os singulis mensibus uino, uel aceto, in quo Tithymali radix ad diraidias decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solum dentium ac oris commendat odorem, sed eorundem etiam dolori auxiliatur, & sanitatem conseruat. Plura infra capite 80. Aures quoque bene à suis redundantibus exoneranda sunt, neq; solum eorum excrementorum quæ manifeste per certos meatus, sed omnium etiam, quæ occulte exeunt, uacuatio laceranda & molienda est.

*Lotio præfer-
re aani a dolore
dentium.*

Viii

Utinus versus tria præcepta saluberrima com- *Balnearum*
 plectitur *Primum*, vt balneo lotus atque astuans *regimen.*
 omni cura & diligentia aduersus ambientis cœ-
 li frigiditatem intemperiem sese munit & de-
 fendat: ne illa scilicet per poros à balneo apertos
 in omne corpus permanens, ibidem mali quid-
 piam ingeneret. A contrario siquidem ad con-
 trarium repentina & inordinata transgressio,
 Galeno aph. lib. 3. com. 22. teste, periculosa ad-
 modum existit, præsertim cum facta ad frigidita-
 tem subita commutatio eos, qui antea distilla-
 bantur & per sudores euacuabantur, humiores
 iam in profundum corporis repellat, adeoq; par-
 tes etiam ad ventriculum atq; intestina attinens
 tes offendant.

Obseruandum etiam ne à recens accepto cibo
 balneo statim vtatur, neque protinus post lotio-
 nem comedat aut bibat: qui enim paulo ante bi-
 bit, huic caput repletur: qui vero cibum sumpsit,
 huic non caput modo, verum & corpus totum a-
 limoniam ad se, priusquam concocta fuerit, tra-
 hit, adeoq; crudis & inconcoctis humoribus im-
 pletur. *Statim vero* post lotionem cibum vel po-
 tum sumere, caput replet, deuoratumque inter-
 dum superfuitare facit, quemadmodum copio-
 se in 2. libr. de vict. rat. in morbis acutis, com-
 ment. 55. & 56. & in lib. de Marasmo cap. 14. Ga-
 lenus offendit. De potu idem confirmat etiam
 Cornel. Celsi qui lib. 1. cap. 3. in eum scribit mo-
 dum: illud nosse oportet, quod ex labore sudans
 tifrígida potio perniciosissima est, atque etiam
 (cum sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis.
 Abalneo quoque uenientibus Asclepiades inu-
 tilem eam iudicauit. Atq; ea hac quidem causa,

quod

quomodocūque sudanti adhuc, frigidum bibendum non est. Cauendum etiam, ne in ipso balneo comedat, bibat aut dormiat: inde enim bona ventriculi concoctio obleditur, & natura pugna cietur, dum sanguis, spiritus, & calor naturalis adscitio balnei calore ad exteriora allecti & protensi ad interiora retrahuntur, & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in ventrem confluunt, qui non, vt in aliis somnis concoquantur, sed longe plures fiunt, inconcocti permanentes. Somnus vero à balneo vtilissime conceditur. Nihil enim est, vt Galenus lib. 4. cap. 9. de Sanitate tuenda scribit, quod æque concoquat ea quæ concoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, vt somnus à balneo.

*Stare à cibo,
aut leuiter
inambulare.*

Secundum, vt paulisper à cibi sumptione erecto corpore consistat: quo cibus ingestus in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, æquabiliter descendens, promptius concoquatur: ac raro deinde, nec ita longo incessu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor è profundo ad partes exteriores attractus dissipetur, adeoque cibi præpediatur concoctio. Plura infra capite 76.

*Statim à se
ēta vena
frigus ca-
ptare.*

Tertium, vt post venæ sectionem frigescat, quod est, in paulo frigidiore ambientis nos acris constitutione tantisper immoretur, siue decumbat, dum sanguis & spiritus per phlebotomiam exagitati sedentur & conquiescant. Atque huic quidem interpretationi assipulatur etiam Ioannes Fernelius, qui in libello de vacuandi ratione ne cap. 19. in hunc modum scribit: Neque igitur ad consuetam munia properet, neque celerius in-

am-

ambulet, neque vilo exercitationis genere se fatiget, neque vtatur Venere, neque protinus loca calidiora ingrediatur, neque in balneum descendat: quandoquidem sanguis & spiritus vehementius incitati, ne dissipentur aut incalescant, sedandi comprimendique sunt. Hactenus ille. Vel *Minute*, aduerbialiter hic accipiendum, pro eo, quod est parum siue paulisper, vt referatur scilicet ad ea quæ immediate præcedunt, & sic hic sensus: Sumpto cibo cælo frigidiori, paulisper exposito: quo calor innatus, propter eandem causam extrinsecus frigiditatem ad interiora refluxens & secedens meliorem tum concoctionem & sanguificationem, tum etiam nutritionem, operetur. Experientia siquidem constat, calorem per seipsum ac sponte quidem post cibi sumptionem, vt eum mutet facilius ac concoquat, in profundum refugere: atque hinc adeo fit, vt exteriora corporis membra, quæ ante vtumque calida sentiebantur, à prandio atque cœna frigore & tremore concutiantur. Quare naturæ in eo quod recte operatur, opitulandum est.

DE RECREATIONE VISVS.

Additio,

Fons, Speculum, Gramen, hæc dant se: sive releuamen.
Mane igitur mentes, sub serum inquisito fontes.

Tria hoc loco recensentur, quæ insita naturæ vi & substantiæ quadam similitudine oculos recreant, & visum maxime consolantur.

Primum, Fons: per quem qualibet pura & perspicua aqua, siue ea sit fontium, siue fluuiorum, siue etiam puteorum intelligenda est. Hæc enim ob cognationem & similitudinem, quam cum

B oculis

oculis habet, visum citra violentiam cōgregans,
ad naturam reducit & recreat. Το γὰρ ἡγεῖται φύ-
σις αὐτῶν χρεῖζει τῶν ὀφθαλμῶν, inquit Galenus aphor.
lib. 1. comment. 16. Oculi autem frigidi & humi-
di, perspicui atq; omnium partium nitidissimi,
& pulchre politi sunt, perinde atque aqua, quo-
circa ab eiusdem aspectu eos corroborari simul
ac refici consentaneum est. Atque hoc sane con-
silio Aristoteles Alexandrum illum cognomen-
to Mavium instituens, ei præcepisse videtur, ut
frequenter ac diutius aquam viridem, clarā &
perspicuam intueretur, oculosque in ipsam sub-
mergeret; eiusque rei testem habemus non con-
tinentium Ioannem Mesuen in opere practi-
co de ægri tudinibus oculorum. Cæterum si nul-
la fontium aut fluuiorum inspiciendorum facul-
tas fuerit, oculis profecto ex aquæ frigidæ, claræ
& perspicuæ in peluim viridem infusa contuitu
eadem accedet commoditas.

Speculum.

Secundum, Speculum, quod & ipsam utique o-
culorum aciem eadem ratione excitare putan-
dum est. Oculus namque lævis est & lucidus, ac
splendens instar speculi: quod tum experientia
inter omnes constat, tum à Plinio quoque libro
II cap 37 ostenditur. Oculis, inquit, absoluta vis
speculi, adeoque ut tam parua illa pupilla totam
imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pieres
que alitum è manibus hominum oculos porif-
simum appetant, quod effigiem suam in iis cer-
nentes, velut ad cognata desideria sua tendunt.
Causa etiam cur speculi inspectione oculorum
acies excitetur, adeoque visus substantia cōser-
uetur, hæc adsignari potest, quod radii in super-
ficie speculi collecti, cum ob densitatem & duri-
tiam

tiem eius ulterius procedere non possint, minime dissoluantur ac dissipentur, ob æqualitatem lauitatemque seruentur in fracti, ob nitorem vero augeantur, & multo quam prius erant reddantur fortiores; quod nec ipsum sane Aristoteles, Mæ sue referente, ignorauit, cum eundem illum Alexandrum adhortaretur, ut se subinde ad tersum & directum speculum conuerteretur, & longiori deinde temporis spatio oculorum aciem in ipsum defigeret.

Vitrea quoq; vocata conspicienda visus substantiam conseruant, adeoque præstant ne oculi minoribus rebus cõuendis visu fatiscant, neque spiritus resoluantur. Atque hinc certe gemmarum sculptores & aurifices subtiliter quidpiam ac ingeniose sculpturi eiusmodi vtuntur conspiciendis, aut sane per phialam ex tonui puro atque albo vitro conflatam eamque clara & perspicua aqua plenam oculorum aciem rei sculpendæ intendunt. Cur vero ira visus non defatigetur, in causa est, quod species de medio clariori ad densius permeantes maiores simul & crassiores appareant, adeoque visum conseruent.

Cor spicilia vitrea.

Tertium, Gramen, per quod quarumlibet herbarum frondiumque ac altarum etiam rerum virentium contuitus accipiendus est. Oculis enim iucundissimum spectrum viriditas est. Atq; hinc sane Aristoteles problemate 20. sect. 31. quaerit: Quamobrem cum cæteras intuemur res, conspectus noster peius afficiatur atq; fatiscat, cum ad virentes herbaeque coloris inspicimus, ut olera cæteraq; his similia, recreetur, meliorq; euadat. An, inquit, conspectum in alba nigraue intendente min. me possumus, propterea quod vtrunque

Viridia.

B 2 id

id genus coloris videndi viribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi nigrique obtinent, itaque aspectus cum rædiocri lenique obuiio afficiatur, nihil debilitatur: imo vero corroboratur atque reficitur. Hac ille. Quamquam autem viridia omnia, utpote temperatissima, visum maxime colligant, atque oculos reficiant: inter ipsa tamen alia aliis efficaciora inueniuntur. Sic certe nullius aspectus smaragdus iucundior est. Quod Plin. lib. 37. cap. 5. discrete iis significauit verbis: Herbas virentes, inquit, frondesque auide spectamus: Smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius illis comparatum viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec fatiant, cum & ab intentione alia obscurata aspectu Smaragdi recreatur acies, scalpentibus gemmas non alia gratior oculis refectio est: ita viriditate lassitudinem mulcent. Idem fere libro 29. cap. 6. de scarabeo viridi scriptum reliquit. Scababei, inquit, viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Neque obstat quod Galenus cap. 2. & 6. lib. 1. de Symptomatum causis, ubi ex professo de iis agit, quæ oculos aut molestant, aut offendunt, & lib. 10. cap. 3. de vsu part. cæculus & fusco recreandi & reficiendi visus quam maximam vim inesse scribit. Sunt enim & hi colores medii atque temperati, adeoque ob id oculis gratum & iucundum spectaculum præbent, visumque morbo affectum aut fatigatum corrigunt ac recreant: quod omnibus sane coloribus ad medium inclinantibus commune est. Hoc igitur prouidentes pictores, quando in albis coriis & con-

con-

consimilibus rebus. quibus facile visus offenditur, pingunt, colores cœruleos ac fuscōs apponunt, in quos subinde intuentes recreant oculos acrescunt. Atque etiam ophthalmia laborantes lux quidem offendit, eosq; arguit: fusca vero ac cœrulea sine dolore intuentur. Quæ hætenus dicta sunt, ea omnia Marsil. Ficini libr. 2. cap. 14. de producenda vita, planius & dilucidius iis verbis expressit: Causam, inquiens, perquiremus, ob quam color viridis visum præ cæteris foueat, salubriterq; delectet. Inueniemus tandem naturam visus esse lucidam, ac lucis amicam, volatilem tamen ac facile dissipabilem. Idcirco dum per lucem se dilatat velut amicam, interdum nimio lucis excessu rapitur prorsus, & vehementi dilatatione dissoluitur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fugit, ideoq; radios in angustum inde retrahit. Optat vero visus ita perfrui lumine, vt per amicam hoc suum amplificetur quidem, nec tamen interim dissipetur. Iam vero in quocunque colore plus admodum tenebrarum siue nigredinis est, quam lucis, non dilatatur radius visus ad votum, nec illo proinde oculus delectatur. Vbi vicissim plus admodum splendidi coloris est, quam nigri, spargitur latius, noxia quadam voluptate distractus: Quamobrem color viridis maxime omnium nigrum cum candido temperans, præstat vtrumque, delectans pariter atq; conseruans & molli insuper & adhuc tenera quantitate, sicut & aqua radiis oculorum absq; offensione resistit, ne abeuntes longius disperdantur. Quæ enim dura sunt simul & aspera, frangunt quodammodo radios. Quæ vero rarissima sunt, dissolutioni adi-

tum patefaciunt. Sed quæ soliditatem aliquantulum habent, leuemque simul æqualitatem, sicut specularia corpora, nec ipsa quidem frangunt, nec longius disperdi permittunt. Quæ denique præter hæc beneficia tenera quoque sunt & molliora, sicut aqua, resque virides, liquidis oculorum radiis mollitia blandiuntur. Denique visus radius quidam est in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accensus, ac temperatum lumen in aqua quodammodo resistente requirit. Itaque gaudet aqua, delectatur speculis similibus, viridibus, oblectatur. Hæcenus ille. Addit Mesues, Exercitationem quoque legendi scripta maiusculis literis exarata visum corroborare, adeoque non parum ad tuendam oculorum sanitatem conducere.

Posteriore versu inuitur, Oculos matutino quidem tempore montium, vespertino vero forarum collustratione recreandos & reficiendos: quorum ratio ex prædictis facile elici potest. Per montes porro viridaria, hoc est, loca herbis & plantis virentibus constituta intelligenda sunt. De conferentibus visui plura infra, cap. 79. De nocentibus vero, cap. 73.

DE DIVRNO, SIVE MERIDIANO SOMNO.

CAPVT III.

S*t breuius, aut nullus tibi somnus meridians, Febris, pigrities, capiti dolor atque catarrhus, Hæc tibi proueniunt ex somno meridiano.*

Quatuor diurni siue meridiani somni incommoda hic referuntur.

Primum, febris, quæ dupliciter per somnum diurnum accendi potest: vno quidem modo in
spu;

Febris cau-
sa

Spiritibus, altero vero in humoribus. In Spiritibus quidem, quia acres & fumosa exhalationes, quæ vigiliis dispergi solent, somno diurno non modo retinentur, sed etiam augentur: iis itaque retentis, ac vna cum Spiritibus permixtis, contingit, vt calor inde præter naturam collectus febris fiat: atque hæc sane febris, cum nihil stabile, nihil firmum habeat, sed vti celeriter generatur, ita soluat etiam, *ἐπιπερα* Græcis, hoc est, diæria vocata est, quod fere diem non excedat. In humoribus autem tum hæc iam dicta febris, ratione nimirum flatuum, qui ex cruditate procedunt tum etiam putrida per somnum diurnum accenditur: quod calore & spiritibus interdium exteriora protensis, virtus concoctrix debilitatur. Perfecta enim & absoluta cōcoctio fit, quando calor & spiritus cohibentur & in profundum corporis secedunt. Ob eum namque motum calor naturalis incensus auctiorque redditus, optime cibos, non solum in ventriculo, verum etiam per vniuersi corporis habitum cōficit: quod noctu potissimum fieri rationi consonum videtur. Etenim tunc calor propter circumstantem extrinsecus aeris frigiditatem ad interiora refluxens, cibum facillime mutat, concoquit, & in membra distribuit. Interdium vero contra ad exteriora eductus & expansus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde oppilatio, ex oppilatione putredo nascitur, ex putredine tandem humorum ad cor effusantium febris putrida accenditur, quemadmodum Auliciana l. 4. tract. 2. c. 1. copiose docet.

Secundum, pigrities, quæ & ipsa eodem ex fonte

Pigrities.

te manat ac funditur. Ex crassa namq; & inco-
cocta materia in ventre vaporosi ac crassi exha-
lantur spiritus, qui ad caput elati plus æquo ce-
rebrum humectant, eo autem humectato, nerui
quoq; qui à cerebro propagati per corporis par-
tes prorepunt, plurima humiditate opplentur:
exuperantia præterea humiditatum, quæ ad mus-
culos, tendines & articulos confluere solent, tâ-
tum abest, vt somno diurno dissipetur, vt multo
pertinacius etiam hærens augeatur. Necessè igitur
est ex eiusmodi subinde somno in omnibus
motibus voluntariis pigritiam sequi, & veluti
in seipso dissolutum hominem apparere, quem
admodum diserte Galenus aphor. libro 3. com-
ment. 5 ostendit Contra vero vigilia diurna, hoc
præcipue nomine commendatur, quod nō mo-
do exuperantem cerebri humiditatem exicent,
adeoq; spiritus extenuent ac temperent, sed cer-
te corpori simul atque animo promptitudinem
quandam & robur ad solitos motus addant.

*Dolor ca. i-
m.*

Tertium, Dolor capitis, qui & ipse ab iisdem
iniciis proficiscitur. Ex cibo namque inconcocto
in ventre vapores crassi excitati in caput ferun-
tur, qui ibidem ob dictas causas retenti, nimia
humiditate, quam potius vigiliis exsiccantibus
absumere conueniebat, cerebrum opplent, & ob
eam rem caput perturbant, eiusq; dolorem gra-
uedinem & frigidos morbos pariunt: paululum
vero indè moti, si ad cutim peruenerint, faciem
vitiato colore inficiunt. Materia enim praua exi-
stente, necesse est, quicquid inde defluit, esse
prauum. Quod Galenus aphor. lib. 1. cōment. 14.
ita scribens innuere voluit: Oportet similem esse
defluxum subiectæ substantiæ, vt quando humi-
da

da atq; aerea substantia existit, tunc quod ab ea defluit vaporolum est atq; suaue, &c.

Quartum, catarrhus: qua quidem voce generatim hoc loco, tamen si minus proprie, omnino *ῥῆμα* hoc est, qualibet excrementi humoris ex capite ad subiectas partes prolapsio significatur, quæ iuxta partium, ad quas defluit, diuersitatem diuersa quoq; nomina sortitur, quemadmodum Galenus lib. 3. cap. 4. de Symptom. causis Paulus lib. 3. cap. 28. & Aetius lib. 8. capit. 53. disterte scribunt. Vbi enim ad os ac fauces & mox ad stomachum siue gulam, atq; inde in ventriculum defluxus cōtingit simplici vocabulo Græcis *κατάρροϛ* & cōtracte *κατάρροϛ*, Latinis deflillatio dicitur. Dum ad nares irruit, *κρυζα* Græcis, Latinis grauedo vocatur, vbi vero ad palatum & asperam arteriam delabitur, vt etiam membranâ, quæ hanc intrinsecus ambit, exasperet, rauca vox efficitur, vocaturq; hoc malū Græce *βρογχιτιϛ*, Latinis raucitas, siue raucedo, id quod ex hisce etiam versiculis, qui infra cap. 82. habentur, manifesto apparet.

Si fluat ad pectus, dicitur Rheuma Catarrhus:

Si ad fauces, Branchus: si ad nares, est Coryza.

Habet autem hoc incommodum eandem omnino cum præcedentibus originem. Vapores enim & fumi, qui vigiliarum tempore per cutem resolui ac dissipari solent, somno diurno retenti, dum in caput impetum faciunt, cerebrum nimia humiditate replent. Caput igitur repletum humores in subiecta refundens, *ῥῆμα* prognit.

Somnus diurnus,

Præter hæc & alia nonnulla somni diurni ma-

B 5 la

la Auicenna 3. r. doct. 2. cap. 9. enumerat. Nam & frigidas atq; humiditas aegritudines *παρὰ φύσιν* nimirum & defluxus ad articulos, ob retentionem humiditatum, quas vigilię resolueret ac dissipare solent, nonnunquam procreat. Genuinū faciet colorem, velut paulo ante etiam dictum est, corrumpit. In sanguine enim excrementitia atq; aqueas humiditates lorio similes multiplicat: quæ cum suo tempore per vigiliās non dissipentur, vna cum sanguine ad eutem expulsa ipsam deprauant, adeoque subtrudam & decoloratam reddunt. Induratam adhuc splenis affectionem gignit in corporibus in eiusmodi affectionem propensis. Crassus namq; & melancholicus humor, somno diurno in splene retentus, huic malo initium prabet. Quemadmodum enim vigilantia motum ac liberum crassi humoris transitum per angustos meatus, siue canales, Solis calore vias aperiente, promouere: sic contra eundem somnus & præcipue diurnus, transitu prohibere solet. Melancholia enim interdum nullo negotio per canales suos transit, & illa cum primis, qua excitandæ appetentiæ causa à splene ad orificium ventriculi meatus protenditur. Etenim splen recrementa & redundantias suas per eum expellit atque eicit, adeoque ad cibos auiditatem reuocat. Quod interdum potius, quam nocturno tempore fieri par est. Quin etiam, vt idem autor tradit, ciborum appetentia diurno somno plurimum debilitatur & restringitur, idque partim ob prohibitionem resolutionis, quæ est prima causa famis, partim vero ob repletionem ventriculi ex fumis, vaporibus & humiditatibus orificium eius relaxantibus ac saturan-

saturantibus. His accedit nonnunquam *απερυσ-
 μετος* siue abcessuum generatio: superfluitates
 namque ex somno diurno multiplicatae saepius
 in membro aliquo coacervantur ipsumque tu-
 midum reddunt. Plane igitur ex his omnibus con-
 stat, somnum diurnum siue meridianum à san-
 tatis tutela procul abesse debere. Duas porro
 causas, cur potissimum laedat, Paulus lib. 1. c. 97.
 & Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 9. assignant. Quarum
 prima quidem est, quod cito & ante horam su-
 am interrumpatur. Calor enim natiuus per so-
 mnium ad partes interiores recedit, contra vero
 calor Solis eundem, tanquam sibi affinem ad mem-
 bra exteriora educit atque expandit: unde san-
 guinis & spirituum exaggerationem, quae somnū
 interrumpat, ceteri necesse est. Consultitur ergo,
 si quando necessitas per id tempus dormire co-
 egerit, ut in umbra & tenebroso loco, & ante pos-
 itus, quam post cibum, hoc fiat. Secunda vero,
 quod naturam stupidam quasque perturbatam
 reddat, adeo ut retrahatur ab eo in quo erat, ni-
 mirum à ciborum concoctione. Tempus itaque
 quo obdormiscunt ad absolutam ciborum con-
 coctionem non sufficit: quo fit ut à meridie resur-
 gentes subinde acidus ructus edant, & flatibus
 repleantur: nonnulli vero fluctuatione ventris in-
 festentur. Caeterum optimus somnus est noctur-
 nus, quoniam nox naturali humiditate silentio-
 que animam in somnum deducens, absolutam
 molitur concoctionem. Post somnum item no-
 cturnū plerumque parte ad excretionem recremen-
 torum instigamur. Illud tamen ignorandum non
 est, quod licet somnus diurnus in vniuersum im-
 probetur, nocturnus vero, ut praestitimus com-
 men-

*Somnus nō
 est natus.*

men.

mendetur: ex diurno tamen minus offendat, qui capitur à prima luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates libro secundo prognostic. aphorif. 11. clarissime ostendit. De somno, inquit, quemadmodum secundum naturam nobis in consuetudine est, interdium vigilare, noctu dormire conuenit: si tamen hoc transgressum fuerit, deterius est. Minime vero nocet si dormiatur prima luce ad tertiam diei partem. Quam sententiam Galenus explicans ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est, insuetum vero malum est. At vero temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura aliud in consuetudine. Nunc vero diuites è contrario agunt, tum in quibusdã alis, tum etiam in somno, interdium dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, ut somnus minus laedere possit, quinque conditiones, Berrutio autore, obseruanda sunt. *Prima*, ut sit in consuetudine. Ex multo enim tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, insuetis minus molestare solent, Aphorism. 50. libr. 2. *Secunda*, ne statim à sumpto cibo ineatur. *Tertia*, ne depresso, sed erecto non nihil & bene alto capite fiat. *Quarta*, ne modum excedat. *Quinta*, ne tumultuosa & subita ab ipso, sed lenis & modesta fiat expergefactio. Porro quod ab Hippocrate dictum est, à prima luce ad tertiam diei partem conuenire somnum, id spatium est ab ortu Solis quatuor aut quinque horarum. Nam dies significat spatium temporis, quo Sol transit nostrum hemisphaerium, ut etiam distinguitur contra noctem. Quemadmodum Christophorus à Vega fusius in comment. declarat.

Ad.

Additio.

Tempus itaque somni conuenientissimum est vespertinum aut nocturnum: semperque cauendum, ne statim à coena inearatur, sed vnus minimum aut duarum horarum interuallo discudatur. Ingestus enim cibus, quem statim somnus excipit, in suprema ventriculi parte supernatās, probe concoqui non potest, Galeno libro 5. capite 5. de loc. affe. & reite. Neque enim ventriculus tum potest cibum recte cōplecti, quod idem libro 3. cap. 4. de fac. nat. ad bonam concoctionem cumprimis necessarium esse scribit: quare multos vapores, qui multitudine sua caput repleant, gigni necesse est, vt rectissime idem Galenus comment. 67. aphor. lib. 4. dixerit: A cibo ad somnum conuersis, hoc est, qui sumpto cibo statim dormiunt, impletur caput. Vt igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili, leuissima tamen exercitatione corpus dimoueri opus est, priusquam somno indulgeatur, vt cib^o in imū ventriculi paulatim descendat. Ibi enim, vt supra ex Galeno dictum est, concoctionis opus potissimum perficitur. Quo tempore etiam conuenit audire instrumenta musica, cantus, facetias, & historias iucundas, ac conferre sermōnes cum amiculis de rebus laetioribus, donec cibus subsedisse videatur. Cernicali vtendum est satis elato & eminenti, vt quo ad eius fieri potest, erecto & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans concoctionem impediat. Hoc etiam modo cibus qui plane nondum subsedit, facilius ad inferiores ventriculi partes descendet, probiusq; concoquetur. Inter dormiendum corpus pro
am-

ambientis aeris constitutione decenter regen-
 dum est; ne calore & spiritibus circa interiora
 detentis, externa corporis partes a frigore obla-
 dantur. Caput quoque noctu conuenienti tegu-
 mento (quod *καπερόδιον* habeat, hoc est, fora-
 men instar infumibuli eliciendis vaporibus ap-
 tum) operiendum est. Calceatis vero siue ve-
 stitis pedibus dormiendum non est: Hoc enim
 si quid Magnino excellentissimo medico credi-
 mas, visum debilitat, memoriam laedit & totum
 corpus extraneo calore affuare facit, ob vaporū
 reflexū. Supra dextrum latus somnus inchoan-
 dus. Hoc enim modo cibus promptius per sto-
 machum gulamve in ventriculum descendit.
 Nam etsi gula exacte supra mediam cervicis ver-
 tebrarum & quatuor primarum thoracis sedem
 in neutram partem inclinet ad principiū tamen
 quinta thoracis vertebra, vr ampliori magnæ ar-
 teria trunco secundum dorsi vertebra inferiora
 corpora perenti cedat, non nihil in dextrum la-
 tus a media vertebrarum regione abscedit. De-
 inde primo somno finito reuoluendum est cor-
 pus, supra sinistrum latus redormiendum, quo
 scilicet a iecore ventriculo incumbente, ventri-
 culi calor augeatur, eiusq; concoctio adiuuetur.
 Hinc rursus post breue temporis interuallum in
 dextro latere ad consuetū surgendi tempus con-
 tinuāndus est. Pronus decubitus temperatis cor-
 poribus non conuenit, ventriculi enim contor-
 sionem & repressionem facit, adeoque oculos
 oblaedit: Sed & ita cubantibus superfluitates in
 oculos declinant, maxime si fuerint natura de-
 biliores. Iis tamen quibus ingestus cibus tardius
 in ventriculo conficitur, interdum conceden-
 dus

us est, quod calorem naturalem arctius comprehensum retinere atque augere possit. Supinus vero grauissimis agitudinibus, lepræ nimirum mania, incubo, epilepsiæ, apoplexiæ, stupori, neruorumque resolutioni, & similibus initia præbet. Nam ob superfluitatum ad posteriora fluorem, non potest iusta per nares & palatum earundem fieri expulsio. Plinius lib. 28. c. 4. proæos decubitus tussibus conducere, at supinos oculis tradit. Idem ex Theophrasto refert, celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Duratio autem somni ex alimentorum perfecta concoctione a stimanda est, ita quidem vt septem horarum spacio non sit minor, neque octo, vel ad summum nouem excedat, vt colligitur ex Galeni de sanitate tuenda lib. 6. capit. 6. Plura habentur apud Auicennam 3. 1. doct. 2. cap. 9. Magninum parte 3. cap. 7. & nostræ ætatis doctissimum Medicæ artis scriptorem Leonhardum Fuchsum, lib. 2. sect. 4. cap. 3. Institutionum medicinarum. Ex iis itaque, quæ conueniunt in hunc locum studiosi transferent.

DE FLATV IN ALVO
detento.

CAPVT IIIII.

Quædam ex vento veniunt in ventre retento:
Spasmus, hydrops, colica, & vertigo. hæc reprobas
psa.

Hic agitur de quatuor nocentis, quæ ex flatuum retentione proueniunt.

Trisponum est τρισπονός Græce, Latinis cõuulsio dicta. Flatus enim retenti influxu suo sæpe neruos plus iusto reperiunt, illos vero ita repletos,
Gale-

Galeno lib. 2. cap. 2. de sympt. causis teste, tenſi
 primum ac deinde in conuulſionem incidere
 contingit. Ea porro ibidem à Galeno in hunc
 modum definitur: Conuulſio malum eſt, quod
 neruos muſculosque ad eundem cogit affectum,
 in quem ab animali facultate, quum naturalem
 habitum ſeruarent, ducebantur. Vel aliter, vel
 ut idem aphor. libro 6. comment. 39. definit.
 Conuulſio eſt paſſio inuoluntaria, in qua nerui
 atq; muſculi præter voluntatem conuelluntur,
 in eumq; affectum veniunt, quem etiam in mor-
 tibus ſecundum arbitrium factis aſſumebant. In
 hoc enim malo nerui atq; muſculi in eas partes
 attrahuntur, quibus innascuntur. Attractio nam-
 que fieri non poteſt, niſi muſculus ad ſuam ori-
 ginem retrahatur.

*Quod ad cauſas eius conuulſionis, quæ primi-
 genia affectio eſt, attinet, animaduertendum eſt,
 Hippocratem aphor. 39 lib. 6. duas duntaxat ſta-
 tuiffe, πλήρωσι & κενώσι hoc eſt, plenitudinem
 & inanitionem neruoſorum corporum. In con-
 uulſione ſiquidem à plenitudine membrū craſ-
 ſis & glutinoſis humoribus impletum extendi-
 tur, & extensione conuellitur, quemadmodum
 lora & chordæ extenduntur, vbi multa madent
 humiditate, & hæc ſubito contingit. In ea ve-
 ro quæ ab inanitione proficiſcitur, membrum
 exſiccatur & ad ſeipſum conuellitur, adeoq; ſe-
 cundum longitudinem ac latitudinem contra-
 ctum diminuitur, quemadmodum membranæ
 accidunt, cum igni apponuntur, & hæc ſane pau-
 latim & ex longiori temporis intervallo accide-
 re ſolet. Plura Galen. locis ſam citatis & libro 2.
 capite 2. & libro 3. capite 5. & libro 6. capite 5. de
 loc,*

loc affect. & libr. 8. cap. 3. de compos. medic. loca.
& alibi xpius.

Secundum υδρωψ, quod malum Latini aquam *Hydrops.*
intercutē nomināt, & definitur à Bertrario, Sect.
3. tract. 2. cap. 4. in hunc modum : Hydrops est
morbus materialis, ex re frigida, extranea, pluri-
ma ingrediente & membra omnia manifeste,
aut loca vacua partium in quibus cibi & humo-
rum concoctio perficitur, inflante procreatus.
Eadem fere habet Auicenna 14. 3. Tract. 4. cap.
4. vel aliter, sicuti ab Alexandro Tralhiano libro
9. cap. 1. definitur Aqua inter cutem & ipsa lon-
gus quidem affectus est, iecore adeo refrigerato
proueniens, vt ipsum non amplius deinceps ci-
bos in sanguinem, sed in aliam qualiratem, aut
in aquam, aut pituitam, aut statum transmutare
possit Quod certe & Galenus aphorif. lib. 6. com-
ment. 12. his verbis confirmat : Aqua inter cutem
fit, cum sanguinis generatio frustratur : Et huius
quidem cum tres sint species: (vna enim Græcis
αἰσχύτης, alia τυμπανίτης & tertia υἰασίτηα,
ὑπεσπέρη, σπασίτης & λυσιφλεγματίας dicitur,
non de omnibus promiscere hoc secundum
nomenclentum, sed de tympanite tantum intel-
ligendum est Quæ quidem accidit quum flatus
ac spiritus superuacuis plurimus cum humidi
memento intra membranam, quæ αἰστίτηα
Græce, Arabibus vero communi membrarum
nomine ziphac appellatur, & abdomen, quod
ijdem Mirach nominant, colligitur Stomacho
namque & iecore frigida intemperie laboran-
tibus, fieri non potest vt cibus ingestus in χυλόν
benignum, aut sanguinem mutetur: conuertitur

C

ergo

ergo in materiam flatulentam, quæ cum neque per superiora iustu, neque per inferiora crepitu, nec aliunde, obstante viarum obstructione, vel secretrice & expultrice superfuitatum vi debili existente, aut inepto aliquo pudore prohibente expellatur, in prædictis ventris locis colligitur, & aquam intercutem contrahit, in qua abdomen percussum tympani modo crepitum elidit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

Colica
passio.

Tertiam, Colica passio: quæ grauis quidem ac vehementissimi doloris morbus est. Perinde enim ac si terebra partes perforentur, aut palus infixus sit, molestare solet, Galeno libr. 2. capite 1. de locis affect. teste. Contingit autem in pleniore & laxiore intestino, quod καλῶς Græce vocatur: cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit. Densum enim, crassum, & nervosum est, ac nihil quod in illud consistit facile discuti potest. Et quemadmodum in hoc καλῶς ὀδύνη, ita in gracili ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & aliis Græcis λεπτόν vocatur, similis morbus existit, grauissimos & lethales dolores inferens. Hippocrates in aphorismis, & passim aliis in locis εὐλασίη appellat, quemadmodum etiam Galenus ubique, & potissimum lib. 6. capit. 2. de locis affect. à circumactione nimirum doloris. Quippe εὐλασίη circummagi & conuolui significat. Ideo cōuoluius etiam Latinis hoc malum nominatur. Rationi porro consentanea est, flatuosum & frigidum spiritum in dictis intestinis retentum & egredi nequeñrem hæc mala plurimum prodignere, id quod Galenus etiam loco paulo ante citato monstrat,

Quarta.

Quartum, Vertigo: Flatuosus enim spiritus *Vertigo.*
 inclusus ad cerebrum fertur, & in eius partibus
 inordinate mouetur: quo fit, vt obtenebrationes
 hebetudinesque oculis obseruentur, & omnia
 circumagi & rotari videantur. His Auicenna 16.
 3. tract. 4. capite 29. Epilepsiam quoq; adiungit, *Epilepsia.*
 cuius eadem omnino cum precedenti ratio est:
 Porro quoniam modo hac retentio in singulis
 iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrime
 ex Galeni lib. 3. de Sympt. causis. capit. 1. demon-
 strari potest. Crepitus enim qui ad sedem defer-
 tur ac vel in foro, vel alio quopiam loco existen-
 tibus, aut negotio aliquo, quod deserere non li-
 ceat dissentis violenter retinetur, rursus sursum
 reducitur, ventremque mordet, ac caput vapo-
 rando implet, principio quidem ab animali or-
 gano sphinctere, id est musculo ad imum intesti-
 num accepto: hinc vero vnoquoque intestino re-
 tro illum a se ad supra se positum trudente, simi-
 li modo ac prius in præceps trudebat: atque ita
 quidem hac retentio, præsertim frequentior,
 longo temporis tractu prædicta mala excitat.
 Proinde rectissime ab Hippocrate libro 2. pro-
 gnost. aphor. 24. in hunc modum scribitur: Fla-
 tum sine sonitu aut crepitu exire optimum est.
 Melius autem est cum sonitu exire, quam reuol-
 ui. Hac etiam ratione inductus Claudius Casar
 dicitur meditatæ edictum, quo veniam daret
 efflatum crepitumque ventris in conuiuio emitt-
 endi cum periclitatum quendam præpudor
 ex continentia reperisset. Autor Suetonius in
 eius vita, capite 32. Veteres enim, vt Plinius lib. 8.
 cap. 2. confimmar, per mensas mundiciatum cau-
 sa, desolare verabant. Extat etiam lepidissimū Ni-
 carchi

carchi: πορδή Epigramma, quo pestiferam re-

tenti flatus vim describit. Id est huiusmodi:

Πορδή αὖτε κλείει παλαιὸς ἀδελφεὸς ἔσθ',

Πορδή κ' αὖτε κλείει παλαιὸς ἰατρός,

Οὐκ ἔνι αὖτε κ' αὖτε κλείει παλαιὸς πορδῆς,

Τὸς βασιλεὺς οὐκ ἴσως πορδὴν ἔχοντα μέλω.

Quos versus quoniam eleganter admodum
Ioannes Lascaris Latinos fecit, placuit hic ad-
scribere.

Intermit crepitus ventru detentus in alio,

Et seruat blasphemum canis ille melos.

Ergo si perimit crepitus, seruasq; cavendo,

Regibus imperium par habet sic crepitus.

Atq; hæc sane cum ita se habeant, satius fue-
rit iuxta D. Erasmi Roterodami præscriptum na-
tura incitante aut secedere, si liceat, aut deuota-
to pudore iuxta vetustissimum proverbium tussæ
potius crepitum dissimulare, quam comprimen-
do morbum accessere. Recte q; Stoici, quemad-
modum Cicero lib. 9. epist. famil. 12. scribit, cre-
pitus aiunt æque liberos ac ructus esse oportere.

DE COENA CAPVT V.

EX magna coena stomachi fit maxima pena,
Vt sit nocte leuis, fit tibi coena breuis.

Præcipuum hoc loco sanitatis suæ studiosis, vt
instante somni tempore frugali coena contenti
ventriculum vario ciborum genere non disten-
dant, sed ea copia ingerant, quæ vires haud gra-
uet. Nam qui noctu multum ingerunt primum
quidem somno destituti corporis inquietudine
agitantur: deinde vero pustulas faciei, grauedi-
nem capitis, graucolentiam oris, colicæ, calculiq;
dolo-

Coena par-
ua.

Dolores & podagram sibi accersunt. Neque solum immodica hæc sub noctem ingurgitatio bona valetudini officit, sed alias etiam qualibet, ut quæ cruditatem incoctionemque, obstruções, putredines, febres, apostemata, & lepram haud raro generet. Atque eius sane rei grauissimus testis est Auicenna, qui 13. 3. Tract. 1. capite 36. scribit. Ex rebus ventriculum maxime lædentibus esse immoderatam cibi ac potus ingestionem, & ob id fieri non posse, ut intemperantium vinosorumque, ac ventrigulæque deditorum corpora alantur atque augeantur. Concoctio enim per vitæ intemperantiam impedita necessario humorum cruditatem efficit. Cruda vero, tantum abest ut incrementum corpori sufficiant, ut omnino ne alere quidem possint: quo fit, ut per vitam variis etiam ægri tudinibus consistatur. Qui vero temperantes in victus ratione frugalitatem sectantur, inculpatam vsquequaque ciborum appetentiam conseruant, optimeque non in ventriculo modo, verum etiam per vniuersi corporis molem cibos conficiunt. Cauendum igitur vnicuique erit, ne venter torqueatur, adeoque ingestis distendatur, ut pulsus velocior fiat, & vix spirare liceat. Cui enim ad istum modum vorare in delitiis est, variis sese periculis exponit. Simili modo & nauseosa satietas non ex crassis & prauis solum, sed etiam subtilibus & boni succi alimentis vitanda est. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apostemata: illa vero articulorum & renum dolores, podagram, asthmata, hepatis atque lienis obstruccionem ac *επιπλοήν* & ægri tudines phlegmaticas & melancholicas inducere solet.

C 3 Pro

Proinde optimo quidem iure non nocturna solum, sed qualibet etiam ad nauseam vique progrediens sarietas à sanitatis tutela excludenda est. Summopere igitur hoc semper curandum, ne desiderium edendi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Auicenna quoq; 3. 1. doct. secunda capit. 7. præcipiens in hanc fere intentionem scribit: Cibo nemo ita resplendus est vt nihil loci sit reliquum sed à mensa se nuper curi fame recedendum est. Huic simile etiam vulgo dicitur: Nanquam adeo ventrem cibus expleo, quin apud amicos edendi cella mihi super sit vacua. Et hoc præceptum eos cunprimis tangit, qui natura vehementiorem ad cibos auiditatem consecuti sunt. Quibus vero hac debilior existit, iis fortasse concedi potest, vt largius paulo ingerant, quam appetunt. Apparandi autem, ex sententia Cornelii Celsi libro 3. capite 6. & Aegii libro 9. cap. 20. cibi plures, & varii, ac optimo apparatu, & ultra dulcedinem etiam illicientes, & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam supra cap. 1.

Vsita hoc loco & à multis agitata oboritur quaestio: Virum videlicet vberius quidem prandendum parcius vero cœnandum sit. Quæ sane cum ad hanc materiam proprie pertineat, prætereunda non est. Breuiter igitur hic subiungemus primo quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendū esse probat. deinde vero Leonharti Fuchij, quibus è diuerso colligit, cœnam vt plurimum prandio pleniorē esse debere. Conciliator igitur differentia 121. in hunc fere modum scribit: Iuxta corpus
potum

porum diuersitatem maior minore cibi copia exhibenda est. Illa etenim auriam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt: in morbum vere lapsa, aut iunctum habent humoris vitium, aut non. Si sine humoris vitio fuerint, tum liberius est cœmandum. Natura enim in eis ciborum concoctioni solummodo, non etiam superfluitatum, quib. carent, maturationi intenta est: Sin vero humoris vitium adiunctum habuerint, largius prandium concedendum est. Quod Auicenna 1. 3. Tract. 5. capite et ijs verbis significare voluit, ille, inquit, cuius consuetudo non sustinet, vt solum semel in die reficiatur, diuidat cibum suum in tres partes, & sumat duas tertias in prandio & reliquam tertiam scilicet partem, in cœna post leue exercitium. Eo namque tempore, quo calor solaris viuificus natura in concoquendo debil. opitulatur & maior superfluitatum fit resolutio, vberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quam cœnæ contingere solet. Ergo, &c Ad hæc interdiu, ob præsentiam caloris vitalis Solis & lucis melior fit concoctio. Sol enim, Aristotele lib. 2. cap. 2. physicon, & libro 2. capite 10. de genera. & corrupt teste, est vitæ principium. Concoctio itaque diurna duplex habet calidum, nocturna vero non; in eiusmodi etiam natura noctu circa superfluatorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est: Et quamuis calor noctu spirituum ad interiora retractione & somni reductione in quibusdam confortetur, duo tamen simul, alimentum videlicet & superfluitates, conficere non possent: in his itaque cœ-

*Gal. de pne-
ro epileptico
cap. 5. oppos
suum tenet.*

nã nonnihil subtrahendum est. Corporibus ve-
 ro, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta &
 sufficienter sana cõsistunt, ac sensibilibus super-
 fluitatibus carent, cum eas proprijs meatib. om-
 nes expellant, vberiore cœna uti expedit: vel
 quod eorum natura ciborum concoctioni tan-
 tum, non etiam superfluitatum quibus carent,
 maturationi intenta sit, vel quod soli corporis
 robori studeant. Hoc autem noctu magis acqui-
 ritur: tum enim amplior fit & sanguificatio &
 distributio, atq; hinc deinde spirituum genera-
 tio. Corpora vero si à prædicto temperamento
 ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in
 ægitudine vsque nunc prolapsa, eiusmodi aut
 fatigantur exercitio laborioso, vehementi & cõ-
 tinuo, aut non. Siquidem fatigantur, ut sunt eo-
 rum qui victum manibus quærent, ipsis largius
 prandere, quam cœnare conuenit. Experitur e-
 nim alimentum, non tantum ut nutriat, sed et-
 iam humectet & irriget membra, ne aresiant ex
 forti motu, & ut resolutioni ex caloris incendio
 prouenienti resistat. In prandio igitur vberior
 cibus assumendus est, eiusmodi enim corpora,
 propterea quod ita consueuerint, ob exercitia à
 concoctionis opere non cessant. Consuetudo
 namq; in eis addit magnam partem, inquit Ga-
 lenus in libr. de dissolutione continua. capite 1.
 Calor enim ex motu auctior redditus, conco-
 ctionem in ipsis accelerat. Quare ter in die illi-
 ciente appetentia cibum ingerunt, & ingestum
 probe conficiunt. Sin vero laborioso, vehemen-
 ti & continuo exercitio, quemadmodum præ-
 dicti, non agitentur: hoc in præsentiarum du-
 plix iter contingit. Aut enim eo interdum solum
 modo

modo & nō continuo fatigantur, aut debilitantur vtuntur, quod vtiq; superfuitatum copiam parit. Si exercitiō plurimo, vehementi ac laborioso vtantur, sicuti viri complares ciuiles & plebei circa fortunæ bona negotiantes, haud sanitatis conseruationi intenti, vehementi nonnunquam & laborioso exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, vel aliud quiddā à consueto fortius agendo, fatigantur, his largiori vtiq; cœnæ, quā prandio indulgendum est. Nam si prandium augetēt, cum sicuti priores illi consueti non sint exercitio adeo vehementi ac laborioso agitari, concoctio ipforum impedita prauos humores generaret: horum etiam calor superfluo motu dissipatus debilitatur, cuius quidem circa interiora aggregatio potissima fortitudinis & concoctionis causa existit. Haec autem noctu magis quam interdiu contigit: quare cœna in insana nocte copiosius alimentum expetit, eorundem etiam corpora propterea quod tamē vehementi motu ante agitari minime soleant, humiditatib; referta sunt, ipsis itaq; ad resistendum resolutioni & exsiccationi, quæ per motum interdiu occurrentem sunt, paruus cibus sufficit. Sin vero exercitiis & occupationibus paucis & leuibus in vita vtantur, præcipiendum est eis, vt vberius prandeant quam cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi namque cum debilem habeant virtutem concoctricem, à calore viuifico & luce Solis plurimum adiuuenti percipiunt. Inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim, vt testis est Auicenna in libro de viribus cordis tract. 1. cap. 2. & lib. 6. natura-

turalium par. 4. est lux, aut effigiem habet lucis, Adiuuentum etiam ex eo percipiunt, quod superfluitates interdum poris apertis melius quam noctu expellantur. Non oportet præterea eos noctu, vel ob id multo cibo distendi, quod tum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maxime conficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse non potest, ut simul & cibum & superfluitates superare queat. Insuper quoque animaduertendum est, in exhibitione copiosioris aut minoris cibi in prandio, quam cœna, non nihil etiam dandum esse consuetudini. Hæc enim cum in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægri tudinibus, plurimum valet, Hippocrate lib. 2. de vict. rat in morbis acut. aphor. 20. & sequentibus, & ibidem Galeno, testibus. Quod vel ex eo ostenditur, quod omnis subita mutatio, si modum excesserit, non paruam læsionem afferat. Hinc non temere Damasc. apho. 57. ita scriptum reliquit: Mutare consuetudinem, præsertim veterem, & noxium & pestilentissimum habetur. Quare malas & præuas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas quæ subito fiunt alterationes. Gal. cap. 16. artis medicinalis. Hæc Razes libro 4. 10. ad Alman & infra capite 55. Et sic in vniuersum patet largius prandendum, quam cœnandum, cum plurimæ ægri tudines sint materiales & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tantum in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum afficiantur, tunc enim, Halyabbates. præct. 13. teste, melius est pran-

Consuetudini quid tribuendum.

prandere : alias non parum agrotantis oculi & cerebrum laderentur Exigua namque cœna capiti confert & oculis. Manardo lib. 6. epist. 4. teste. Hætenus ex Conciliatore adducta Medici excellentissimi Odos de Odis Patauinus duobus libris de cœna & prandii portione. Hieronymus Cardanus lib. 1. Contradicentium tract. 5. contradic. 1. 8. & Leonhartus Fuchsius libro 2. paradox cap. 21 magna ex parte falsâ esse firmissimis rationibus conuincunt. Ex quibus Leonharti Fuchsi rationes hic in oppositum subiungere placuit vt sanitatis suæ studiosis plane constaret quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant. Nemo est, inquit ille, qui hodie medendi methodum præscribentium libros vel à limine salutauit. qui nesciat vulgatum atque tritum hoc illis esse decretum, vt nunquam non prandio cœna minor sit. Quantum vero aberrent. facile deprehendet qui rem altius expendet. Cœna enim in omnibus, demptis iis qui morbis nocturnis & catarrhis seu distillationibus affliguntur, prandio plenior esse, conuenit. Qui enim iam nominatis corripiuntur morbis, horum cœna omninò modica sit, tenuis, sicca ac præter aliorum morem, noctemque præueniens oportet, vt ingruentibus scilicet morbis natura ab omnib. aliis muniis libera vniu. morbi concoctioni operam nauare queat. Sûnt & qui consueuerunt minus in cœna ciborum assumere, quam in prandio : horum certe consuetudo non temere etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore consueta sunt, vt ait Hippocrates 2. Aphor. 50. etsi deteriora sint, insuetis minus molestante solent. Cur autem in aliis omnibus.

nibus plenior ecena salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium, noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circumstans calorem nativum in profundum secedere, & hoc nomine fortiolem fieri cogit, ita ut necessario ciborum tum melior fiat coctio. Et certe idem potest noctis frigiditas, quod alias anni tempus hybernum aut regio frigida potest. Horum enim unumquodque calorem nativum adaugere potest. Testis Hippocrates, qui libro 6. epidem. tom. 6. aphor. 6. sic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. Sed & in 1. aphor. 15. ventres hyeme & vere natura calidissimos esse asserit. Deinceps est somnus, qui cenam subsequitur: hic enim mirum in modum coctionem adiuvat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit, ut testatur Hippocrates 6. epidem. tom. 7. aphor. 29. Cum itaque sanguis cumque eo calor nativus per somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiolem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectissime Hippoc. libr. 6. epidem. tom. 8. aphor. 10. dixit: Labor articulis & carnibus, cibus vero ac somnus visceribus prodest. Somnum quoque optime cibum concoquere testatur Galenus lib. 1. de sympto. causis capite 8. ita scribens: Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis vero validius agere videtur. Cuius rei coniecturam ex eo facies, tum quod ipsa, si quando laboraverit, post somnum robustior evadit, idque maxime, cum à modico cibo somnum admittimus, tum etiam quod per somnum cibus optime concoquitur, non solum in ventriculo, verum etiam per vni-

versis

nerfi corporis habitum. Cui subscribit quoque Paulus Aeginet. lib. 1. cap. 97. dicens: Somnus est animalium facultatum quies, ab utili humore cerebrum madefaciente procedens: hunc qui rite capessit multa consequitur commoda: cibos enim conficit, humores digerit. Quod autem hac ratione plenior coena esse debeat, testatur Galenus, vel quisquis tandem eius libri autor fuit, in libro de dissolutione continua, in hanc sententiã scribens: Antiqui coenam prædiao præferebant, præcipientes plus ciborum in coena sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate & per somnũ factam: calor namque in somno ad interiora corporis renovatur, eademq; calefacit, perinde, vt in vigilia contrariam plane accidit. Id quod Hippocrates etiam epidem 6. Tom 4. aphor. 12. ijs verbis indicauit. Plane vigilans calidor circa exteriora, frigidior vero circa interiora: dormiens contra. Sed hic reclamabũt quidam, pleniorẽq; coenã ideo damnabunt, quod plenus ventris ingrata sit quies, atq; adeo somnus minus conueniens. His ita responsum volo. Nemo est tam sine sensu cõmuni, qui nesciat inter coenam & somnũ aliquid tẽporis interuenire debere, neq; quemadmodũ in brutis nulla malitia nisi vorandi ac mox dormiendi vicissitudo nem esse, quam omnium Medicorum consensu consultum sit, quo aut hora aut amplius intersit. Neq; etiam est vt pleniorẽ coenam quis eam esse putet, qua multa ingeruntur tanta voracitate, vt vix spirare liceat, & periculum sit, ne vel crepent qui ita sese repleat, sed frugalem potius, talem tamen in qua plus, quam in prædiao absumentur ciborum. Quod si ita em hic

hic peccatum fuerit, melius certe in cœna, quam
 in prandio fertur quod somnus post cœnam nō
 diu subsquens, facilius delictum quam vigilia,
~~que prandium concomitatur, corrigat. In som-~~
 no enim, ut diximus, calor interiora petit, & qui
 illic sunt cibus concoquendis solis vacat. Inter-
 diu vero ad exteriora protrahitur, neque his quæ
 intus sunt prospicere potest, adeo ut verissime di-
 xerit Hippocrates 2. victus acutorum 59. Vigilia
 vehemens crudiratem, incoctionemq; ciborum,
 tum potionis efficit. Porro cur cœnam prandio
 pleniorē esse oporteat, & hæc ratio est: quod
 rara admodū existat corporis facultas, qua pau-
 lo liberalius prandium, spatio vel quinq; vel sex
 horarū, quod fere inter prandiū & cœnam inter-
 est, conficere possit. Quantum autem incommo-
 di adfert, si quis nondū plane concocto eo quod
 prius ingestum fuit, aliud ingerit, morbum ni-
 mirum facit. Vbi enim cibus præter naturam
 plus ingestus est, ut ait Hippocrates lib. 2. aphor.
 17, hic morbum facit. Et si quis denuo obiecerit
 utcumq; somnum à cœna differamus, tamen fieri
 non posse, quin ad somnum conuersis, quod
 materia tum ad interiora tendat, caput impleas-
 tur: huic Galen. quidem respondebit, qui libro
 4. aphorū, 67. ita scribit. Et quidem sicuti à cibo
 ad somnū cōuersis impletur caput, sic in pletho-
 ricis dispositionib. somni ipsum replentes aggras-
 vant cerebrū. Et somni videlicet semper nocent,
 quatenus ad profundum & viscera materia con-
 fluit, nisi coctionis ratione plus afferent utilita-
 tis quam sit damnū, quod ex motu ad interiora
 consequitur. Et hæc ad vulgarem multisq; com-
 mune[m] errorem explodendum sufficiant.

DE DISPOSITIONE ANTE
cibi sumptionem, edendi item atque cibo-
rum ratione.

CAPVT VI.

T Nungquam comedas, stomachum ni noueris esse
Purgatum vacuum q. cibo, quem sumpseris ante.
Ex disiderio id poteris cognoscere certo:
Hac sint signa tibi, subtilis in oro diata.

Hic traduntur præcepta quædam ante cibi sum-
ptionem seruanda.

Primum: ne sumatur cibus, cum ventriculus
quibusdam humoribus vitiosis adhuc plenus ex-
titerit. Corruptitur enim simul alimentum,
quod insuper ingeritur vna cum prauis humori-
bus qui prius sunt in corpore, ita vt ipsorum qui-
dem quantitas augeatur, qualitas vero seruetur.
Eos igitur, vt libro 6. capite 9. de sanitate tuen-
da Galenus autor est vomitione, in iis qui sua-
pte natura facile vomere possunt, expellere prius
quam cibus ingeratur oportet. Impura namque
corpora & vitiosis humoribus repleta, vacuatio
ne potius, quam ea qua per cibos fit refectione
egere testatur cum primis Hippocrates aphor. 8.
& 10. lib. 2. & ibidem Galenus in comment. Ven-
triculum vero vitiosis humoribus esse plenum è
nidoribus & ructibus deprehendi potest, quem-
admodum copiose admodum Galenus libro 1.
capite 4. de hoc affectu docet, ad quem sane lecto-
rem nunc ablegamus.

Secundum, ne priore cibo nondum concocto
ne, dum in aluum demisso alius sumatur: qui es-
nim eo modo supereditur: naturâ à prius ingesti
concoctione deturbat, quo fit vt quicquid eius
confe-

confectum ex ventre à venis mesaraicis in hep-
 ar deducitur, reliqua statim omnia etiam inco-
 cocta secum in corruptionem trahat, adeoque
 tum vasa ipsa, tum totum corporis habitum cru-
 ditatibus & vitiosorum humorum multitudine
 repleat, ac ob id ipsum morbis non raro tentet.
 Proinde rectissime Galenus libro 7. cap. 6. meth.
 meden. precipit, vt vacuus purusque ventricu-
 lus secundum cibum excipiat. Quin etiam Aui-
 cen 3.1. doct. 2. c. 7. idem prescribens, ita fere in-
 quit: nemo sanitatis suæ studiosus aliquid come-
 dat, nisi ad hoc certo prius inuitante desiderio,
 & ventriculo vna cum reliquis superioribus in-
 testinis à presumpto cibo vacuatis. Priore enim
 cibo nondum concocto alium insuper ingerere
 corpori perniciosum est. Porro ex ructu nullam
 alimenti prioris qualitatem referente, ventricu-
 li tumore iam submisso, recrementorum deie-
 ctione, & vix raram coloratione licebit conijce-
 re, num prioribus ad vnguem confectus ac in
 aluum demissus sit, quemadmodum Galenus li-
 bro 7. cap. 6. meth. meden. & post eum Paulus li-
 bro 1. cap. 97. luculenter & perspicue docuerunt.
 Vena enim quæ aquæ speciem præ se fert, crudâ
 adhuc in venis succâ esse indicat eum quæ à ven-
 tre submititur, quæ vero fulua biliosaque est
 iam dudum concoctum esse huiusmodi succum
 portendit, quæ modice pallens, peracta modo
 secundæ concoctionis est signum, quemadmo-
 dum eleganter Galenus lib. 2. de sanitat. tuenda
 cap. 4. Cornelius Celsus lib. 1. cap. 2. & Plin. libro
 28. cap. 6. docuerunt. Imperfecta autem concoctio-
 nis, vt testis est 6. sectio apho. compen. 1. Gale-
 nus acidus ructus certum indicium est. Signa etiã
 qui-

*Galen. in
 lib. de diffi-
 cult. conuulsi,
 cap. 1.*

quibus certo comprehendi possit, vtrum à vitio-
sis illis humoribus ac prius ingestis cibo vacuus
sit venter nec ne, & hic subiunguntur.

Primum, desiderium certum, hoc est, vehe-
mentior & vera noui alimenti appetētia, siue fa-
mes. Nam de Medicorum fere omnium senten-
tia duplex fames est. vna quidem vera & natura-
lis, altera vero mendosa. Veram describit Gale-
nus apho lib 2. commen. 16. sic inquit: Fames
scere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad
extremam esuritionem perueniunt. Idem libro
1. cap. 7. de causis sympto diserte admodum & co-
piose harum appetentiarum rationem & diuer-
sitate[m] describit, quem locū, utpote scitu dignis-
simum, hic integrum subiicere placuit. Nā quo-
niam, inquit, cutetenus vnumquodque animal
in ambientem aerem digeritur, accidit vt mem-
bra quæ sub ea sunt prima vacuentur: quorum
ingenita vis ex proximis sibi alimentum trahit,
id scilicet quod vacuatur reficiens: deinde rur-
sus illa, ex iis quæ sibi sunt proxima; sicut quæ
tertio loco sunt posita, ab iis quæ sibi. Atque ita
semper per cōtinuum, veluti in choro quoque
trāslatione celerrime facta, ad venas quæ ad ven-
triculum pertinent, vacuatio peruenit. Hæc vero
& solent pariter, & nata sunt ex ventriculo nu-
trimentum trahere, perinde vt stirpium radices,
quæ in terrâ sunt demissa, ab ea. Cum enim hoc
opus vniuersum naturale sit, non animale, simi-
liter in stirpibus & animalibus perficitur. Ac stir-
pibus quidem terra ventriculi vicē præstat, per-
petuo promptum copiosumque suppeditās ali-
mentum, quamdiu exalitus temporū status pro-
natura se habet. Quando si ex terra squaloris ex-

*Fames dicitur
plex.*

D *cessu*

cessu siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem utpote terra non affixis, prater utique pauca quaedam, natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricauit, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalib. & penuria sensum: quo scilicet ad cibum portionemque prouidat in tempore explicantur, vocaturque etiam modi implendi desiderium appetentia. Fit autem ex penuria sensu, cum scilicet vena ex ipso ventriculo velum emulgentes sugentesque aliquid trahunt. Non ferens autem eum suctum ventriculus, sed veluti diuulsus, offensa eius medelam cibum comparat. Quippe vena hoc pacto ad obiectos cibos conuertuntur, atque ex iis nutrimentum trahunt, nequaquam ex ventriculo. Fitque post cibi summptionem, ut & vena simul ad cibos se conuertat, & ventriculus ex iis quantum prius per venas est exhaustum, in seipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sensus fames est. Hac Galenus. Cum igitur ventriculus non appetit, signum est membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certe & ipsum Galenus libro 4. capite 13. de facult. natural. innuere voluit, inquiens, venter si melius paratusque nutrimentum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quicquid tum ingeritur, grauat naturam, non iuuat. Porro mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quae quidem, ut idem Galenus libro primo capite 7. de causis sympt. docet, tum maxime fieri solet cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet. Vitiosus namque succus, qui frigidus est si-

milem succui morsum infert: appetentiam vero prorit, naturalis affectus similitudine. Alimenti autem, non potus desiderium excitat, propter frigus. At vitioso succo qui falsus & biliosus fit, ventrem mordente, porio magis quam cibus expetitur. Præterquam enim quod calefiat succeturque ab eo ventriculus, quæ utique sitis causa sunt, etiam liquari fandi que tum in eo, tum venis succos contingit. Fandendorum autem succorum symptoma ea quibus continentur implet, quemadmodum frigiditas vacuat. Itaque etiam non parum ad esuriam frigiditas eorum, quæ in ventre habentur, confert: Cum & corporum tunicasq; vacuet, & cogendo confringendoque ad appetentiam irriter. Atq; ita quidem vitiosus succus acidus, stypticus & frigidus mēdosæ famis existit causa.

Secundum, vera famis signum est subtilis dicitur, videlicet præcedens, hoc est, parua cibi exhibitio: quando enim & hanc famis sequitur, tunc illam & veram & naturalem esse significatur. Vnice igitur semper cauendum, ut nunquam neque prandeatur, neque coenetur, nisi consueta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente differatur. Omnis enim mora illi nocua est nisi suspectus sit esse mēdosus, qualis ebriorum & fætidio laborantium esse solet. Nā si ventriculus alimentum postulat, vt Galenus libro tertio, capite 13. de facult. natura. autor est, nec eius copia est excrementis impletur. Ea sunt sanies quædam biliosæ pituitosæque, atque serosæ, quas solas trahenti illi, tum scilicet cum nutrimento indiget, secur remittit. Hinc non temere hætenus hoc vsurpatum est. Diutius to-

D 2 lerare

lerare famem, ventriculum malis ac putridis replet, humoribus, quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc quidem experientia constat. Quando enim ieiunamus, tunc per noctem aviditate quadam ad cibos inuitati solemus, sed illis denegatis nullam omnino appetitiam postero die percipimus. Vnde satis liquet, ventriculum, & maxime officium eius, iam dudum vitiosis humoribus esse plenum, quæ tamen non vera, sed mendosa repletio est, & ob id pauco assumpto cibo regreditur statim appetentia. Cauendum est tiam ne cibus assumatur non præeunte corporis exercitio. Neque enim temere ab Hippocrate 6. epid. part. 4. aphorism. 28. dictum est *πρῶτος ἐστὶν ἡ γυμναστικὴ τῶν τροφῶν*, id est, labores cibos præcedât. Nam qui cibus mane antequam prior descenderit, vel paulo ante exercitationem ingeritur, is, Galeno libro 3. cap. 1. de causis sympto. teste. & intempestiue sumitur, & cruditatis etiam causa existit. In ciborum prætere ratione, quemadmodum Institur medicina libr. 2. sect. 2. cap. 7. Leonhardus Fuchsius diligenter admonet, id quoque vnicè obseruandum, ne illi præpostero ordine ingerantur, id quod fiet, si concoctu facilia iis quæ difficulter concoquantur, præmittantur. & si liquida solidis & aridis, & lubricantia astringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, præposterus erit, si cotonea aut punica mala primum ingerantur, postremum autem olera ex garo. Debent etiam ea præmitti, quæ facile & nullo ferme labore subsidunt, vt sunt liquida: quæ vero tenacius hærent & difficulter labuntur, vt solida & acida, postremo: idque si ventriculus naturaliter & habeat.

3107,

xior, huic præstiterit adstringentia magis laxan-
 tibus præposuisse, quo ab illis roboratus ventri-
 culus reliqua melius conficere possit. Hæc eadẽ
 fere docent Cornelius Celsus libro primo, capi-
 te 2. & Galenus libro 2. capite 11. de alimento-
 rum facultatibus. Iam vero cautio etiam sit, ne
 in vna eademque refectione multi simul & variè
 assumantur cibi, ac tempus deinde comedendo
 vltra quam satis est præducatur, præsertim si ex
 diuersis illi consent facultatibus. Ex eo autem
 genere cum primis fuerint cibi variæ substantiæ,
 vt exempli causa ab Auicenna proponuntur, car-
 nes & pisces, vel pulli & suilla, &c. Nam quæ ad
 istam ingeruntur modum, variè corpus pro fac-
 torum diuersitate afficiunt, & concoctionem nõ
 vt par est, sortiuntur. Postremo enim accedente
 cibo, iam primi incepta concoctio est, atque ita
 partes quidem in coquendo redduntur dissimi-
 les adeo, vt primo loco ingestæ confectæ fere sint
 prius, quam ad extremũ sumptæ medium con-
 coctionis suæ attingant, vnde sæpenumero pos-
 terius coquendorum sequitur corruptio. Id qui-
 dem Auicenna quoque innuere voluit, 1. doct.
 2. cap. 7 in hanc ferme sententiam scribens: Nil
 quidem deterius est, quam si multa ac varia si-
 borum genera coniungantur, atque iusto lon-
 gius deinde in comedendo tempus protraha-
 tur: Cum enim postremum accedit nutrimentũ,
 primum iam aliquo modo confectum est, par-
 tes ergo in coquendo non adsimulantur. Atque
 inde sane morborũ scaturigo, qui ex repugnan-
 tium sibi humorum discordia nascantur. Iam ip-
 sius quoque varius coquendi modus bonæ cor-
 poris temperatura non parum officit: vti in

*Hic poer. de
 lib. de flatib.
 Galen. com-
 ment. 18. lib.
 1. & com. 35.
 li. 3. de mor-
 acut. Actius
 lib. 2. c. 239.
 Paulus lib.
 1. cap. 73.*

D 3 dem

dem refectione multi elixi, frixi, & assi cibi sa-
pius inuicem modo liquidi, modo solidi & aridi
ministrantur. Atque hinc est quod Horatius lib.
2. Sermon. Sat. 2. ubi victum frugalem ac simplicem
pro dignitate laudauit, hanc saporum condimen-
torumq; aceruationem, ut perniciosam his vesti-
bus detestatus est.

*Accipe nunc Vultu tenaci qua, quantaque secum
Adferat supinum valeat beneviam varia res
Ut nocent homini, credas, memor illius esca,
Qua simplex olim tibi se derit, ac simul assu
Miscuere et xa, simul conchyliis turdis,
Dulcia ser in bil. m vertent stomachoq; tumultum
Lenta serer pituita, Vides ut pallidus omnia
Cena desurgat dubita? quin corpus onustum
Hesterni vitii animum quoq; prag auat una,
Atque effugit humo diuina patientiam auro.*

Pati modo & Plinius libro 11. capite 52. hanc
saporum aceruationem damnauit: Homini, in-
quiens, cibis utilissimus simplex. Aceruatio sa-
porum pestifera, & condimenta perniciosiora.
Atqui hic nobis fortasse obtrudet quispiam, ple-
rosque ventri & gula mirifice deditos, qui sese à
primo statim diluculo ad summam usque no-
ctem multo varioque cibo & potu non impleant
solum, sed etiam distendant, adeoque cibum cis-
bo excipiant, & toti sint in computationibus,
cum nihil tamen inde mali percipiant, imove-
ro multis incommodis difficultatibus que affi-
ciantur, si vel minimum ab ista consuetudine
deslexerint Huic Galenus quidem respondebit,
qui in libro de cibis boni & mali succi cap. 2. ita
scriptum reliquit. Hec enim quamvis protinus
nullam iuueni corporibus sensibilem laesionem
inse-

*Orthasius
lib. 1. cap. 5.
ad Eunnapiid.*

inferat sensim tamē occulteque crescente vitie,
cum iam aetas progressu temporis inclinavit, ar-
ticulos neruoſq; & viscera iis morbis vexant, qui
vel difficulter ad modum, vel omnino tolli non
possunt, neque id quidem temere: namq; ea pars
corporis quæ natura imbecillissima est, à læden-
te quolibet patitur. Quod autem vitiosi humo-
res morbi que gignantur, cruditas assidua in cau-
ſe maxime est siue ea ex boni, siue ex mali succi
oriatur eibis. Quin Auicenna quoque 3. 1. doct. 2.
cap. 7. idem confirmans sic ferme inquit: Ille cui
mala nutrimenta concoquuntur, nō gaudeat ex
hoc. Noxa enim etsi ad tempus fortasse delte-
ſcit, temporis tamen successu sese exerit, & gra-
uissimam certissimamque neglectæ artis medica
pœnam adfert. Atq; hinc adeo pauci eorum qui
iſtum viuendi modum sectantur, destinatam se-
nectutis metam contingunt, sed crudis ex intem-
perantia accretatis succis podagra, calculo, lepra,
carcinomate, febribus, aliisque id genus malis
prius torti vitam cum morte commutât. Præstat
igitur, vt diserte à Fuchſio nostro scribitur, tem-
perantia & parcitate animum corpusq; vegetum
ac sanum ſeruare, quam crapula crebrisq; com-
perationibus & immoderatione infirmum, mor-
bosum, Deoq; & hominibus odiosum reddere.
Ac ne illud quidem silentio prætereundum
hoc loco, quod protracta ad vnâ fere horam
mora ac iulle commanducationis & deglutiti-
onis gratia comestioni interposita, nō laudabilis
modo, sed ad tuendam etiâ valetudinem vtilis-
sima censeatur. Cibus enim qui exacte dentibus
manditur extenuatur & molitur, ac sensim des-
sude atq; tarde deglutitur, & si imperfectam ac

*Col. l. 2. c. 2.
6. de alimen.
fac. & in lib.
de d. s. l. 1.
con. c. 6. A.
sic. 3. 1. doct.
2. cap. 8.*

modicam omnino, aliquam tamen, ut in suo genere estimandum, alterationem in ore consequitur, quemadmodum lib 3 capit. 7. de natural facult Galeno, & Avicenna 1. doct. 4. cap. 2. visum est. Ceterum imperfecta comanducatio ut concoctioni contumax est, ita etiam horrorem quandam & insuauitatem adferens eiborum appetentiam auerit. Mora vero quae inter edendum multis vitro citroque sermonibus colloctionibusque interpositis ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamque nocumenta haecenus enumerata sequuntur.

Vltimus versus in quibusdam exemplaribus hoc etiam modo legitur:

Hae sunt signa tibi subli in ore salina.

Nec male quidem Nam salina quae subtilis & nulla qualitate infecta, seipse perinde quasi aquosa gustui offertur, tum concoctionis, tum absolute sanitatis etiam indicia ostendit, Galeno libro 3. c. 6. de locis affectis, teste.

DE VITANDIS CIBIS.

CAPVT VII.

Persica, poma, pyra, & lac, caseus, & caro salsa:
Et caro ceuina, & leporena, bosina, aprina:
Atra haec bile nocent, suntque infirmis inimica.

Hic recensentur decem ciborum genera, quae sanguinem serosum & melancholicum efficiunt, eoque infirmis nocent.

Primum, persica: de quibus lib. 2. cap. 19. de aliment. facult. diserte ita Galenus scribit: Ipsorum succus & veluti caro facile corrumpitur, prauaque omnino est, Quocirca (quod quidem facere solent)

Resha,

lent) nō sunt post alios cibos mandenda: corrum-
puntur enim in superficie natantia, sed in omni-
bus quæ prauī quidem sunt succi, verum humi-
dā sunt ac lubrica, & quæ subduci facile queant,
id communiter tenendum, ea ob hoc ipsum an-
te alios cibos esse sumenda. Ita enim fiet, vt &
citius subducantur, & aliis cibis viam munitant,
quæ si sumpta postrema fuerint, vna secum alia
quoq; corrumpent. Atq; inde sane patet, hoc di-
ctum de iis intelligēdū perficis, quæ matura post
alios cibos vltima eduntur. Præsumpta enim sto-
macho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum
appetentiam præstant. Dioscorides etiam libr. i.
cap. 128. idem testatur, in eum modum scribens:
Perfica matura tam stomacho, quam vteri vitia
sunt: acerba aluum cohibent, sed sicca vehemen-
tius: decoctum è siccis alui stomachiq; fluxiones
sistit. Simeon quoq; Sethi de perficis hæc refert:
Perfica, inquit, quidam in tertio ordine refrige-
rantium humectantiaq; posuerunt, alii in pri-
mo, alii vero in secundo, quod etiam certius est.
Phlegma generant, non facile concoquantur,
celestime in ventriculo corrumuntur: propter
ea qui crebrius ad satietatem his vtuntur, in fe-
bres incidūt: lædunt & nervos proprietate qua-
dam. Oportet vero hæc ante cætera cibaria assu-
mere, & super his meracum bibere. Quæ ex his
matura sunt, ventrem ducunt, immatura contra
sistunt, eoq; efficacius sicca. Foliorum succus in
potu sumptus, lumbricos ventris perimit: idem
perficit, si cum foliis umbilico apponatur. Susci-
tant quoq; ciborum appetentiā perfica, profunt
& inflammato vetriculo, & genitali semini adii-
ciunt, serosum tamē sanguinem parant sapiusq;
D s post

post unum vel alterum mensem ob putredinem febres tum longiores tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam obseruare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus libr. 43. cap. de re medica, persicorum foliis siccis & in puluerem redactis, plagas cruentorū vulnerum claudi: quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quamquam autem persica iam dictis viribus prædita sunt, quia tamen humor inde genitus facile corrumpitur & putrescit noxia sunt infirmis & maxime si præpostero ordine ac intempestiue sumantur: infra cap. 42.

Poma,

Securum, poma siue mala: In quibus, autore Syneone Sethi multa differentia est: quæcunq; enim restringunt, frigidum habent & terreum succum. Quæ acida sunt frigidum quidem, verū tenuem illum habent. Medii autem temperamenti sunt dulcia, quæ ad caliditatem magis vergunt. Omnia certe quadam peculiari proprietate neruis nocent: nocent & quæ matura nō sunt. Dicuntur & lapidem seu calculum gignere iis, qui ad satietatem ipsis vtuntur. Verum vtilia sunt ad *λεπροσυσιας*, id est, animi deliquia & cordis debilitatem. Spiritum quoq; flatulentum in secunda concoctione generant, eoq; infirmis nocent, sicuti de pyris mox dicitur. Et hoc de crudis maxime intelligendum est. Neq; vero ab his solum fructibus, sed ab omnibus etiam quæ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent, a grossos abstinere conuenit. Eiusmodi plane sunt reges, & qui ante perfectam maturitatem edun-

192

tur: cum enim humidius alimentum, ob idq; excrementosius præbeat non secus in corpore humano feruent, & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructibus vel uuis expressum est, in doliis. & hoc quidem ob caliditatē ipsius à sole, cum maturefcerent, ingenitam, quemadmodum lib. 4. capit. 3. de vsu partium Galenus attestatur: Et hoc certe Auicenna 3. 1. doct. 2. c. 7. teste, commune est omnibus cibariis, quæ sanguinem seroso succo implent. Porro etsi vero hoc inter in spacio quo manduntur, humectent ob succi tamen ebullitionem prompte in vetriculo corrupuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatissimi sunt: qua de causa non temere Auicenna 1. 4. tract. 2. cap. 7. fructus recentes omnes febriculis tantibus interdixit. Plura Galenus lib. 2. c. 21. de alimen facult. & infra c. 39.

Tertium, Pyra: quæ sane, perinde vt alii fructus recentes ac crudi, communiter hoc possident, vt seroso ebullienteque succo sanguinem expleant, eumque putrefactioni obnoxium reddant: quo fit vt eorum cibus, Plinio libro 23. capite septimo teste non ægrotis solum, sed valentibus etiam onerosus sit. Inflationes quoq; excitant, & ob id crebrius estata colicos affectus suscitant: Sed innoxia fiunt, si vna cum carminatiuis vulgo dictis, hoc est, calefacientibus tenuantibus, & flatum expellentibus comedantur, vel super his vinū verus & odoratum bibatur. Quod Galen. libr. 1. cap. 26. de alimen. facult. palam etiam ita scribens confirmat: Quicquid omnibus cibariis inest flatulentum, id per calefacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, vt inter ceteros fructus quam maxime

Tyra.

implent.

impingent: quare sues ipsorum esu magis quam quorundam aliorum fructuū pinguescunt. Laudatiora sunt odorata & dulcia, & ex ipsis cocta quam cruda meliora. Coquenda vero cum feniculo, aniso & saccharo. *Infra cap. 13. & 39.*

Lac.

Quartum, lac: hoc enim facile corrumpitur, inque nidorem aciditatemve in impuro ventriculo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non est, quia plurimo calori conuersatum in nidorem statim abit. Huc accedit, quod in ventriculo febricitantium haud concoquitur, sed potius corrumpitur, adeoque febres auget. Caput quoque dolentibus malum est, quod confirmat Galenus, qui libro tertio de alimentis facult. capit. 14 lac capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non esse accommodum tradit. Cuius rei causa alia non est, quam quod lac sit nidorosum ac facile euaporet, caputque perat, adeoque dolorem augeat. Nocet praeterea sitisbundis & aliis nonnullis, de quibus Hippocrates aphor. 64. lib. c. & ibidem Galenus. In phthisi tamen, hectica, & aliis quibusdam passionibus, ut Hippocrates loco iam citato auctor est, vtilissime conceditur. Quae de re copiosius infra capite 34. Quamquam autem lac infirmis ex usu non sit, in sanis tamen ad bonos humores gignendos, ex his praesertim animalibus, quae bono corporis habitu sunt, probatissimum habetur. Et hoc quidem si in ventriculo & hepate perfecte concoquatur. Tunc enim mordaces succos quoscuque inuenerit expurgat, quae de causa in vrinæ difficultate & aeri egestione alui non solum bibere conducit, sed etiam inferne per clysterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxio

nes

nes commodissimum est, non solum abluens ipsas de partibus infestatis, atque hoc per exterioriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiam crassitie ac pinguitudine sua corporibus oblitum ac inductum, non sinit influxum aerem nudis ipsis allabi. Ad pulmons itaque ac interinorum vlcera, item resnum, vesicæ ac vteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis asperitates conuenientissimum est in potu, adeoque cutem ipsam pulchram ac nitidam reddit. Ad hæc lancinamenta ex veneni potione, & quæ in vrinæ meatu fiunt, compescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestin, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyoscyamum velut peculiare remedium est. Nā statim resipiscere affectos facit. Caterum singutturis exulcerationibus, quæ cum alias ob causas multas rum ex anginis fiunt, & his qui epimeram sumpserunt, lac gargarizare conducit. Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, vtilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonam carnem longe meliorem reddit, & corpus conuenienter humectat. Hoc tamen imprimis cauere debet qui lac bibere voluerit, vt interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctum sit ac secesserit. Si enim ante eius cōcoctionem alium cibum quis sumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibum qui superingestus est. Præstat autem magis bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrahete, quiete ac sensim ambulare, & in-
 erim

resim cessare, citra somni admissionem. Qui enim hoc modo se gesserit, porum lac excernet, idque inutilia secum educet. Opus est enim, si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit aluo, commode purgans, non totam corporis molem, sed quæ in aluo & intestinis sunt partibusq; vicinis. Post hæc in venas deferretur, optimeque nutrit, & non amplius secedit, sed ventrem sistit. Corporibus vero distemperatis infestum inimicumq; est. In calidioribus enim cito in nidorem atque bilem, in frigidioribus vero in aciditatem & putredinem commutatur. Circa electionem denique lactis sciendam, pro ipsorum animalium specie, haud parvam esse differentiam. Bovinumque lac crassissimum ac pinguisimum, & concoctum difficile est, & ob id in ventriculo in flatu vertitur, venarumque obstructionem patit. Liquidissimum autem ac minime pingue est camelorum, mox equarum, deinde asinarum, mediæ autem consistentiæ est caprarum, hoc crassius ovium. Lac igitur caprarum, cum inter cætera lactis genera moderare se habeat, neque pingue admodum neq; crassum sit, merito in victus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se inuicemque collatum, & secundum anni tempora non parua differentia est. Earum enim quæ modo pepererunt, lac liquidissimum, sed temporis progressu magis semper ac magis in crassescit. Aetate vero mediâ ipsum etiâ in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam in crassescit, quoad penitus deficiat. Vere autem ut liquidissimum, ita etiam copiosissimum est. Quo fit, ut eligendum sit lac caprarum, non

quæ-

quidem prænantium, sed enixarum, quæ tamē,
quod ad partū ipsū attinet; mediocriter se ha-
beant, hoc est, quæ neque nuper enixæ sint, neq;
multum à partu recesserint; hoc interim non ne-
glecto, vt ipsæ etiam alimenta propria affatim
suppetant. Ac ne illud quidem silentio prætere-
undum hoc loco, quod etiam lac caprinum sine
melle sumptum haud citra periculum sit. Pleris-
que enim qui purum illud hauserunt, coactum
est in ventriculo in speciem casei: quod quidem
cum accidit, mirum est quam aggrauet hominē
ac strangulet. Ob eam causam lac vbi sumunt
nonnulli, ne in ventriculo coaguletur, melis, a-
quæ & salis nonnihil admiscunt. Atque hæc qui-
dem hoc loco de lacte sufficiant. Plura Galenus
lib. 5. cap. 14. de alim. fac. & lib. 10. cap. 7. de me-
dic. simpl. fac. & in lib. de cibis boni & mali succi
cap. 6. Orisbasius lib. 4. Synopsios ad Eustathium
cap. 12. 18. & 4. Paulus lib. 1. cap. 86. & 87. Aetius
lib. 2. cap. 92. & 93.

Quantum, Caseus, quod quidem, cum de omni
caleorum genere, tum de inueterato cum primis
intelligendum est. Hic enim ob coaguli & salis,
dum præpararetur, iniectionē temporis progres-
su acrimoniam assumpit, humiditatemq; omnē
deposuit: quare seipso etiam actor & manifeste
calidior atque ardentior euasit. & ob id ipsum
peroris quoque acraioris succi, & agre conco-
ctis effectus est: præiungtorum quidem con-
coctionem adiuuat certe sed ipse difficilius con-
coquitur, vnde vulgo dici solet;

Caseus est nequior, qui a concoquit omnia, se quam

Nutritum habet esile, stomacho nocet,
& vbi forte fortuna in corpore supercalectus
fuit

Caseus

fuerit, quemadmodum diferte Galenus libro 3. capite 6. de loc. affect. fcribit, facile melancholicum humorem parit: recens flatuofus quidem minus eft, fed ventrem magis fifit, magisque fiticulusus & xtuofus eft, nec ad calculorum, in renibus procreationem minus exiftit noxius. Deterrimum praterea edulium eft iis (quemadmodum hoc ipfum Hippocrates lib. 4. de victus rat. in morb. acut. aphor. 92. clariffime oftendit) qui fe potu repleuerunt. Grauat quidem os ventris, primumq; corrumpitur, & alia deinceps fecum corrumpit. Fugiendus igitur eft eiuſmodi, vt qui nihil conferat, neque ad coctionem, neq; ad diftributionem, neq; ad mouendam vrinam, neque ad ventris deiectionem, ceu vtiq; nec ad fucci probitatem. Porro recens ac mollis caſeus frigidi humidique temperamenti eft, & duro ſiccoq; flatuofior exiftit, fed eo minus astringit, minusque craffi fucci eft: nihilominus tamen agre conficitur, obſtruitque & calculos gignit. At vero qui inrer vtrumque recentem nimirum & inueteratum, glutinoſum & friabile, durum ac mollem, rarum, laxumve & valde denſum coactumve medius exiftit, qui que dulcedine nonnulla participat, modiceq; falſus eft, neque lachrymas cum inciditur profundit, neque tardius aluo ſecedit, fed odore & ſapore iucundus, moderateque pinguis eft, atque ex bono laſte pulcherrime elaboratus, is vtiq; reliquis omnibus longe multumque preſtat. Verum poſt alios cibos vltimo loco & exigua plane copia ingerendus eft, alioquin & ipſe, nihilo ſecius ac reliqui caſei, ventriculum grauat, coctionem impedit, aluum cohibet, craſſos humores, atq; fla-

tus

tus in corpore lapideumque in renibus parit. Solus igitur

Calvus ille bonus, quem dat curata manus.

Flora de hoc apud Galen lib. 3. cap. 16. de alim. fascul. & lib. 10. cap. 9. de simpl. medic. fac. & in lib. de cibis boni & mali succi, cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89 & Aetium lib. 2. cap. 101.

Sexium, Caro salia, Caro enim sale condita, *Caro salia.* atque Sole deinde aut vento, siue fumo exarefacta, cuiuscunque ea generis vel animalis fuerit, substantia cum duriore, cum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoque corpori praeberet exiguum & mali succi, ideoque sanguis inde generatus crassus existit atque melancholicus, ac proinde, si frequens eius usus fuerit, non solum infirmis, vetumetiam sanis officit, quemadmodum id ipsum ex Galeni libro 3. capite 6. de loc. affect. & comment. 18. lib. 2. aphor. & post eum ex Auicenna 2. 1. doct. 2. sum. 1. in fine capituli 15. aperte colligitur.

Septimum, Caro ceruina, cui & ipsi sane cum *Caro esturis* omnibus duris & siccioribus carnibus haec commune est, ut succum vitiosum, concoctis officilem ac melancholicum generet. Id quod Galenus in lib. de renum affect. digno. & medic. cap. 26. clarissime ostendit. Ceruinam, inquit, carnem vitabis, quippe quae dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: vnice cauendum, ne quis carne vescatur ceruorum qui per aetatem capiuntur, quod eo nimirum tempore viperas saepe & serpentes deuorent, atque ideo sitibundi admodum fiant; at tamen cum natura insinatu edo-

E sti

& si nouerint sibi futurum exitio, si ante illorum concoctionem aquam hauserint, fortiter sitim tolerant, eaque incenduntur. Ceruorum igitur carnes eo anni tempore venenosa ac valde noxia sunt: & ideo obseruandum, ne quis eis per astatem vescatur. At vero hyeme tutius sumuntur, meliusq; ab innato calore superantur. Nisi enim probe concoquantur, crassum humorem generant, iecurq; & splenem obsepunt obstruuntq;. Quin etiam corpus tremulum atque infirmum euadere ex frequenti & immoderato eius usu traditur.

*Cato leporina
ve.*

Oblauum, Cato leporina, Hanc Paulus, PSELLUS, & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia connumerant; Simeon Sethi quasi colligēs quę eunque a veteribus dicta erant, in hunc modum de ea scribit. Leporum carnes his qui exsiccare corpus volunt, sunt valde vtilēs: qui vero temperatura sunt sicciore, minus conferunt: sanguinem enim crassarum partium & melancholicum gignunt, aluum cohibent, & urinam prouocant. Quod si tamen probe concocta fuerint, non omnino male nutriunt. Contra vero obstructionem hepatis ac spleni efficiunt, pulmonique nocent, & immodicis torquent vigilis. Isaacus in dietis vniuersalibus leporinam pro pharmaco potius quam alimento habendam censet. At ne hoc quidem ignorandum, quod tum haec caro, tum ceruina quoq;, si fuerint animalium aetate declinantium, simpliciter sunt euitanda. Si quis tamen comedere omnino expectat, eitate partui propinquiores, nempe iuniores sunt eligenda, quo nimirum naturalis earum siccitas ab aetate temperetur. Eadem ratione & pinguiores longe cete-

catcris antecellunt. Siccitas namq; pinguedine correcta ad mediocritatem in eiusmodi animalibus infleatitur. Verum de hac ipsa Ioanne Marnar. lib. 13. epist. 4. diligentius nemo disseruit.

Nonum, caro bouina circa quam notandum. Caro bouina.
 inprimis, & foeminam ipsam, quae vacca dicitur, & viramque marem, tam eum qui castratus est, quam eum etiam qui integer ad speciei propagationem reseruat taurus nominatur, communi hac boum appellatione significati. Atque hi sane non parum inter se aetatis ratione differunt. Extrema namq; aetates, ut in aliis non paucis, ita in his quoque victiosa sunt: media vero optima & saluberrima. Vitulorum igitur recens editorum caro nimis mucosa & excrementitia est. Bimestres autem, qui paulo ultra citraueam aetatem consistunt, temperamento victiosiores sunt, & carnes habent ad concoquendum perfectis bobus praestantiores, & multum alimentum corporibus exhibent, bonique succi habentur. Proiectiores vero, qui tamen florentem aetatem nondum attigerunt, temperamento sunt quam senes minus sicco, magisque his iuuenibus conueniunt, qui bono sunt corporis habitu. His perfecta aetatis boues valentius quidem alunt, sed acrius tum concoquuntur, tum in membra distrahuntur. Porro ad senum vergetium atque ipsorum etiam senum carnes durae, siccae, nervosae concoctionique rebelles sunt, & melancholicum humorem efficiunt, solisque ventriculos habentibus calidiores, atque illis in super qui vehementer sese atque immoderatus exercent contedi possunt. Quod libro 4. de vict. rat. in morib. acut. aphorism. 99. Hippocrates etiam

E 2 ita

ita scribens attestatur: Bubulæ carnes melancholica proritant *μαλίστα*. Nempe harum natura insuperabilis est, nec quivis venticulus eas cōcoquere potest Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de alim. facult. idem iis fere confirmat verbis: Carnes bubulæ alimentum quidem & ipsæ corpori suggerunt non mediocre, neque dissipatu facile: sanguinem tamen generant quam conveniat crassiozem. Quod si quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehenderetur, si largius his vescatur. Affectus autem melancholici sunt, cancer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur: Lien item quibusdam à tali succo intumescit, quam rem *καρκίνια* id est, præaus habitus & hydropes sæpenumero consequuntur. Caterum qua ratione incommodis, quæ frequentiozem earum usum excipere solent, providendum sit, luculenter & perspicue Simeon Sethi in hunc modum scribens edocuit: Si quis eas edere velit, summaque cupiditate appetat, vel cogatur etiam, is medeatur nocumeto quod inde futurum speratur, aceto & alitiis cum ruta intingens. Idem quoque autor est, earundem iure siue brodio *Καρπύ* Græcis appellato fluxus vêtis ex flava bile cohiberi.

Vaccina.

Vaccina cum præter succi præuritatem etiam sexus ratione frigidiores sint, merito à sanitatis tutela eximuntur. Non tamen ab eis, quemadmodum nec ab aliis quæ hætenus dicta sunt, ex toto abstinendum est: sed omnibus interdum optimis vero quantum fieri potest, sapius utendum.

Caro caprina.

Decimum, caro caprina; de qua idem ferme quod

quod de bouina dicendum. Hædi enim perinde ac vituli carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & ruendæ valetudini accommodatiores habent. Moderate nutriunt, sanguinemque tenuem & humidum gignunt. Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maxime si neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos, Rhazes vero rubros in nigrum inclinantes ac pingues præfert. Baldacho fœmella quam mafeli carnem temperatiorem & à siccitate remotiorem esse placet. Mirifice calidis & siccis temperaturis, atque insuper delicatis & octosæ vitæ deditis conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam ac lentam, obfœtorem tamen ingratham & stomacho inimicam, ægre concoquitur & ad succum bonum generandum parum idonea est. Hanc sequitur arietum post taurorum. Porro in iis omnibus carnes castratorum sunt præstantiores: senum autem pessima. Caprina in tota valetudinis cura obseruationeque vitanda est. Nam Hippocrate libro 4. de vict. ratione in morbis acur. teste, habet mala quæ in bubulis sunt omnia, & cruditatem, estque flatuosior, & ructus magis generat, acris est, malumque succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa eius medium capra melius agunt, longeq; seipsis in cibo præstantiores euadunt. Tunc enim arborum & fruticum surculi & germina, quæ iis maxime idoneam præbent alimoniam, frequentissima sunt. Ac proinde habitiores etiam ac pinguiores, nobisque assendis accommodatiores fiunt. Quod autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit,

argumento sunt euidentiſſimo vulpes, quæ aut
 tumno probatiſſimam ob viuas habent carnem.
 Sic paſſer & ficedula per idem tempus maxime
 laudabilem carnem obtinent. De caprina plura
 Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facult. & de at-
 tenuante diæta cap. 6. & comment. 101. & 102. in
 lib. 4. Hippoc. de vict. ratione in morb. acut. &
 Paulus lib. 1. cap. 84. & Aetius lib. 2. cap. 121. Atq;
 hæſtenus quidem de cibis & carnis vitandis.

Exigit nunc ordo, vt de electione alimenti,
 quod partim à iam dictis, partim vero ab aliis
 quibusdam animalibus ſumitur, non nihil etiam
 dicatur. Siquidem de eo haud parua inter ipſos
 artis medicæ ſcriptores controuerſia eſt. Gale-
 nus enim, vt illi nonnulli, porcina palmam
 detulit: Rhazes vero, Auicenna & Auerrhoes
 hœdinau prætulerunt. Sunt etiam quibus vitus
 hœdina præſtantior videatur. Porro electio hæc &
 præſtantia multipliciter attendi poteſt. Et primo
 quidem ratione ſimilitudinis, quam cum
 humanis obtinent carnibus, tum maioris quo-
 que & diſcaſſu difficilioris alimenti. Quo ſane
 modo porcina cæteris omnibus longe antecellit.
 Maxima enim illi cum humano corpore ſimili-
 tudo eſt, quemadmodum Galenus libr. 3. de al-
 im. facult. cap. 1. diſerte iis verbis oſtendit: Suil-
 la carnis ſimilitudinem cum humana ex eo po-
 teris intelligere, quod quidam carnes humanas
 pro ſuillis ſine vlla in gultu vel olfactu ſuſpicio-
 ne comederunt: id enim ab improbis hoſpitibus
 & aliis quibusdam factum fuiſſe iam comper-
 tum eſt. Idem libr. 10. de ſimpl. med. fac. cap. 2.
 Sanguis, inquit, ſuillus humano maxime tempe-
 rie ſimilis eſt. Siquidem & carnes ſuum huma-
 nis

nis sunt similes. Comperti enim sunt hospites & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tamen si qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diuersorio publico ius esse esse delicatum cum carnibus suauissimis: ceterum cum iam pere futuri essent, inuenisse digiti partem anteriorem, quæ videlicet ad vnguem est, quo percussi ac metuentes eos qui agebant in diuersorio, ne scilicet se quoque vorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter de uo ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines macchantes deprehensos non ita multo post referebant. Itaque iure quispiam existimet suillam carnem humanæ esse simillimam. Quod deinde suillam carnem validissime nutrire diximus, hoc Galenus lib. 1. cap. 1. de alim. facult. in eum modum scribens confirmat: Omnium ciborum suam caro potentissime nutrit. Cuius rei athleta certissimum tibi præbent indicium. Si enim panibus exercitationibus paræ molem alterius cibi pridie totum diem comederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modo, verum etiam alimenti penuria macilentiores palam conspiciuntur. Idem lib. 7. method. medend. cap. 6. his etiam testatur verbis: Omnium quos nouimus ciborum maxime nutriens suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. part. 3. aphor. 4. quum iam corpus ex multis exercitiis conciderit, suillas carnes allatas exhibere præcipit. Porro alimentum quod inde sumitur

firmum esse, neque dissipatu facile, satis confirmat Galenus in libro de attenuante diata, ca. 6. ubi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro omnium aliorum ciborum firmissime nutrit. Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et similiter in libro de renum affect. digno. & medic. cap. 26. E pedesribus optimi succi est caro suilla, & hominibus maximopere familiaris, maximeque tum nutribilis, tum corroborans: sed glutinosum quiddam habet & crassum. Ob id qui diutius ea viscerant, iccoris & renum obstructione corripuntur, quibus hæc à natura adstrictos meatus habent, eoque longiori ab ea intervallo abstinentium. Quia vero glutinosum, ut dictum est, & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere iussit: quo nimirum viscositate ac crassitie ab ignis caliditate non nihil consumpta minus humida ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de vict. ratione in morbis acut. aph. 103. eiusmodi carnem absque pelle, hoc est, cute, mandendam esse docuit. Cutis enim animalis, ut potest frigidior, carni similiter concoqui nata non est. Quæ autem ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis existit, choleramque parit, propter eam quæ huic accedit acrimoniam. Ibidem pinguis simam quoque suam carnem, ea quam mediis & bene carnosam habent, deteriores existimat, suspicionem humiditatis habens: ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior, tum ad concoctionem, tum nutritionem existit. De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni

ni

ni & mali succi cap. 4. Si illa caro, si exacte in
 ventriculo concoquatur, tum in sanguinem à
 iecinore conuertatur, probatissimos humores
 gignit. Quod intelligendum vtiq; non de car-
 ne suam vetustissimorum: (ea enim ob siccita-
 tem & duritiem ægre concoquitur, ac succum
 vitiosum generat) neque porculorum lacten-
 tium: (siquidem hi terrestrium fere omnium
 quæ vorant homines animalium, maxime humi-
 dam & excrementitiam obtinent carnem: atque
 eam ob rem plurima inde generatur pituita:)
 Sed ætate mediocriam, anniculorum videlicet,
 vel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulo
 ante citato, capite duodecimo attestatur: Ex ani-
 mantibus, inquit, quorum natura ad bonos
 humores gignendos aptissima est, fues medio-
 cris ætatis habentur: qui enim ad summum cres-
 uerint, hominibus vigentis ætatis seque exers-
 centibus: qui vero adhuc increfcunt, iis quorum
 ætas inclinât, idonei sunt. Caro ex porcellis par-
 uulis excrementis scatet. Quare ex pedestribus
 animantibus suilla caro probatissimus cibus est.
 Et hoc quidem tamen in vtroque genere tam
 domesticorum quam agrestium vere dicatur, a-
 grestes tamen à Galeno longe ceteris antefe-
 runtur. Atque hinc adeo in lib. de attenu. diata,
 cap. 6. sic inquit: Apri suillis domesticis in cibo
 sunt anteponendi Et lib. 8. method. meden. cap.
 2. Ex ipsis suillis, carnibus optima est montana.
 Cuius causam Galenus lib. 3. de aliment. facult.
 cap. 13. hanc esse tradit: Domestici, inquit, fues
 emperie humidiores sunt, quam agrestes, tum
 bæræ in quo degunt humiditatem, tum vero
 etiam ob vitæ ignauiam. Qui vero in montibus

degunt, multum exercentur ac fatigantur: præterea in aere sicciore viuunt: quapropter eorum caro est durior, nulliusque prorsus pinguedinis aut paucissima particeps: & alimentum quod inde prouenit minus habet excrementi: contra excrementitium est quod a domesticis sumitur. Necessè igitur est alimentum eiusmodi nutriti valentius, quam alterum, succumque gignere multo meliorem. Addit præterea Auicenna libro 2. cano. cap. 143. eisdem hyeme meliorem sanguinis habitum consequi, longeque seipis in cibo euadere præstantiores. Ex omnibus hactenus adductis satis iam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, sanis, & quamlibet fortem ac vehementem actionem obeuntibus, utpote fossoribus, agricolis, messoribus, cæterisque id genus operariis, modo ab oppilationibus pari arque vacui sint, ac denique his etiam qui impinguari cupiunt, suam potissimum exhibendam. Ad eiusmodi enim corporum conservationem alimento plurimo, firmo arque ægre dissipabili opus est. Rectè itaque Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 9. crassa inquit, caro multum sese exercentibus conuenit: his vero qui vitam in maiori ocio ac quiete degunt, subtilis & exrenans. Quod Auicenna quoque 3.1. doc. 2. cap. 7. ita ferme scribens confirmat: Vehementer sese exercentes multoq; labore fatigati firma magis & crassa alimenta requirunt.

Secunda vero carniū electio à temperamento, concoctione, & facci inde geniti probitate sumitur: atque ea quidem ratione hæc digne longe cæteris præferuntur. Nam ut Rhazes loco paulo ante citato auctor est, temperatura sunt mediocri,

eri, nullius prauitatis participes, facile conco-
 quuntur, nec non & sanguinem inter subtilem
 & crassum, calidum ac frigidum temperatum ef-
 ficiunt illis tamen qui multum exercentur, in
 cibo minus idonea sunt: siquidem alimentum,
 quod corpori summittunt, forti exercitio siue
 labore celeriter discutitur, inuenibus tempera-
 tis mediocri exercitio ventibus, quemadmo-
 dum & illis quoque de quibus supra dictum est
 magis conueniunt. Porro quemadmodum hac
 ratione inter animalia domestica caro hœdina
 præstantior est, sic inter agrestia quoque capreo-
 li facile primas obtinent: post hœdinam au-
 tem secundum locum arietina sibi vendicat, si-
 quid Rhazæ atque Auerrhoi credimus. Quorum
 ille quidem libro 3. ad Alman. cap. 9. ita scriptum
 reliquit: Caro arietina quam hœdina crassior
 est, viresque magis auget, sed plures efficit super-
 fluitates, in bonitate tamen hœdinam sequitur.
 carnem. Hic vero libro 5. suorum collecta. cap. 32.
 de eadem hæc fere prodidit: Post carnem, in-
 quit, hœdinam est arietina, atque ita omnes pro-
 pe medici sentiunt, præter Galenum, qui arie-
 tum carnes abominatur: persuasum enim habet,
 vitulinam arietina longe melioris esse nutri-
 menti. Sed Galenus forsitan hanc præstantiam
 ex eo attendit, quod vitulina plurimum nutriat,
 & nutrimentum eius ægrius dissipetur: arietina
 vero insigni humiditate prædita sit. Nam humi-
 dius alimentum vt distribuitur, ita etiam discus-
 titur celerius. Locus Galeni quem Auerrhoes
 citat est (ni fallor) in libro de cibis boni & ma-
 li succi cap. 12. Verba Galeni sic habent: Ex pede-
 stribus animantibus caro suilla probatissimus
 cibus

cibus est, deinde hœdina, mox vitulina. Agnina vero humida, lentoremque ac mucorem in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuante diata cap. 7. velut repetens inquit: Ex terrestribus animalibus hirci & arietes, & genus omne ouium ac caprarum non vnde quaque laudabilis sunt alimentis. Solis autem hœdis innocue vtare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus utique locis si hoc etiam perspicuum, apud Rhazem atque Auerrhoen agnos masculos qui aliquantulum increuerint, per arietes esse intelligendos: Id quod ipsemet Auerrhoes his verbis confirmare videtur: Magna pars Medicorum laudat carnes arietum iuuenum, &c.

Tertio, demum carniū electio siue præstantia in eo sita est, vt neque insuaue, neque mali odoris, neque glutinosum quicquam gustu reprobentur. Tales autem imprimis vitulina sunt, quemadmodum Auerrhoes loco citato his fere verbis ostendit: Carnes, inquit, vitulinae bonae sunt, minus enim quam bouum ætate declinantium carnes habent tum viscositatis, tum fugiditatis ac siccitatis, ac odore quoque cæteris carnibus suauiores & iucundiores sunt. Qua certe consideratione ipsis etiam hœdinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum muceago, hoc est, lentor siue viscositas quaedam deprehenditur, qua in vitulinis non apparet. Hœdinae tamen vitulinis succi probitate præstant. Ex omnibus quæ haecenus adducta sunt, liquido iam constat, non esse tantam inter Medicos de carniū electione controuersiam, quanta prima facie apparet. Hoc quoque scire in vniuersum oportet,

portet, quod siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior est, præstantiores sunt, & minori momento conficiuntur: cum vero adoleuerint, ob siccitatem ægre concoquuntur. Contra humidioribus animalibus carnes, progressu temporis consumpta humiditate superflua, aptiores & ad concoquendū & ad nutriendum fiunt. Quod Galenus etiā lib. 3. de aliment. facult. cap. 1. in hunc scribens modum inuere voluit: Iis, inquit, animalibus quæ natura temperamento sunt sicciore, adolefcens ætas ad mediocritatem ipsam confert: humidiorū vero natura quod sibi ad probam ac convenientē temperiem deest, id ab ætate florenti adsumit. Non modò itaque vituli: carnes habent ad conficiendam perfectis bobus præstantiores, sed etiam hœdi capris: velut contra verueces anniculi agnis lactentibus. & porci anniculi vel bimī porculis paruis. Hinc non temere ab Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 7. dictum est: Oportet vt cibus nimium sanitati conueniens, sit, qualis caro est, præcipue hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum, &c.

Ex quibus omnibus sequitur tandem. carnes hircorum, caprarum, arietum, ouium, bouum atque verrium antiquorum non vndequaque laudabilis esse alimenti. Carnes vero vitulorum iuuenum, agnorum anniculorum, & malium anniculorum vel bimorum, valetudini tuendæ esse accommodatissimas. Hoc quoque ignorandum non est, quod carnes naturali temperamento sicciore sint elixandæ, quo nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: (elixatio enim siccitatem temperat) humidiores vero asfanda,

landæ, nempe vt earum humiditate ab ignis calore attenuata non nihil atque imminuta, mediocritatem consequantur. Assatio enim ex Galeni sententia humiditatem moderatur. Quo fit vt carnes leporum, cuniculorum, ceruorum, boum, & capreolorum elixæ, porcellorum vero ac veruecum assæ sint præferendæ. Eadem etiam ratioke in atatibus, temperaturis, atque anni constitutionibus humidis, ficciores & assæ carnes magis conueniunt: in ficcioribus vero humidæ atque elixæ.

DE CIBIS BENE NUTRIENTIBUS.

CAPVT VIII.

Oua recentia, uina rubentia, pinguis iura,
Cum similia pura, natura sunt ualitura.

Tria alimenterum genera exigua mole plurimum nutrientia his uersibus comprehenduntur.

Primum, oua recentia: de quibus Galenus lib. 3. de aliment facult. cap. 21. in hunc scribit modum: Oua recentia ueteribus plurimum præstant, quippe optima sunt recentissima, uetustissima autem pessima. Quæ uero in horum medio sunt, proportionem recessus ab extremis, bonitate aut præuitate inter se differunt. Idem lib. 1. aphorism. comment. 4. oua inter alimenta pleni uictus numerauit. Quam sententiam Auicenna quoque cum aliis plerisque locis, tum maxime 4. 1. cap. 1. his fere uerbis confirmat: Quandoque est nutriens parua quantitatis plurimo reficiens alimente: eius generis sunt potissimum oua, & resses gallinacei, quorum fere nutrimentum cum ipsorum pensatur pondere. Porro ouorum mul-

Oua.

*1. Meth.
meth. c. 2.*

Inter se sunt differentia. Et prima quidem penes propriam substantiam. Gallinarum enim, perdicum & phasianorum iuuenum ac pinguium omnibus praestant, & ad victus salubris rationem accommodatissima sunt: anatum vero, anserum, pannonum struthocamelorum, & similium, deteriora habentur. In figura quoque ouorum aliquid bonitatis discrimen est: parua enim, oblonga & candida reliquis succi probitate excellere creduntur, id quod vulgatis etiam hinc verficulis comprobatur:

Regulæ præstare iubet hoc prolegete eris:

Quod bona sint oua hæc, candida, longa, noua.

Quin ab Horatio quoque hoc obseruatum esse, etiam Plinius meminit, qui libr. 10. natur. histor. cap. 52 ita scriptum reliquit: Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est lib. 2. Sermon. Satyr. 4.

Longa quibus facta oua erit, illa memento,

Ut succi melioris, & ut magis elixanda

Porre.

Candida praestantiora dixit: atque eius rei vel inde certissimum indicium colligas, quod anatum & anserum oua plus aqueæ naturæ possideant, pallidioraque, & ob id cibo minus idonea sunt. Quæquam vero oua per se quidem salubria sunt, cocturæ tamen ratione non parum mutantur, adeo ut interdum insalubria fieri possint. Nam quædam diutius coquuntur, alia ad mediocrem usque consistentiam: alia in aqua eousque duntaxat dum incaluerint, elixantur. Secundum quas differentias alia quidem *εσθητα*, id est, cocta vocantur: alia *τρεμουρα*, id est, tremula, alia vero *ποφνητα*, id est, sorbilia. Tremula itaque,

*Ouorum
differentia.*

que, hoc est, quæ eatenus per coctionem inspissantur, ut in manu tenentis in testa siue putamine suo tremere videantur, omnium sunt præstantissima, plurimum alimenti & optimi succi corporibus exhibent, facillimeque tum concoquantur tum distribuuntur, & sanguinem cordi quam maxime congruentem generant. Quare, iis cum primis qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus & imbecillibus conveniunt, præcipue vero eorum vitelli. Quod Avicenna quoque in libro de viribus cordis, Tract. 2. cap. 3. ubi ex professo de ovis agit, sic ferme scribens confirmat. Quæ tamen cordis medicina non sint, ad refectionem tamen eius adfiscuntur. Nam ipsum valde corroborant, & potissimum eorum vitelli, dummodo sumantur ex ovibus bonæ carnis avium, veluti gallinarum, perdicum ac phasianorum. Eiusmodi enim temperatura cõstant mediocri: cito in sanguinem convertuntur, & post transmutationem parum superfluitatis relinquunt: sanguis autem inde genitus est subtilis ac clarus, cor maxime corroborans: quo fit ut ouorum vitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis vitalis, cæteris alimentis iure præferantur. Sorbilia autem ova tremulis minus quidem nutriunt, sed facillias subducuntur, & faucium asperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia laxigant: Ova vero immoderatiore coctura penitus densata, quæ Grecis $\epsilon\sigma\theta\epsilon$ vocati diximus, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, crassiusque alimentum corpori tribuunt. Porro iisdem ex vario præparationis modo maior adiungitur aut bonitatis aut gravitatis occasio, nam

nam hæc quidem affantur, alia elixantur, non-
 nulla friguntur, quedam deniq; in iure coquun-
 tur. Affa igitur elixis crassioris sunt succi, ac dif-
 ficilioris concoctionis: eorum enim genuina hu-
 miditas à foci caliditate depascitur: atq; hinc sa-
 ne eouq; affata donec adurantur, ac tetrum o-
 dorem reddât, venenosam qualitatem induunt,
 quemadmodum Marcellus Ficinus in libro de vi-
 ta cœlitus comparanda cap. 22. diligenter admo-
 nuit. Solêt autem bifariam affari: aut enim cum
 putamine feruentibus cineribus integra obru-
 untur, aut in testis suis franguntur: quorum hæc
 quidem deteriora sunt. Illa vero rursus duobus
 modis parantur: aut enim tota cinere cooperiun-
 tur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur.
 Quæ cinere tota obruuntur, peiora euadunt, quia
 densata vndique à circumfuso igne extrema par-
 te fumorum exhalatio intercipitur. Nuda vero
 prunis imposita, fumos exhalant depuranturq;
 elixa assis præstantiora sunt: nam aqua humidi-
 tas, ne foci caliditate exsiccentur, obstitit. Parantur
 & hæc quoque dupliciter: Vel enim integra
 caldatis superne infusa elixantur, vel ex testis
 fractis in aquam ferme feruidam coniecta co-
 quuntur. Quorum illa quidem, vbi penitus densa-
 ta fuerint, deteriora habentur: testis enim quo-
 minus crassities eorum attenuetur, ac fumi dis-
 sipentur, obstant & impediunt: sed si ab igne,
 cum liquidum adhuc coactum densatumq; non
 sit, auferantur, meliora fiunt. Hæc vero calor pe-
 netrat, crassitiemq; attenuat, & odoris insuauis-
 simam auertit, vnde ceteris omnibus laudabilio-
 ra censentur. Longe vero se ipsis suauiora adhuc
 redderentur, si ad mediocrem consistentiam co-

&is confectimque à foco summotis aceti non
 nihil cum butyro & croci momento commi-
 stum inspergeretur. Quæ vero ἐπὶ τῶν πυλῶν,
 id est, in sartagine spissantur, atque ob id ipsum
 πυλῶν, id est, fixa nuncupantur, pessimū ha-
 bent omnibus modis alimentum, tardeq; trans-
 eunt. Nam interim dum in ventriculo conco-
 quantur, in nidorem & fumum abeunt, secum-
 que admistos cibos corrumpunt, & succus inde
 prognatus non solum crassius, verum etiam pra-
 uus atque excrementitius est. Quapropter inter
 deterimas earum rerum habentur, quæ conco-
 qui nequeunt. Iis vero nocentiora adhuc fiunt,
 quæ in vetere & ferrea sartagine frīguntur. In iu-
 re denique cocta, Isaac in diæta vniuersalibus
 recte, locum inter assā ac ea quæ in aquam ferui-
 dam coniecta coquuntur, medium obtinent. Por-
 to quæ πικρῶν, id est, suffocata appellantur, eli-
 xis & assis sunt meliora. Ea Galenus ad hunc mo-
 dum parare docet. Vbi ipsa oleo ac garo & pauco
 vini conspersa fuerint, vas quo continentur ca-
 cabo aquam calidam habenti inditur: deinde vbi
 ipsum totum superne obturatum fuerit, ignis
 substruitur, quo ad ova mediocrem habeant cras-
 sistentiam. Quæ enim supra modum sunt cras-
 sa, elixis & assis sunt similia. Quæ vero ad me-
 diocrem crassitiam peruenerunt, & melius quā
 dura concoquantur, & alimentum corpori dant
 præstantius. In ipsius quoque ouorum partibus
 discrimen est. Vitellus namque, sicuti à Rhaze
 libro tertio ad Almanfor. cap. 14. scribitur, in ca-
 liditate temperatus existens, optime nutrit. Al-
 bumen vero frigidum & glutinosum est, ægre
 concoquitur, & sanguinem prauum generat. ea-
 ratio.

ratione adducti nonnulli albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoque proprietate quadam substantia facile inflammatur, & infumos abit, quo fit vt in febribus & aegritudinibus calidioribus non nisi probe alteratus exhiberi debeat. Alteratur autem, ex Ioannis Michaelis Sauonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoque addit, oua proprietate quadam peculiari *σφραγ*, id est, ingenii felicitatem & bonam habitudinem tribuere iis, qui *μετὰ κάματος θυγάτηρο. τούτων τὸ περιμέλιος, καὶ βοοπιόνη*, hoc est, cum textura filiarum. Tauri est, melle & butyro assidue esitauerint. Sed Galenus libro quinto de sanis. tuenda, cap. 8. de cibis ex quibus obstructio incidit mentionem faciens, senes hortatur, vt à multo ouorum esu abstinereant, quod nimirum crassum lentumque succum creent. Qui vtique locus non simpliciter de omnibus ouis intelligendus venit, sed de iis quæ vel elixa vel tosta penitus densata sunt, itè de frixis & veteribus. Leonhardus Fuchsius hunc Galeni locum in Græcis exemplaribus corruptum putat, & pro *ἀπὸ* legendum esse *δύο*, id est, sorborum, *δύο* enim καὶ *δύο* Græcis, Galeno libro 8. de simplic. medicamen. facult. capite 13 teste, sorba sunt; quæ certe vt idem tradit, adstringentem atque adeo obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantium Casarem lib. 14. de agricultura, cap. 27. etiã modum tradit, quo oua diu à corruptela seruari possint. Oua ipsa, inquit, seruabis, hyeme quidem in palis, æstate in fuffuribus. Alii aqua abluta oua sale tenui intingunt, & sic conseruant.

Alexand.
Trak lib. 8,
cap. 1.

Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei quod in muriam aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Caterum plenum ouum, aut non plenum, cognosces ex immisso in aquam; defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergetur. Eadem etiam à Colamella de re Rustica libro 3. capite 6. & à Plinio libro 10. capit. 54. & 60. prodita sunt. De ouis plura Galenus libro 3. de aliment. facult. cap. 21. & in libr. de cibis boni & mali succi, cap. 7. Paulus lib. 1. cap. 83. & Aetius libr. 2. capite 132.

*Vini differ-
sentia.*

Secundum, Vina rubentia: ubi ante omnia sciendum, vinum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt. Nam si modo quicquid alit, alimentum est, vinum etiam in genere alimentorum est ponendum. Verum per magna eius secundum colorem differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa, siue, vt vulgo dicuntur citrina: quedam vero nigra: alia rursus medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba cæteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti; non ergo ab re capiti neruisque innoxia sunt, urinam cient, & meatus aperiunt. Quod debiliora sunt, manifestissimum omnibus fit ex iis, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de victus ratione in morbis acutis scribit, inquitens; Vinum potens vehementer celeriterque corpus calefacit, caputque ferit: imbecillum contrario agit modo. Cum igitur minus & calefaciat, & caput tentet, necessario etiã imbecillius erit. Quod deinde minus calefaciãt, idem

com.

Commen. in 6. citatum Hippocr. lib. clarissime ostendit, Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calefacere potest. Quod enim summe calidum est, id continuo & flauum existit, veluti & quod ab ipso est fuluum: mox ab his rubrum & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calefacit. Quod verum utique experientia comprobabit, si vina eiusdem inter se territorii comparentur. Nam inter vina rubra & rubra Gallica, nonnulla albis quibusdam alibi natis longe & potentia & caliditate inferiora reperias. Quare eiusdem territorii vina inter se conferenda sunt. Quod vero vna alba minus quam reliqua alant, declarat ipsorum natura: præterea Galenus commentar. 11. libro 2. aphorism. id ipsum in eum scribens modum, confirmat; Vina aquosa (sic autem nominant alba & tenuia) sicut aquæ similem formam habent, ita etiam vim: quare urinam cient, & minimum nutriunt. Idem commentar. decimo octauo eiusdem libri. Vina, inquit, aquosa exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc colore quidem alba, tenuia vero substantia. Item in libro de cibis boni & mali succi, capit. 1. de iisdem ita scriptum reliquit. Vina quæ aquosa tenuiq; substantia sunt, urinam mouent, & paucissimi sunt nutrimenti. Quod minus etiam caput feriant, Galenus lib. quinto de loc. affect. cap. 5. iis ostendit verbis; Vinum album atq; modice astringens vt ventriculorum robustum efficit, ita haudquaquam tentat caput, id quod facere solent ea, quæ vehementes vires obtinent. Amicuna quoque 3. 1. doct. 2. cap. 8. in hunc prope modum scribens idem confirmat; Vinum album & tenuè calori-

ficis præstat, non enim capitis dolorem efficit, sed eundem potius, ubi forte ex stomachi ardore initium duxerit, humectando lenuat. Cur autem cæteris caput minus feriant, eius rei causa alia non est, quam quod minus fument, euaporentque. Quod denique meatus aperiant, urinamque moueant, Hippocrates libro tertio de victus ratione in morbis acutis aphorisma 6. his verbis discrete significauit: Ad vesicam alio vino magis penetrat, urinasque prouocat, & perpetuo perurinit: adque multa ad opem his morbis ferendum facit. Rationem eius rei tradit Galenus libro septimo Methodi medendi, capite 6. in eum scribens modum: Vina aquosa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoque fit, ut etiam talia vina præter cætera urinas moueant, quando & ipsa totum corpus celeriter transeant, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter certe transeant, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia adstringunt. Tenuitate enim & tepiditate prompte mobilia sunt, adstrictio autem ipsa magis impellit. Ex quibus iam illud quoque elicitur, nempe alba & tenuia vina tuto exhiberi corporibus in temperie vel naturali, vel quoquo modo aduëtitia biliosis: Aque vero & studiosis, & quibuscumque caput vel natura ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modo & iis qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis aduersissima sunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco iam citato Auenenna ostendit, caput humoribus vaporibusque & caliditate replent, valideque cere-

brum

brum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quod si tamen res cogat aliquando eis vti, copiosiore aqua prius diluenda sunt. Iam vero & calidiorē ventricali atque hepatis temperatam habentibus, nimioque aestu & ardore fameque aut mœrore vexatis, atque item in anni tempore regione, tempestateque calida, vina debiliora magis conferunt, vt in quibus calida vina eos qui refrigerandi sunt, impensius calefaciāt, capitisque dolores & febres facile inferant, nervosque laedant.

Vina vero rubra & clara, cuiusmodi Bellouacensia cūprimis habentur, ceteris calidiora sunt. Quod breuissime Galenus commen. 6. in 3. Hippocrat. librum de vict. ratio. in morb. acut. his verbis significauit: Vinum quod summe calidū est, id cōtinuo & flauum exiit. Eadem ceteris quosque valentius alere, idem commen. 11. lib. 2. aph. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt & colore rubea, plus alimenti habent, quam reliqua vina: inest autem eis & citissime implere corpora euacuata, & ob hoc indigentia adiectione. Quod ita sane intelligendum venit, vt vina rubea ea de causa firmius alere dicantur, quod ex ipsis plus in membrorum substantiā conuertatur. Hac ratione & nigra ceteris præferri possunt, quod & ipsa nimirum non mediocri, neque dissipata facile alimentum corpori tribuant. Atque hinc certe non temere à Galeno comment. 18. lib. 2. aphorism. ita scriptum est: Crassa & fulua multo quidem magis corpus alunt, sed tantum vincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum lupercant in præstando acervatum & velox alimentum. Eodem plane modo & illa intelli-

genda, quæ ab Isaaco in dixtis particularibus scribuntur, vbi vinum nigrum plenioris alimenti quam rubrum esse cõten dit. Caterum vina quidem hæc colore rubea, vt vtiã leuius quã alba cient, ita maiorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptius quam naturalis aut vitalis calido offenditur: quia calidum caput prompte ferit, ac spiritum animale m difficit. Spiritus enim hic subtilis, ac vt ab omni excellenti calido discutatur idoneus est: quo fit vt eiusmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta & exigua planè copia. Ab iis vero quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate frui datum est, tutius ebibuntur. Firma namque cerebri constitutio: vt eleuatis ad sese vaporibus strenue obsistit, ita ab iisdem etiam minus offenditur. Vbi hoc quoque ignorandum non est, nempe acui ingenia in eiusmodi hominibus: Nam si vino bono ac potente moderate vtantur, longe seipsis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum ornamdumque vberiores, & ad memoriã denique firmiores atque diuturniores euadunt. Spiritus enim tenues, clari & puri ex bono vino potius, quam quouis alio potu generantur. Hinc est quod Theologi in contemplatione circa sacrosanctæ Dominicæ passionis mysteria, optima cum primis vina deligunt, quæ ob id ipsum iam passim etiam Theologica nominantur. Hæc vtiliter iis quoque dantur, qui calefaciendi sunt, vt potum pituitosis frigidis que temperamenti crudique humoris copia refertis, tum iis qui frigidis in locis ociosius viuunt, Dantur quoque in hyeme, frigidaque & humida tempestate. His enim

Vina Theologica.

enim omnibus, ideo quod frigiditatē corrigant, & obstruções tollant, accommodatissima sunt, genuinum calorem refocillant, vnde concoctio melior & sanguis probus euadit, cibum per omnia corporis membra, vt quæ facile penetrent, deducūt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaque ipsorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo latitiam voluptatemq; pariunt, & robur adiiciunt. Harum itaque commoditatum moderata vini potio, immoderata vero contrariorum occasionem præber.

Vina vero rubra siue citrina minus quidam quã rubea & clara, excellentius tamen quam alba, tum calefaciunt, tum nutriunt: quo fit vt caput etiam quam alba magis offendant, quemadmodum fufius comment. 1. & 6. in 3. Hippocrat. lib. de vict. ratio. in morb. acut. Galenus monstrauit. Hæc etiam alba à quibusdam vocari solent, hinc est quod quidam dicunt, vina alba cito plurimū calefacere.

Vina vero nigra minus quam rubra calefaciunt, vnde minus etiam caput feriant, sed cum tardius per aluum quam alba transeant, vrisamq; leuius moueant, vehementius etiam quam alba caput tentāt. Et hæc ipsa plenius quidem quam alba & rubra, minus vero quam rubea nutriunt, vt copiosius locis paulo ante citatis Galenus ostendit.

Tertium, pinguia iura, hoc est, sorbilia ex iusculis carniū, & præcipue pullorum confecta, Ζωιδία κ̄ Ζωιδία Græcis, Brodia vero vulgo appellantur, Quæ sane cum naturæ amica sint, ci-

*Iura è carni-
bus, Gal. lib.
2. de alim.
faculic. 17.*

tius tum concoquantur, tum per ventrem luberunt: nam quæcunque cum voluptate assumuntur, ista ventriculus avidius amplectitur, faciliusq; concoquit, plurimum corporibus exhibent alimentum, & bonum sanguinem producant, idq; excellentius adhuc, si cum simillaco pane præparentur. Simila enim vel similago, id est, subtilissima ac purissima delicatissimi tritici farina *σπειροδελος* à Græcis dicta, copiosum & laudabile corporibus alimentum præstat, ut testis est Rhazes lib 3 ad Almanca. 3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole plurimum nutrire ostendimus, Avicenna quoque 2. 1. doct. 2. Sum. 1. ca. 15. breuiter, his fere verbis complexus est. Cibibus subtilis, boni succi, & plurimi alimenti est, exempli gratia, ut ius carniū, vinū, & ova, eaq; tum sorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima substantia ipsorum portio in alimentum transit, unde sequitur tandem & robur insigne conciliare iis, qui ipsi sæpius vsi fuerint. Additio iocosa de vino Theologico ex Chiliad. 3. centur. 2. Prouerb. 37. Etasm. Roterod. Hac tempestate, inquit, apud Parisios vulgari ioco vinum Theologicum vocant, quod sit validissimum, minimeq; dilatum. Nec infestiuiter quidam huiusce Prouerbii causam rogatus respondit; A Iureconsultis occupari quas vocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri, præter curam, quæ vocat, sacerdotia. Cæterum quoniam de pastore scriptum est: Peccata populi comederis, nimirum ad cibi tam duri concoctionem opus esse vino efficacissimo; Atque hinc esse natum vulgi dictum,

Hesca 4.

DE CIBIS BENE NVTRIEN-
tibus & impinguantibus.

CAPVT IX.

N Vrit triticum & impinguat, lac, caseus infans,
Testiuli, porcina caro, careb. lla, medulla,
Dulcia vina, cibis gustu incundior, oua
Sorb. ha, & fiesu matura vnaq, recentes.

Duodecim alimentorū genera plurimum nū-
trentia & impinguantia hoc loco referuntur.

Primum, Triticum, vt panem videlicet tritice-
um per triticum intelligas. Hic enim Auicenna
2. Cano. cap. 572. celeriter impinguat, presertim
si ex nouo tritico preparatus fuerit. Porro quod
ad tritici temperamentum attinet, ipsum est pri-
mi ordinis excalefacientium; non tamen nec
resiccare, nec humectare manifesto potest, quē-
admodum Galenus libro 3. capite 72 de simplic.
medic. facult. & post eum Paulus libro 7. lucu-
lenter & perspicue docuerunt. Hinc etiam Rha-
zes lib. 3. ad Almanf. cap. 2. ita fere scriptum reli-
quit: Triticum modera o proximum, aut paulo
calidius est. Præstantia eius sumitur, partim qui-
dem à propria substantia, partim vero à prepara-
tionis modo. Quod quidem ad substantiam at-
tinet, est & in tritico non parua speciatim disse-
rentia: quippe quod graue est ac densum, & in
profundo fluum, copiosissimū alimentum est,
crassique succi ac lenti: contra quod leue est &
rarum & album, minus nutrit. succumq; gignit
crassum minus ac lentum. Atque eius rei locus
pletissimus idemque grauissimus testis est Gale-
nus. qui libro 1. de aliment facult. cap. 9. ita scri-
bit: Inter tritica plurimum habent alimentū que
scato

Triticum

denſa ſunt, totamque ſubſtantiam habent adeo compactam, vt dentibus vix diuidi queant. Talea enim exigua mole corpora plurimum nutriunt: quæ vero iis ſunt contraria, quæque dentibus quidem facile franguntur, fractaque rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod ſi vtrorumque parem modum pendere libuerit, quæ denſa ſunt, multo granioſa eſſe competies. Hæc autem ſunt colore etiam laxiſ ſauiora. Explorare autem horum naturam non ſimpliciter oportet, ſuperficiem externam duntaxat contemplando, ſed diuidendo quos que vt diximus, ac frangendo: multa enim quæ extrinſecus ſua ac denſa fuerant viſa, rara intus ac laxa albaque apparuerunt. Hæc ille. E quibus ſane verbis illud etiam ſequitur, nempe panem ex denſo, graui ac ſauiſo tritico conſectum, omnium eſſe tum præſtantiſſimum, tum maximi alimenti, adeoq; magis etiam victus ſalubriſ ratione conuenire, quam qui ex quibuſlibet aliis granis conſectus ſit. Panem autem, qui ex nigro atque inueterato tritico præparatur, nemo aſſatim citra ſanitatiſ diſpendiſi mandet. Quod ſi quis ei non aſſueuerit, oſtendiſi minimum ſumpſerit, agrotabit. Eſt enim iniucundus, grauis, concoctuſi difficilis & mali ſucci. Contra vero qui ex electo tritico conſicitur, non modo ad concoquendum eſt facilis, ſed hominum etiam corporibus eſt ſaluberrimus, vt qui ſanguinem medium conſiſtentia generet. Medium autem Gadenus lib. 3. de alim. facul. cap. 27. vocat, qui neq; admodum tenuis eſt, neque aquoſus, neq; vehementer craſſus. Verum hætenus de tritici ſecundum ſubſtantiam electione hæc dixiſſe huic ſermoni,

moni, in quo praestitiam inquirere instituimus, satis sit: nunc reliquum est, vt de preparatione nonnihil etiam dicatur. *Secundum* igitur quod omnia que ex farina tritici friguntur, crassi sunt iucci, & tarde transeunt, iecorisq; meatus, per quos fertur alimentum, obstruunt, lienis imbecillitatem augent, calculos deniq; in renibus gignunt. Quod si tamen cocta belle fuerint, atque in sanguinem mutata, admodum nutriunt. Triticum vero elixum, graue & concoctu difficile est edulium, & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutritq; valide corpus, ac robur insigne iis qui ipso vli fuerint, conciliat. vt lib. i. cap. 14. de alim. facul. & in libro de attenuante diata capit. 5. testatur Galenus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati & pulcherrime subacti, quiq; in clibano igne moderato fuerunt assati. Nam ignis ardentior primo statim occursum superficiem externam circumurens in testam modum indurat, acciditque duplici nomine prauum panem fieri: priore quidem, quod partem internam habeat crudam atque illaboratam; posteriore vero, quod externam siccam habeat praestitam ac testaceam. Porro ignis moderato remissior panem minus belle elaborat, sed ipsum crudiores relinquit, & maxime partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato largiore spacio per totos seipsos aequaliter assati fuerint, si tu bellissime in ventriculo concoquentur, tum ad ceteras actiones quae coctionem consequuntur, erunt accommodatissimi. Pessimi autem panes ii sunt habendi, quibus nihil memoratorum ante adest. Plura

Ga.

Galenus lib. 1. de alim. facult. cap. 9 & infra cap. 24. huius opusculi.

Lac.

Secundum, Lac: quod de eo lactis genere cum primis intelligendum videtur, quod *ὄζει γαλακτος* Graeci, Arabes Adoc, vel Adhoc, vel Adech. Barbari vero Balbucam nominant, id est, lac acidum ebutyratum. Hoc enim cum pane calido siue recenti sumptitarum, corpora maxime impingat. Verum cum frigidum sit ac crassi succi, non simpliciter omnibus, sed his solis, qui id probe concoquant exhibendum est. A ventriculo enim, qui quavis de causa frigidior est, minus belle conficitur: a temperato vero, quamvis acgre conficitur tamen aliquantum. Contra ventriculi iusto calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à quapiam causa postea in eam temperiem sint adducti, praeterquam quod nihil ab huiuscemodi edulis laduntur, commodò etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosius Galenus lib. 3. de aliment facult. capite 15. intelligi etiam de lacte caprino potest, de quo cap. 7. abunde diximus.

Casem rē
sens.

Tertium, Caseus infans siue recens: de quo Dioscorides libro 2 cap. 61. ita scriptum reliquit: caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho utilis est, & facile in membra solidatur, corpus auget, aluum modice emollic: alius tamen alio praestantior, pro natura lactis e quo conficitur. Eadem forte tradit & Auenenna 2. Cano. cap. 126. Etli vero caseus iam dictus abundanter alit, & corpus impingat, nihilominus tamen & ipsius esum consequuntur nocumenta illa, quae cap. 7. recensuimus. Quare ad secundae valetudinis vsus inutilis habetur.

Quartum

Quartum. Testiculi: quod primo quidem de *Testicul.*

gallorum saginatorum testiculis intelligendum est. De illis enim Galenus lib. 3. de alimen. facul. capite 5. in eum scribit modum: Gallorum gallinaceorum altitium testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Et iterum ubi supra capite 6. Soli gallorum gallinaceorum testes vndiquaque sunt præstantissimi, & potissimum eorum qui saginati fuerint. Et multo clarius adhuc cap. 20. eiusdem libri: Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt præstantissimi, præcipue altitium, & multo magis si cibis, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & valide nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quin etiam Auicenna testimonio 2. Cano. capite 719. eadem confirmantur. Exigua præterea mole, eodem Auicenna 4. 1. capite 1. teste, plurimum nutriant. Deinde vero intelligendum etiam de testibus suum iuuenum mediocriter pinguium, qui nondum coierunt. Nam quanto suum caro alius est præstantior, tanto horum quoque testes aliorum animalium testibus sunt meliores, quemadmodum diserte admodum Galenus lib. 3. cap. 6. de alim. facul. demonstrauit. Illud quoque hoc loco ignorandum non est, nempe adultiorum animalium testiculos, in quibus semen iam fermentatum est, ad coquendum esse difficiles, ac virosi mali que succi: iuniorum vero, quæ nondum coierunt, & in quibus semen nondum fermentatum est, præstantiores esse, & laudabile corpori tribuere alimentum, si belle conficiantur, alios tamē magis, alios minus, pro ea proportione, quæ in carne inesse diximus.

Quis-

Caro porci-
na.
Cerebrum.

Quintum, porcina caro: de cuius praestantia & effectu satis superque diximus cap. 7.

Sextum, Cerebrum: de quo copiose admodum Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 7. in eum scribit modum: Cerebrum omne cibus est pituitosior, crassique succi, & tarde permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidam autem ipsius mollietate decepti ipsam aegrotis exhibent, cum praeter alia nauseam etiam concitent. Quinimo cum cuiuspiam à cibo vomitum mouete vis, huius partem pinguius conditam postremis epulis edendam exhibe. Illis vero caue exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres *ἀνορίτες* appellabant. Merito igitur nemo cerebrum ab aliis epulis mandit, cum omnes ipsa experientia edocti, sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiā plerique cum origano mandunt, vti nonnulli cum sale variis modis apparatus: quippe cum crassi sit succi & excrementitium, omnino sit accommodatius, quando cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen recte conficiatur, alimentum corpori praestabit non conremendum. Hæc ille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quam mandatur, super craticulam probe inassandum esse moneant, quod scilicet eius immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almanfor. cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo esse vitale, frigidioribus vero, quique vitam frigidis passionibus obnoxiam degant, aduersissimum. Neque id quidem temere. Quippe similibus (vt testis est Galenus, cum alibi sa-
pius,

pius, tum præcipue libr. 1. de sanitate tuenda ca-
pitate decimo, quilibet excessus augetur, contra-
riis emendatur ac minuitur. Vt autem summa-
tim de cerebro perstringam, ad victus salubris
rationem parum accommodum est quare ex in-
teruallo potius ac parce, quam assidue atque as-
sruenter eo vescantur, qui sanitatis tuenda cu-
ram susceperint. Quorundam tamē animalium
cerebrum ceu medicamentum valet. Sic cere-
brum capreoli aduersus venena & virulenta-
rum bestiarum morsus remediū est. Testris
leporis inassatum cerebrum manditur iuandis
tremoribus, qui valetudine contracti sunt, affri-
ctu aut cibo faciliem infantibus dentitionem
præstat. Quidam etiam aduersus metum vtiliter
edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in
vino bibendum datur contra serpentum morsus,
sanguinem à cerebri membrana profluen-
tem sistit, & in cibo cerebri substantiam auget,
vnde & his, qui tardiori leuiorique ingenio ac
mente sunt, prodesse dicitur. Quod ad electio-
nem attinet, animalia volucra exiguum quidē
habent cerebrum, sed ipsum tamen tanto pede-
strium cerebro est præstantius, quanto & siccius;
volucrum autem ipsorum, montana cerebrum
habent quam palustria præstantius, pro aliarum
omnium partium proportione. Porro ex pede-
stribus animalibus, Auicenna agnium præfert,
post hoc vero vitulinum præcipue commendat.
2. Cano. c. 128.

Septimum. Medulla: de qua Galenus libro 3 de
aliment. facult. capite 8. hæc prodidit: Medulla,
inquit, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dul-
cior, iucundior ac pinguior, adeo vt si ea inter

*Discor. libri
2. c. 40.*

*Medulla
ostium.*

G se

se comparando gustes, putaturus sis cerebrum
 austerum etiam aliquid in se habere. Porro me-
 dulla nauſeam prouocat, ſi liberalius ſumatur,
 quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & iſ-
 pſa ſi probe conficiatur. Auicenna cum ſemini-
 bus & pipere condit. 2. Cano. capite 492. Quod
 delicati quidam lurcones & artis obſonatricis
 periti faciunt cydoniis & paſſulis. Laudatiſſima
 eſt ceruina, mox vitulina, poſt hanc taurina, de-
 inde caprina & ouilla. Dioſcor. lib. 2. cap. 66.

Oſtrum. Dulcia vina: de quibus infra capite
 vndecimo.

Nonum. Cibus guſtui iucundior: talis enim nõ
 exiguum corpori tribuit alimentum, quemad-
 modum Hippocrates etiam libro ſecundo, aph.
 38. monet, vbi ſic ſcriptum reliquit; Paulo dete-
 rior & potus & cibus, verum iucundior meliori-
 bus quidem, ſed iniucundioribus præferendus
 eſt. Quam ſententiam ipſe exponens Galenus:
 Quæcunque, inquit, cum voluptate aſſumuntur,
 iſta ventriculus arctius amplexatur, & facilius
 concoquit. Refugere autem conſuevit ea, quæ
 iniucunda & inſuaui ſunt, vtpote quæ vel nau-
 ſeas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant:
 quod quidem in plurimis etiã iis qui boni ſunt
 ſucci, cibus accidit. Quando vero paulo fuerit de-
 terior, tunc in iis qui libenter hunc aſſumunt, nõ
 modo non etiam deterior, ſed quandoque mel-
 lior redditur.

*Oua ſorbi-
 lia.*

Ficus.

Decimum, Oua ſorbilia: quæ ſane præcedenti
 capite parua mole plurimum alere oſtendimus.

Vndecimum, Maturæ ficus, de quibus Simeon
 Sethi hæc tradit: Ficus admodum nutriui, car-
 nem tamen non compactam, neque firmam ge-
 nerant,

nerant ceu panis & suilla, sed sublxam ac subinanem, vt faba: ventrem flatibus implent, nisi probe concoquantur: minus vero ceteris odoris sunt mali succi, & ventrem proritant, & facile exeunt: Effatu vero dignam abstergerendi facultatem obtinent, quo fit vt post ipsarum esum nemphritici multas arenas excernant. Matura ficus nihil propemodum omnino lādunt, proximeq; ad caricas accedunt, multaque cum illis vtilia habēt. Si quis tamen largius esitauerit in vna re ab eis offendetur: quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit vt ex ipsarum vsu pediculorum multitudo proueniat. Oportet autem post vsum ficuum alimentum quod incidat & extenuet ingerere. Ad hæc ficus pulmonem & thoracem iuuant. Aiunt insuper contra venenosa facultatem habere, si quis singulis diebus ieiunus eis vtatur. Carica pectus iuuant, & ad tusses faciunt, vinam cient, satisq; nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumpta ventrem irritant, sed nisi eclerius ventrem pertransiant, non bonum sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatem vsque crebro edantur, scabiem & pruriturum excitant. Cibis autem bonus est, & aduersus venena remedium, si cum nucibus aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & iccoris lienisque obstructions auferunt. verum calefaciunt, & sitim inferunt, & flauam in calidioribus temperamentis bilem procreant. Ad dit Galenus, iccori lienique inflammatione obsessis esse noxias, quemadmodum & ficus, non peculiariter quidem, sed eximia facultate, sed communitate dignum omnium ciborum ad pe-

ruum: obstruētis autem illis, aut *σκιρρα* adfectis, ipsas ex sese nil commodare, nec officere, sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus mistas non mediocriter iuuare. Proinde nonnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus exhibent ipsas longe antea eibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calamintha, aut origano aut hyssopo. Ad eundem autem modum siccarica cum alio quopiam eorum, quae facultatem habeant acrem, aut omnino incidendi ac extenuandi assumantur, iuuabunt non solum sic affectos, sed etiam sanos. Siquidem iecoris meatus per quos fertur alimentum, apertos esse non aegrotis modo, sed sanis etiam est tutissimum. Ad eum igitur modum vulgo ficibus cum attenuantibus sale, aceto & garo praeparatis vescuntur, quod ipsas vtilis esse experientia didicerint. Plura Dioscorides libro 1. capite 142. Galenus libro 2. de aliment. facult. cap. 8. Paulus lib. 1. cap. 31. & Aetius lib. 1.

Qua.

Duodecimum. Vuae recentes, id est, dulces & maturae. Nam ficus & vuae, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumque prauis succi habent, praesertim cum exactam maturitatem fuerint adeptae. Porro quod ipsa nutriant, maximo argumento sunt illi, qui vinearum fructum custodiunt, qui cum duos menses solis vuis ac ficibus, quarum custodia praesunt, vescantur, (nisi forte panis quippiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt. At caro quae ex ipsis gignitur, haudquaquam est firma ac densa, quemadmodum ea, quae ex car-

nibus

nibus fit, sed laxa est ac præhumida: ob id ce-
 leriter etiam cum vesci ipsis desierint, constringi-
 tur ac confidit. Verum vix minus alunt quam
 ficus, maximamque id ipsis inest commodum,
 quod velociter subeant. Quo circa si quando hæ-
 ferint, grauius laedunt: neque enim retenta, bel-
 le concoquantur, & dum in iecur ac venas dis-
 tribuuntur, succum crudum generant, qui non
 facile in probum sanguinem mutetur. Vinaceo-
 rum siue nucleorum substantia sicca est. & quo-
 dammodo adstringens, omniaque intestina per-
 uadit, nihil quod sensu deprehendi queat à se
 mutata. Vix vero tantisper à collectione, dum
 membrana extrinsecus ambiens detumuerit,
 pensiles aeri expositæ neque sistunt ventrem, ne-
 que proriant, minusque flatibus implent: cæ-
 teris autem facilius concoquantur, & melius nu-
 triunt. Non parua autem est inter vvas differen-
 tia, quod alix sint dulces, alix acidæ, alix auste-
 ræ, alix denique nullam vehementem habeant
 qualitatem: vocant autem ipsas vinosas. Cæ-
 terum, quæ dulces sunt, succum habent calidio-
 rem, & ob id sunt sitibundæ: austera vero & a-
 cidæ frigidiores: vinosæ autem locum inter ca-
 lidum ac frigidum medium obtinent. Aluum
 subducunt dulces, & maxime si sint humidæ. Om-
 nium quidem certe vsus (si quis moderate su-
 mat) est tutissimus, cum natura fuerint carnosæ
 ac maturæ, siue in vite summam maturitatem
 obtinuerint, siue quod maturitati deerat, ex cõ-
 sequenti suspensione sint adeptæ. Vix quæ albæ
 sunt, vehementius aluum turbant & subducunt,
 magis que stomachum inflant, quam nigræ. O-
 mnes vero ciborum appetentiã excitant, & Ve-

merem. Conuenit cum eduntur membranarum
& nucleos expuere, quod difficulter conficiantur,
quemadmodum luculenter & perspicue docuit
Galenus libro secundo de aliment. facult. capite 9.
& libro 1. de locis affect. capite 4. & post
eum Simeon Serhi in Syntagmate de ciborum
facult. Cæterum vix recentes è quibus vinacei
exempti sunt, celerrime pertranseunt, cibisque
aliis præeunt, si in ventriculum purum incide-
rint, & sumptæ primis epulis fuerint. Quod si
sumptæ post alios cibos fuerint, aut etiam pra-
uum succum in ventriculo offenderint, celerrime
vna cum aliis cibis corrumpuntur. Idem de
aliis quoq; fructibus aluum subducentibus in-
telligendum. Si cui viridibus ac recentibus vis
vesci placuerit, ad horam fere in aqua feruida vt
maceret, ac frigida deinde abluat oportet, prius
quam mandere ipsas aggrediatur: quæ enim ita
preparantur, innoxie sunt. Vuas quæ subtilem
ac tenuem habeant corticem, citius deorsum
concedere, minusque ventrem flatibus implere:
his vero contrarias contraria operari, Rhazes li-
bro tertio ad Almanfor. capite 20. auctor est. Vuas
acerbæ atq; immaturæ frigidæ & humidæ sunt,
ventrem constipant, stomachum corroborant,
& caliditatem à flaua bile ortam sedant, sed pa-
rum nutriunt. Succus inde expressus, qui Græcis
vocatur *συνφύσιον*, vulgo Itolorum & officinis
Agresta, bibitur ad recentem sanguinis recrea-
tionem, etiam si rupta parte aliqua contingat:
sed paucò & aquatiore est vtendum. Plurimis
vero ante diebus inueteratur, cumq; stillatio
rosarum liquore decoctus atque exhibitus nau-
scantibus, & his qui cibaria in ventriculo non
rectè-

retinent succurrit. In cibo adstringit, bilioso alui
 profluuiio & dysenteria proficit. Sunt præter *Vua passa.*
 has etiam vua sicca, quæ quod in siccando So-
 lem patiantur & ignem, passa siue passula vo-
 cantur: hæ sunt aliis vuis calidiores, stomacho
 gratiores, valentius alunt: sed minus subducunt
 aluum, eandemque ferme cum aliis vuis habet
 rationem, quam carica cum ficibus. Multæ e-
 nim sunt dulces: acerbæ autem omnino pauca,
 plurimæ vero ex dulci & austera qualitate sunt
 mistæ: quanquam dulces nonnihil quoque aus-
 teræ qualitatis habeant, & austera dulcedinis.
 Cæterum vt dulces temperamento sunt calidior-
 re, ita austera frigidior. Ad hoc austera sto-
 machum roborant, & ventrem constipant, & his
 multo magis acerbæ: mediam autem quodam
 modo inter ipsas constitutionem dulces obri-
 nent, vt quæ nec stomachum dissoluant, nec al-
 uum subducant. Dulcibus tamen vt vis quædam
 semper inest contemperandi, ita & mediocriter
 detergendi; quibus duabus facultatibus exigua
 mordicationes, quæ os ventriculi infestant, ob-
 tuntur. Belle nutriunt exacinata, pectus &
 pulmonem iuuant: stomachum, iecur, & lienem
 corroborant. Cum nucleis manducata condu-
 cunt intestinis. Est tamen præstabilius nucleos
 expuere, propter duritiem & ferream ipsorum
 essentiam. Vua passæ pingues septem drachma-
 rum pondere per sex dies sumptæ ab ieiuno pur-
 gant phlegma, & sanguinem abundare faciunt.
 Tota substantia familiares sunt hepati, & vsa
 crebro consuetæ: nutriunt enim ipsum & in-
 pinguant, sanguini bonum colorem præstant, &
 humores percoquant: ob id felicissime exera-
 ptis

ptis vinaceis miscentur medicamentis hepaticis. Sed si paulo largius fumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Prestantiores autem sunt, quæ tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem, gulcioresque. Passulæ minus quidem quam caricæ ventrem mouent absterguntque, stomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus libro 2. de alimen. facult. cap. 9. & 10. Paulus libro 1. capite 81. Aetius libro 1. Simeon Sethi in Synagmate, Rhazes libro 3. ad Almanf. cap. 20. Auienna 2. Cano. c. 737. Auerrhoes 5. Collectan. ca. 37 Rabbi Moses Tract. 3. ad Sultanum Babyloniz, & Iacobus Syrius libro 1. de medic. simpl. nat. Ex quibus sane omnibus satis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur vuis, ea etiam de passulis esse intelligenda.

DE BONI VINI PROPRIETATIBUS.

CAPVT X.

*V*ina probantur odore, sapore, nitore, colore.

Si bona vina cupis, quinque hæc laudantur in illis:

Fortis, formosa & fragrantia, frigida, frigida, frigida,

Quatuor generales boni vini differentias primus versus complectitur: cuique ex omnes in sunt, id ipsum vulgari ioco, nimirum ob colorẽ, odorem, & saporem. Cos appellari solet.

Vini odor.

Oribas. lib. 1.

c. 22. ad Euphrasium.

Prima quidem Odor est Vinum enim in star aromatis vnguentique suaueolens Constantino Africano libro 5. Theorices, cap. 28. teste, alimentum corpori suppeditat non mediocre, succum gignit laudabilem, partes principes facultatum seu fontes corroborat, facultates animamque exhilarat, spiritus quoque tenues adauget, eosque lan-

languidos, tantumque non exsolutos reficit & recreat: quo fit vt sola etiam olfactu λεπιδουμια languentibus saepe animum reuocet. Iucundo enim odore, quemadmodum in libro de Alimentis Hippocrates testatur, vires celestime rescipiuntur. Contra quod foetidum est, natura abominatur. Spiritus namque crassos & melancholicos, & malum succum generat, prauamq; fumoru qualitatem sursum transmittens capiti dolorem infert. Humain vero siue Ioannitius de Vini differentia qua ab odore sumitur, in supplemento comment. Galeni in lib. 3. Hippocr. de vi&rat. in morbis acut. in hunc ferme modum scriptum reliquit: Vinum boni odoris succum quidem gignit laudabilem, sed quum calidiore sit temperamento, subtilioreque substantia, corpus celeriter calefacit, & caput vaporum copia infestat. Quod vero non boni odoris existit, sed ferientem quandam & insuauem nactum est qualitatem, etsi prauum procreat succum, capiti tamen ob fugiditatem & crassitiam suam minorem noxam suggerit. Quod nullo denique pacto odorem habet, sed est aquae instar modorum, hoc ipsum cum in signi crassitudine praeditum sit, tantum abest vt caput offendant, vt ei ne vapores quidem aut fumos communicare possit.

Secunda, Sapor. Quod praecedenti capite de iucundiore cibo diximus, si ad iucundiores etiam vini saporem transtuleris, nihil erit quod nos de ipso nouum dicere oporteat. Etenim & hoc quoque cum voluptate assumitur, avidius a ventriculo attrahitur, & melius nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quod & vini secundum gustandi qualitatem permagna sit diuersitas. Dulcia es

G s nim,

nim, eodem Constantino teste, plus aliis nutriunt, sanguinem crassiores generant, ventrem humectant, concoctioni renitentur, & sitim excitant. Pontica siue *σύνπικρα* stomachum quidem corroborant, ventrem constipant, & intestinis conveniunt, sed in thoracis pulmonisque aegritudinibus, in quibus sputum detinetur, inhabilia sunt neque facile concoquuntur. Acerba quæ etiam *δυσχηπικὰ* sunt, hoc est, quemadmodum infra c. 44. ostendetur, vinam prouocant, crassos humores incidunt atque dissolunt, amara minore caliditate participant.

Vini nitor.

Tertia, Nitor, siue splendor, qui sane non ipsius modo vini, sed etiam spirituum, qui inde ortum habebunt, subtilitatem arguit.

Vini color.

Quarta, Color: quod enim ad vini nutrimentum attinet, non parua eius secundum colorem differentia est. Rubicundiora namque (si ipsis cetera omnia ante pariter adfuerint) potentius quam alba nutriunt: atque ea de causa macris etiam quam alba convenientiora sunt. Contra vero obesitas ac pinguibus alba magis conferunt. Verum de hac vini differentia capite 3. abunde diximus.

Duo sequentes versus quinque speciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem est, ut sit forte: fortitudo vero ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno comment. 1. in lib. 3. Hippoc. de victus rat. in morb. acut. teste, vehementer celeriterque corpus calefacit, caputque ferit. Idem etiam comment. 2. in citatum Hippocratis librum, iis confirmat verbis; Fortia vina vehementer calefacientia caput humoribus vaporibusque & caliditate replent. Eiusmodi
namque;

Namq; vina præterquam quod non mediocriter corpus alant, spirituum etiam non exiguam copiam generant. Abstinentum tamē ab ipsis, nisi diluta sint, iis potissimum qui debile cerebrū habent. Cum n. vaporosa admodum sint, facile caput grauāt, eaq; occasione cerebrum offendunt.

Secundo, vt sit formosum. Vinum enim formosum siue pulchrum maiore cum voluptate assumitur, probius concoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptiusque nutrit. *Vinum formosum.*

Tertia, vt sit fragrans. Vinum enim fragrans siue suaueolens & aromaticum, vires maxime roborat, & vt paulo ante dictum est, spiritus tenues generat. *Vinum fragrans.*

Quarta, vt sit frigidum. Nam vinum actu siue φαντασία frigidum esse debet, non autem facultate aut potentia. Quod enim ab externo aliquo calido calefcit, hoc rarius statim & tenuius penetrantiusq; vt omnia subeat, redditur: qua ratione nisi quis ipsum parcissime sumpserit, citius inebriat: neruos debilitat, & caput lædit. *Vinum frigidum.*

Quinta, vt sit friscum siue leue. Tale autē cum primis censendum, quod effundendo sonum efficit, spumamque agit in medio tenuem ac facile labilem vel euanescentem: vel per cuius fufuram modo sursum, modo deorsum discurrentes conspiciuntur ἀτμοί, id est, minutissima quædam corpuscula, qualia in Sole videntur, quum per fenestram radios ac lumen immittit. Nisi enim ita affectum fuerit, pendulum dicitur, ac multo etiam magis, si penitus sono atque atomis destituatur. Quod vero spumam habet cum magnis ampullis ad scyphi latus diu herentibus, debile, siue dilutum esse dignoscitur. *Vinum friscum.*

DE CONSERVANDA
DE VINO DVLCI ET
albo.

CAPVT XI.

Corpora plura augent tibi dulcia, candida vina.

Alii sic:

Sunt nutritius plura dulcia candida vina.

*Vinum cano
di. m. &
dulce.*

Docetur hoc versu candida & dulcia vina, si i-
plis cetera quoque adfuerint, quam reliqua ma-
ioris esse nutrimenti. Cuius quidem rei causa
dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim
hominis, vt copiose admodum lib. 4. de simplic.
medic. facult. capite 14. Galenus monstrat, dul-
ce aut dulci permistum esse oportet. Quippe dul-
cia cum naturæ sanguinis nostri & carnis proxi-
me congruant, non solum ori & palato, verum &
aliis plerisque visceribus accepta sunt, adeo vt
ab illis avidissime excipiantur. Vngunt enim im-
plent & restitunt erosas particulas. Atq; ita sa-
ne fit, vt vina quoque, quæ cap. 8. in numero cor-
pus nostrum alentium posuimus, quo dulciora
sunt, eo magis nutriant. Quod etiam Auic testi-
monio confirmatur, qui 3. 1. doct. 2. cap. 8. ita fere
scriptum reliquit: Vinum quod crassum simul
est & dulce, his potissimum conuenit, qui corpo-
ris robur atque molem sibi parare student. Idem
tract. 1. 2. Cano. capit. 3. causam, cur dulcia pluri-
mum alant, hanc esse tradit: Nempe quod dul-
cibus natura delectetur, & quæ visceribus inest
trahendi vis, eadem avidissime rapiat. Quanquã
vero hic versus de omni vino dulci recte intelli-
gitur, mediocre tamen, quod summum dulcedi-
nis gradum non attingit, præferendum est. Nam
quæ excellenter dulcia sunt, quale Appianum est,
quod

quod Muscatellum, siue Muscatellium vulgo dicitur, sanguinem corrumpunt. Naturalis enim vis hepatis ea ex ventriculo, priusquam concocta & à superfluitatibus secreta sint exugit atque attrahit: quare sanguis ferolis & crudis expletur humoribus, adeoque vt ebulliat atque putrescat idoneus efficitur. Neque id solum de vino, sed & de omnibus extreme dulcibus æstimandum est. Ad hæc dulcia omnia, quæ sumuntur immodice, corporibus ad patiendum paratis, triplex noxæ genus impertant. Quorum primum quid est, fastidium: Dulcia enim caliditate atque humiditate sua os ventriculi leniunt ac læuigant, illiq; affectionem inanitioni ac accurgationi, famis causæ, contrariam inducunt. Secundum, Velox inflammatio atque in flauam bilem conuersio: ad cuius generationem dulces humores omnes idonei sunt. Quæ sit omnium horum maxime mel bile sciat, quod dulcissimum sit: deinde & dulcia vina. Hæc eadem & sitim faciunt propter tum caliditatem, tum crassitiam, nec conferunt febricitantibus, neque biliosis, quemadmodum Galenus comment. 2 in lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. luculenter & perspicue docuit. Tertium hepatis atque lienis obstructio. Hæc enim viscera dulcia vehementer appetunt, eaque ante perfectam concoctionem ad se vna cum facibus trahunt, & maxime hepar, vnde facilius etiam in obstructionis periculum adducuntur, crassa nimirum substantia, in qua dulcis sapor fixus ac fundatus est, ad hoc cooperante, vt testis est tract. 1. secundi Can. capit. 3. Auicen. Eadem ratione reliquis etiam lotium minus citat ac profundunt. Cæterum aduersus iam dicta tria in-

commo-

commoda acida cumprimis remedio sunt. Ap-
 petentiam cum aciditate reuocant, inflammati-
 onem frigiditate restringunt, & obstructions
 substantiæ subtilitate recludunt. Et licet vina a-
 liaq; nutrimenta dulcia hepar atque lienem ob-
 struant, in pulmone tamen contrarium operans-
 tur: hunc enim ab obstructione liberant. Nam in
 descensu per *διωσφύζον*, qui Arabibus Meri ap-
 pellatur, nihil ad ipsum à dulcibus resudat, nisi
 subtile: neque sanguis ex rebus dulcib. genitus
 ad pulmonem penetrat, nisi prius in hepate de-
 puratus atque in corde tenuatus fuerit, quem
 admodum id ipsum Galenus comment. 2. libro
 3. de victus rat. in morbis acut. clarissime ostens-
 dit. Vina item dulcia minus inebriant. Cuius rei
 grauissimum habemus testem Hippocratem, qui
 lib. 2. de vict. rat. in morb. acut. aphorif. 2. in eum
 scribit modum: Vinum dulce vinoso minus ca-
 put grauat, minusque mentem ferit. Rationem
 reddit Macrobius libro 7. capite 7. Saturnal. Ex
 dictis iam omnibus colligitur, corpori quod vel
 naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrin-
 secus obrepente causa extenuatum est vinum
 dulce cumprimis & crassum ac sufficienter co-
 loratum exhibendum esse. Hoc enim euiden-
 ter nutrit, substantiamque corporis deperditam
 restituit, & impingat. Sed corpori obeso ac pin-
 gui vina tenuia, odore & sapore iucunda subal-
 bida & moderate fortia, magis ex vsu sunt. Sitis
 restrictioni adhibendum est vinum album ten-
 nue, ac debile. Hoc enim non refrigerat solum,
 sed valde etiam numescit, quo fit vt sitim et-
 iam facilius depellat: & quanto sitis vrgentior
 fuerit, tanto illud convenientius sumitur: Ad
 spiri-

Spirituum vero & virtutum tum instaurationē, tum roborationem vinum subtile, odoratum, sapore gratum, colore moderatum & sufficientis fortitudinis vtilius bibitur, idque cum paucō cibo. Porro affectus thoracis & pulmonis, qui diuturni sunt & sine febre, à vinis mediocri substantiæ & sapore dulci multum iuuantur, & potissimum qui humoris per spūta expectoratione purgantur, quemadmodum copiosius in libro de attenuante dixta capite vltimo Galenus docet. Eadem ad alui subductionem perquam vtilia habentur.

DE VINO RVBRO.

CAPVT XII.

Si vinum rubrum nimium quandoq; bibatur, Venter stipatur, vox limpida turbificatur.

Hic recensentur duo incommoda ex immoderata vini rubri potatione.

Primum, Ventris constipatio. Quod sane de immoderatiore vini rubri styptici siue pontici assumptione intelligendum est. Hoc enim cum constipandi, densandi, & astringendi vim habeat, non solum a gre in corpus distribuitur, sed aluum quoque supprimit.

Vinum rubrum nocivum,

Secundum, Gutturis & faucium exasperatio, siue raucitas. Eam enim vina quadam impense rubra siccitate & terrena essentia sua efficiunt. In horum numerum vina quoque rubra Brabantiz reponenda sunt. Nam & ipsa sane ob siccitatem & terrenam essentiam fauces exasperant, idque potissimum cum adhuc musta sunt, aluum tamen non cohibent. Musta enim admodum rubentia ventris soluendi vim habent, & hoc

Fauciū exasperatio.

hoc quidem ex multa terrenæ fecis admistione:
 Hæc enim propterea quod nitrosa ac falsa quali-
 tate prædita sit, intestina mordicant & abstergēs,
 alui subductionem molitur. Ab eiusmodi igitur,
 dum multa, id est, turbida sunt ac feruent,
 abstinendum est. Ex quo enim mordicant, mor-
 dax etiam fumus a bipsis resoluitur, qui ad cere-
 brum sublatus oculos actimonia sua corrodit
 atque rubefacit. Idem de mustis quoq; Braban-
 ticis, siue ea rubra, siue alba fuerint, æstimandum
 est. Causa autem cur fumus iste mordicet, ex eo
 est, quod vinum vnde dissoluitur, sit mordifica-
 tium. Oportet enim similem esse defluxū sub-
 iectæ substantiæ, vt comment 14. lib. 1. aphorif. &
 comment 2. lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. Gale-
 nus clarissime ostendit. In vniuersum vina cras-
 sa, pontica, siue *συνλευα*, rubra vel nigra oppor-
 tune ad retētorix facultatis ventriculi aliorum
 que viscerum corroboratiōē bibuntur: quando
 nimirum recrementa vel plura iusto, vel ramentosa
 descendunt, velur in alui profusio atq; dys-
 enteria contingit, sicuti & vina alba austera, &
 quæcunque alia adstringentia medicamenta. In
 eum vsu & fulua vina prosunt, non tamen sim-
 pliciter fulua, sed fulua austera, quemadmodum
 Hippocrates lib. 3. de vict. rat. in morb. acut. aph.
 7. & post eum in suis commētariis Galenus ma-
 nifeste docuerunt. Quibus autem venter non fa-
 cile concoquit, iis vina subtilia, vel substantia &
 colore mediocria odorata, sapore iucunda,
 sufficienter fortia, ac stypticitate
 quadam participantia
 conferunt.

DE LETHALIVM VENE NO-
rum Remediis.

CAPVT XIII.

A *Lha, rala, pyra, & raphanus, cum Theriaca mixta,*
Præstant antidotum contra lethale venenum.

Hic sex referuntur *αὐτὴν φάρμακον* & remedia
contra lethalia venena ac venenatorum morsus.

Primum, Allium : quod cum aduersus omne
venenorum genus, tum imprimis aduersus vito-
siosa ac corrupta aqua noxas remedio est. Præ-
sumptum enim, quemadmodum id ipsum Dio-
scorides lib. 2. cap. 138. Plinius libro 20. cap. 6. &
Constantinus Cæsar lib. 12. cap. 38. de agricultura,
clarissime ostendunt, vires eius quæ per im-
prudenciam bibitur, inefficaces atq; irritas red-
dit, Auisenna 2. Can. cap. 122. parem facultatem
& Cæpæ attribuit: quo fit vt iub. Allio hoc quos
que comprehendere debeat. Idem 3. 1. doct. 5. cap. 7.
ceu Theriacen vitiosarum aquarum capæ com-
mendat, & maxime quidem, si cum aceto sumas-
tur. Nam capæ cum extenuandi, incidendi cum-
que stypticitate quadã abstergendi & non igna-
uiter aperiendi vires obtineat, caloreque quar-
tum ordinem accedat, malas aquas, ne frigiditas
te ventriculum offendant, temperat, crassasq; vt
promptius descendant, extenuat. Acetum vero
cum ipso permixtum non modo virtutem eius in
aquatam, tum extenuatione. tum penetratione
auget, sed à siti quoque. quam capæ mouere so-
let, præseruat Eadem & in allio ratio est: quare
post crassarum & turbidarum aquarum potum
præcipue commédatur. Eas enim vt cito descen-
dant, extenuat, & ne ventriculo ac intestinis of-
ficiant

H
ficiant

ficiant, venasque obstruant, iuuamentum præstat.
 Allium præterea Auicenna 3. 1. doc. 5. cap. 4. teste,
 iter facientibus contra occurrentis aeris frigidi-
 tatem mirifice prodest: quia ex causa per diuersas
 mundi plagas oberrantibus varioque poru vten-
 tibus vtilissime præsumitur: id quod Macer lib. 2.
 c. 5. hisce etiam versibus innuere voluit:

*All. a qui mane ieiuno sumoserit ore,
 Hunc ignotarium non laedet potius aquarum,
 Nec diuersorum mutatio facta laborum.*

Allium quoque contra virulentarum bestiarum,
 serpentium & viperarum ictus, & priuatim hæ-
 morrhoi, prodest, ita vt non aliud magis, si cum
 vino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem e-
 bibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu &
 cibo valet. Venenatis *ευραλῆ* hoc est, muris a-
 ranci morsibus efficacissime cum ficulneis fron-
 dibus & cymino illinitur. Quin & venenata ani-
 malia allij odore fugantur, vt *Æmilius Macer* lo-
 co paulo ante citato his versibus innuit:

*Hæc idem mæscere cibus messoribus est mos,
 Vt si forte sopor sessis depesserit illos,
 Vei mibus à nocuis tutè requiescere possint.*

Hanc forte ipse ob causam, aut potius quia sunt
 allia addita apud Virgilium,

*Thestylis & rapido sessis messoribus ablu
 All. a seipillumq; herbas contundit olentes,*

Porro cum foetor allii iis qui id non degustas-
 zunt, longe grauius & molestissimus sit, ei
 quoque rei, ne qui sumpserunt, alios offendant,
 remedium aliquod adhibendum est. Menans
 deritaque è Grecis autor est, allium edentibus
 si radicem betæ in pruna tostam superederint,
 odorem extingui. Quidam tradunt ipsa grauem
 halie

halitum non esse factura, si quis ab ipsorum esu
crudam fabam in super mandat. Hieronymus Tra-
gus eandem facultatem viridibus etiam Ruta
foliis adsignat. Maer lib 3. cap. 6. Zedoaria radice
sem id efficere his verbis tradit:

Allia quem facinri: factorem pellit ab ore.

Cape quoque ex Dioscoridis Anazarbei sententia rabiosi canis moribus cum sale ruta &
melle illirum auxiliatur. Eadem ad verbum ha-
bet Auicenna 2. Cano. Cap 122. *Cape* praeterea
status venenatorum in cibo discutit atq; expel-
lit. Et succus, qui ex eius esu plurimus in stoma-
cho gignitur, peculiari quadam proprietate ve-
nenatorum noxas frangere à quibusdam creditur.
Ceterum silentio illud hoc loco minime
praetereundum est, quod Allium, *Cape* ac Por-
rum in cibo non conueniant, neque temperatis,
neque calidis corporibus. Nam praeterquam
quod paucissimum & prauum dant alimentum,
acrem etiam atque pungentem sanguinem, ma-
xime si cruda ingerantur, generant; humores
tamen crassos tenuant, lentosque incidunt. De-
niq; omnia haec si cruda edantur, peiores quam
cocta succos procreant, ac plus humoris excre-
mentitij continent. *Potium* Simeon Sethi ca-
lidum & siccum in secundo facit ordine. Vri-
nam ciet, & noxium succum creat. Assidue
comestum, visus hebetudinem & capitis dolorem
efficit. Stomacho aduersatur. Difficilia inuehit
somnia. Neros, dentes & gingiuas acrimonia
sua laedit: & sanguinem nigrum atque melan-
cholicum generat. Biliosis itaque & melancho-
licis vitandum est, potissimum si crudum fue-
rit. *Cape* ex quarto sunt ordine excalescietium,

earumque essentia crassarum est partium. Si succam exprimas, quod reliquum est admodum terreæ substantiæ est, eiusq; calidæ: at succus aqueæ aereæq; caliditatis. Si cruda edantur, humores in stomacho malos, putridos & corruptibiles generant. Difficilia & terribilia inducunt somnia. Largiore cibo capitis dolores cient. In morbis costæ etiam lethargicos & phreneticos efficiunt, memoriam & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. Si vero cum electæ carnis iusculo coquantur, plurimum malignitatis deponunt, appetentiam inuitant, concoctionem promouent, & frigidos cibos, quibus cum perecoquantur, temperant. Si quis tamen crebrius his utatur, in lienis vitia incidit. Tutius igitur est, eas raro attingere. *Allium* ut Galeno placet, excalefacit quarto excessu, humiditate quidem participat aliqua, sed minore quam capæ, inflationes permutat alteratue. Veterem tussim crudum coctumue comestum lenit. Asperas arterias clarificat & sereatum prouocat. Aciem oculorum esse hebetat. Capitis dolorem facit. De eo hoc amplius Galenus lib. 12. method. medend. cap. 8. Est inquit allium ex eorum ciborum genere, qui & flatum discutiant, & minime sitim inferant. Sunt qui, parum id experti, existimēt maiorem quam capas sitim excitare: sed plane errant: cum non modo non maiorem quam capæ, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium plane eduliorum maxime flatum discutit. Itaque ipse certe agrestium theriacen id appello. Abstinentum tamen ut paulo ante dictum est, assiduo horum trium usu, & potissimum cum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succu pituitos

rutosum, vel crudum & crassum ac lentum aceruarint, cibi eiusmodi sunt accommodati.

Secundum, Ruta: Eius duo sunt genera: Vnum *Ruta.* satium atque hortense: alterum montanum syluestreque. Ruta montana syluestrisque in cibis damnatur, quod ex quarto sit ordine excalefacientium & siccantium. Satiua vero cum ex tertio sit, in cibos magis admittitur. Est autem non solum gustu acri, sed & amaro. Ex quo sane etiam digerere atque incidere crassos lentosque humores potest. Ob eam vim & per viinas euacuat. Quin & tenuium est partium statusque extinguit. Quare ad inflationes coli, vteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitum cohibet, discutit atque exiccat strenue: est enim eorum ex numero medicamentorum, quæ valenter desiccant. Traditur etiam, quod cruda saleque condita ac comesta visus aciem mirum in modum exacuat: ob id antiqui sculptores & pictores hoc cibo assidue utebantur. Nonnulli & succum eius cum succo fœniculi & melle commiscetes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt. Verum cum acrimonia quædam oculis infesta succo eius insit, ventilando applicari debet, vt vapor eius tantum, & non substantia oculos pertingat. Quæcunque autem ruta & per se pro lethaliu medicamentorum antidoto valer, foliis tritis & ex vino sumptis: contra acnirum maxime & ixiã, item fungos, siue in potu detur siue in cibo valet & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, vesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisue rabiosi morsus. Acetabuli mensura succus, siue semen à vino bibitur, & folia trita vel comman-

ducata imponuntur cum melle & sale, vel cum aceto & pice decocta. Succo vero perunctos aut eam habentes negant feriri ab his maleficiis, serpentesque, si vratur ruta, nidorem fugere. Folia per se praesumpta, aut cum nucce iuglande aridisque ficis inefficaces venenorum vires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Aristoteles libro 9. capite 6 de historia animalium tradit, Mustelam dimicaturam cum serpente rutam comedere. Odor enim eius infestus est serpentibus: Ruta quoque cum sicibus & amygdalis dulcibus mane sumpta, a veneno praeseruat. In sanctuariis Mithridatis maximi Regis deuisi Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti, e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, & ruta foliis viginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Autor est Plinius lib. 23. natural. histor. ca. 8. Eadem Galenus quoque lib. 2. de antidotis cap. 43. & lib. 2. de aliment. facult. cap. 28. & in libro de cibis boni & mali succi, capite 14. confirmat. De Ruta plura leges apud Dioscoridem libro 3. cap. 44. Plinium lib. 20. cap. 13. Galenum lib. 8. cap. 49 de simpl. medicament. facult. Constantinum Casarem lib. 12. cap. 25. de agricult. & Simeonem Sethi in Syntag.

*Actius lib.
13. cap. 46.*

Pyra.

Tertium, Pyra: Haec namque veneni & praecipue fungorum malignitate pellunt abiguntque. Quod quidem de pyris syluestribus cum primis intelligendum viderur. De eis enim Dioscorides libro 1. capite 129. ita scriptum reliquit: Aiiunt fungos, & syluestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 2. cap. 28. de lethali-
me,

Medicam. Fructus aut folia pyrastris cum fungis decocta strangulantes illam vim auferunt, eius rataque eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aegineta lib. 5. c. 54. in hunc scribens modum, innuere etiam voluit: Pyra syluestria, aut folia simul incocta, vim strangulandi, qua fungus inest, tollunt, eademque in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungus efficaciam Plinius lib. 23. capit. 7. poteri & pugnanti succo attribuit. Intelligi praeterea potest & de pyris aromaticis, quae sane cum spiritus fragrantia sua corroborer, veneni etiam noxam pellunt.

Actus lib.

23. c. 78.

Quartum, Raphanus. Eius Graeci duo faciunt genera, satiuus & syluestris. Satiuus hodie peculiariter Raphanus minor dicitur. Syluestris Plinio libro 19. capite quinto teste, Latinis Armoracia appellatur. Satiuus excaesfacit ordine tertio, desiccatur secundo. Syluestris autem in utroque efficacior est. Quin & semen ipsum planta efficacius est. Satiuus contra viperatum ius auxiliatur. His qui fungis strangulantur, tam cibo, quam potu salutaris est. Si quis ieiunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne a medicamentis laedatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus, boletis & venenis resistit. Si vero raphani succo quis manus suas probe illinat ac confricat, intrepide & citra periculum reptilia ac serpentes apprehendet. Scorpiis impositi raphani euestigio ipsos interficiunt, & succus ad hoc magis valere experimento comprobatur. Si quis praesumpto raphano a scorpio percutiatur, non solum non morietur, sed etiam celerem sanitatem adipiscetur. Raphanus autem ob eam etiam causam contra venena valere dicitur, quod vomitiones moueat, qui

Raphanus

H 4

bus

120 DE CONSERVANDA

bus stomachus à noxiis humoribus expurgeretur. Semen quoque venenis & venenatis vermibus aduersatur. Contra cerasæ morsus potum ex vino auxilio est.

Raphanus ipse cum manifesta calefactione attenuandi atq; incidendi facultatem habet. Nam qualitas acris in ipso superat : quibus rebus pituitam incidit & absumit. Sanguinem acrem atque pungentem efficit, eoque biliosis nocet. Stomacho aduersatur, ructus ciet, humorē crassum ac lentum, & si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat. Vomitum cieri per raphanum sumptum ante reliquum cibum, dicit Dioscorides lib. 2. cap. 101. vtpote qui hoc modo cibum eleuet, & ad euocandum protrudat. A reliquo autem cibo sumptum, *ὡς ἀδδπν*, hoc est, distributionem ciborum in corpus iuuare perhibet, his verbis: Summo tamen cibo sumi debet, quò magis eius distributionem adiuet: cum autem præsumitur, cibum suspendit: quare vomituris commodissime datur ante cibum. Verum Galenus libr. 2. de alma facult. capite 70. se mirari ait, tum Medicos, tum idiotas, qui raphanos crudos à cœna *ὡς πεψίας ἔρεκα*, id est, bonæ concoctionis gratia edunt. Ipsi quidem, inquit, hanc rem experientia satis sibi exploratam esse affirmant: qui tamen ipsos sunt imitati, omnes læsi fuerunt. Sumpti enim post cibum, concoctione non iuuant, sed impediunt potius. Subinde enim eructant, ventriculum probe claudi non sistant, caput vaporibus replent, eiq; grauitatem inducunt. Minus tamen efficiunt qui exigua copia à cœna cum sale & aceto ingeruntur: inde *ὡς φύλαν κὲ τὴν ἀψήτοιαν εὐπεπτολογ*, id est, bonâ inge-

ingenii habitudinem ac industriã homini, mens
temque quæ recte & perspicue percipiat atque
intelligat efficere tradunt. Dioscoridi sensuum
etiam acriem excitant: Lienem extenuant, icterici
aori & lumborum doloribus profunt. Nonnulli
quoque cum oxymelite vomendi gratia propi-
nant, multamque educunt pituitam, & à febre
quotidiana sæpe & quartana liberant. Folia si
parua copia fumantur, coctionem adiuuant, &
ad appetentiam quæ collapsa fuerit, excitandam
accommodata sunt. Plura de raphano Dioscori-
des atque Galenus locis paulo ante citatis, Plin.
lib. 10. cap. 4 Constantinus lib. 12. de agricul. cap.
22. & Simeon Sethi in Syntag.

Quintum, Theriace: Hæc enim tota substantia
sua tam brutis, quam ratione præditis animalibus
contra omne veneni genus auxilio est, neminemque
pollicito frustrari sinit. Siquidem nullum vnquam à
feris, quæ hominem solent interimere, commorsum,
hoc statim epoto antidoto periisse, memorie est
proditum. Nullus eadem præsumpta haud multo post
morsu impetrus belluæ veneno eam illam superante,
interiit. In pestifera etiam tunc solum hoc antidotum
malo correptis prodesse adeo hæcenus visum
est, vt nullum aliud præsidium tanto malo resistere
fuerit idoneum. Namque pestis, tanquam & ipsa
existat quædam bellua, haud paucos interimit,
verum ciuitates quoque totas depascentis male
conficit. Quippe praua quædam aeris ad corruptionem
prompta mutatio efficitur, & homines, cum
respirationis necessitate periculum euitare nequeant,
ipsum aerem veluti venenum quoddam ad se per os
attrahunt: Theriacen au-

Theriac.

H ; rem

tem in eiusmodi aeris statu presumentes, neutquam à malo corripuntur. Quin & correptis iam eadem medetur, aeris inspirati malitiam alterans mutansque, ut quæ corporis temperaturam infici magis prohibeat. Breuiter, totum corpus ita ab iniuriis securum facit, ut nec à deleterio quopiam possit infici. Consimilis fere virtutis est & aliud quoddam antidotum, quod ab eius, cui in frequenti usu fuit, nomine Mithridatium appellatur. In qualitate enim atque efficacia Theriaca proximum est, parumque ab eâ differt, nisi forte quod Theriaca paulo calidior, & contra serpentum venena potentior est. Proditur magnum illum bellatorem Mithridatem hoc antidotum presumentem ob firmam corporis constitutionem ex illo præparatam, non potuisse veneno potest interire. Cum enim bellum aduersus Romanos gerens à Pompeio victus in extremis medicamento veneno sanus mori cogeretur, medicamentum epoto coque copioso ipse quidem non interit: filia autem ob eximium erga patrem amorem, cum eò mortem volentes oppetere, eiusdem medicamento potu subito conciderunt. Deinde cum mortem ille obire statim non posset, veneno propter antidotum presumptum inefficaci, vocato quodam ipsius amico, nomine Bistoco iniunxit ipsum ut iugularet. Atque sic medicamento opus ferro absoluens, mori ipsum violento coegit. Hæc fere Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem, capite 2. & 8. & 28. Bege plura apud eundem in libr. de usu Theriaca ad Pamphilianum per totum, & libr. 1. de antidotis, cap. 16. & Auicenn. 64. Tract. 3. cap. 1. & 6. 4. Tract. 2. capite 5.

Sextum, Nutes, nempe iuglandes quas nōnuli etiam regias appellant. Hæ multo sane in vsu sunt. Cum ruta & ficis presumptæ, & à sumpto cibo, lethalibus venenis aduerfantur, nec minus si à veneni haustu comedantur. Largius esitata latos lumbricos pellunt. Cum capra vero, sale & melle, canis hominisque morsui conferunt. Et hoc de aridis cum primis intelligendum est. Alimentum porro quod corpori præbent, exiguum est. Arida viridibus ac humidis peiores habentur: vnguinosiores enim magisq; pingues sunt, itaque facile etiam in bilem transeunt: & quod diutius recondita fuerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem oleum etiam ex inueteratis exprimere liceat. Tunc sane concoctu difficiles, & stomacho, præsertim bilioso, inutiles fiunt, atque bilem augent, faucium & capitis dolorem adferunt, tussitentibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idque cum à cibo sumuntur, linguæ *πυροειδὸς* inducunt, & in ore inflammationes & vlcera pariūt. Stomacho meliores fiunt, si cum caricis edantur. Ad vomitiones ieiunis in cibo vtilis. Cæterum quæ virides adhuc sunt atque humidæ, neque adstringentis qualitatibus, neque oleosæ conspicue participes, sed magis quodammodo qualitatis expertes, hæ stomacho minus nocent: dulciores enim sunt, faciliusq; concoquuntur, & multo magis, quando & ipsæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea aptæ ad delectationem sunt, sicæ vero minus. Plerique autem ventris subducendi gratia cum garo etiam ipsas præsumunt: in quem vsu virides sunt accommodatiores, vt quæ adstringentis qualitatis minus sint participes, *Quin*

& siccarum quoque, si prius (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint macerata, facultas viridibus est adæmilis. Ad hæc viridium nuclei à pellicula mundati atque torrefacti aliquantulum, si à reliquo cibo commandentur, ciborum in corporis distributionem adiuvant. Et sic pater in vniuersum, corporibus sanis nuces virides magis quam siccas convenire. Plura Dioscorides libro 1. cap. 148. Plinius libro 23. cap. 8. Galenus libr. 2. de aliment. facult. cap. 28. & Simeon Sethi in Synagmate.

DE AERE.

CAPVT XIV.

Lucidus ac mundus sit vite habitabilis aer,
Infectus neq. sit, nec olens, fatore cloaca.

Aeris optimi nota.

Hic agitur de prima re non naturali, nempe de Aere, cuius, vt Galenus libr. 9. capite 14. methodend. & in arte medicinali cap. 85. testatur, nulla est euitandi ratio. Nam in aere nos ambiente semper versari, comedereque ac bibere, & vigilare, & dormire est necessarium, & sine eo nec tolli morbus, nec teneri sanitas potest. Hic igitur causa sine qua non obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, vt in ambiente, quoad fieri potest, quam optimo habitemus. Quod, ut recte consequamur, quatuor eius notas hisce versibus expressas diligenter consideremus oportet. Quarum prima quidem est, vt sit lucidus, clarus minimeque crassus, aut nebulosus. Crassus enim & obscurus humores confundit, turbidusq; ad cor descendit: quo fit vt spiritus etiam turbidi ac crassi, tum corpus pigrum ac languidum reddentes, tum animam quoque

contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis viuidum ac iucundum, minusve circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, quam si in lucido ac claro versetur aere, aut mane surgat. Secunda, vt sit mundus, hoc est, exquisite syncerus ac purus, nullisq; vaporibus inquinatus. Impurus namq; iuxta qualitatem & naturam illius quod ipsi admiscetur, cordis temperaturam variat atq; immutat, quemadmodum id ipsum Haly Rhoboam comment. 16. in lib. 3. Artis medicinalis Galeni offendit. Tertia, ne sit infestus, cuiusmodi esse solet in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, sicut post praelia contingit. Nam hunc pestis fere subsequitur: inspiratus siquidem corporis spiritus inficit. Quarta, ne foetorem habeat cloacæ: sub qua sane comprehenduntur & particulares aeris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur, nempe latrinarum, cœni, sterquiliorum, fouearum, culinarum, locorum in quæ cadauera & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum seu paludum, idq; multo quidem magis, si linum insuper aut cannabis in eis putrescit. Quando enim aer huiusmodi sordibus inquinatus per inspirationem trahitur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, viarum spiritus obstructione, facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput grauās. Huiusmodi ergo aer omnibus ex æquo atatisque, omniq; temperatura noxius est: sicut è diuerso qui purus omnino est, nulli non a tati est utilis. Hinc non temere Auicenna 2. 1. doct. 2. sum. 1. cap. 2. in hunc prope modum scriptum reliquit: Aer quidem optime temperatus & clarus,

cui

cui nihil profus admistum est alienæ materiæ. quæ tota substantia spiritus temperatura contraria sit, sanitatem non efficit tantum, sed etiam conseruat: contrarius vero effectus producit contrarios. Verum quo prædictorum exactior habeatur notitia, sciendum est, Aerem pro tuenda bona valetudine duobus modis esse necessarium. Primo quidem ob spirituum & caloris innati refrigerationem: deinde vero ob humiditatis excrementi, spiritibus ac calori innato molestiam exhibentis, expulsionem. Quemadmodum enim externum ignem sine aeris euentilatione suffocari atque extinguere videmus: ita etiam de spiritibus & calore innato imaginari oportet. Nisi enim per assiduam inspirationem & transpirationem calor naturalis refrigeretur & quasi ventiletur, necesse est spiritum perire: aere enim indiget nutriente, conseruante, temperante, atque depurante, siue segregante. Nutritio ergo, conseruatio & temperatio caloris innati sunt per aeris attractionem: depuratio per eiusdem expulsionem. Ac priores quidem fiunt asperæ arteriæ dilatatione, quam *πνεύμα* Græci nominant: ea enim aer frigidus attrahitur, qui vitale robur, vnde spiritus quoque animalis gignitur, excitat & recreat. Altera vero eiusdem arteriæ accidit contractione, *συσπνέω* Græci vocant, qua certe quod ex humorum deustione in toro animalis contractum, velut fumidum est excrementum, expellitur. Aer itaque qui sic attrahitur, si foetidus & impurus fuerit, calorem innatum atque spiritus corrumpit. Hinc etiam intelligi potest facillime infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine eligendus est aer

opti-

optimæ essentiæ, qui nihil vaporis seu halitus alieni in se admistum habeat, neque turbidus aut nebulosus appareat. Qui enim talis existit, humores conturbat, & vt antea etiam dictum est, animam contristat. Sed sit exquisite purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perfratu vndique iustretur: & cui fumi, pulueres & nebulæ admistæ non sint, & qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa ^{orbis} ~~orbis~~ ^{deus} ~~deus~~ & Hierapolin, alibi que in multis terrarum locis visitur: nec ex cloacis, qui urbem aut numerosum exercitum purgent, vitium contraxerit: nec ex animalium, olerum, leguminum, aut prauarum arborum putredine aut fumo coinquinatus sit: nec ob stagnum, vel flumen vicinum nebulosus sit: nec editis vndique montibus in caueo loco, siue valle conclusus vllum recipiat perfratum. Suffocans enim putrisque est, similis ei qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & perfratum defectum plurimum aceruatur squalor ac fitus. Proinde omni plane ætate noxius est, & vitandus, quemadmodum & quilibet inclusus. Hæc fere Galenus lib. 1. cap. 16. de sanitate tuenda. In pestilente tamen ambientis constitutione ob generaliore putrefactionem inclusus conuenientior existit: vnde per id tempus domi manere, fenestrasque occludere oportet, ne qua pestilens aer ingrediatur. Quod si cui tamē eas aperire placuerit, curandum imprimis, vt sint versus Orientem aut Septentrionem constituta: idque fiet à Sole iam aliquot horis orto. Calor enim Solis citius irrumpens caliginem atque putredines aeris dissipat, omnemque crassitudinis

tudinem eius attenuat. Ad postremum vero cauendum etiam, ne vel minimum quidem aer in qualitatibus suis tam actiuis quam passiuis, caliditate nimirum, frigiditate, humiditate & siccitate, excedat. Si vero talis loco habitationis nostræ natura defecerit, arte nostra molendum erit, vt qualem esse expedit, præparetur. Id autem qua ratione fieri possit, Galenus libr. 9. Method. meden. cap. 14. & Auicenna 2. 1. doct. 2. Sum. r. cap. 6. 7. 8. & 9. copiose admodum docent.

DE NIMIA VINI POTIONE.

CAPVT XV.

*Si nocturnatibi noceat potatio vini,
Hoc tu mane bibas nerum, & fuerit medicina.*

Præceptum hoc loco de iis traditur, qui mane obpridianum vini potum agrotant, nempe vt tum quoque ipsis paulum vini propinetur. Porro largior vini inuitatio, quæ vltra quam satis est, ac multam in noctem producit, ebrietatem non nunquam, sæpe sitim matutinam, aliquando vero immodicam etiam corporis excalefactionem suscitare solet. Siquidem excalefactionem, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes, oleoq; incensdium restingueres. Si ebrietatem cum nautea quadam, nihil in commodauerit, si etiam paulum eius mane propinetur. Quin Hipp. 2. Epid. in crapula & capitis dolore vinum meracum, vel panem quam calidissimum cum vino meraco edendum suadet: scilicet voluit tum Hippoc. meracum exhiberi, vt ascendentes è crapula vapores ad vias vrinx deriuarentur, vel vt excitato

ex

ex meri pota naturali calore præ copia grauato ac torpidiore reddito crapula ipsa vel per vomitum, vel per secessum solueretur. Sic enim facile vomitus elicietur, ventriculusq; à bile & pituita cæterisque prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerabitur, adeoq; crapula cum omni eius noxa discutietur. Vomitum enim prestare iuuamentum, vt stomachus à materiabus humoralibus euacuetur, autor est Auic 4. 1. cap. 13. probatque vomitum bis in mense continuis duobus diebus, ex autoritate Hippocrat. in libro de dixa salubri & in libro de insomniis, nimirum vt secundus dies prioris vomitus reliquias extrudat. Idem 3. 1. doct. 2. capit. 8. non parum molumenti ex eo consecuturum adferit, si quis semel in mense inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, vt qui maxime ab ægri tudinibus chronicis, hoc est, longis ac malis tueri queat. Sed Rabbi Moses tract. 4. ad Sulranum Babylonix hanc sententiam ceu erroneam, his conuellit verbis: Noces, inquit, ebrietas omnis, & maxime assidua; errauit ergo qui esse putauit vtilem ebrietatem semel in mense. Quin eadem etiam à Gulielmo Placentino libr. 1. capite 8. de curatione morborum, & à Gordo nio particul. 2. Lili, capite 21. & à Valesco libr. 1. Philonii cap. 8. redarguitur, vt quibus præseruari, quam curari melius esse videatur. De vomitu plura infra ca. 57. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quod bibere illud non consueuerit, oblaeditur, huic & mane, quod adfuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, vt ex vini sumptione minorem læsionem sentiat. Nam ab assuetis, vt est apud Hippocratem libro 2. a.

*Diosc. lib. 5.
cap. 7. &
Rhazes libr.
4. cap. 5. ad
Alman.*

I pho-

phorif. 50. minor fit laſio. Si vero nocturnam vſi
ni potationem mane ſitis excipiat, ea mendoſa
eſt, & curatur quidem ſumptione vini, ſed magis
tamen aqua. Caterum minime ignorandum
hoc loco, ab aſſidua & quotidiana ebrietate ſum-
mopere omnibus tam firmum, quam imbecille
cerebrum habentibus ex æquo cauendum eſſe.
Frequens ſiquidem ebrietas, quemadmodum 3.
1. doct. 2. capite 8. Auicennateſtatur, ſex mor-
borum genera in humanis corporibus excitat.
Primo namque iccoris *Diſſenſio*, hoc eſt, bonum
habitum diſſoluit. Vinum enim immoderatus
ſumptum calorem eius naturalem vel obtundit,
vel reſoluit atq; debilitat, adeo vſ facultatem
mittat ſanguificam, & aquoſas humiditates
ἄδυστα efficietes pro ſanguine generet: vel
hepar ipſum vna cum humoribus eius adurit:
quam ſane tam magna ex parte ſequi ſolet
ἑλεφάντιος, quæ eſt Arabum lepra, vel mania.
Deinde aſſidua fumorum è vino ſublatione bo-
nam etiam cerebri conſtitutionem deſtruit: ca-
lidum quidem phrenitidi aut mania, frigidum
vero epilepſia, lethargo, apopleſia aut caro, A-
rabibus Subeth appellato, obnoxium reddens.
Tertio loco neruorum imbecillitas continua-
tam vini perporationem ſequitur: atque inde ſa-
ne accidit, vt bibacibus & frequenter inebriari
ſolitæ caput, manus, ac reliqua membra prope
omnia tremula efficiantur: idque non tantum in
ſenio, cuius maxime proprium hoc vitium eſt,
ſed in cruda quoque viridiq; ſenectæ. & quando-
que etiam in iuuentute. Quarto, frigida neruis
vitia, nempe conuulſionem ac paralyſin adducit.
Vbi enim immoderatus ſumitur vinum, vt quod
cali

Plinius lib.
14. cap. 22.

Ebrietas
incommoda.

ealidam habeat temperaturam, facillime eos re-
 plere solet. Tals siquidem natura prompte o-
 mnia subintrat, praesertim quum non admodum
 crassam substantiam habuerit. Substantia igitur
 copia vinum neruis hac adfert mala, Galeno
 comment. 5. lib. 5. aphorism. teste. Vinum etiam
 frequenter in ventriculo acescit, vnde non mi-
 nimum laeduntur nerui. Ex defectu praeterea co-
 cctionis vinum saepe conuertitur, vel in crudas
 atque aquosas humiditates, quibus laxati nerui
 resoluuntur, vel in frigidos, crassos & glutinos-
 sos succos, quibus iidem obstructi aut distendun-
 tur aut contrahuntur. Quinto apoplexiam pro-
 creat: pituitoso enim, hoc est, frigido, crasso, len-
 toque humore, quem temporis tractu generat,
 adeo principalissimos cerebri ventriculos vna
 vice & cumulatum replet, vt subito omnes cor-
 poris particulae motu simul ac sensu destituan-
 tur. Sexto vero repentinam saepe mortem adfert.
 Locis enim spirationis vini vel inde generatarum
 humiditatum multitudine vehementer coarctatis
 atque impeditis, ebrius sterrendo & dormien-
 do suffocatur. Haec omnia Galenus etiam libro
 tertio de temperamentis, in hunc scribens mo-
 dum confirmat: Vinum, inquit, non semper ani-
 mal calefacit, & que vt nec oleum flammam ac-
 cendit, tametsi aptissimum est ignis nutrimen-
 tum. Imo si imbecilla & exigua flammam confers-
 tim multum oleum infundas, suffocabis eam, pro-
 fusq; extingues potius, quam augebis. Sic igitur
 & vinum, vbi plus bibitur, quam vt vinci possit, ta-
 tum abest, vt animal calefaciat, vt etiam frigidiora
 vitra signat, quippe apoplexia & paraplegia,
 & qua Graece Caros & comata vocamus & ner-

uorum resolutio, & comitiales morbi, & conuul-
siones, & terani immodicum vini potum comi-
tantur: quorum vnumquodque frigidum est vi-
tium. Hac ille. Quanquam vero à nobis hacten-
us dicta mala vino immoderatus sumpto ac-
cepta ferenda sunt, non parum tamen conferre
existimandum est, si modice bibatur. Auicenna
loco supra citato quinque eius recenset commo-
da. Primo namque calore & subtilitate substan-
tiz, tum conuenienti quoque & occulta proprie-
tate facilem efficit ciborum, quibus permisce-
tur, in omnia membra distributionem. Vnde e-
legantissime ab Hippocrate in libro de alimento,
ἔχημι τῆς τροφῆς hoc est, alimenti vehiculum
nuncupatur. Idque merito sane: neque enim ex ven-
triculo in venas, quæ sunt in hepate multæ & an-
gustæ, succus facile transmitti posset, nisi aliquis
ei tenuis & aquosus humor, tanquam vehiculum
permisceretur. Deinde eadem est ratione phleg-
ma incidit atque resoluit, meatuum obstructions
aperit, adeoque naturam ipsam ad excretionem
ancitat. Tertio flauam bilem per urinam, sudo-
rem, excrementa, & transpirationem insensibi-
lem *ἀήλον αἰόδησιν ἀγροπύλον* Græci vocant, ex-
pellit: idque intelligendum maxime de vino te-
nui, subrubeo, siue albo, per naturam debili, vel
abunde diluto. Potentia enim flauam bilem au-
gent potius, quam expellunt: quod insita qua-
dam vi in eam facile commutentur, & hepar vlt-
tra quam satis est calefaciant. Quarto atram bil-
lem, quæ crassa & tardi motus est, per proprios
meatus ab hepate ad splenem, & à splene ad os
ventriculi nullo negotio deducit, eandemque è
corpore tandem vna cum fecibus exigit. Quin et-
iam

iam melancholix noxas substantia, temperamento, & effectibus suis contrariis reprimit ac tollit. Melancholia siquidem tristitiam, timorem, pusillanimitatem & auaritiam: vinum vero latitiam, audaciam, magnanimitatem & liberalitatem parit. Quinto medetur omnibus modis seu speciebus lassitudinis, nisi multa extranea caliditas ipsis coniuncta fuerit. Spiritus enim languidos tantumque non exolutos, abunde reficit & recreat, facultates corroborat, & humiditates musculis, neruis, chordis & iuncturis insidentes aut eximit, aut certe minuit. Adhac in a refectiua lassitudine, re ita postulante, velociter humectat, praesertim si dilutum fuerit. Praestat praeterea & alia quamplurima commoda: Galeo enim teste libro 3. de temperament. capite 3. omnium celerrime nutrit: nam vt adsimiletur, mutationem desiderat minimam. Calorem praeterea & spiritum naturalem corroborat, totum corpus calefacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam remouet, libidinem incitat, praeterea omnibus aliis potibus concoctionem semierudorum humorum in quavis corporis parte adiuuat, & vt vnico verbo rem totam perstringam, hominem & anima & corpore reddit viriliorum: vnde abstemii, si caetera aequabiliter se habeant, reliquis sunt effeminatiorum.

DE MELIORE VINO,
CAPVT XVI.

Gignit & humores melius vinum meliores,
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum sit clarumq, vetus, subtile, maturum.

Ac bene dilatum, salians, moderamine sumptum.

Hic docetur inprimis, ex meliore vino meliores humores procreari: neque id sane immerito. Nam quanto præstantior humorum materia fuerit, tanto ex ea etiam meliores humores gigni rationi consentaneum est. Subiungitur deinde, corpus nigri vini potu turbidum ac pigrum reddi, & ne hoc quidem citra rationem. Nam cum reliquis sit crassius ac terrene nature magis particeps, spiritus etiam crassiores inde produci necesse est: Similem enim esse oportet defluxum subiectæ substantiæ, ut locis supra aliquoties citatis Galenus auctor est. Iam vero spiritus crassiores corpus grauant, & ad voluntarios motus perficiendos pigrum reddunt. Tertio loco septem referuntur præcepta de electione vini.

Primum, ut sit clarum; hoc enim, utpote subtile, spiritus etiam claros ac subtiles generat.

Secundum, ut sit vetus. Nouum enim siue rusticum (si cætera consentiant) facilius inebriat, alium subducit, colicos cruciatus generat, & aliqua quædam adfert incommoda, de quibus infra capite 26. Neque ita tamen hoc intelligendum venit, ut nobis admodum vetus eligendum videatur. Tale enim, iuxta Auicennæ sententiam, 3. i. doct. 2. capite 8. inter medicamenta potius, quam potus reponendum est. Maior siquidem ei corporis ad caliditatem & siccitatem alterandi, quam alendi facultas inest. Alimentum enim quod ex ipso corpori hominum accedit, exiguum est: eo quod à facibus & viriditate, quibus permixtum & confusum fuit, iam repurgatum, seque ipso calidius quodammodo effectum sit. Vinum namque, sicuti libro 8. capite 14.

Vinum vs-
qui.

de simpl. medicam. facult. à Galen. scribitur, ex secundo est ordine excalefacientium: sed quod admodum vetus est, ex tertio: sicut mustum, quod vocant, ex primo. Caliditati eius proportionem respondet siccitas.

Tertium, vt sit subtile: tale enim spiritus procreat multos atque subtiles: cum è diuerso crassum crassos generet.

Quartum, vt sit maturum, non austerum, siue stypticum. Austerum namque vinum, quemadmodum comment. 8. libr. 3. de victus rat. in morbis acut. Galenus attestatur, excretionem omnes cohibet. Quare lædit ea corpora quibus per vias expurgari est opus: lædit quoque superiora omnia. Sed tamen ipsa adstrictionis ratione omnino inuamentum præstat ægritudinibus intestinorum. Verum huiusmodi adstrictio remouetur, si aqua temperatum fuerit.

Quintum, vt sit dilutum: Vinum enim cum diluitur, hoc est, aqua temperatur, remittit fumositatem suam, atque ob eam rem minus cum caput grauat, tum inebriat. Sed hoc ipsum de vino subtili potissimum intelligendam viderur: nemope crassum si diluas, subtilius ac magis fumosum efficias, vnde citius inebriat. De eo igitur Auicenna intellexisse censendum est. 3. 1. doctr. 2. cap. 8. dum inquit: Mixtum velocius inebriat.

Dilutum.

Sextum, vt in fundendo quasi subsiliat: & est vna de boni vini conditionibus, de quibus supra cap. 10. dictum est.

Septimum, vt modice sumatur. Vinum enim modice sumptum acuit ingenium. Excitat enim vini calor inueniendi vim, quæ torpet nunquam in ieiuniis. Est hæc sententia in li-

bro de disciplina Scholarium, qui Seuerino Boethio adscribitur, libr. 2. Vinum, inquit, modice sumptum intellectui videtur conferre acumen: non autem modice sumptum rationem perturbat, intellectum hebetat, memoriam eneruat, obliuionem immittit, errorē infundit, ad ignorantiam perducit. Ex omnibus iam dictis colligitur, pro conseruanda bona valetudine eligendum esse vinum aetate medium, clarum, rubedine nonnulla participans, odoratum, sapore æquale, ita vt non acre sit, nec acutum, neque dulce, nec fumosum, neque crassum, neque subtile nimis, sed ad subtilitatem inclinans, neq; excel. lenter porens, neque plus æquo imbecillum, sed medium: natum in colle aperto, Meridiem spectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc fere Auicenna loco citato. Porro circa vini vsum pro ætatis ratione tres notanda sunt regula Prima, ne pueris detur vinum in potum: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni addas. Quippe quod haustum & humidat nimium & calefacit corpus, tum caput halitu replet ijs, qui humida calidoq; temperamento sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atque nec repleri his caput est vtile, nec supra quam par est humidos calidosque fieri: quoniam eo iam caloris humorisq; peruenerunt. vt si paululum vtramuis qualitatem auxeris, iam modum excefferint. Cum autem sit omnis excessus fugiendus, maxime hunc fugere expedit: ex quo non corpori modo, verum etiam animo damnosa accedit. Galenus libro 1. capite 15. de sanitate tuenda. Secunda, vt seni detur, quantum citra dispendium valetudinis ferre queat, hoc est, quantum appetit genuis

*Virgilius 2.
Georg. A-
pertus Bac-
chus amat
colles, &c.*

na ac regularis appetentia. Quemadmodū enim
 ocrae veteres, aridae, & corrugatae oleo, ita cor-
 pora senum vino electo, quale est Bellouacense,
 reficiuntur ac renouantur. Senibus enim, cum
 sanguis & frigidi sint, vnum illud maximum
 commodum ex vino accedit, quod aetatis frigi-
 ditatem ad symmetriam & mediocritatem calo-
 ris reducat, tristitiam & melancholiam, quibus
 abundant, expellat, & soporem quo fere desiti-
 tuuntur, reuocet, obstructions item, quibus ij-
 dem obnoxii sunt, tollat. Sane vinum sicuti pueris
 alienissimum, ita senibus aptissimum est. *Vinum las-
 senum.*
 lenus libro 5 de sanitate tuenda. cap. 7. Tertia, vt
 iuuenibus non exhibeatur, nisi temperate. Nam
 vt Galenus inquit libr. 1. de sanitate tuenda. cap.
 15. neq; iam adultis vinum, nisi modice sumptū,
 existimandum est vtile esse; quod videlicet & ad
 iram & ad libidinem præcipites facit, & partem
 animi rationalem hebetem turbidamque red-
 dit. Cæterum his ipsis ad bilis excrementa vel
 mitiganda vel expellenda est sane non inutile:
 corpus corroboret, & ingenium ob subtilium
 & tenuium spirituum copiam exacuit. Plura
 Plato libro, 2. de Legibus, Senec. libro 2. capite
 20. de Ira; & Galenus in libro. Quod animi
 mores corporis temperaturam sequantur, capi-
 te 10.

DE CEREVISIA:

CAPVT XVII.

Non acidum sapiat cereuisia, sit bene clara
 Ex granis sit cocta bonis salu ac veterata.
 Hic quinque traduntur notæ eligendæ cereuisiæ.
 Prima, vt non sit acida: hæc enim ventriculo

I 5 ini

inimica est. Acetum namque quemadmodum comment. 39. libro 3 de viſſ. rat. in morbis acut, Galenus docet, ſuapte natura nervos offendit, idque ſane experimentum teſtatur, & demonſtrat ratio: nempe exangues ſunt, & ideo frigidi facileque ab iis, quæ refrigerant ſimul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. Læduntur præterea & à reliquis perfrigerantibus omnibus: ſed ſubſtantia aceti, quod tenuium eſt partium, in eorum mergitur profundum, atque in omnes ita irrupit partes, vt ne minimum quidem ex eis illæſum maneat. Sic igitur acetum veruoſas offendit partes. Venterculus autem nervoſus eſt. Ergo &c.

Secunda, vt ſit clara: turbida enim impinguat quidem, ſed vrinarum meatus obſtruit, atque ob id calculoſis plurimum nocet, ſtutus gignit, difficilem atque breuem ſpirationem efficit, & pituitam auget.

Tertia, vt ſit cocta ex bonis, ac validis. & minime corruptis granis, nempe ex optimo hordeo, tritico, vel auena: quanto enim grana meliora fuerint, tanto & meliorem inde humorem gigni par eſt.

Quarta, vt ſit bene ac perfecte cocta. Hæc enim melius concoquitur, & nature conuenientior exiit: Male vero cocta ventris inflationes, tormina, & colicos cruciatus generat.

Quinta, vt ſit vetus & à ſecibus repurgata. Recens enim præterquam quod iſdem malis, quibus male cocta, obnoxia eſt, ſtranguriam etiam facit, Plura infra cap. 46.

BONA VALETVDINE. 139
DE VSV CEREVISIÆ.
CAPVT XIIX.

De qua potetur stomachus non inde grauetur.

Hic vnicum de Cereuisiæ vfu præceptum traditur, nempe vt modice sumatur, neque ea stomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex cereuisia, quam vino, deterior est, & diutius perdurat, quod crassior, concoctaque difficilior sit, quam vinum. Fumi namq; crassiores inde ad caput eleuantur, quam ex vino: quare tardius etiam discutiantur. Ex quo sane loco sequitur etiam, in principio prandii vel cenæ potum à cereuisia vtilius, quam à vino inchoari. Ventriculus enim ante cibi sumptionem vacuus & nutrimenti indigens è proximis haud dubie visceribus attrahit. Illa vero, vt copiose admodum lib. 3. de facul. nat. cap. 13. Galen. docet, nihil præter superfuitates & excrementa retribuisse certum est: quo fit, vt superfuitatibus iam atque excrementis abundet. Quæ certe potissima causa est, cur in maxima fame Medici consulant, vt ante cibi sumptionem vomitus eliciatur: quo nimirum superfuitates illæ à ventriculo attractæ euacuentur prius, minimeq; cum $\chi\lambda\omega$ misceantur. Si igitur in principio mensæ biberetur vinum, quo natura præcipue delectatur, quodque auidissime ab ea, quæ visceribus inest, trahendi vi rapitur: superfuitates à ventriculo attractæ vna cum vino in omnia statim corporis membra, non sine sanitatis dispendio distraherentur. Atque ob hæc fortassis Ioannes Matthæus de Grad. consilio 90. non in principio solum mensæ, sed in maxima quoque siti, & postquam

quamlibet actionem fortem ac vehementem à vino abstinendum cenfet: quippe quod ita sumptum inconcoctum adhuc ac crudum ad nervos facile penetret, atque inibi in acetum commutetur. Cereuisia vero, utpote crassior & ad cōcoctionem pertinacior, non tam auide rapitur: quare ab ea potus in principio prandii vel cœnæ vtilius inchoatur. Cereuisia humores etiam orificio stomachi insidentes abluit, & sitim, quæ ex nimia vini potatione timetur, præterea quamlibet aliã tuendosam, coerces ac reprimat.

QVÆ VICTVS RATIO QVO-
libet anni tempore sit vtilis.
CAPVT XIX.

Temporibus verò, modicum prandere iuberis:
*Sed calor astatu dapibus nocet immoderatus,
Autumni fructus caueas, no sint tibi luctus,
De mensa sume quantum vis, tempore Brumæ.*

Hic pro singulis anni temporibus conueniens instituitur victus ratio. Et primo quidem de Vere agitur. Verno siquidem tempore modice prandendum est, id est, paulum cibo demendum, ad iiciendumque potioni, Cornelio Celso libro 1. cap. 3. & Auicenna 2. 1. doct. 2. capite 6. testibus. Hyeme enim ob temporis gulositatem, exercitii paruitatem & resolutionis prohibitionem, humores crudi, maximeque phlegmatici, ex temporis proportionem generati in interioribus corporis, ob ambientis aeris frigiditatem, siue *in ætate* adunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & per totum corpus diffundit. Quare natura per id tempus plurimum circa illorum concoctionem occupata est. Si itaque in

Vere

Vere magna daretur cibi copia, natura impedita prædictorum humorum concoctione diuerteretur, utpote humoribus & magna ciborum copia plus æquo granata: unde relictæ in corpore humores crudi & inconcocti facile in membrum aliquod decumbentes, ægritudinem inducerent. Quare summo opere cauendum est, ut id temporis cibo non nihil dematur. Ciborum enim diminutio ab ægritudinibus Veris maxime præseruat, Auicenna ibidem teste. Et hoc quidem de adulto & extremo Vere intelligendum. Non enim hyemi adsimulatur, unde & hyemis ritu per id tempus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore crudis & phlegmaticis humoribus refertur. Corporum namque in humoribus temperato, cibus iuxta caloris innati atque eius quæ à corpore fit resolutionis, proportionem exhibendus est: ablati enim causa est diminutionis cibi. Vnde Hippocrates libro 1. aphor. 17. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis.

Secundo, de æstate: nempe quod immoderata cibi sumptio æstate noceat. Siquidem virtus concoctrix tunc debilis existit. Calor enim innatus, qui omnium operum naturalium causa est, propter extrinsecus circumstantis caloris excessum, ad sibi affinem extra protenditur atque ita contingit dissolui ac dissipari eius substantiam: ob hoc igitur debilior redditur quam ut multum cibum conficere queat, Galeno comment. 15. libro 1. aph. teste. Vbi minime tamen

Æstatis est.
bui.
leno

lento prætereundam est, ob maximam humiditatem corporis tam substantialium, quam nutrimentalium, quæ per astatem fieri solet distillationem, plurimum quidem ac crassius alimentum exhibendum esse, si virtus concoctioni sufficeret. Verum cum vno eodemque tempore multum conficere non sufficiat, parum de eo ac sæpius exhibendum est. Id quod comment. 17. libr. 1. aphor. Galenus his significauit verbis: *Æstiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti, & vires habeant imbecilles.* Idem Cornelius Celsus lib. 1. ca. 3. sic scribens confirmat: *Æstare ut sæpius cibo vtendum, sic exiguus est. Quamquam vero cibo non nihil per astatem demendum est, potioni tamen adificendum videtur. Maxima siquidem tum fit distillatio & exsiccatio corporis & calor humidum longe exuperat, vnde maior etiam sitis exoritur. Elixis itaque frigidis que cibis, ac potione tum multa, tum diluta vtendum. Vinum vero purum ac vinosum, ut quod facile inflammetur, & violento astu vehementem calorem incendat, vitandum.*

*Tertio, de Autumno: ut scilicet in eo à pomis ac cæteris autumnalibus fructibus, nimirum uuis, persicis, ficibus, & similibus abstineatur, vel parce saltem de ipsis assumatur: ob ebullitionem enim quam in corpore & humoribus faciunt, sanguinem nimis fluidum, & putrefactioni accommodum generant, idque maxime in ventriculo impuro, & corporibus *καρροῦ μοις*, qualia per Autumnum sæpius occurrunt, quæ ob id etiam malis corripiuntur agitudinibus, cuius*

Inmodi habentur in primis variolæ, morbilli, &
 pestilentia. Quod palam etiam Paulus Ægine-
 ta libro 1. capite 53. ita scribens attestatur. Poma
 in Autumno affatim assumere noxium est, vt
 quæ non copia tantum obsint, verum etiam vi-
 riosos procreent humores & inflationes. Ete-
 nim præstantissima, nempe ficus & vuz, flatus
 paruat, corrumpuntq; cibos, nisi ante alios præ-
 sumantur: ita vero neque inflant, neque corrup-
 punt. Cæterum quo exactior victus ratio per Au-
 tumnum habeatur, vnice hoc omnibus qui sani-
 tatis tuendæ curam susceperint, cauendum est,
 quemadmodum lib. 4. ad Almanfo. cap. 26. Rha-
 zes præcipit, ne famem vel sitim patiantur, vel
 cibo vna hora repleantur, vel aqua. Vinum autem
 bibendum est paulo liberius, non tamen immo-
 dice, ceu in ætate, dilutum: nempe vt corpus hu-
 meæt, & calorem reprimat. Quod enim aqua
 immodice temperatum est, calorem obtundit,
 inflationes, ac inde colicos cruciatus procreat:
 Minus etiam eius quam per ætatem sumendum
 est. Siquidem natura tunc imbecillior existit,
 quam vt magnam vini copiam cõcoquere queat.
 Sunt apud Galenum in libro de cibis boni &
 mali succi, cap. 3. pulcherrima quædam ac vtilis-
 sima de horæis fructibus præcepta: quem sane
 locum, quia valde eruditus est, hic integrum
 subiiicere placuit. Pater meus, inquit, geometrix,
 architectoriæ, astronomiæ, arithmetiæ, logisti-
 ces studiis plurimum valuit: maximeque omni-
 bus, quibus erat notus, ob ipsius iustitiam, mo-
 destiam, bonitatem, vt quibus ex Philosophis,
 admirationi fuit. Is cum puer ipse adhuc essem,
 eam mihi victus rationem instituit, vt nullis per
 id

Orbaslib.

I cap. 10. ad

Emnapinno.

id tempus obnoxius morbis vixerim. Vbi vero adolescentiam sum ingressus, ille in agrum rusticam studiosus concessit, ego vero doctrinae studiis ardentius, quam ceteri condiscipuli die noctuque operam dabam. Sed cum per totum id tempus, quod *ὀπωρῶν* vocant, horæis, hoc est, temporariis vel fugacibus fructibus una cum æqualibus meis vberius usus essem, adueniente autumno acuto morbo correptus sum, venamque incidere opus fuit. Cum ergo in urbem pater reuerteterur, ad me obiurgandum se conuertit, eiusque generis victus admonuit, quo eodem suadente, usus antea fueram, utque ab illo in posterum minime discederem: vitaremque sodalium incontinentiam consuetudinem præcepit. Tum sequenti etiam anno operam curamque adhibuit, ut sobrie viverem, atque horæos fructus cum moderatione gustarem. Atque ita in eo anno, qui erat ætatis meæ vndeicesimus, incolumis vixi. Sed cum altero deinde anno pater excessisset è vita, ipseque una cum eiusdem ætatis amicis operæ fructus ad satietatem sumerem, in ægritudinem superiori consimilem incidi, ut tunc quoque sanguinis missione opus esset. Deinde vero vel singulis annis, vel alternis nonnunquam ad octauum vsque & vicesimum annum morbo aliquo laborabam. Cumque tunc temporis periculum esset, ne ea pars mihi, quæ iecur septo transuerso annexum est, adscellu corripeteretur, ab esu horæorum omnium mihi penitus abstinendum proposui, exceptis ficibus vuisque omnino maturis, quas neque intemperanter, ut antea, sed cum moderatione, sumebam. Quam sane victus rationem, cum quidam ex sodali-

alibus natu me duob. annis maior comprobaret, curā ambo adhibuimus, vt exerceremur, cruditatesque omnino vitaremus, ob idque ad hęc vique diem multos iam annos incolumes viximus. Reliqui quoque ex amicis, qui me hortāte exercitatione vti lunt, moderateq; cibum sumptērunt, recte omnes semper valuerunt: sed alii quidē à quinto iam & viceſimo, alii ab aliquanto paucioribus annis, vt cuiq; scilicet persuasum fuit, hora os fructus, cibosq; alios mali succi vitari oportere Hęc ille.

Quarta de hyeme: Hyberno siquidem tempore, Auicenna 2.1. dōct. 2. cap. 6. recte, quantum volumus, hoc est, plus quam ceteris temporibus eodē dum est. Quod Galeni etiam testimonio confirmatur, qui comment. 17. lib. 1. aphor. in hunc scribit modum: Hyberno tempore multa quidē danda sunt propter robur virium, sed raro, quia non valde multa indigent adiectione laborantes, vt quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio quidem est, quia calor innatus hyeme intensior est, tum quia vnitus, tum quia corroboratus, *διὰ τὴν ἀνωθεὶς αἰσθησίν*, id est, iuxta positionem sui contrarii, nempe aeris frigidi corpora ambientis. De qua plura Aristoteles libro 1. capite 12. *μετὰ φυσικὰ*. Sed hoc veritatem habet in robustis & corpulentis, non autem in raris & debilibus. In his enim intensum hybernū frigus non modo non corroborat calorem innatum, sed magis debilitat. Quod vero hyberno tempore calor plurimus sit, innuit Hippocrates aphor. 15. lib. 1. Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor

Hyemis cibi.

K ianna

innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis. Quæ quidem & crassiora & concoctum difficiliora exhibere licet, eo quod calor intensior sit. Vino autem vtendum est tum meraciorre, tum rubicundiore. Quanquam vero in hyeme, ob robur caloris innati & fortitudinem virtutis concoctioris, cibi crassiores ac densiores conueniunt: quia tamen tunc temporis ob phlegmatis abundantiam corpora facillime replentur & obstruuntur, & parua sit à continente resolutio, tutius est vti cibis inter solidum & rarum mediis: qualis est caro hædina, vitulina, veruecina, luciorum, percarum & cancrorum. Crassioribus vero, vt bouina, ceruina, porcina, concharum, ostreorum, carpionum, & similibus abstinendum, aut certe cum moderatione vtendum: adhibitis semper rebus aperitiuis & diureticis, nimirum petroselino, nasturtio, apio, & exercitio forti. Caterum circa victus rationem pro singulis anni temporibus conuenientem hoc etiam notandum venit: Quod autumno quidem melancholicis cibis ac siccantibus abstinere oporteat, hyeme vero eis vti, quemadmodum sane æstate humectantibus & refrigerantibus: Vere autem, quod medijs sit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere, quemadmodum lib. 1. cap. 25. de alimentis, facult. Galenus attestatur.

DE PRAVO POTU
corrigeno.

CAPVT XX.

S Aluta cum ruta, faciunt tibi pocula tuta,
Aude res a floram, mimumm, q, potenter amorem,
Duo traduntur hoc loco prauis potus remedia.

P. 16

Primum, Salvia: cuius folia potibus immer- *Salvia*
sa vitia eorum proprietate quadam tollunt Pec-
culiarem præterea habent gratiam. roborandæ
cerebrum ac nervos: iis vero roboratis, malis
fumis ex prauo potu procedentibus melius re-
sistitur.

Secundum, Ruta: Huius namque folia integra *Ruta*
ac citra contritionē vllam potioni imposita, au-
xilarem vim contra perniciem potus præstant.
Etenim caliditate & proprietate sua potus vitia
emendant. De Ruta quomodo aduerfus venena
conferat, satis dictum est supra cap. 13.

Additur in posteriore versu, quod flos rosæ
superioribus adiunctus non modo dictam illa-
rum vim augeat, sed Veneris insuper appetitum
cohibeat atq; tollat. Quod sane de rosis potissis-
imum intelligendum est, quæ puniceo colore ru-
bent: hæ namq; fragrantia ac styptico suo sapore
potus nocumentum remouent.

DE NAVSEA MARINA.

CAPVT XXI.

Nausea non poterit hac quem vexare, marinam
Vndam cum vino mixtam qui semperit ante.

Cum plerisque necessitas incidat nauigio per
mare proficiscendi, hic etiam remedia quadam *Gala. corni*
aduersus nauseas & vomitiones, quibus premi *ment 14.*
solent, qui nauium insueti primum iam nauiga- *libro 4, a-*
re incipiunt, enumerare placuit. Nempe, si diuites *pher.*
illi fuerint, vt per dies aliquot antequam na-
uem conscendant, vinū suum aqua marina tem-
perent: si pauperes, aquam marinam absque mi-
stione bibant. Sic enim fiet, vt nauseas citra vl-
lum negocium euitent. Nam vinum, & præcipue

K 2 aquor

Oribas lib. 5.
 c. 3. *Synops.*
 ad *Eustach.*
 279.

aquosum, quod Paulo Aegineta *ois de* 107 Grace dicitur, stomacho vomitionib. turbato maxime conuenit. Aqua vero marina, salsa & adstrictoria sua vi os ventriculi claudens, vomitiones praecidit atque impedit. Porro vomitionibus primum iam oborientibus, nec facile, nec vtiliter resistitur; vt quæ omnino magna ex parte praesidio esse soleant contra magnas & vehementes ægritudines, nimirum elephantiasin, aquam intercutem, apoplexiam, & stomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Siquidem ab his non solum praeseruant, sed easdem etiã iam obortas vel curant, vel certe leuant. At si diutius crebriusque vrgeant, adeo vt nauigantes vehementer debilitentur, comestione stypticorum & acidorũ fructuũ, cuiusmodi sunt mala cydonia, mala Mariana, hoc est, vt interpretatur Iacobus Syluius, poma syluestria, vt vero Ianus Cornarius, poma Arantia, & nostra oricularia & curtispendula poma, quæ Epyroticis malis respondere putantur, vulgo Capenduta: siue *pommes de Capentis* Gallice vocantur, & punica siue granata acida, restringendæ sunt. Hæc enim os ventriculi corroborant, & humorem sursum repentem deorsum reuellunt, ac inferne per ventrem euacuant, fluentemque stomachum sistunt. Quin & ipse stomachus ab hisce roboratus fructibus humores ad se vndarũ exagitatione confluentes reprimat. Apii quoque semen torrefactum ac in vino potum confert. Absinthium quoque tam in cibo, quam in potu sumptum naufeas tollit. Panis item affatus si ex vino aquoso & odore maceratus ingeratur, prodest. In summa tota victus ratio tum ex acidis & ventriculum roborantibus, tum vapores etiam siue

siue fumos ad caput ascendere prohibentibus, *Vapores Bromachi prohibentia.*
 constituenda est: in quorum numero & lenticula cum primis in aceto vel succo vix acerbæ incocta reponenda sunt. Plura Paulus Aegineta libro 1. c. 56. & Auicenna 3.1 doct. 5. c. 7.

DE GENERALI
 condimento.

CAPVT XXII.

*Salvia, sal, vinum, piper, allia, petroselinum,
 Ex hu fac salfam, ne sit cammario falsa.*

Communes recensentur hoc loco materiae, ex quibus in mensa *euca peccatorum*, hoc est, intinctus, condimenta siue salsamenta ex tempore parari possint, si specialia defuerint. Sunt autem ex numero sex. Et prima quidē Salvia est: Ex hac enim fit condimentum in assatione siue coctura anserum & porcellorum. Hi namque Salvia per sepe faciri solent, antequam assentur: vt nimirū superfluis ac glutinosis ipsorum humiditatibus resolutis atque dissipatis, Salvia penitus sibi cum odorem, tum saporem induant. Salvia tamē post assationem reicienda, & non comedenda est. Quin etiam ruricola & plebeii homines condimentum ex Salvia conficiunt, quo in anserum esu vtuntur. Allium enim cum Salvia contundūt, vt acrimoniam deponat, & vino commiscet. Secunda, Sal: de quo infra capit. 52. Tertia, Vinum: *Sal cum vino.* Quod sane extemporale diuitum vel nobilium condimentum est. Nam in sinapeos aut omphacii defectu vinum cum saie temperatum pro salsamento ingerunt. Quarta, Piper: *Piper.* Estq; rusticorum & agrestium hominum salsamentum: quip-

*Salsamita
 varia.*

Sal cum vino.

Piper.

pe quibus fabæ atq; pisa pipere condita in quotidiano sunt vsu. Quinetiã ex pane tosto cum cereuisia, siue vino ius nigrum pipere conditũ pulvis instar conficitur, quod ob id vulgato iam fere vbiq; nomine piperatum etiam appellatur. Hoc super carnes aut pisces effusum in deliciis habetur.

Allium.

Quinta Allium: hinc quoque salsamentum Rustici conficiunt, quod cum omnibus prope cibis suis, siue assi illi fuerint, siue elixi, siue dulces, siue salsi, imo vero & cum induratis ouis estant. Allium namque tritum cum molli caseo ac lacte commiscunt, atq; epulis deinde apponunt.

Petroselinum.

Sexta, Petroselinum: Siquidem ex foliis eius confectis cumq; omphacio vel vino albo commixtis fit salsa viridis, quæ cum assis fere manditur. Ceterum silentio minime prætereundum hoc loco, quod pro ratione temporum sibi inuicem succedentium, ac cibatorum etiam quibuscum apponuntur, salsamenta variari conueniat. Calidis siquidem temporibus frigida, aut minima certe validitate participantia, è contrario vero frigidis calida conferunt. Salsamentorum igitur statenda materia est, in ætate omphacium, turiones vitis, acetum, succus malorum simoniorum, vel citrangularum, vel punicorum siue granatorum cum saccharo, stillatio rosarum liquore, qui *ποδάριον* Græcis dicitur, & amygdalis: quibus tamen interdum serpylli nonnihil ac petroselinum ad frigiditatis cōmoderationem addi potest. Temporibus frigidis aptissima constituetur salsamentorum materia, sinapi, eruca, zingiber, piper, cinamomum, caryophyllon, allium, saluia, serpyllum, mentha, petroselinum, iuscula carnium, vinum & acetum, idque non acce nimis, sed vini

vini naturæ propinquum. Temperatis autē tem-
 poribus inter caliditatem & frigiditatem media
 magis cōgruent. Porro quod ad cibaria ipsa atti-
 net, alia aliis, quemadmodum sane coqui non ig-
 norant, egent condimentis. Carni namq; ver-
 uccinæ, similiter & vitulinæ atq; hœdinæ appo-
 ni solet, in æstate quidem ex aceto & omphacio
 cum paucis speciebus cum petroselino, zingi-
 bere albo, omphacio & pane tosto in aceto vel
 agresta macerato, sine allii admistione. In hye-
 me vero eadem, sed cum largiore specierum co-
 pia, pauco allio, optimo vino, & pauca agresta ap-
 ponitur. Nonnunquam vero sinapi & eruca suf-
 ficiunt. Carnibus bubulis elixatis perquam vti-
 le pro condimento est; duntaxat ad vsus eorum
 qui recte valent, iusculum nigrum ex pane tosto,
 cum iure carniū, pauco omphacio & pipere co-
 ctum, quod piperatum etiam appellari diximus.
 Hoc idem & pro suillis nō inutile hyberno tem-
 pore fuerit. Nihil porro vetat in primo cibo per
 æstatem carnes suillas etiam frigidas cum aceto
 ac petroselino mandi. Quod si tamen egedem car-
 nes, nempe bouina atque suilla fuerint, hyeme
 quidem capæ atque allium cum exiguo specie-
 rum dulcium pondere: æstate vero *in capris*
 sine capis aut paruulas capas, sed minuta plane
 copia assumere alienum non est. Sin vero ex cons-
 cis carnibus minuta paratur, repudiato per æ-
 statem caparum vsu, lac amygdalarum cum om-
 phacio & exiguo specierū dulcium puluere ap-
 ponendum est. Quum etiam conuassatum cum
 omphacio in sine conceditur. Hyeme vero vinū
 in omphacio locum sufficere, adeoq; species au-
 gere operæ pretium erit. Cuniculorum & pullo-

rum assaturæ conuenit condimentum ex cinnamomo & mica panis, æstate quidē cum omphacio, sed hyeme cum uino. Suillæ carni assaturæ per hyemem conueniet liquor, qui inde assando destillauerit, cum capis confusis & optimo uino temperatus; per æstatem uero salsa uiridis, cuius supra mētionem fecimus, ex usu magis erit. Phasianorum, perdicum, & turturum assaturæ præter salem aliud non requirunt condimentum. Caponibus uero & gallinis elixatis non inutile condimentum est per hyemem, proprium decoctionis earundem ius, cum pauco specierum dulcium puluere; & maxime quidem si saluia, hyssopus ac petroselinū iuri simul incocta fuerint: ætate ius ipsum per se cum momēto croci & succo turionum uitis sufficit. Cæterum pro caponū & gallinarum pinguium pastillararū condimento, præter exiguam specierum dulcium copiam, nihil penitus apponendum est, idq; in fine tantum, per æstatem quidē cum omphacio, per hyemem uero cum optimo uino. Pisces uero tãto calidioribus atque acrioribus opus habent condimentis, quanto crassiore magisq; excrementitia carne & humidiorē natura constiterint, concoctaq; pertinaciores fuerint. Eadem in carnibus quoq; habenda est ratio. Plura Magninus de cōseruanda sanitate, part. 3. c. 20. & 21,

DE UTILITATE LOTIONIS
manuum.

CAPVT XXIII

Lotio post mensam tibi confert munera bina,
Mundificat palmas, & lumina reddit acuta.
Sifere uis sanus, ab hinc sepe manus.

Dux

Dux hic referuntur commoditates ex lotionē manuum à sumpto cibo. Primo namque manus ipsas puras atque mūdas efficit. Deinde vero lumina etiam reddit acuta, hoc est, visus aciem excitat; & hoc quidem non per se, sed ex accidenti. Manus enim instrumenta sunt, quibus purgantur oculi. Quare puras eas atq; mundas esse conuenit. Sed de hoc abunde supra, cap. 2.

D E P A N E,

C A P V T X X I V.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus q, aculatus, sit bene coctus,
Et salsus modice, ex granis validis electus.
 Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam,
Et panis salsus, fermentatus, bene coctus,
Purus sit sanus, non talis sit tibi Vanus.

Duo circa Panis electionem tenenda esse hæc loco præcipitur. Primum, ne actu calidus ingeratur: talis autem existit recentior, & iam primum è furno extractus. Nam cum lentorem quandam adhuc retineat, vehementer inflat, visceraque obstruat, necesse est: eoque ad sanitatem inutilis habetur: quod 2. Can. tract. 2. capite 572. in hunc prope modum scribens Auicenna, innuere etiam voluit. Non comedatur calidus, sicut est, quādo videlicet è furno extrahitur, huius enim, quemadmodum & reliquorum similium vsus, propterea quod inflat, & immodice viscera obsepiat atque obstruat, naturæ aduersus, infensusque est. Hic idem, vt lib. 2. de vict. ratio. in morb. acut. aphorif. 34. Hippocrates scriptum reliquit, & loco citato Auicenna confirmat, manifesta

K s calu

caliditate & recenti fuligine sitim facit, celeriterque vaporosa humiditate satiat, ised supra suspen-
ditur, & tarde descendit. Vetere tamen (re-
liquis accidenribus circumcis) facilius conco-
quitur, quippe cum sit humidior: idque duobus
potissimum modis cognoscitur. Primum ex pue-
ris; fere enim ii maxime eo delectantur, utpote
simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur.
Nam si verus est siccissimus, cum qui recentissi-
mus est humidissimū esse oportet. Attamen hic
etsi victus salubris rationi ut alimentum minus
congruit, odoratu tamen præstantissimus habetur.
Valenti enim ac suaveolenti vino imbutus
& naribus admotus cor ipsum mirū in modum
recreat ac roborat: atq; hac sane ratione synco-
pe correptis vtilissime adhibetur. Imo vero & so-
lo eius olfactu vitam prorogari nonnulli memo-
rix prodiderunt. Quod proinde à Democrito fa-
ctum esse Diogenes Laertius libro 9. in eius vita
hæc testatur verbis: Cum iam ex senio deficeret,
& propinquus videretur morti, incontinentem so-
rorem, quod ille in celebritate Cereris mori-
turus ipsa deæ vota exolvere nequiret, bono ani-
mo esse iussit, panesq; calidos sibi quotidie af-
ferre: eos igitur narib. quum admouisset, viuam
se, dum ea celebritas transfret, servavit. Vbi vero
dies illi transierunt (tres autem erant) quietissi-
me ac minimo dolore conclusit vitam 109. ætatis
anno. Extat super hac re Græcum eiusdem Laer-
tii Epigramma sic Latine conuersum:

*Quisnam tam sapiens visus, qui tale patrarit
Vinquam, quæ sciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit presentia fite dies,
Illa secens colli panis o' vireulans.*

Plu.

Plura hac de re Conciliator differentia 155. & Monardus libro 13. epist. 6. Secundum, ne vetustate induratus siue mucidus edatur. Naturæ enim humanæ, propterea quod nimium exsiccet, melancholicumq; succum generet, pro alimento non conuenit.

Secundo loco quinque enumerantur panis electi conditiones. Prima, vt sit bene fermentatus: Siquidem concoctum inter panes, vt lib. 1. de aliment facult cap 9. Galenus attestatur, sunt facilissimi qui plurimè sunt fermentati & pulcherrime subacti, quique in clibano igne moderato fuerunt assati. Porro qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accommodus. Qui vero parum habet fermenti, hic iuxta Auicennæ sententiam vbertim quidē nutrit, sed nisi multo exercitio, ac labore fatigetur qui eo vitur, prompte laxatur. Iecoris enim meatus, per quos fertur alimentum, obstruit, lienis imbecillitatem auget, calculos deniq; in renibus gignit. Secunda, vt sit oculatus, id est, rarus, porosus, & minimum pōderis magna mole nobis præstans: huic enim viscositatem omnem sublatam esse perspicuum est. Parum tamen, si Auicennæ credimus, alit, vētrem excrementis implet, & facile per intestina descendit, quemadmodum ille quoq; qui, quod ex farina à fursure non separata & fursure à pura farina non separato fiat, *δυσήκωτος* siue *αυγυμμιος* à Græcis, à Galeno vero *πινελος* id est, fursuraceus, & à Cicerone cibarius appellatur. Fursur enim cū nonnihil facultatis habeat absterforiæ, merito intestinis irritatis velox sit eius delectio. His autem cōtrarii quidem sunt panes puatissimi, plurimū ponderis exigua mole habēs

tes omnium vero panum tardissime deliciuntur. Tertia, vt plurimum ab artifice fit subactus, & in clibano mediocriter calido belle percoctus: male namque coctus cum, ægre conficitur, tum ventriculum etiam grauat. Quod Auicennæ etiam testimonio confirmatur, qui loco citato ita fere inquit: Panis qui non probe percoquitur, plurimum quidē nurrit, sed si quis priuatus & ab exercitatione alienus eo vti voluerit, celerrime in obstructionis periculum incurret. Huius etiam generis est in patella coctus. Nam partes ipsius intimæ nimis belle elaborantur. Sed de hac conditione abunde supra capit. 9. in Triticum dictum est. Quarta: vt mediocri sit sale conditus: dulcior enim obstruit, salior exsiccat: qui vero in vtriusque excessus medio cōsistit, si ipsi cetera omnia ante pariter adfuerint optimum præbet alimentum. Modus vero salis gustu iudicandus est; qui namque in longiori huius mistura offenderit, prauus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiam augere præstiterit. Quinta, vt ex optimis granis, laudatissimo nimirum tritico sit confectus; de quo satis superque dictum est capite nono. Tertio demum loco præcipitur, vt ab esu crustæ panis, propterea quod choleram adustam atque succos melancholicos generet, abstinemus quatenus enim ipsa adusta & sicca est, succum etiam inde genitum adustum & siccum esse oportet. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui in 4. Hippocratis libr. de victus ratione in morbis acutis. commentar. 103. ita scriptum reliquit: Ob assationem ambustatum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem sunt

Crusta panis
nu.

sunt inhabilia choleramq; pariunt, propter eam quæ his accidit acrimoniam. Merito igitur nobiles qui natura bilioli sunt, vtrinq; sibi crustam, tam superiorem, quam inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Ecclesiarum proceres atque delicatiores obsonatricis speculatio- nis magistri imitantur. Delienda itaque è pane medulla est: quippe quæ melius, firmitus atque velocius, quam crusta præstet alimentum. His tamen, qui sani adhuc sunt, sed ventriculum habent humidiorum, quique extenuari cupiunt, crusta nonnunquam post alios cibos vesci cõceditur: vt quæ præsumptos cibos deorium subducatur, & os ventriculi roborer. Vltimi duo versus optimi ac saluberrimi panis quinque notas continent: nempe, vt sit probe salitus & fermentatus, vt bene percoctus, vt purus ac sanus, id est, confectus ex granis mundis & validis ac bona messe collectis, quæ imbriũ multitudi- ne vitia- ta non sint. Quod Auicenna loco citato his fere verbis in- uenire etiam voluit: Oportet, inquit, vt panis sit mundus salitus, belle subactus, fermentatus, probe coctus, & hesternus, hoc est post biduum nõ repositus. Minime præterea silentio præmittendum, quod maior panis portio ex com- paratione semper sumenda sit ad pisces, herbas, & fructus humidiores, quam ad carnes & ova: rursus ad carnes maior, quam ad ova: & ad mollia ova copiosior, quam ad dura.

A D D I T I O.

Tritum in scholis Medicorum est dictum, Dis- fertione vtique omnem esse incommodam: ve- rum quæ ex pane fiat, pessimam. Quod sane de- sumptum est ex 3. 1. doct. 2. cap. 7. Auicennæ, vbi
inter

inter reliqua sic ferme scribit: Panis impedimentum, ubi non percoquat ventor, maximum censeferi debet: carnis vero non ita. In stomacho quippe resider diu onere imprimis molesto: quod si non concoctus satis tandē dilapsus fuerit, hepar præfarcit ac mesaraicas. Caro a maiorem ducit cum humano corpore similitudinem: proinde ex ea minus prouenit nocementi, & hepatis aut mesaraicarum præfartio leuior, ac curationi minus minusq; obstans, imbibentibus membris longe proctius ob cognationem quandam carnis succum, quam panis. Hæc Cælius Rhodiginus libro 5. cap. 26. lection. antiq. Sciendum præterea, quod panis ex farina cribro fueret & à fursure repurgata maius ac purius præstet alimentum: fursuraceus vero, id est, cui fursuris non nihil cōmistum est, minimum quidem omnium nutriat, sed facilius, ceu antea quoque diximus, per aluum subeat. De Pane plura Galenus lib 1. cap 9. & 10. de aliment. facult. & lib 5. cap. 8. de sanitate tuenda.

DE CARNE PORCINA.

CAPVT XXV.

Est porcina caro sine re no peior ouina:
Si vitulas vinum, fuerit cibus ac medicina.
 Priore versu carnis porcinae instituitur eum ouilla comparatio, nempe quod porcina absque vino sumpta, quam ouilla peior habeatur. Porro quod praua sit ouilla Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 1. his confirmat verbis: Agni carnem habent humidissimam ac pituitosam: ouium vero excrementosior est, ac succi deterioris. Hac ipsa tamen suilla, qua bonum a-

liequid

liôqui succum generat, peior esse, si absque vino edatur, hoc loco asseritur. Idque non aliam certe ob causam, nisi quod & ipsa pituitosam habeat substantiã: quæ quidem vino corrigitur, & ad *suppuratorem* perducitur. Altero deinde versu innuitur, eandem cum vino sumptam, supra quam quod valentissime nutrit, facultatẽ etiam habere ceu medicamento, vt quæ humectando corpus inalteret. Id quod de porcellis assis positissimum atq; aptis pulcherrime apparatis intelligendum est. Cæterum carnes porcine, quæ sale cõdiuntur ac Sole deinde vel fumo exiccantur (quemadmodum apud nos in annum repõnenda à rusticis ac plebeis hominib. apparatus) ouillis nihilo meliores censendæ sunt, siue cum vino, siue absque vino mandantur. Quare de assatis porcellorum carnibus, siue aprugnis hoc ipsum quod hic traditur, eo videlicet quo diximus modo, accipiendum est:

Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum.

Ilia siue omasa, id est, pinguiora porcorum intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc vesiculo conferuntur: quantumque ad virtus salubris rationem attinet, aliorum animalium intestinis natura multo cum præstantiora, tum suauiora sunt, testis est cap. 11. lib. 3. de aliment. facult. Galen. Neq; vllius etiam animalis intestinis libentius quam eorum quæ sanguine referta, vel pingua admodum sunt, vescimur. Eiusmodi autem porci cum primis habentur. Nam vero & sanguis suillus humidus est & minus calidus, humano maxime temperie similis: siquidem & carnes suilla humanis sunt similes. Cum itaq; porcorum intestina sanguine plena sũt,

sint, nec aliud animal ex brutis facilius tum sa-
ginetur, tum pinguescat, non abs re intestinis es-
ius libentius vescimur. De carne suilla abunde
supra cap. 7.

DE MUSTO.

CAPVT XXVI.

Impedit urinam mustum, soluit cito ventrem.

Hepatis ἐμφορξίω, spleni generat, Lapidem q̄.

*Musti ne-
menta.*

Quinq; referuntur hoc loco incōmoda, quæ
vini recentis siue musti potum sæpius excipiunt.
Primum quidem, reddendæ urinae impedimen-
tum est, quod dupliciter sane intelligendum est.
Vel enim crassitudine, quam ex multa terrenæ
fæcis admistione obtinuit, vsque eo hepar adeo-
que renes ipsos obsepit atque obstruit, vt urina
penitus supprimatur: vel certe consuetum eius
reddendæ morem ac ordinem immutat. Id quod
de mustis nonnullis Rhenensibus, ac aliis qui-
busdam subtilioribus nemini dubium est. Siqui-
dem fæces eorum terrena & nitrosa qualitate
prædita sunt, atque eam ob rem, vbi in vesicam
descenderint, ipsam mordicant, urinamque in-
ordinate ac præter morem consuetum profun-
dere cogunt.

Secundum, facilis ac cita ventris solutio: visce-
za enim nitrosa siue salsa fæcis suæ qualitate ab-
tergens ad deiectionem incitat: idque præstat,
primo quidem fæcis acrimonia, deinde flatuum
etiam quos progignit multitudine, tertio vero
propterea, quod ad coquendum sit difficile
stomachū grauet, cito deorsum subit, inferiori-
que ventriculi meatum, qui Græcis πυλῶρος, no-
bis autem sanctor & inferius os ventriculi, Bar-
baris

baris portonarius appellatur, compressum ac
 fississimeque coactum & contradum aperit & res-
 laxat; qua de causa etiam promptius aluum sub-
 ducit: sed prior tamen ea est, quod nitrosam
 quippiam ipsi insit, ac tergendis facultate pradis-
 rum sit.

Tertium bona hepatis temperaturæ noxa: He-
 par enim quemadmodum; i. doct. 2. cap. 8. Aui-
 cenna confirmat, plurima facis commitione obs-
 truit statum multitudinis debilitat, & dysente-
 riam hepaticam inducit. Pari modo & *καρσίνου*,
 ac reliquas pravas hepatis ægritudines: diuersas
 nimirum hydropis species generat.

Quartum, Splenis ac constitutionis eiusdem
 offensio: Siquidem hoc viscus æque obstruitur
 musto atque hepar: imo vero & duro insuper tu-
 more, quem *ενίππος* Græci dicunt, haud raro cor-
 rumpitur.

Quintum, Calculi generatio, & potissimum
 in renibus: qui colore ruber est & friabilis. Hunc
 tam maxime ob causam mustum generare dicitur,
 quod substantia consistit crassiore, adeoque
 crassitudine renes offerciat. Et hoc vere quidem
 de musto dulcioris vini, cui nitrosa ac mordi-
 cantes faeces admixta non sunt, intelligitur. Nam
 cui ex admixta sunt, tantum abest à generatione
 calculi, ut nihil ei magis possit esse contrarium:
 quippe quod urinam vehementer moueat ac
 prouocet. Eiusmodi vero nonnulla ex Rhenensibus
 inuenias, quæ non modo arenulas secum
 per urinam agant, sed metere etiam frequentius
 cogant. Frequens porro mictio arenulas iam ad-
 haerentes metu suo abstergit & auferit. *Qua-
 re, &c.* Plura infra capite quadragesimo quinto.

DE CONSERVANDA
DE AQUA POTU,
CAPVT XXVII.

Potus aqua sumptus comedenti incommoda prestat:
Hinc friget stomachus, crudus & indigestus cibus.

*Aqua potu
maxime.*

Duplex natura genus inter edendum aquæ potum consequi hoc loco asseritur. Primo namque ventriculum in frigidat & relaxat, maximeque omnium cibi appetentiam deficit. Deinde concoctionem interrumpens cruditatem generat. Pendent autem ea potissimum, ut testis est libr. 7 method. meden. cap. 6. Galenus, ex eius frigiditate omnia, cuius culpa & in præcordiis diutissime moratur, & fluctuationes excitat & in flatum mutatur & corrumpitur, & ita ventriculi resoluit robur, ut deterius ob id concoquat. Proinde eodem in loco Galenus etiam præcipit, ne illico post cibum largius bibatur, videlicet antequam cibus fuerit concoctus. Siquidem innatant cibi, si bibatur, ita ut eos ventriculi corpus propter interpositum humorem non contingat. Quod innuere etiam 3. 2. doct. 2. cap. 7. his fere verbis Auicenna voluit: Neque post cibum multa bibenda est aqua, quæ inter ipsum, videlicet cibum, & ventriculi corpus separationem faciat, & fluctuationis sensum inuehat. Hoc idem sequente etiam capite, nempe octauo, in hunc prope modum scribens attestatur: Cum à comestione natura concoctioni studet, si tantum aquæ exhaustum prius fuerit, quantum commoda ciborum permissioni sufficit, tum ea quæ succedit aqua potio inchoatam concoctionem turbat atque impedit. Idem in Canticis sectio 2. aphorif. 29. & 30. Aquæ potu in mensa utendum.

dum non est, nisi ratione adhaerentiae & tardioris descensus buccellæ. Aqua enim cum cibo sumenda non est. Quem locum Auerroes exponens inquit: Causa quidem huius est, quoniam aqua quæ statim à comestione bibitur, antequam ingestus cibus à ventriculo incalefeat, in frigidat, concoctionem impedit, & cruditatem parit. Eadem etiam causa est, cur ingestus cibus ventriculo innatet, neque eidem adhaereat, nec vniatur, vt ipsum, sicuti par est, conterat. Actio namque ventriculi in sumptum cibum fit conterendo simul & coquendo. Vnde simile quiddam succedit, quale solet cum multam aquam in leberem feruentem infundimus, nam tam caloris vis in elixando hebetatur. Ita & in ventriculo contingit. Nam & cibi in corpore concoctio elixationi similis est, vt diserte admodum docet Aristot. lib. 4. Meteorolo. cap. 3. & post eum Galen. lib. 2. de facul. natur. cap. 7. Exigua tamen aqua potio, quæ paulatim & quasi sugendo sumitur, ante cibi descensum concedi potest, nempe vt per eam cibi promptius ventrem permeent, & ad inferiora descendant, idque magis adhuc, si sitis etiam molestant ad bibendum urgeat. Exigua enim frigida potio eo, quo diximus, modo sumpta ventriculum alleuat ac colligit. Alleuat quidem, quia sitim extinguit, & cibi descensum promouet. Colligit vero, quia partes eius in vnum cogit. Et hoc ex locis Auicennam citatis satis liquet. Ceterum notandum, quod quamuis in depulsione sitis aqua quam vini potus magis conueniat, omnibus tamen quæ valetudini tuendæ sunt consideratis, vinum haud dubie præferendum est. Nam dato ac concess

fo, quod in stis extinctione (quæ ex Aristotelis & Galeni sententia, est appetitus frigidi simul & humidi aut alterutrius) aqua in vniuersum fit melior, quia frigida & humida: naturaliter tamen in cibi permissione & eiusdem ad omnes corporis partes delatione, vinum præstantius habetur. Siquidem facilius cum propter substantiæ tenuitatem, tum actionis celeritatem, cibi permiscetur. Quinetiam natura eo magis delatur, adeoque citius attrahit, & aliis cibis permiscet: idque eo excellentius etiam, quod hæc mistio per modum quandam fiat ebullitionis, quam vinum utique, cum sit potestate calidum, adiuuat; aqua vero ob innatam frigiditatem turbat atque impedit. Et sic omnibus perspicuum fit, vnum in ciborum tum permissione, tum delatione aquæ præferendum esse: quippe substantiæ tenuitate & genuina caliditate prompte permeat & penetrat. Nam quæ calida simul & tenuia sunt, facili penetrant: quo fit, vt vinum etiam, quam aqua magis ad omnes corporis partes deducatur. Aquæ nihil inest potestate calidi, nihil substantiæ aeræ, nihil ignæ, vnde tardiuscula fit, & plurimum temporis moretur, adeoque omnem cursum impediatur necesse est. Assignatur præterea & alia ratio, cura aqua vino in potu sit postponenda; nempe hæc, quod aqua cum per se neque concoquat, neque nutriat, alimenti tamen nutritionem vel maxime impedit. Atque inde sane cibi omnes quanto aquæ naturæ magis participes sunt, tanto minus nutriunt. Vinum igitur commodius cum cibo bibitur, quippe quod non solum non impediatur nutritionem, sed multum etiam iuuat. Maxime e-

aim

nim celerrimeque tum nutrit, tum inſtaurat;
 quemadmodum ſupra cap. 8. & 11. abunde oſten-
 dimus Inſuper & hoc notandum, quod aqua po-
 tio. Auicenna 3. 1. doct. 2. capite 8. teſte, non inter
 edendum modo, ſed in aliis quoque certis qui-
 buſdam vita ſtudiis noxia exiſtit. Et primo qui-
 dem, ſi ieiuno ſtomacho ſumatur, tunc enim li-
 bere ceu nullo retinaculo præpedita ad princi-
 paliora membra penetrans, inſita ſua frigidi-
 tate calorem innatum aut extinguit, aut certe debi-
 litat; & hoc potiffimum in homine vere ieiuno.
 Nam ebrio maximum quandoque leuamen ad-
 fert, neque ipſe quicquam inde læſionis percipit,
 ſi ieiunus aquam bibat: idque eam maxime
 ob rem, quod ieiunus ebrius non ſit omnino iei-
 uanus, aut ſtomacho vacuo, ſed nonnullas etiam
 tum retineat heſternæ crapulæ reliquias, eas igitur,
 cum nitroſa qualitate præditæ, ac ob id per-
 quam moleſtæ ſunt, aqua contemperans ſto-
 macho abſtergit; quin etiam vapores ad caput ten-
 dentes deorſum reuellit, ac totum ventriculi ha-
 bitum in priſtinum quodammodo ſtatum repo-
 nit corroboratque, ita vt alimentam rurfus ap-
 petat, contineat & concoquat. Secundo, ſi ab ex-
 citatione vehementiore, aut ſtatim à coitu ſu-
 matur: tunc enim pori corporis aperti, ac robur
 nonnihil diſſolutum eſt; aqua igitur in profun-
 dum penetrans calorem innatum aut extinguit,
 aut certe deteriorem reddit. Tertio, ſi mox à bal-
 neo ſumatur; idque eis potiffimum, qui vacuo vē-
 tre loti fuerint. Siquidem cuius ipſorum laxata
 iâ & meatus immodice aperti ſunt: quare aqua,
 vt dictum eſt, libere ac citra vllum obſtaculum
 penetrans, in ſummum vitæ diſcrimen perducit.

*Aqua cra-
 pula conſert.*

*Diosc. lib. de
lethalibus
medic. cap.
33. Aetius
lib. 13. capit.
43 & 83. &
Paulus lib.
5. cap. 65.*

Hinc est quod Auenenna 6. 4. Tract. 1. Sum. 1. cā-
pite 12. ita fere scriptum reliquit: Ex aqua frigi-
da, quæ ieiuno stomacho, aut ilico post balneum,
sive coitum bibitur, bonæ temperaturæ corru-
prio & videri timenda est. Quarto, si deprauatæ
sitis, quæ ebriis sæpe ac aliis quibusdam ventri
ac gulæ seruentibus media nocte, aut summo
mane oboritur, depellendæ gratia sumatur. Fri-
gidæ enim potum concoctio impeditur, tum
resolutio ac dissipatio vini potentis, vel talsi aut
biliosi humoris in ore ventricali contenti prohi-
beretur. Quo fit vt sitis æque vehemens statim vr-
geat, & temporis spaciō magis augeatur. Proin-
de hæc sitis somno tutius placabitur: per hunc
enim humores prædicti sitim excitantes conco-
quantur & descendunt, ideoq; vt subinde cesset
sitis necesse est. Quod si vero sitis vehementior
fuerit, qua n̄ vt frigidi aeris inspiratu, aut oris
collutione sedari possit, aquæ frigide potu restin-
guenda est: nam melius est concoctionem ali-
quantisper impediri, quam multa siti ventricu-
lum accendi, præsertim ex meraciore vino. A-
qua igitur frigida ex vase stricti orificiū siue gra-
cilis colli libenda est, vt plurimū temporis mo-
retur in orificio stomachi, valentiusq; sitim mi-
tiget: ac de ea sapius etiam, sed paululum su-
mendum est, ne concoctio penitus excludatur.
Quinto generaliter ac communi ratione sanis
obest, si multum aquæ frigide bibant: calorem
enim innatum extinguit, pectus offendit, cibo-
rum appetentiam deficit, & neruosis omnibus
aduersatur partibus, vt testis est lib. 5. apho. 18 &
24 Hippocrates. Prudentissime igitur monuisse
videtur, quisquis ille fuerit, qui ita cecinit:

Vina

*Vina b' bant homines, animantia cætera fontes,
Absit ab humano pectore potus aqua.*

Veruntamen aqua temperate frigida appetentiam amissam reuocat nonnunquam, non per se quidē, sed ex accidenti. Ventriculum namque ac vna villos eius in vnum cogendo firmat ac roborat.

DE CARNE VITVLINA.

CAPVT XXIIII.

Sunt nutritiua multum carnes vitulinae. Laudibus hic efferuntur carnes vitulinae, eo quod alimentum corpori suggerant non mediocriter, & hoc satis ex Auicenna constat. Nam 3. 1. doct. 2. cap. 7. inter cætera præcipit vt eibus sanitatis tutelæ conueniens, sit talis, quales sunt carnes & propriæ hædorum & vitulorum lactentiū paruorum, & agnorum anniculorum, vt quæ consimilis fere sint naturæ, & facile in sanguinē commutentur. Galenus quoq; lib. 3. cap. 1. de aliment facultat. Carnes vituli lactentis sex vel octo hebdomadarum assatas, vt optimas tum ad coquēdum, tum ad succum bonum generandū, tum ad nutriendū commendat. Sed de his absque vnde dictum est supra capite 7. Ideo non est cur hic plura referantur.

DE AVIBVS ESVI APPTIS.

CAPVT XXV.

Sunt bona gallina, & capo, & urtur, si vna, colimba, Quiscul, phasides, merula simul ortyometra, Perdix frigellusque, * artis, tremulusque amarellus. * al. Oriā

Agitur hoc loco de præstantia alimenti, quod ab auium genere sumitur. Enumerantur autem

L 4 qua-

quatuordecim, sed ita quidem, ut inde & reli-
quarum iudicia facile colligas.

Gallina.

Primum, Gallina est: quo nomine non solum
gallinæ iuvenes mediocriter pingues, sed galli
etiam gallinacei hoc loco intelligendi veniunt.
Siquidem horum omnium caro (ut copiose ad-
modum differentia 68. Conciliator ex Haly, Auen-
zoaris Auerhois & Mesuz sententia probat) ali-
menti est inter aues optima: quia facile in san-
guinem vertitur, & parum excrementosa est. Car-
o autem gallinarum est melior quam gallorum,
nisi sint castrati. Nigrarum quoque, & quæ non-
dum pepererunt, est melior & leuior, ut gallorum
qui nondum coierunt. Miram in corpore obti-
net cum ipsius temperamenti tum humorum æ-
quandorum facultatem. Iis maxime conuenit,
qui vitam in otio ac quiete degunt, quique leuiori
ingenio ac mente sunt. Colorem viuidum com-
parat, vocem clarificat, genitali semini adiecit,
& cerebri substantiam auget. Iusculum eorum
optima leprosis medicina est. Ad hæc gallorum
etiam gallinis nondum coeuntium testes deper-
ditas in morbis vires mirifice restitunt: quam
ob causam hecicis & marasmo laborantibus,
morborumque diuturnitate macrefactis vtiliter
exhibentur. Insuper & semen prolificum suppe-
ditant, & venereas roborant vires. Decrepitorum
autem præcipue gallorum caro nitrosa & salsa,
cibo inepta, medicamentosa est iure suo maxi-
me: potissimum verò gallorum rufforum, qui ad-
motum sint alacres, ad coitum ardentis, ad di-
micandum fortes, obesorum ac macrorum me-
dici: quoque vetustiores, eo magis sunt medica-
mentosi. Plura Mesuz lib. 2. de medicam. simpl.
purs

purgant diff. 7. cap. 23. Simeon Sethi in Syntagm.
& Auicenna 2. cap. 296.

Secunda, Capus, siue Capus: hoc nomine senis *Capus.*
marem gallum vocat, quum fuerit castratus, sic
uti à M. Varrone lib. 2. cap. 9. & Columella lib. 8.
capit. 2. de Rustica traditur. Hic enim in cibus
gratior est, utpote remoto Veneris vsu pinguior
atq; salubrioris alimenti redditus. Quare cum
voluptate assumitur à vetriculo, ac facilius con-
coquitur.

Tertia, Turtur: huius quoque caro cibus an- *Turtur.*
numerauda est nulla omnino ex parte damnan-
dis. qui neque tenues, neque crassi sunt, sed vel-
uti in *omni* *re* *omnia* *que* *ex* *cessu* *mediocri-*
tate consistunt. De ea Galenus capite 7. libro de
attenuante diata, in hunc scribit modum: Qui
non exereetur, mandenda ei erunt modice non
modo gallinae sed columbae etiam, ac turtures,
tamen si turtur temperamento est sicco, & potis-
simum quae in montibus degit, itaque vesci quis
poterit eis innoxie: recens tamen non turtur
modo non est mandenda, sed nec perdix, nec
alia omnia, quae carnem habent moderate sic-
cam; sed ubi vnum diem ad minus suspenderit,
ita demum mandas licet. Porro palumbes præ-
terquam quod carnem habent columbis & per-
dixibus & turturibus duriores, difficilem etiam
ad coquendum & excrementitiam habent. Per-
dices vero ac turtures neque durissimas habent
carnes, neque concoctu difficiles, neque prauo
succo vitiosas; sed & ipsarum durities. si mortuae
vno die asseruentur, facile vincitur, fiuntq; fria-
biles omnino atq; inculpatæ. Alimentum enim
corpori dant laudabile, sanguinemque minime

1 3 visco.

viscosum generant. & crassi ac tenuis medium. Proinde quibus salubris cibus curæ est, eos, vt arbitror, his vti conuenit. Hæc ille. Plura Galenus in libr. de cibis boni & mali succi, cap. 5. & Rhezes aphor. lib. 3. aph. 17.

Sturnus.

Quarta, quorundam opinione, Sturnus est, quem *Στῦνος* Græci vocant: auis nigra, albis maculis distincta, magnitudine Merulæ. Eius generi proprium cateruarum volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus, sicuti ab Aristotele libro 9. cap. 26. de historia animalium. & à Plinio lib. 10. cap. 24. traditur. Galenus lib. 6. cap. 16. de sanitate tuenda, inter perdices, artagenas, merulas & turdos, quæ quidem boni succi esse ab omnibus existimantur, sturnos etiam commemorat: cum tamen à multis illaudabilis esse alimenti iudicentur: quippe qui melancholicum atque vitiosum generant succum, & cicuta, quæ venenum esse ab omnibus statuitur, vescantur, vt est apud Galenum libro 1. cap. 1. & lib. 3. capit. 17. de simpl. med. fac. Huic obiectioni Aloisius Mundella sic occurrendum putat: Nempe Galenum in 6. de sanitate tuenda in calculi renum vitio sturnos tanquam tenuis alimenti approbasse, itemque patulumbes & passerulos qui in turribus nidificant *στῦνες* Græci vocant. Vel sturnos non ita fortasse improbi succi esse, præsertim iuuenulos, vt vulgus putat: quædam namque sunt animalia quæ adhuc in tenella ætate existentia boni sunt succi, vt vituli & hœdi: si vero annosa fiant, prauissimi. Hæc enim, vt ait Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 1. & concoctionis & boni succi, & nutritio, nis laude carent. Multo autem magis Galeno credens

dendum est, quam vulgo ita inconsulte aliquam
 generalem proferenti sententiam. Neque etiam
 quod veneno pascantur, ab horum esu abstinend-
 um est. Nonnulla enim animalia sunt quæ li-
 cet venenis quandoque nutriantur, boni tamen
 sunt succi: quemadmodum de sturnis iam com-
 memoratis constat. His enim cicuta nutriment-
 um est, homini medicamentum, imo etiam ve-
 nenum. Siquidem sturnorum natura cicuta in
 substantiam suam vertere potest, quod hominū
 non potest. Sunt tamen quibus Starna hoc loco
 magis arrideat vt per eam auis accipiatur gran-
 diuscula, magnitudine anseris, colore cinereo,
 cuius caro succi sit laudabilis, præsertim iuuen-
 cula. Atque ita sane Rhazes libro 3. ad Almanf.
 cap. 10. intellexisse videtur, vbi hanc reliquo
 auium generi præferens, in hunc prope modum
 scriptum reliquit: Starnæ caro inter aues leuissi-
 ma, atque his qui attenuante victus ratione des-
 lectantur, convenientissima inuenitur. Vel per
 Starnam auis forma & magnitudine pusilla per-
 dicit intelligenda est. Sic Rabbi Moses accepisse
 videtur, ita ad Iudæos inquit: Pari modo nec
 stornæ domino nostro conuenire putandæ sunt:
 qui ventrem constringunt. Sed hanc propieta-
 tem alii ipsis perdicibus adscribunt. Nam car-
 nes earum, sicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco
 paulo ante citato, asseritur, ventrem fistunt.
 Quinetiam Baldachus quidam non contemnens
 autor sternas mirifice commendans, tabula
 15. de rebus non naturalibus, ita fere scribit:
 Starnæ, phasianorum, ac perdicum naturæ pro-
 pinquæ sunt, & secundum ordinem sese in tem-
 peramento & subtilitate habent. Præstantissimæ
 enim

enim sunt starna, mox phasiani, deinde perdices, vt quæ reliquis excellentius desiccant. Docet præterea Ioânes Michael Sauonarola, ab harum trium esu abstinendam esse, tum iis, qui quamlibet actionem fortem ac vehementem obeunt, tum sanis etiam: vt si quâdo morbus aliquis inciderit, habeant quod ultra consuetudinem ad edendum inuiet.

Columba.

Quinta, Columba. auis vulgo nota quæ cū biliosam admodum habeat carnem, sanguinē moderato crassiorem & calidiorē necessario gignit: atq; ob id febres nonnunquam facit. Quare in pastillis potius cum aceto aut omphatio & coriandro præparata, quam assa mandanda est: ita namq; exuperantia caliditatis eius ad *summitatem* commodationemq; reducitur. Renes frigiditate dolentes iuuat, semini generali & sanguini adiicit, sed caput atq; oculos lædit. Quinetiam leporina caro, si frequentius vsurpetur, generare fertur. Nō minimum vero reliquis pulli eius volucres tum succi probitate, tum concoctionis facilitate præstāt. Inuolucres enim calidam ac humidam habent carnem, atq; excrementitiam, & maxime domestici. Ex columbis enim, vt Orbasius tradit lib. 4. ad Eustathium, c. 1. agrestes domestici præstantiores sunt, & omnia agrestia domestici præcellunt. Electiores quoque pulli sunt per Ver & Autumnum, quam per Æstatem atq; Hyemē exclusi foriq;. Porro antiquæ & anosa non solum columbæ, verum & turtures, tū ob caliditatis & siccitatis excessum, tum vero & coctionis difficultatē vitandæ sunt. Plura Simeon Sethi, in Syntag Rhazes lib. 6. cap. 10. ad Almanfi

Aut

Auicenna lib. 2. Cano cap. 132. & Auerrhoes lib. 5. Colle& cap. 32.

Sex 0, Quiscula; vulgare nomen à sono factum, Neoterici Qualeam vocât, Latinis (vt Festus ait) dicta est Coturnix, itidem à voce, à qua multis auibus nomina indita sunt, ῥορνιξ & à Græcis appellatur. Caro eius, iuxta Auerrhois sententiâ temperata est, ad caliditatem tamen paulo propensior, ac tenuis substantiæ optimique succi: quare sanis, ac iis qui conualescunt, alimentum est ad bonam valetudinem accommodatissimum. Verum Psello, Isacco, atque aliis quibusdam non aspernandis Medicina scriptoribus, Coturnix auis est tum ad concoctionem, tum ad succi bonitatem inhabilis, vt quæ & Veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur. Vnde Auicenna 2 Canon capite 153. ab eius vsu suadet abstinendum, quippe quæ retanum & spasmus inducat. Vbi notandum tamen Auicennam non ob id solum coturnicis cibum improbare, quod elleboro nutriatur, sed etiam quod talis facultas, spasmus ac retanum generandi, illius insit substantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cū molli ac pingui caseo passillatas edere consueuerunt. Potest etiam per coturnicem intelligi alia quædam auis, perdice aliquântulum maior, genis, rostro & pedibus rubenti colore, reliqua vero penarum facie ad leucophæum vergente, quæ Italicorum vulgo Coturnix appellatur: estque de Alpinarum volucrum genere, & in syluestribus & frigidis locis montibusque versatur & degit, neque ab Italicis regionibus vnquam recedit. Cuius auum speciei apud veteres fuerit, nondum satis compertum habetur: sed ex gustu, & odoratu

*Quiscula,
Coturnix.*

ratu, & loci natura in quo continue commoratur, & ex iis quibus pascitur (nam illa grati admodum sunt odoris) boni & laudabilis esse alimenti iudicanda est, & propterea in cibis merito experenda. Quo sane modo Rhazes etiam lib. 3. cap. 10. Ad Almanf. coturnicem accepisse videtur, cum ei secundum post starnam bonitatis locum tribuit. De vtraq; coturnice cum plurima, tum cognita pulcherrima habet Aloisius Mundella epist. 6.

Phasianus.

Septima, Phasianus: quem à Phaside amne apud Colchos, vbi primum cognitus est, ita nunc cuparunt. Hæc est decantata omnium libris auis, quam primam fere in mensis esse iudicant, propter carnis bonitatem, à qua Medicinæ professores veluti à scopis, de temperamentis ciborum iudicia auspiciantur: succi enim probitate & incunditate longe cæteris antecellit, neque solum ad victus salubris rationem, verum ad robur quoque conciliandum accommodatissima est. Caro enim iuenculi ac pinguis conualescentibus & morborum diuturnitate macrefactis optimus cibus est. Sed ob nimium atque immensum precium Principum duntaxat atque magnatum mensis dicata est. Meminit Phasiani Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 10. sic inquit: Caro Phasianorum, quod ad concoctionem & nutrimentum attrinet, gallinis est similis, voluptate tamen in edendo superat: quin & sicciore constat temperamento, ut qui in sicciore degat aere, & magis exerceatur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi, & Rhazem aphor. lib. 3. aph. 13.

Merula.

Octava, Merula: quæ quidem avis est nigra
pe

pennarum colore, rostro rutilo, & sturni magnitudine, *Κόττιφος* à Græcis dicitur. Quanquam vero hæc à Galeno, Oribasio atque Ægineta inter optimi succi alimenta connumeratur, carnem tamen, quam per dieis & attagenis, durior em obtinet. Quare & ipsa iuuenula ac pinguis mandenda est. Turdi quoque & reliquæ id genus auiculæ montanæ omnes in hanc classem referendæ sunt.

Nona, ὀρνυγομήτρα: ea avis est turturis magnitudine, pennarum colore ne quicquam à coturnice differens: rostrum longius est & acutius, crura pedesque satis etiam pro ratione corporis longos obtinet, quin etiam frugiuora est & aduena antequam coturnices haud vsquam audias, neque coturnices te amplius visurum speres, vbi hæc audire desit. Vox mirifica est coaxantium ranarum clamori non absimilis, nisi quod subtilior multo & acutior est. Caro eius optimum gignit succum, vbi per diem suspenderit. Gilbertus Longolius in eruditissimo suo de Anibus Dialogo eandem esse putat cum *κυχράμη, ὀρνυγομήτρα* autem Græcis dicta est, quasi coturnicum matrix, quod coturnicibus per maria terrasq. aduolantibus dux & rex itineris esse solet at, ab ὀρνυξ, id est, coturnix, & μήτρας id est, matrix. Plura Aristoteles libro 8. capite 12. de historia animal. Plinius libro 10. capite 23. natural. histor. Solinus capite 18. & Athenæus lib. 9. deipnosophist.

Decima, Perdix: huius quoque caro medietate temperamēti est, & concoctu facilis, probumque succum gignit, præsertim si non illico post occis

*Ornyx
ita.*

Perdix.

occisionem, sed vnum ad minus diem suspensa comedatur. Sic enim quod durum in se continet, abiicit & friabilis redditur, quemadmodum ex Galeo paulo ante ostensum est. Sanguinem copiosum ac tenuem generat, adeoq; crassiorē, si forte in corpore inuenierit, extenuat: idque alia potissimum præstant: quæ et in reliquo auium genere, ita in hoc quoq; facilius concoquuntur. Et vno verbo optima quidem alia sunt auium iuuenum saginatarum, pessima vero macilentarum & antiquarum. Alimentum autem perdicum optimum est iis, qui se non exercent, & qui vitam degunt otiosam, quique imbecilliores & inualidi sunt, tum etiam attenuante victu ratione assuetis, & hydropicis, quiq; humido sunt ventriculo: vitiosos enim & corruptos ipsius humores consumit atq; abstergit; memoriam assidue mansa corroborat, impinguat, semen auget, & ventrem stimulat, sed eundē cohibet: vnde accommodatissimum diarrhœa laborantibus. sit edulium, si assa cum aceto ingeratur. Medulla cum vino præsumpta ictericos sanat. Iecur comitiali morbo correptis auxilio est. Fel quoque suffusionibus oculorum à principio mirifice prodest: facit & ad ipsorum hebetudinem. Si tempora singulis mensibus eodem felle perungantur, memoriæ confert Plura Galenus lib. 3. c. 18 de alim. facult. & lib. 8. cap. 2. meth. medend. & Simeon Sethi in Syntag.

Frigellus.

Vndecima, Frigellus. Ea ex turdorum genere auis est, cuius Aristotelēs libro 9. capite 20. de historia animal. tres constituit species. Vna visciurosa, quæ nisi visco & resina non vescitur & magnitudine paulo minor quam pica est: altera pilaris,

laris, quæ sonū edit acutum, & magnitudine me-
rula est: tertia, quam illacram vocāt nonnulli, mi-
nima inter has, minusque maculis distincta, de
qua sane intelligenda sunt. quæ de frigello hoc
loco dicuntur. Hæc vti nq; iuxta oculos, & in pec-
tore & in ipso alæ flexu, intus & foris maculas
habet latiusculas, rubras. Primum genus nō nisi
hyeme apud nos cernitur, aut si videatur, raram
est. Secundum per totum annum apparet, macu-
loso valde pectore, & cantus sui gratia à multis
is caueis alitur. Tertium per ætatem apud nos
nusquam videtur, sed vindemia tempore atque
instante hyeme primum cernitur, adeoque ob id
frigellus, nempe quod aduentu suo frigus instare
preannunciet, nominatur. In vineis potissimum
reperitur, ac dulcetur vuarū esū sapius inebria-
tur, velociter volat: & optimi est succi, præsertim
circa festum Omnium sanctorum. Lege Guliel-
mum Turnerum in libello de Avibus.

Duodecima, Otis: quæ & ipsa in cibis gratissi-
ma atque optimi succi est, nempe ex syluestrium *Ovis.*
gallinarum genere. Perdium similis: sed obesi-
tate corporis que pondere parum se alis atollit:
quapropter canibus se obnoxiam quodammo-
do cognoscens, ad eorū latratum extemplo pro-
ripit sese latitans inter frutices. Lege Alianum
& Oppianum. Gilbertus Lon. eam esse adferit,
quam bonosam vulgo nuncupant: de qua Ga-
lenus libr. 8. de alim. facult. cap. 19. & Atheneus
lib. 9. dipnoso. Sunt tamen quibus orex hoc lo-
co magis placeat, ut gallina phasiani per eam ac-
cipiatur. Alij vero gallinam aquaticam interpre-
tantur. Siue igitur gallina sit à aquatica, siue pha-
sian, caro eius bonam gignit succum.

M

Desi

Decimaterria, Tremulus: quæ quidem avis est fusco pennarum colore, magnitudine quam gallina minor, velocissimi volatus, alte vociferans ac clamosa in cuius capite crista plumea, ex earum avium genere, quas *τρίτονος* Græci vocant: caudam enim, eum pedibus incedit, assidue quatit, & ob id tremulus vocatur. Semper fere iuxta maria versatur: ne quis parvam illam aviculam longæ caudæ, quæ codatremula vulgo siue motacilla dicitur, per tremulum hoc loco intelligendum putet. Huc etiam referri posset (si non eadem est) avis quædam cornice minor, plumis fere viridibus & nigris per totum dorsum, caput & collum: ventre albo, longæ & semper erecta in capite crista plumea, alis obrusioribus & inter volandum magnum strepitum edentibus, unde & vannellus à barbaris dicitur, clamosa admodum & querula: quæ aquis vermium gratia, quibus solis victitat, appropinquat, sed ipsas non ingreditur, in planis & locis circa confitis plurimum degit.

Amarellus.

Decimaquarta, Amarellus avis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor, ab Aristotele libro 8. cap. 3. de histor. animal. *βότρυς* appellatur. Illud porro nosse in uniuersum expedit, quod præstantius alimentum ab iis sumatur avibus quæ volatu magis nituntur, celeriusque volant. Et quemadmodum prædictarum avium caro coctu facilis & ad bonam valetudinem accommodatissima, sic è diverso quarundam excrementitia est ac mali succi, multoque ad coquendum difficilior, atque inæqualis temperamenti: eiusmodi imprimis existit pavonum, anserum, gruum, ardearum, & quotquot oblongum habent

bent collum ac rostrum: inque paludibus nutritur. Hæc, quod ad siccitatem attinet, passeret etiam referendi sunt, qui in turribus nidificat, pyrgita appellati: nam & calidissimi sunt, & longius à temperamento recedant, ac durius alimentum dant. Veneremque impensius stimulant. Circa electionem vero alimenti quod ab auum genere sumitur, sciendum est, iuxta diuersas præstantioris alimenti proprietates (si eius quod nutritur sanitatem vel robur spectes) carnes varie laudari. Sic Galenus ad facilem concoctionem & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit Rhazes & Isaacus ob leuitatem & subtilitatem starnam prætulerunt. Idem quoque Isaacus diuersa ductus ratione diuersarum auum carnes laudant. Auicenna turturis carnem, quod mentis aciem atque intellectum roboret, mirifice commendat. Auum porro omnium volucrum genus paucissimum præstat alimentum, si ad genus gressilium conferatur, potissimum si ad suillam, qua non aliud inuenias, quod copiosior sit nutrimenti: volucrum tamen caro ad coquendum est facilior: quare ijs qui neglecto corporis exercitio, consilij potissimum & studij ac contemplationi vacant, conuenientissima est, præcipue perdicis, attagenis, columbæ, galli gallinæ & gallinæ, quemadmodum libro 3. de aliment. facult. cap. 18. Galenus testatur. Sanguinem enim procreat clarum atque mundum, & spirituum generationi ac mentis exercitijs & intellectui aptissimum. Siccius namque alimentum, quale diatarum auum est, studio contemplationique intellectus conuenit. Siccitas enim prudentiæ fami-

M 2 liaris

liaris est, sicuti luculenter & perspicue docuit Galenus in libro, cui titulus, Quod animi mores corporis temperaturam sequantur, cap. 5. Lege plura apud eundem lib. 8. cap. 2. method. medendi & in libro de attenuante diata, capite 6. De Attagene pulcherrima quadam & scitu dignissima Gilbertus Longolus in Dialogo de Aibus prodit.

DE PISCIBVS.

CAPVT XXX.

Si pisces molles sunt, magno corpore tollez.
Si pisces dura carne sunt, sunt plures et ueteres.

Hic duæ traduntur laudabilissimæ piscium naturæ. Pisces enim aut dura carne suapte natura sunt aut molli. Ex his igitur qui molles sunt, vetuli iunioribus præstant. Carnis namque mollioris pro modo humiditatis respondet, quæ crudior in nouello pisce, in vetulo uero concoctior existit. Quare nouelli pisces lento ac pituitoso succo magis quam vetuli abundant. Atque hæc ceteratione nonnulli anguillam etiam uetulam iuniori præferunt. Ex his uero qui dura carne præditi sunt, iuniores longe præstantiores & concocti faciliores habentur. cuiusmodi porro lucci cūprimis sunt & perca. Carnis enim durities concoctioni resistit. Quæ sane sententia ex Galeno, capite 553. Auicennæ desumpta est, ubi sic ferè scriptum reliquit: Ex piscibus dura carne quibus est eligendi sunt minores, ex molli uero maiores ad terminum aliquem. Plura Galenus lib. 3. de alim. facult. cap. 29. & 30.

Lucus & perca, & saxatilis, atque alii libri.
Gornus, plagista, & cum carpo galio, &c.

Hic decem recensentur pisces, quorum alimentum hominum corporibus saluberrimum esse puratur.

Primus, Lucius est, piseis vulgo notus, qui quod non modo in alterius, sed sive etiam speciei pisces grassetur, tyranni appellationem vulgato versiculo sortitus est. *Lucius*

Lucius est piscu, rex atq; tyrannus aquarum.

Natatu velox ac dura carnis est, sed omnium Medicorū iudicio *πικρὸς*, atq; optimi succi.

Secundus, Perca: qui branchiis subruffus est, dorso spinis armatus, vnde *ἀκάρυστος* *ἰχθύς* *ἰσ* *πικρὸς* *ἰσ* *ῥοα* ex Aristot. Athenæus scribit, lib. *δειπνοσφ.* 7. Dura quoque carnis est, & vulgo cognitus. Porro alimentum quod ex eo sumitur, non modo ad coquendum est facile, sed gustui etiam gratum, atque hominum corporibus saluberrimum, vt quod sanguinem medium consistentia generet, supra cap. 9. Vnde maximo in precio hic piscis sen per est habitus, Ausonius in Mosella sic de eo canit:

Nec te d' lucias mensarum Perca silebo,

Amnigenos inter pisces dignante marini.

Quamquam certe *πικρὸν* antiquissimis etiam Græcorum vltatum sit, reperiuntur tamen quibus per *ἄνθραξ* quod nulli piscium parcat, à parcedo sic dictus esse videatur: vt qui iratus alios pisces pinnis suis quas supra dorsum habet vulneret. Qua ratione à Lucio quoque immunis estimo, vt Albertus refert, naturalis quædam iucio cum perca amicitia est. Læsus enim Lucius non tam facile à quouis alio piscium sanatur, quam à perca.

M 3 *Sobies*

*Solum igitur liquidu parcam laceratum in undâ
Vestigat, lustrans, solum hunc medicamina possit.*

Qui sic inuentus vulnere eius tangendo lenit
atque sanat.

Saxatilis.

Tertius, Saxatilis: quo quidem nomine piscis
à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum nume-
ro, qui parui perpetuo manent: cuius alimen-
tum (licet squamis careat) ad voluptatem, co-
ctiōnem simul ac distributionem & succi bonita-
tem præstantissimum est. Multos tamen inue-
nias quibus Saxaulus potius, siue Saxaulis hic
legendum esse videatur, vt hoc nomine ex pla-
norum piscium genere eum intelligamus, qui

Saxaulus.

*βέγλωπιος ή βέγλωσος à Græcis dictus, hodie
γλωπία, nuncupatur: à Varrone & Plauto lin-
gulaca, à linguæ figura, quæ Græcis est γλωπία
cui βέ particula addita est, vt æagnitudinem po-
tius quam bubulæ linguæ figurâ significet. à Pla-
nio Solea, itemq; ab Ouidio in Halientico:*

Fulgentes Solea candore, & concolor illis

Passer.

*A figura Soleæ quæ solo pedis subiicitur. Hic
vero inter marinos pisces alimēti est haudqua-
quam contemnendi. Galenus libr. 3. de aliment.
facult. capite 29. similes quodammodo inter se
esse Passerem & Soleam scribit, non tamen om-
nino eiusdem esse speciei. Soleam enim molli-
orem esse, ciboque suauiore, ac in totum Passerem
præstantiorem suauitate quidem, alimenti co-
pia, succi bonitate solea præstantior est: ac carne
duriore solidioreque esse experientia sensusque
conuincunt. Plura Gulielmus Rondeletius libr.
3. ca. 11. de piscibus marinis.*

Quar-

Quartus, Albica, qui & ipse marinus reponendus in numerum sale conditorum, & in fumo deinde vel in aere exsiccatorem, qui deinde baculo ante coctarum contunduntur. Albica autem ex eo dictus videtur, quod molli humida atq; candida admodum sit carne, Italis Mollo à carnis mollitie, Gallis *merles*. Afellus est veterum, vel ei omnino cognatus ex Gesneri sententia, & pro bono gratoq; cibo habetur.

Quintus, Tinea, vel tencha: piscis aquæ dulcis notus pelle lubrica, mucosa, ad nigredinem tendente. ac carne dura: vnde ab his tribus, nempe lucio, perca & tinea post coctionem pellis auferri solet. Aufon. in Mosell. vulgi solatium vocat, quod pauperibus tantum apponatur. Excrementitia est, & totus lutosus.

Sextus Gornus, gornatus, siue gurnadus: piscis marinus albus: atq; minimus, medii digiti longitudinem non excedens, vna cum capite ac spinis manditur.

Septimus, Plagitia: piscis marinus planorum generi subsimilendus, rhombo figura similis, sed contractior, lingulaca latior. Hic piscis supina parte albicat, prona fuscus est & terrei coloris, instat passerum autum, vnde à Latinis passer etiam dicitur, à Græcis *ϕαττα* Gulielmus Rondeletius lib. II. cap 7.

Octauus, Carpa, siue Carpio: Cyprinus quotundam opinione: piscis fluuiatilis notus, squamosus. Huius caro excrementitia est ac mucosa, quare à magnatibus in vino decoquitur. Ita namque multo quam ante præstantior euadit: quicquid enim mucosum aut virosum gustu refert, id totum deponit.

Galbio.

Notum Galbio: piscis marinus notus, cartilagineus. corpore tenui & in amplissimas alas expanso, raia Latine dicitur, & à quibusdam rocherus, siue rochus, à Graecis βούτρυ βούτις à rubi, quæ βούτρων vocant, similitudine. Quemadmodum enim spinosus est aculeatusque rubus, ita raia omnis aculeis aspera non quidem toto corpore, sunt enim λειόσπυς, id est, læues raix, quibus nulli sunt in corpore aculei. sed siue læues sunt raix, siue aspera, omnes vncos aculeos in cauda gestant sicuti in rubo, cynosbato & rosis cernuntur. Piscis est duræ carnis, concoctu difficilis, sed alimenti firmi & sani. Vide Gulielmum Rondeletium libro 12. cap. 3. Nonnulli Galbionem referunt in baculo contundi solitorum piscium classem, vt eum hoc nomine intelligamus, qui & ipse duræ carnis est ac sanus. Alii textus habent Gobio, de quo Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 28. Gobio inquit, littoralis est piscis ex eorum numero qui parui perpetuo manent, suauissimus ac concoctu facilissimus, simulque ad distributionem & succi bonitatem optime comparatus, Gallice *Gouion*.

Trutta.

Dicitur, Trutta: Hic omnium qui in dulcibus aquis generantur piscium æquali cunctarum gentium iudicio longe nobilissimus habetur, Varius admodum est, purpureis guttis siue maculis totum dorsum speciose pingentibus, carne interioris tubra, quemadmodum in salmone etiam conspicitur, vt proculdubio is piscis sit, qui Ausonio in Mosella Salat vocatur cum dicitur:

Purpureis q̄ Salas stellatus tergora gutti.

Celebratur apud homines, tanquam voluptate cibos reliquos superet: Carnem habet valde
fria-

frabilem, vt in qua nihil neq; lentoris neq; pinguedinis infit quo fit vt alimentum quod ex eo sumitur. hominum etiam corporibus saluberrimum esse censetur. Huc quod ad succi bonitatem attinet, aschia etiam & aurata referēdi sunt. Porro Truta Gallicum est: nam vulgo *Trutte* vocant. Verum hæcenus singulatim de piscibus: nunc generatim etiam atque vniuerse nonnihil de præstantia ipsorum dicemus.

Sciendum igitur imprimis, alimentum quod *Piscium electio,* ex piscibus provenit, quemadmodum id ipsum libro 3. capite. 25. de aliment facult Galenus attestatur, sanguinem gignere consistentia tenuiorem, quam quod ex pedestribus animalibus sumitur, adeo vt non affluenter nutriat, & celerius discutiat, magis tamen excrementitium est. Phlegmatici enim, id est, frigidioris humidiorisque temperamenti sunt pisces. Ob eandem tamen causam quidam ipsos concoctū difficiles esse ac tardi transitus censuerunt: quippe ratio ne frigiditatis lenti etiam sunt, atque diutius ob id ventriculo immorantur, & concoctioni repugnant: quo fit vt sæpius corrumpantur, & putrescendo sitim generent. Carnium itaque laudabilium alimentum hoc nomine, quam piscium salubrius est.

Secundo vero hoc etiam sciendum: nempe pelagicos, hoc est, marinos (modo ceterę bonę nature consentiant) in victus salubris ratione, quam qui in aquis dulcibus nati sunt, esse meliores. Alimentum enim quod præstant, minus excrementitium est, & carniū nature propinquius. At vero cum pelagici (ceteris paribus) quam fluuiatiles sint carne duriore, consentaneum est

M s esb

eosdem difficilius etiam concoqui & resolui, ac magis nutrire, sanguinemq; gignere puriorem. Agris tamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluuiatiles accommodatiores sunt.

Tertio sciendum, ex piscibus tam marinis, quam fluuiatilibus eligendos esse, qui carne sint minimum mucosa aut lenta, sed alba, suauis, subtili, friabili, odorata, quæ tarde putrescat: & qui non degunt in paludibus lacubusque, atque id genus locis limosis ac sordidis, nec in aquis limosas herbas & mali succi radices habentibus. Pessimam enim habent carnem qui in eiusmodi locis degunt.

Eligendi vero non admodum iuuenes, neque prægrandes, neque pinguedine multa respersi, sed ut in suo genere carnosus, & celerrimi cursus.

Ex marinis præstantiores habentur, qui in fluuiis longius à mari distantibus capiuntur, utique si cetera laudabilium piscium notæ non abfuerint. Hisdem quoque notis consentientibus, quanto spinis adnatis ac squamis horridiores fuerint, tanto præstantiores etiam esse patet. Spinarum enim & squamarum multitudo substantiæ puritatem arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui viuunt in mari puro ac profundiore, ventorumque procellis magis agitato, & quod fluuios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Balthico nutriti his præstant, qui in Mortuo siue Meridionali capiuntur.

Eorum autem qui in fluuiis gignuntur, salubriores sunt qui in his gignuntur, in quibus aqua rapide fluit, ac copiosa est. Ex quibus iam dictis liquido constat, qui piscium probi malive ceteri debeant.

Ceta-

Cetacci enim ac bestiales cuiusmodi porcus & canis marinus, delphinus, & morhua potissimum habentur, cum laudabilium piscium notis, nimirum albedine, subtilitate, ac friabilitate careant, in cibo sunt prorsus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguumque boni quidem alimenti, excrementi autem plurimum reddunt, & praesertim recentes. Quare mirum non est si prauum succum in eorum corporibus qui quotidie illis vescuntur, cogerant. Attamen eos si quando meliorum non suppetente copia, edere cogamur, magnopere cauendum, ne illico à captu ingerantur, sed seruandi sunt per dies aliquot, dum caro eorum mollescat adeoque citra substantia corruptionem teneferat. Id quod fieri solet, vbi leuiter sale conspersi fuerint: quomodo sapidiore etiam ac multo quam ante praestantiores euadere, libro 3. de aliment. facult. capite 24. & 40. Galenus autor est. Quicquid enim mucosum aut virosum gustu referunt, id totum deponunt.

Ex piscibus marinis Raia & Gornus in laudabilium classe censentur: carnem enim habent consistentia purissimam. Deinde vero Passer & Solea, quorum tamen caro lentior est, minusque tum alba, tum friabilis, & crassior, sapore etiam atque odore minus commendabilis. Merlango tamen, siue merlano, quem *ῥαία* Graeci vocant, secundus forte à raia deberetur locus; minore enim participat crassitie ac lentore, quam passer & solea, & substantia vtrunque friabilis est. sed si odorem, saporem, colorem, substantiae puritatem & mollitiem spectes, bonitate nonnihil è gorno as raia deficere
 vido-

videbitur. Idem de harengo iudicium est. Morhua iuuenis bonitate prædictis satis propinquat, sed si diligentius ad præscriptas laudabilium piscium notas exigatur, crassior multo atque lentior inuenietur. Salmones autem, Rhombi, (vulgo Gallorum turbori) scombrî, vulgo maquerelli siue macrelli, longe à reliquis bonitate deficiunt: sunt enim multo crassiores, magisq; lenti, & concoctu difficiliore, neq; cømpetunt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis ac iuuenibus, idq; magis etiam si quid falsedinis ipsius cømiscetur, quo lentor, crassities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus autem aquæ dulcis, Lucius & Perca mediocres laudatissimi sunt, præfertim si præter dictas bonitatis notas pinguedinis nõ omnino expertes fuerint. Secundum post illos locum obtinet *Vendosia*: carnem tamen habet non perinde albam, subtilem, & friabilem, sæpiusque in stagnis, quam fluuiis reperitur.

Illud porro summatum nosse etiam expedit, quod pisces fluuiatiles, modo cetera conferant, tum ad bonos humores gignendos, tum etiam ad gustus ipsius voluptatem ceteris multo sint præstantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera ad Boream spectante, ac rapide fluente degant: præsertim si vrbis alicuius amplissimæ, latinarum, balnearum, culinarumq; loturæ & purgamenta in illam non defluant, neque vestes & alia eiusdem generis in ea abluantur. Multo vero magis, si præterea & herbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancrî vero tam marini quam fluuiatiles, sicuti libro 3. de aliment. facult. cap. 33. à Galeno traditur, dura

in totum carne constant, ideoque & ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, agre tamen in ventriculo corrumpuntur.

In piscibus quoque id communiter memoria tenere oportet, quod recentes valde nutriant & humectent, mammas lacte repleant, semen prolificum suppeditent, adeoque veterem excitent, & biliosis corporibus sint accommodatissimi. Ceterum abstinendum ab ipsorum esu post quaslibet actionem fortem ac vehementem: qui nanque id temporis ingeruntur, eos & male concoqui, & dum in iecur ac venas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facile in primum sanguinem mutetur, à ratione alienum non est. Præterea vero cum hæc ipsorum etiam natura sit, ut tardius pertranseant, cura non minima adhibenda est, ne in ventriculum incidant debilem aut prauis succis vitiatum: quippe qui tum non belle concoquantur, & facilius fere vna cum alijs in ventriculo existentibus corrumpantur. Neque item vna cum carnibus, aut lacticijs, neque summo post alios cibos loco, si quid Auicenna credimus, edendi sunt.

Postremo vero hæc etiam sciendum, quod crassioris succi pisces infra mediocritatem salitit recentibus sunt præferendi. Verum recens saliti, Galeno libro 3, de aliment. facultat. capite vigesimo quarto, recte, iam diu salitis sunt meliores: Pisces etiam laudabiles exiguo sale conspersi atque moderate sumpti, appetentiam, si quis eis delectetur, tenocant, & roborant.

DE ANGVILLA, ET NON-
nihil etiam de Casco.

CAPVT XXXI.

Vocibus anguilla prava sunt, si comedantur.
 Qui physicea non ignorant hac testificantur.
 Casco, anguilla, nimis obsua si comedantur.
 Ni tu sape bibas, & rebibendo bibas.

Anguilla.

Anguillam vocibus nocere hoc in loco traditur, idque rationibus tum medicis, tum philosophicis comprobatur. Limosus enim piscis est, crassique & lenti succi, obstructions facit, longiusque à memoratis paulo ante probi pifeis indicijs recedit: quod Galenus etiam in libro de cibis boni & mali succi, cap. 15. in hunc modum scribens attestatur. Anguillæ nunquam boni succi sunt, tamen si puro in humore versentur, nedum in eo qui vrbium sordes & purgamenta in se recipit. Idem fere & in lib. de attenuante diæta, c. 6. confirmate videtur: Anguillæ, inquit, & mollium pars maxima, tamen si carnem habent mollem, quod tamen succo lento & pituitoso abundant, ijs qui salubri victus ratione uti volunt, plusimum est noxia. Pari modo de mustelis quoque, quæ vulgato iam nomine lampetræ dicuntur, sentiendum est. Nam & ipsa nihilo secius quam anguilla plurimum crassi succi gignunt: tamen si parvula lampetræ non perinde maia & periculosa sint. Minore enim, ut sentus ipse iudex est, crassitie & lentore participant. Quo fit ut hi pices, licet non ingratum ori saporem offerant (quod salua tamen eorum reuerentia dictum velim, qui in eorum usu diu perseverant) admodum sint periculosi. Siquidem generatio eorum

in aquis serpentum generationi in terris respon-
det, non sine veneni suspicione. Vnde etiam M.
Varroni libr. 4. de lingua latina nomen habent,
quod anguib; adsimulentur. Atque hac certe
ratione capita & cauda, ac similiter interior spina,
ut quæ venenum in se contineant, nullo mo-
do edenda sunt. Conueniens autem exit ob succi
crassitiam ac lentorem: ut in optimo vino immersa
se necentur, atque cum iusculo deinde optima-
rum specierum, sicuti ab Apitiana scholæ secta-
toribus solent præparentur: ac primo quidem
duabus ebullitionib; in vino & aqua præbulliat
illisq; reiectis tandem ad perfectionem coquantur.
Vel gela inde in patina fiat, vel pastillatura, vel
a fistura, idq; cum salisamento competenti: in hye-
me quidem cum salisamento viridi, fortibus spe-
ciebus, & vino: in astate vero cum debilibus spe-
ciebus, omphacio & aceto. Commodius tamen ab
eiusmodi piscium esu abstinetur. Stomacho enim
& renibus sunt inimici sed præcipuum sentiunt
nocementum ex eorum obsoniis qui arenulas min-
gere consueverunt, quoniã illa anguillari gluti-
no in calculos cogi & adstringi videantur. Pod-
agra quoq; laborantibus manifeste officiant, nec
yllis morbis medentur sic ut inique natura fecis-
se videatur, quæ tam suauem refutandis expuen-
disque piscibus indiderit saporem. Medici omni
ex loco omniq; tempore & præsertim circa sol-
stitium anguillas detestantur.

Sequitur deinde, caseum, atq; anguillas pluri-
mum nocere, si comedatur: quod sane de iis quæ
magna mole ingeruntur, intelligendum est. Cau-
sa quidem de caseo supra cap. 7. de anguillis ve-
ro in præsentî capite habentur.

FOÛRE

*Anguilla
cotta.*

*Anguilla
esue calculo-
sis nocens.*

Postremo loco hoc etiam adseritur, nempe prauitatem eorum vberiore ac frequentiore vini potu corrigi atq; emendari: quod minime tamen de vino subtili ac penetrante, neq; item de eo quod in potus delatui vicem substituitur intelligendū est. Tale namq; cum cibus mali succi bibendum non est, quemadmodū 3. 1. doct. 2. c. 8. Auicenna sic ferme scribens diligenter admodū monuit Neq; vero cum cibus prauis succi, nec antequam illi conficiantur, neq; ab eorundem concoctione vinū protinus bibendum est: quippe q̄ mali chymi cibos in omnia statim corporis exteriora membra, quo fortasse citra vini adminiculum minime penetrassent, non sine sanitatis dispendio secum trahat. Intelligendum igitur de vino forti, non admodum penetrante, quod sepius atq; modice commode ciborum permissio nis gratia sumitur. Hęc enim prauitatem eorum corrigit, concoctionem facultatem roborat, frigidosque & phlegmaticos humores concoquendo benignos reddit: quo fit vt ad caset atque anguillarum, que ægre admodum conficiuntur, concoctionem non parum proficiat.

Ceterum neque illud silentio hoc loco inuolendum, nempe vinum non in anguillarum modo, sed quorumlibet etiam piscium esu exhibendum: quippe frigidioris humidiorisque temperamenti sunt omnes, adeoque difficilius ob id ipsam conficiuntur, tardiusque transeunt: vino igitur sepius ac modice sumpto facile emendantur, adque *mutuā dicitur* perducuntur. Hinc non temere hæcenus hoc usurpatum est: Ex piscibus viuos quidem aqua foueri, mortuos vero vino condiri oportere,

DE CIBI POTVSQVE IN,
prandio atque cœna permissione,
siue alteratione.

CAPVT XXXII.

Inter prandendum sit sepe parumq; bibendum,
Si sanæ œnæ, molle sit atq; nouum.

Hic duo traduntur præcepta.

Primum, de cibi potusq; in prandio atq; cœna permissione siue alteratione. Inter prandendum namque cœnandumæ inuicem modo edendum modo bibendum est, ac ne id quidem large & copiose, sed sepe potius & parce. Neque enim iumenta nobis in hoc imitanda sunt, quæ tum demum bibunt cum cibo exatarrata fuerint: sed potio subinde interponenda est, quoniã cibûs permissione potiois mollior redditus per membra nutritioni deseruientia facilius peruehitur.

Atq; hic notandum, triplicem à Medicis constitui potum: ac primum quidem permixtium vocari, quod vna nimirum cum cibis ingeratur: alterum de latium, quod concoctione in ventre iam confecta, & absoluta, in hepate vero inchoata, vt cibi penetrationem adiuuet, exhibeatur: tertium vero sitis sedatiuum, quo in explenda siti utimur. Quæ igitur de potu hoc loco traduntur, ea de permixtuo accipienda sunt. Hic enim interponi sepius ac permisceri cibis debet, neq; ad finem prandii vel cœnæ, siue dum sitis segeat (saluo tamen aliorum iudicio) differendus est. Imo vero crebrius etiam ab illis assumi debet, qui cibis actu vel potentia siccioribus vescuntur, quiq; vehementius sese atq; immo-

Potus testis.

Permixtium.

N dera

deratius exercendo secum panem vorant, non tamen copiose, ne concoctio impediatur. Simile enim quiddam succederet, quale aquam in lebetem feruentem sapius large & copiose infundentibus solet: quippe caloris vis in eoque habetur.

Sedatius.

Sitis autem sedatius potus circa prandii vel coenae finem natura congruere magis videtur: tunc enim ob calidi sicciq; cibi a situationē vera sitis urget. Namque verisimile non est eodem ac breui temporis momento infestari, naturam esurie sitique simul, eo quod hac irritetur à calore, illa stimuletur à frigore interno. Estque hic potus augendus, vel minuendus, prout ipsa sitis expostulat.

Delatius.

Atque delatius prima coctione iam peracta, atq; etiam paulo ante quam aliud quippiam edatur, propinandus est: praesertim cum prius ingestus cibus consistentia fuerit crassior: neque differendus est, dum sitis oboritur. Ventriculum enim ad reliquum suscipiendum cibum reddit expeditiorem, ac eorum etiam quae in ventriculo continentur distributionem ad hepar plurimum iuvat. Non tamen immoderatus coabutendus est, ut mature concoqui possit. Siquidem inconcoctus ad hepar non transit. Quod verum utique erit, si in delatiui locum non substituaturs aqua. In illa enim necesse non est ut concoctio expectetur, priusquam ad hepar transeat. Rationabiliter vero in potu delatino, ceu etiam in permixtione, non aqua, sed vinum propinari debet, aut aliud quiddam, quod vino sit *αιναλογον*, veluti cereuisia, *πειλιταραρον*, aut ex cerevis vel malis, aut simili quopiam fructus generis:

nerere confecta potiones : quibus tamen omnib;
vinum est præferendum. Facile enim efficit a-
limenti in omnia membra distributionem: vnde
non inepte, *ἄρχημα τῆς ἀποφῆς* ab Hippocrate nũ-
cupatur, vt copiose admodum supra capite 15. &
27. ostendimus.

Sed quia de comoda cibi potusque permi-
ssione satis iam diximus, illud minime omittẽ-
dum est, quod nõnullis vt rectum placere video,
nempe vt iuxta crassiore, sicciorem & frigidio-
rem cibum de vtroq; potu tam delatino, quam
permixtuo largius assumamus: & vt rursus cir-
ca calidiorẽ, subtiliorẽ atq; humidiorẽ, par-
cius. Et iterum vt vinum subtile valensque cum
cibo natura crasso, duro ac frigido bibamus: & e-
diuerso calidioribus concoctioniq; magis paren-
tibus cibis vinum debilius adiungamus. Quæ
ratio si stabit, valentiore vino iuxta carnem vte-
mur bubulam, quam pullorum gallinaceorum:
itemq; iuxta pisces, quam carnes animalium ter-
restrium.

Secundum præceptum de ouis erat, nempe vt
recentia ac mollia ingeramus: cuius ratio red-
dita est supra, cap. 8.

DE PISIS.

CAPVT XXXIII.

Pisum laudandum nunc sumpsimus ac reprobandum.

Est inflatuuum cum pellibus, atq; notiuum,

Tellibus ablati, sunt bona pisa satia.

Tisa,

Inquisitione dignum videtur, quod de pisis
hoc loco traditur, nempe ipsa laudem mereri
quandoque, nonnunquam vero & vituperium.
Vbi scire ante omnia conuenit, pisa duas habe-

re facultates, adstrictoriam nimirum & purgatoriam: quarum hæc certe in ipsorum velut carne est, illa vero in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice mandantur: culpantur quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo sumpta, vt in diætiis vniuersalibus Isaacus id ipsum confirmat, ventrem subducunt: altero vero magis condensant & adstringunt, plurimumq; flatulenti spiritus pariunt, ita vt pugna quædam ac tormina in intestinis excitentur, purgatoria quidem facultate succum excernere volente, adstrictoria vero retinente: hincq. intus affligitur natura, ab utroq; horum diuexata. Porro si pisa cortice spoliata mandantur, tunc purgatoria actioni maxime conferunt. Quod de pisibus hic dicitur, idem de omnibus ferme leguminibus, puta fabis, lentibus, phascolis, & si qua sunt similia, præcipue tamen corticem habeatibus crassiore, vt de fabis & ciceribus nigris, intelligendum est. Hac namq; ratione legumina omnia, quemadmodum lib. 4. de vict. rat. in morb. acut. aphorif 93. Hippocrates attestatur, flatuosa sunt, & cruda, & cocta, & fricta & macerata, & viridja. Cortex præterea in omnibus peiorem generat succum, quam quæ ipsorum velut caro est. In pisorum genere reperiuntur quædam alba & rotunda, cortice tenui, leui ac fragili, quæ tametsi vna cum corticibus innoxie mædi queant, præstat tamen vt decorticentur. Legumina viridia adhuc & nondum exacte matura valde tenuem habent corticem, ac minus ipsis discrimen inest, quo ad corticem saltem & carnem attinet, faciliusq; concoquantur: quare ea nonnulli sanis corporibus, quam matura atq; excis-
cata

eata magis conuenire arbitrati sunt: quod tamē à veritate alienum videtur. Nam ea admodum esse excrementitia substantia & corruptioni magis obnoxia constat: quo fit vt à sanis non vsque quaq; citra noxam sumi queant. Hoc tamen negari non potest, quod matura & exiccata cum ab extremis corticibus purgata fuerint, ad victus salubris rationem, quam recentia non decorticata accommodatiora sunt: & è diuerso viridia, quam exiccata cortice non spoliata. Porro cum omnium leguminum substantia inflet, concoctioni renitatur, crassiq; & prau: succi alimentū in corpus diffundat: merito à victus salubris ratione excluditur. Brodium tamen siue insculum eorum, eo quod flatum cum omni & alimenti & concoctionis prauitate deponat, ventrem subducatur, urinam cieat, venarum atq; viscerum obstructions amoliat, adeoque ad vasorum etiam, quæ colatoria vulgo vocantur, nempe hepatis, renum & vesicæ emundationem sit efficacissimum, non parum commoditatis in visus salubris ratione habere dignoscitur. Cuius proinde vsus ieiuniorum tempore, quando crassis atq; obstruentibus vtimur cibis, frequentiore esse conuenit. Multiplex porro ac varius hominibus leguminum vsus esse solet. Nonnulli enim cum salsis carnibus esirant: quem modum Galenus libr. 1. cap. 2. de aliment facultate non probat. Nam hæ quoque sanguinem crassiores & melancholicum magis generant. Quapropter non est his copiosius vtendum, & maxime si cui corpus sit aut melancholicum, aut crasso vel prauo succo abundet. Pessime autem soci diuitibus legumina sapa apparant: quando-

N 3 qui

quidem legumina haudquaquam incrassantibus
 mitionem postulant, sed humidorum potius,
 & quæ ipsorum crassitiam incidant. Quibus ve-
 ro sapa commiscetur, iecoris obstructions solent
 gignere. viscerisq; huius ac lienis inflammatio-
 nes inaugent, nisi melle addito meliora fiant.
 Perspicuum autem est, quod & scirrhosos visce-
 ris vtriusq; affectus sapa exacerbat. Vt autem le-
 gumina esui accommodatiora fiant, magis nutri-
 triant, & crassum prauumq; succum amittant,
 in hunc fere modum coquenda veniunt: Sub no-
 ctam in aquam feruentem infundantur, ac pri-
 mo quidem manibus diutule confricentur, ut à
 cortice separentur, deinde per totam noctem in
 eadem macerentur, sequenti vero die duabus
 vel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dū
 tertia quartave aquæ portio absumatur, perco-
 quantur. Aquam autem adhibere oportet leuis-
 simam, ceu pluuialem. Nam & hac citius coquē-
 tur & molliora euadent, & concoctioni minus
 facessent negotii. Ius decocti colo tandem trāf-
 fundendum, & ad vsus reservandum. De quo
 ubi & quantum cuique libuerit, accipiendum,
 cumq; cinnamomo denuo & croco temperan-
 dum ad lentum ignem. Hoc enim pacto terre-
 am naturam magna ex parte deponet. Nonnulli
 duas partes zinziberis, vnam piperis, aliquantū
 etiam cymini adjiciunt, quo facilius secedat: ad
 extremum aliquid aceti vinive, & butyri admi-
 scent, atque vnica iterum ebullitione coquant,
 spumā interea diligenter auferentes. Quod qui-
 dem in principio refectiois potissimum sumē-
 dum illud postremo minime pratereundum,
 quod brodium siue iusculum cicerum & piso-
 rum

Reserua cocti.

rum alborum multo fit praestantius, & humanae naturae accommodatius, quemadmodum & tota eorum substantia.

DE LACTE TABIDORVM.
CAPVT XXXIV.

Lactis *Φθιστικῆς* sanum caprinum* postque camelum, * al. pisicam
Ac nutritiuum plus omnibus est asinum. melinum.

Plus nutritiuum vaccinum si. & ouinum:

Adfit si febris caput & doceat frigidum est.

Hic praecipua quaedam traduntur de electio- *Lactis ele-*
re lactis genere, quatenus videlicet *Φθιστικῆς. Stro.*

hoc est, tabidis, emaciatis, hectica febre laborantibus, & quomodocumque consumptis sit conuertendum. Cibi enim his ipsis, quod calorem naturae imbecillum obtineant, concoctum facile conueniunt: boni item ac multi alimenti, ut corpus emaciatum instaurent: sed liquidi & tenues, ut vasa, ob siccitatem contracta facilius subeant & penetrent: ob febrim quoque refrigerent non nihil, & ob viceris saniam detergant, & ob solutionem continui, glutinent. Quas dotes omnes habet lac: facile enim coquitur, ac inter omnia quae alimentum gratia sumimus, lac butyro & caseo multum nutrit: optimum optimi est succi, sero casei & butyri liquidum & subfrigidum est, ut lib. 5. cap. 20. & lib. 10. ca. 7. de simp. medic. facul. terget sapore dulci butyrosc substantiae & acrimonia serj glutinat caseo & eodem ac butyro est emplasticum. Quapropter nonnulli, Galeno in libro de cibis boni & mali succi, cap. 9. teste, palmonis viceribus affectus potione tantum lactis curari putant, antea scilicet quam ea ipsa vlcera amplientur, callosaque fiant,

N 4

Ac

Lac aspri-
uum,

Ac primum quidem præceptum est de lacte asprino, quod vile esse phthificis, Auicenna lib. 2. Cano. cap. 442. & 1. 4. tract. 3. cap. 6. confirmat. Neque id sane iniuria: siquidem inter cætera lactis genera moderate se habet, cum non admodum pingue crassumq; sit: ob id medium quoque esse censetur, quod in corporibus nostris præstat.

3. Cano. cap.
442. & 14.
3. Tract. 4.
cap. 15.

Secundum de camellino, quod illo tenuius est, ferosiq; humoris magis particeps: quo fit ut minus tum nutriat, tum emaciaris conferat, Mydropsicis tamen, & quibus hepar male affectum est, non parum commoditatis adfert, præsertim si fuerit cameli supetrise enixæ, Eo namque hepar si quid Auicennæ credimus, reficitur atque iustauratur.

Ab. vand.
Tract. 1. b.
22. cap. 4.

Lac mulie-
bre.

Tertium de asinino: Asinæ namque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propositos affectus accommodatissimum: quippe cum tenuissimum sit, & minime coaguletur, & quoquo versus ocysime in corpus digeratur, quemadmodum elegantissime libro 7. method. medendi capite 6. à Galeno scribitur: Quod Auicenna quoque 1. 4. tract. 3. capite sexto confirmat: Non est, inquit, lac post muliebre, quod hæcticis & que conferat, ac asininum Hæcticam enim, siquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris lac muliebre, tanquam naturæ eiusdem, & humano corpori familiarissimum, ab aliis Medicis, præcipueq; ab Herodoto & Euriphonte ad rabidos affectus celebratur. Quoniã enim cæteris est subtilius frigidius & humidius, citius concoquitur, velocius penetrat, & melius nutrit, Sumendum autem quoduis horum ma-

BC

ne ieiunis, horis tribus aut quatuor ante cibum, vnc. quatuor primum; & has si recte confecerit, die sequenti quinque, sex vncias & sic diebus cōsequentibus auctum; si bene concoquat, vsq; ad libram vnam. Quatenus enim vires augeti cernimus, eatenus nos quoq; cibis adiiciemus. Sumat autem patiens ex mammilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic enim & sanguis & semen prōptissime corrumpitur) per se, aut cum pauco melle vel saccharo & sale, ne in vētriculo acescat. A lacte hausto non dormiat, ne corrumpatur, nec corpus exercoat motu ac frictione, ne crudum lac in corpus trahatur.

Cæterum silentio prætereundum hoc loco non est, quod non semper lac muliebre aut afinum phthificis prosit: imo vero lac acidum, siue ebutyratum ab ipsis in certis quibusdam casibus conuenientius adsumitur. Et primo quidem quando cum phthisi fluxus ventris simul infestat. Deinde cum metus est, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adest vehementis febris, aut ventriculus suapte natura biliosus existit, vt in quo lac nullo negotio in bilem trāseat. Quinetiam quando phthisi febris coniungitur putrida, & multæ in inferioribus partibus sunt obstructions. Lac enim acidum cohibet & adstringit aluum, neq; facile in bilem conuertitur: quippe cui butyrum, quo prompte accendi poterat, ademptum sit; eadem ratione nec in putrida facile putrescit. Præterea cum immundus ac sordidus est ventriculus: in eiusmodi enim ventriculo lac promptissime corrumpitur. Porro vero cum phthificus lac integrum & dul-

et abominatur, ab acido autem sine ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copiose admodum Hieronymus Cardanus libro secundo Contradictentium, Tract. 4. Contradict. 1. & Conciliator differentia 194.

*Lac vacci-
11677.*

Quartum de lacte vaccino: quod ut inter cetera lactis genera crassius ac pinguius inuenitur, ita alere etiam magis putandum est. Atq; hinc sane Rhazes lib. 3. cap. 15. ad Almanso. sic ferme de eo scriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium Lacte crassius iudicatur, atq; ob id corporis molem & obesitatem adipisci volentibus accommodatissimum habetur. His amplius Auicenna lib. 2. Cano. cap. 442. hoc quoq; addendum putauit: Nempe lac cuiuslibet animalis, cuius foetus eandem in utero matrem cum homine ducat, id est, per nouem menses, humano lacti esse maxime conforme: illud vero quod sit animalis, cuius imprægnatio quam mulieris diuturnior sit, esse deterius: quo fit ut cum vacca nouem mensibus vitulum ferat, lac eius humano maxime conforme, atq; ob id optimum quoq; habeatur.

Quintum de lacte ouino: hoc, quod ad consistentiam quidem & nutrimentum attinet, ad vaccinum quodammodo accedit.

Sextum de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cuius rei causa adsignata sunt supra, cap. 7.

DE BUTYRO.

CAPVT XXXV.

L Enit & humectat, soluit sine febre butyrum.
Tres butyri proprietates hic referuntur.

Prima

Primo, cum doloris sedatione lenit & maturat: Siquidem temperate calidum est, & natura pingue atq; oleosum, facultatisq; concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentia, in mediis nimirum corporibus secundum duritiem & molliem. Bubonas igitur & paritidas inuat, gingiuas extenuat, & praesertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore ac pulmone si xos linetu concoquit.

Secundo, humectat, ex meliore namque lactis essentia constat. Quemadmodum ergo lacti, unde se iunctum est, humectandi vis inest, ita & butyro inesse oportet.

Tertio vero soluit, largius enim sumptum, cum ob suae substantiae lubricitatem, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi, facile per ventrem subit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis non aeque ut aliis conuenit: ipsis enim in flauam bilem conuertitur.

Illud porro nosse hoc loco utile est, quod butyrum ob superabundantem & humiditatem & pinguitudinem in alimentis, vltu praesertim immoderatiore, expetendum non est. Ventriculus enim resupinat ac subuertit, & ad vomitum incitat. Neq; vero vltimo post alios cibos loco ingerere conuenit, quippe cum humidum sit ac lubricum facileq; subduci queat, in superficie natans corrumpitur, atque ob hoc ipsum ante alios cibos sumendum est. Ita enim citius subducitur, & aliis cibis viam munit. Quocunq; oleo magis tum nutrit, tum cibos condit: quo fiet obsonis additum olei atq; adipis vicem merito penset. Vnice tamen hoc temper cauendum

ne

*Butyri propri
states tres.*

ne vsus eius sit immoderatus, neve in ventriculo accendatur. Pinguia enim inflammata, quemadmodum in maiori praxi tract. 6. cap. 15. rub. 4. Ioannes Michael Sanoarola scriptum reliquit, in melancholiam adustam transeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, vt ob nimiam Butyri vsuum multi leprosi in Germania reperiantur. Recens etiam butyrum contra bestias quæ virus eiaculantur, venenaque & foetis illitum, & per os assumptum efficax est: ab aspidem enim percussis vtilissime imponitur, & in pestilenti aeris constitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor belis mane ab ieiunis deuoratum, mirifice ad sanos ab infectione præseruandos confert. Plura de butyro Dioscorides libro 2. capite 62. Galenus libro 10. capite 10. de simpl. med. facult. Paulus Aegineta libro 7. Simeon Sethi in Syntag. & Aucenzoar, Tract. 1. cap. 4. lib. 3. Theylur.

DE SERO.

CAPVT XXXVI.

Incidit, lauat, penetrat, mundat quoq; serum.

Hic agitur de facultatibus Sero, quod laetis aquosa est substantia. Hoc (vt libro secundo di. fin. & 1. capite 9. de med. simpl. purgan. Mesues inquit) excalefacit atq; siccat ordine primo completo, & vsq; ad secundum. Quinetiam attenuat, abluat, abstergit, & nitrosa qua refertum est facultate, alium absq; aliqua mordacitate leniter subducit. Bilem tum flauam tum atram ab exactis humoribus genitam deicit: quo fit vt mirifice conferat maniacis & melancholicis. Præstat item ad viscerum infarctus, & morbis

ende

Indeprouenientibus opitulatur: nimirum aqua
intercute laborantibus, felle suffulis & lienosis.
Datur vtiliter febrientibus ex bile, & viscerum
ac vasorum obstructionibus. Cōpetit etiamnum
vitiis in cute à bile & perustis humoribus emer-
gētibus Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis,
p̄loris, leprisq; admodum cōuenit. Hæc ille. Co-
mitialibus quoq; atq; iis qui ob potētis vini lar-
giorem potum male habent, auxilium præstat.
Plura Dioscorides lib. 2. cap. 60. Galenus lib. 10.
de simpl. med. facult. cap. 3. Rhazes lib. 3. ad Al-
man. cap. 15. & Auicenna 2. Cano. cap. 442.

DE CASEO.

CAPVT XXXVII.

Caseus est gelidus, siccus, crassus, quoque durus,
Caseus & panis sunt optima sercibe sanæ.
Si non sunt sanæ, tunc hunc ne iungito panis.

Duo hoc loco peraguntur. Pr. mo quatuor refes-
runtur facultates Casei. Quatu prima est, ipsum
esse gelidum, id est, temperaturâ frigidum; quod
intelligi debet de recente ac molli qui frigidus
& humidus, & non de vetere, qui calidus & sic-
cus est. Atq; huius sane rei grauissimum habeo
testem Paulum Æginetam, qui lib. 7. sic ait:
Caseus recens compactus & mollis repulsoriam
vim habet, leniter perfrigerans. Quæ etiam de
eo intelligi potest, qui conficitur ex sola lactis
coagulatione, absq; vlla alterius rei commixtio-
ne. Reperitur enim qui ob aromaton quorum-
dam ac odoratarum herbarum admissionem a-
rior & calidior euasent & ob id linguam vellit
et atq; ventriculum excalefacit. Talis autem
colore potissimum viridis existit, qui si maiore
paulo

paulo mole ingeratur, corpus vehementer exurrit. Secunda est, caseum stipare, hoc est, adstringere ac cohibere aluum, quod maxime solet prestatere verus, cui multum coaguli admistum est. Tertia est, ipsum esse crassum, quod est, crassos generare humores, idque nullo excepto. Omnis enim caseus fit ex crassiore & terrestri magis cuiuslibet lactis substantia, admisto coagulo, & expresso inde sero. Quarta est, Caseum esse durū. i. agre & concoqui, & aluo discedere: nimirum propter succum crassiozem.

Secundo deinde loco hoc etiam adseritur: nempe caseum parua mole cum pane sumptum optimum sanis hominibus esse cibum, quippe qui panis admistione concoctu reddatur facilius: cum alioqui per se sumptus admodum ob concoctionis tarditatem offendat. Agrotantibus vero, propterea quod neq; ad concoctionem, ut dictum est, neq; ad mouendam vrinam, neque ad ciendam aluum, neq; ad succi deniq; probitatem quicquam boni confert, omnino fugiendus est. Plura de hoc supra cap. 7. & 9.

CASEVS DE SE IP SO.

Ignari Medici me dicunt esse noctuum,
Et tamen ignorant, cur nocuena feram.
Expertus reor esse ratum, quia commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si desinat aluum,
Si constipetur, terminet ille dapes.
Qui physice non ignorant, hæc testificantur.

In prioribus duodus versibus *Ἐστὶν τοῦ νοκίου*
est fingitur enim caseus se ipsum aduersus malignos
vicinos aut vituperatores defendere: *Ἰ*
gnarij.

gnari, inquit, Medici, dicunt me nocivum esse; quū ipsi tamē ignorent causam, cur humanę naturę nocere dicar. Allusum autem videtur ad illud, quod ab Hippocrate in libro de veteri medicina scriptum est in hunc modum:

Atqui, inquit, mihi necessarium esse videtur, vt omnis Medicus de natura sciat, & omni studio annitatur vt cognoscat (si modo aliquid eorum quę fieri debent, recte præstare velit) quidnam sit homo ad ea quę comeduntur ac bibuntur comparatus, & quid cuique ab vnoquoque contingat & accidat. Nec simpliciter tantum sic existimet oportet, quod malum edulium est caseus, quia dolorem afferat repleto ex ipso, sed etiam sciat, quem dolorem afferat, & propter quid, & cui parti intra hominem existenti incommodus existat. Quandoquidem & multa alia esculēta ac poculenta, quę natura mala sunt, hominem tamen non eodem modo afficiunt. Exempli causa: Vinum meracum, si multum bibatur, hominem aliquo modo debilem reddit: & omnes qui viderint, hoc fatentur, & cognoscunt hanc esse vini vim, & vinum causam esse. Quinetiam in quas hominis partes maxime agat nouimus. Talem proinde veritatē in aliis quoque apparere volo. Ergo caseus (quandoquidem hunc in exemplum assumpsi) non omnes homines lædit: sed sunt qui ex ipso repleti ne tantillum quidem offendantur, imo gracilibus mirabiliter etiam conferre perhibetur. Sunt autem alii, qui eo sumpto difficulter à noxa liberantur. Horum igitur naturę differunt. Differunt autem secundum hoc, quoniam id quod in corpore caseo est contrarium, à caseo excitatur & com-

mouetur, in iis quibus eiusmodi humor multus
existit: & quanto potentior hic est, tanto peius il-
los habere rationi consentaneum est. Quod si
tori humanæ naturæ inimicus esset, omnes utiq;
læderet. Eam ergo differentiam si quis nonisset,
non incurreret profecto, neque pateretur ista.
Hæstentus Hippocrates.

Secundo deinde loco datur recensentur utilitates
ab ingesto caseo. Quarum prima quidem est, i-
psam debilitatem abscindere stomachi: vbi sci-
endum tamen, quod non quilibet statim caseus
eius subueniat stomacho (casei siquidē in cer-
tis quibusdam casibus omnes ex æquo nocent,
stomacho nimirum rara textura, ac illi quoque
qui ex longa ægritudine adhuc debilis se colligit)
sed recens, mollis, ac pauci lentoris particeps,
quemadmodum lib. 3. ad Almam. capite 15. Rha-
zes testatur: calido atq; sicco stomacho apprime
confert: exustionem enim, caliditatem & siccita-
tatem eius, frigiditatis ac humiditatis ratione,
reprimat & emendat. Contra vero eidem vetus
admodum & aeris, cuiq; multum coaguli inie-
ctum est manifeste officit. Stomacho autem cuius
pelliculis multa infarta sunt phlegmata, plu-
rimum confert caseus qui inueterauit, & ob id
quam prior acior atq; ardentior euasit: phlegma-
ta enim acrimonia sua incidit, abstergit, & infra
subducit. Rursus vero recens ac mollis huic ma-
xime nocet.

Secunda est, caseum priori loco exhibendum
iis, quibus venter maiorem in modum soluitur:
posteriori vero quibus idem ob imbecillitatem
non respondet. In vniuersum namq; adstringen-
tia, si prius aut aliud cibum aut edantur, aut
bis

bibantur, a suum comprimunt. Quibus autem ob imbecillitatem venter non responder, ii molliendi virtute prædita, nempe olera, aut pisces, aut id genus aliud præsumunt: deinde adstringentia, (quorum in numero caseus etiam reputatur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, deorsum in ventriculi fundum, vbi concoctionis officina est, propellunt, atq; excretionem tãdem incitant: id quod ex veræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum libr. 2. de aliment facult. cap. 22. vbi rationem tradit, cur Rhetori cuidam adstringentibus post alios cibos laxantes sumptis venter fuerit solutus. Huiusce rei meminit etiam Paulus lib. 1. cap. 1. 81. De acido caseo ita scribit Aetius libr. 2. cap. 101. Recens caseus qui ex acido lacte fit, & ob id *ὀξύγαλακτικός* appellatur, omnium optimus censendus est. Nam & in cibo iucundissimus est, & stomacho innoxius præ omnibus aliis caseis existit, minus ægre concoquitur, & minus ægre transit, neque vero valde crassi succi est, quo crimine in communi omnes casei sunt infames. His addit Rhazes, acidum caseam exigua mole ultimo post alios cibos loco ingestum roborare os ventriculi, atque auferre etiam *ἀπορροήαν* ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proueniant,

DE MODO EDENDI
& bibendi.

CAPVT XXXIIX.

Inter prandendum sit sate parum, bibendum,
Vt minus egrotet, non inter ferula potes.

Præcipitur in primis hoc loco, vt inter prandendum cœnandumue inuicem modo edatur,

○ **MO**

modo bibatur, id est, inter edendum sapius quidem, sed parum bibatur: neque potus, quem admodum supra quoque capite; 2. dictum est, eoque differatur, dum venter cibo expletus videatur. Deinde vero ut eo tempore, quod inter prandium ac cœnam intercedit, potus, quoad eius fieri potest, euiterur. & maxime si ingestus cibus in ventriculo nondum concoctus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Interrumpitur enim & impeditur primo sumpti cibi concoctio, ita ut eum inconcoctum e ventriculo descendere contingat, appetentia cibi in cœna sumendi deiicitur, corpus grauatatur, & ad dispositionem, in qua homo neque sanus neque eger dici solet, adducitur.

Ut vitæ pœnam, de potibû incipe cœnam.

¶ Cœnam à potu inchoandam esse hic adferitur. Sunt qui nunc in modum exponant: Si vis vitare pœnam, id est, infirmitatem, in principio cœnæ bibas prius quam comedas. Sed inepta prorsus ac inualida est hæc expositio. Secundum Medicos enim cœnam à cibo quam potu auspiciari conducibilis est. Neque Angli ipsi, quibus præfens liber dicatus est, eiusmodi morem consuetudinemue seruant. Quacunque enim diei hora bibere voluerint, bolum fere sine frustulum panis præsumunt. Quare quod dicitur, sic intelligendum potius videtur, incipe cœnam à potu, id est, à cibo liquido & concoctu facili. Et hoc est, quod ait Hippocrates in aphorismis libr. 2. aphor. 11. Facilius est impleri potu quam cibo. Atque eius quidem rei hæc assignari potest ratio. Quia si cibus liquidus & concoctu facilis

tilis postremo sumeretur loco, concoctionem eius multo citius, quam crassi aut duri, qui prius ingestus fuerit, perfici cōtingeret. Somnus enim qui cœnam subsequitur, mirum in modum concoctionem adiuvat. Hancque ob causam liquidus cibus, cum ob crassum illum nondum ex toto concoctum ad exitum peruenire nequeat, nimis aduretur: aut certe, si exierit, crassum illum, sed incoctum adhuc secum traheret, periculumque ita ei qui comederit, non vulgare compararet. De recto ciborum ordine nonnihil etiam supra capite 6. diximus. Porro de quaestione hac, Vtrum à potu cœna inchoanda sit, lege Conciliatorem differentia 118.

Post pisces² nux sit, post carnes casei ad sit.
Vnica nux predest, no: et altera, tertia mors est.
Singula post oua, pocula fume nona.

al. Noces.

Tria hoc loco peraguntur. Primus namque versus duo præcepta complectitur. Quorum primum quidem est, vt post esum piscium nuces in casei locum substituuntur. Id quod tribus ferme modis probari solet. Ac primo quidem, propterea quod nuces collectionem phlegmatis (quod ex frequente piscium esu generatur) caliditate ac siccitate sua discutiant & dispergant. Atque hinc sane est, quod in vere, quando nixurum quadragenario ieiunio corpora macerantur, summo statim post alios cibos loco nuces exhibeantur. Deinde etiam quod pisces frigidioris fere humidiorisque sint temperatura, adeoque difficilius ob id ipsum concoquantur, tardius subducantur, & promptissime in ventriculo corrumpantur ac putrescant; Noces vero cum euidenter

Noces post
 p. sces.

○ 2

ex.

excalefaciant atque deficcant, eorum concoctionem adiument, prauitatem corrigant, & ad mediocriter temperamentum perducant. Tertio vero ob eam quoque causam, quod pisces interdum veneni non nihil in se contineant: nuces autem vt copiose admodum ostendimus supra, cap. 15: venenis aduersentur.

Secundum, vt post carniū esum non nuces, sed caseus exhibeatur. Caseus enim praestat, vt cibus ad fundum ventriculi, vbi concoctionis opus potissimum viger, promptius descendat. Quod de eo sane caseo maxime intelligendum est, qui medium locum inter recentem ac veterem sortitus sit.

In secundo deinde versu de triplici agitur nucis: quarum vna quidem prodesse, altera nocere, tertia vero mortem inferre dicitur. Per pristinam autem eam nonnulli intelligunt, quae ob odoris praestantiam Moschata vulgo appellatur. Haec siccat & excalefacit ordine secundo completio, adstringit, oris suauitatem commédât, & foetentis animae virus commansa abolet, lentiginos in facie emendat, visum acuit, ventriculum & iecur roborat, lienem absumit, vrinam ciet, fluentem aluum sistit, flatu discutit, & frigidis vteri affectibus mirifice prodest. Per alteram accipiunt vel nucem Auellanam, quae λεπτικαδρον & κάδρον ποιτικόν Graecis appellatur, vel eam, quae in communi est vsu, & κάδρον βασιλικόν Graece, Latino vero Iuglans dicitur. Harum illam quidem nocere ob id tradiderunt, quod aegre concoquatur, cibus in ventriculo supernatet, vomitus excitet, flatu generet, & largius esitata caput tentet, hanc vero, quod pari modo con-

Qua difficilis, stomacho inutilis, biliosa & tussien-
 ribus inimica sit, capitique dolorem inferat. Ob
 hancque ipsam sane causam, Nuces etiam dici
 à nocendo Grammatici autumant. Graecorum
 quidam κέρυα, quod κερύαχλον id est, capitis
 grauedinem faciant, nominari tradunt. Per ter-
 tiam vero iocose nonnulli nucem interpretan-
 tur balista, quod nimirum repentinam inferat
 mortem. Verum alii nucem intelligunt Metel-
 lam: quippe quae venenum sit, κερύαχλον id est,
 torporem inducens. Quarto enim refrigerat ex-
 cessu, ita vt drachmarum duarum pondere esita-
 ta statim interimar, minore vero mensura tem-
 perantiam faciat. Et hos quidem effectus praestat
 etiam in canibus, quibus necandis aptissima ha-
 betur. Lege Rhaz. in lib. 3. cap. 30. ad Al. Serapio-
 nem de simpl. med. cap. 167. & Auicem. 2. Cano. c.
 508. PORRO vt grati etiam discipuli vicibus
 fungar: Georgii Sturriadz medici etuditione &
 experientia clarissimi, meique olim in re medica
 praeceptoris obseruandiss. de tribus hisce nucis
 bus opinionem huic quoque loco inseram. Isi-
 gitur per nucem hic aliud nihil quam Iuglãdem
 intelligendam adsererat: per vnicam quidem
 paucas numero, quae citra denarium consisterẽt;
 per alteram, quae paulo largiore copia ingereren-
 tur: per tertiam vero quae immoderatissime su-
 merentur.

Secundum hanc igitur interpretationem vni-
 ca nux prodesse dicenda est, vel quod nucis les-
 thalibus aduersentur venenis: vel quod viridium
 ac recentium nuclei decorticati & ante alios ci-
 bos sumpti ventrem leniter subducant, torrefac-
 ti vero aliquantulum, atq; à reliquo cibo com-

o j mans

manducati ciborum in corpus distributionem
adiuuent. Altera nocere, quod nimirum conco-
cta sint difficiles, ac caput immoderatiore vsu
tentent. Tertia vero mortem inferre, quod præ-
ter iam dicta incommoda *δυσπεψία* etiam
ad istum ingestæ modum generent: quæ nisi præ-
cipiti & compendiario auxilio prohibeatur, mor-
tem breui inferat.

Tertio demum versiculo præcipitur, vt post oui
cuiusque recentis atq; mollis esum haustulus &
præcipue vini, sumatur. Eiusque rei duplex fere
adsignatur ratio. Ac prior quidem, quod ouum
recens ac molle succi sit optimi & concoctu fa-
cilis: paruaque mole, vt supra ea. 6. ostendimus,
plurimo corpus reficiat alimento, idque vitello
suo potissimum: vinum autem, quum natura eo
delectetur maxime, præstet vt a mēbris auidius
attrahatur, celeriusq; ira permeet. Posterior ve-
ro, quod ouū tardius descendat per gulam (quæ
Græcis proprio nomine *δυσπεψία* ab *δύω* fero,
& *πέψια*, eibus, quod cibum & potum in ven-
triculum transuebat; Arabibus Meri nuncupa-
tur) vinum autem descensum eius adiuuet.

DE PYRIS.

CAPVT XXXIX.

A De pyro poturo, nux est medicina venens.
Fert pyra nostra, pyrus, sine vino sunt pyra virtus.
Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus.
Dum coquitur antidotum pyra sunt sed cruda venenans.
Cruda grauant stomachum, releuant sed cocta grauantur.
Post pyra da potum, post pomum vade cacatum,
Hic docetur imprimis, vt super pyrorum esu
vis

Tyræ,

vinum bibatur idque tum vet^o, tum odoratum; atque eius quidem ratio reddita est supra cap. 7. Pyra enim sanguinem seroso replent succo, inflationesque colicos cruciatu sulcitant. Vinum ergo cũ calefaciat, tenuet, flatu discutiatur, & serosam redundantiam consumat, super ipsis conuenientissime bibitur. Deinde Nucem veneno medicinam esse traditur, de quo copiose supra, capite 13. Secundo ac tertio versu dicitur pyra absq; vino commansa esse virus, hoc est, necere humanæ naturæ, cuius ratio iam reddita est. Ne quis interim simpliciter, vt de illis quæ excessu qualitatum elementorum, quarum mixture constant, aut propria qualitate, sine forma (vt vocant) occulta venena esse noscuntur, ita de pyris quoque suspicetur. Sic enim commansa perniciem subinde vel noxam aliquam inferrent ac proinde arbor ea ferens merito detestabilis esset, adeoque ob id ipsum excindenda, atque in ignem coniicienda. Quarto versu innuitur, pyra recentia & cruda esse venenum, id est, nocere humanæ naturæ. Nam extra hoc quod sanguinem seroso atq; ebulliente replent succo, inflationes & colicos cruciatu excitat, phlegmata etiam ac scabiem generant. Cocta vero contra *διψιδου* id est remedium præstant, perinde atq; illa paulo ante præstare diximus, quæ cum vino manderentur. Atque hæc sane vltimo post alios cibos loco sumenda potissimum sunt: ita namque excrementorum subductionem adiuuant, Quinto versu docetur, crudorum pyrorum esum grauem esse stomacho. Ipsam enim non à concoctionis tantum opere distrahit, sed flatib. etiam distendit, Cocta vero è contrario grauatum

stomachum leuant & reficiunt, inque suum præ-
 stinum vigorem restituunt. Vltimo tandem ves-
 su hoc in primis præcipitur, vt vinum super py-
 rorum esu bibatur: cuius quidem ratio iam red-
 dita est. Deinde, vt à pomorum esu aliis subdu-
 catur: quam rem Galenus libro 2. cap. 21. de ali-
 ment. facult. sic scribens confirmat: Poma acida
 cum succum crassam in vêtre inuenerint, ipsum
 incidunt, ac deorsum subducunt, ob idque deie-
 ctiones humectant. Quod si ventrem purum in-
 uenerint, ipsum magis fistunt. Porro succus dul-
 cis cum sine acrimonia & crassitie, hoc est, solus
 plane fuerit, celerius, quantum in ipso est, distri-
 buitur. Quod si acrimoniam aut crassitiem ha-
 buerit, citius subducitur. Eadem habet Oribasi-
 us libro 4. Synopses ad Eustathium filium ca-
 pite 69. & Auicenna 2. Cano cap. 569. Quinetiam
 hæc adligari potest ratio, nempe quod poma
 statim in ventriculo excitent, & tunc vero per a-
 num deinde facile emittantur.

DE CERASI.

CAPVT XL.

*Si cerasum comedas, tibi confecto grandia dona:
 Expurgat stomachum, nucleos lapidem tibi tollit,
 Hinc mebor toto corpore sanguis tibi est.*

*Cerasorum
 commoda.*

Tria ex cerasorum esu commoda hoc loco res-
 censentur: ac primum quidem, quod stomachum
 expurgant: idque de illis potissimum intelligen-
 dum, quæ vna cum nucleis manduntur. Ad
 eam namque modum (vt nonnullis placet) inges-
 ta abstergent & emundant. Secundum quod nu-
 clei eorum, cum inde expressus succus siue lac
 sumitur, peculiari quadam proprietate lapidem

non in renibus tantum, sed in vesica quoque
 frangant & expellant. *Tertium* vero, quod quæ
 ipsorum velut caro est, optimum generet sanguinem,
 corroboret & impinguet. Et hoc certe
 experientia testatur & demonstrat ratio. Siqui-
 dem in passeribus, qui cerasis plurimum dele-
 scuntur, eo ipso tempore quo hæc matura sunt,
 iecuscula non paulo maiora quam alias reperis-
 untur. Vnde hepar frequentiore cerasorum vsu
 augeri ac roborari certo colligitur. Sed hic no-
 tandum, quod duplicia sint cerasa, crassa nimi-
 rum & parua: ac crassa rursus duplicia, nempe
 dulcia & pontica siue acerba. Dulcia omnia &
 parua insalubriora sunt, facile corrumpuntur, &
 lumbricos in corpore generant. Crassa pontica
 quoque duplicia inueniuntur. Quædam enim pe-
 diculo constant longiore, bacca etiamnum cati-
 oris crassiore, gustu acerbo & admodum acido,
 colore perpetuo rufescente, nec vnquam in atræ
 vergente: Italis verò dicuntur. Hæc tenera adeo
 & fragilia sunt, vt nisi sub arbore sua comedan-
 tur, facile gestatu collidantur & marcescant. Qua-
 re non nisi recentia, atque in principio tantum
 mensa sumenda sunt. Ab ærgendi stomachi &
 edendæ appetentiæ vi prædita sunt. Alia denique
 crassa, nigra, & maxime omnium pontica sunt,
 quæ in compluribus Italiae locis Marasche vul-
 go nuncupantur, à sapore sic dicta, quod non in-
 iacundi amaroris tantillum respiciant. Ea sum-
 mo post alios cibos loco edendæ sunt, ita vt os
 ventriculi ponticitate sua claudant: quo clausa
 concoctio & melius & citius peragitur. Galenus
 faciens cerasorum omnis generis mentionem,
 libr. 7. simpl. medic. capit. 19. scribit in hunc mo-
 dum,

O s dum,

dum: Cerasus arbor fructus fert non paris adfir-
 ctionis in omnibus particulatim plantis partici-
 pem Nam & in harum, sicut etiam malorū gra-
 natorum & malorum, quibusdam austera qualitas,
 in quibusdam vero dulcis, in nonnullis autem
 acida exuperat. Quinetiam ipsorum dulciū
 quæ nondum cocta sunt, ac natura quædam ad-
 modum sunt acerba, quædam similiter moris as-
 cida. Sed in moris immaturis acida qualitas acerbam
 exuperat, in cerasis non semper. Ergo quæ
 dulciora sunt, magis quæ in intestinis sunt sub-
 ducunt, sed minus grata stomacho sunt. Contra
 austera. Quæcunque vero acida sunt, ea pituitosis
 excrementosisq; stomachis sunt apta. Siquidem
 austeris magis desiccant, & non nihil etiam inci-
 dunt. Porro ipsius arboris gummi communem
 omnibus viscosis & mordacitatis expectib. me-
 dicaminibus facultatem obtinet, quæ & ad ar-
 terias exasperatas accommodata est. Proprie autem,
 siquidem, quod quidam subscribunt, verū
 est, calculis vexatos adiuvat. Nam sic illi tenuiū
 partium inesset facultas quædam. Hæc ille. Plu-
 ra Dioscorides libro 1. cap. 126. Plinius li. 15. c. 25.
 & Simeon Sethi in Syntagmat.

DE PRVNIS.

CAPVT XLI.

F*Rigida sunt, laxant, multum prosunt tibi pruna.*
 Dux prunorum facultates hic referuntur.
 Ac prior quidem, quod corpus mediocriter res-
 frigerent. Dulcia enim (quemadmodum libro 2.
 de medicaminibus simpl. purgantibus bened.
 capite 19. à Mesue scribitur) calido frigido sunt
 temperata, aut paulo frigidiora humida ordine
 secun-

secundo: *μεσαι* id est , dulcacida frigida principio secundi. Omnia tamen refrigerant. Quare Lusitani, qui calidam incolunt regionem, carniū suarum cocturā pruna plerunque immiscent, & potissimum Damascena. posterior vero quod alium moueant. Et hoc Galenus quidem lib. 2. de aliment. facult. c. 31. ita scribens confirmat: Corpori, inquit, ex hoc fructū minimum alimenti accedit: utilis tamen est iis, quibus propofitum est, ventrem mediocriter humectare ac refrigerare. Ipsum enim cum humiditatis, tum lentoris sui gratia subducit. Quod certe de maturis intelligendum: cruda enim, quemadmodum Auicenna testatur, non parum adstrictionis praesentent. Et quanquam posterior haec prunorum facultas, non secus atque prior etiam, Damascenis fere attribuatur, Armenis tamen potius adscribenda erit, ut quae, Auicenna & Mesue testibus, praeter cetera magis alterent, largiusque soluant. Vtui vero maxime sunt matura, immatura minus: optima autem inter ipsa, & humanae naturae conuenientissima sunt oblonga, carne cum dura, tum exigua, siccitate nonnulla participantia, cortice exteriore tenui, sapore non profus dulcia, sed *μεσαι* id est, dulcacida, qualia Damascena cum primis habentur. Haec enim mediocriter humectant ac refrigerant. Multa porro & varia prunorum genera reperiuntur, non omnium tamen usus approbatur. In hoc genere sunt agrestia quaedam parua, dura acerbique, & cibo inlicita. Galeno *ἀγροικὴ κίμηλα* vulgo prunola siue prunula nominatur. Horum fructus, inquit Galenus libr. 7. de simpl. medic. facult. capi. 35. euidenter adstrictorius est, ventremque sistit.

Quo

Quo fit vt aquam nonnulli ventri sistendo accommodatissimam inde eliciant. Caterum pruna quæ ventris subducendi gratia sumuntur, in aqua frigida, prius quam ingerantur, aliquandiu præmaceranda sunt. Ita namque præparata magis tum humedant, tum refrigerant, adeoque ad appetentiam, quæ collapsa fuerit, excitandam, & ad fluxum præterea bilem, quæ in ventre habetur detergendam ac subducendam accommodatiora fiunt. Quare biliosis etiam non solum febribus, sed aliis quoque morbis salubria redduntur. Pruna recentia atque humida siccis valentius quidem alterant: sed excrementitium magis & peioris succi corpori præbent alimentum. Sicca vero non solum ad nutritionem accommodatiora sunt, verum magis etiam corroborant. Quod de prunis hoc loco diximus, idem de cæcis quoque aliquo modo intelligi potest: sed horum humiditas quam illorum subtilior ac minus lenta est: quo fit vt minus etiam alant. De prunis Dioscorides libro 1. capite 134. Galenus & Mesues locis paulo ante citatis, & Auicenna lib. 2. Canonum capite 539.

DE PERSICIS, RACEMIS, & Passulis.

CAPVT XLII.

Persica cum musto vobis datur ordine iusto
Sumere, sic est mos nuctibus sociando racemum.
Passula non spleni, tussi valet, est bona reni.

Duo præcepta cum primis hoc loco traduntur.

Ac primum quidem, vt mustum cum persicis biba-

bibatur, aut sane persica simul cum musto exhibeantur. Mustum namq; calefacit admodum, et bullitionemque in corpore efficit: sed persica ebullitionem nanc atque excalesfactionem frigiditate sua cohibent & moderantur. Contra vero persicis, cum vehementius refrigerent, merito adhibetur mustum, quippe quod frigiditatem eorum, ne ventriculo noxam inferant, calore suo facile mitiget ac temperet. De persicis supra capite 7.

Secundam vero, vt uaram racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potissimum & antiquis nucibus intelligendum est. Vitides etenim ac humidæ per se salubres censentur: antiquæ vero & aridæ excellenter siccant, adeoque ob oleosam suam qualitatem prompte in corporibus accenduntur. Iure igitur uararum racemi cum ipsis mandendi veniunt, vt qui exsiccationi atque inflammationi humiditate sua resistent. De nucibus copiose supra, cap. 13.

Tertio deinde versu traditur, passulas siue uas passas lieni officere. Ipsum enim communi ratione dulcium omnium obstruunt atq; lædunt. Hinc Galenus in libro de attenuante dixit, capite 9. in hunc modum scriptum reliquit: Uas passæ si non sint adstringentes, lieni quidem & hepatis tumentibus non conueniunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, quippe quos lauant & absurgunt, veinamque cient. Renes namque multo ad ipsos deriuata humiditate inundantur. Sed de his quoque supra, capite nono.

¶ Tenet. Ficuum faculis sale.

Actium libro 25. cap. 5.

Scrophula, tumor, glandes, ficus cataplasmate cedunt: Tunge papaver ei confracta foris trahit ossa.

Hic duæ ficuum cataplasmatibus modo impostatum facultates referuntur. Ac prior quidem, quod cum aqua, siue alio quopiam conuenienti liquore decoctæ humidæque impostæ scrophulas, glandes atque tumores discutiant. Per scrophulas vero, quemadmodum doctissime à Iano Cornatio in cap. 8. libr. 1. Macri scribitur, Latinis non recepto adeo vocabulo, strumæ intelliguntur. Videretur autem ex Græca voce factum esse. Sicut enim Græci *χοιβάδες* appellant, quas nos strumas dicimus, sic visum fuit huic, qui primus scrophas appellauit, eos glandularum circa cololum ac guttur tumores. Græca vocis etymon exprimeret, *χοιβάδες* enim *δὸν τῶν χοίρων*, appellatae sunt, hoc est, à porcis ac subus: vel quod, Auicenna 3. 4. tract. 2. c. 9. teste, ob edacitatem haud raro circa hoc animal reperiantur, vel quod earum figura porcis plurimum adsimiletur. Per Glandes accipiendus hoc loco abscessus, vt Guisdoni Cauliaco placet, vtunque mollis, vnicus, mobilis & separatus à partibus circumiacentibus in emunctoriis plerumque nascens: talis enim à glandis forma quam præ se ferre videtur, nomenclaturam accepit. Lege Io. Taganitium lib. 1. institutio. chirurg. cap. 13. Porro per tumores quælibet inflationes in quauis corporis parte exortæ intelligi possunt. His enim omnibus curandis ac maturandis ficus in aqua cum momētō aceti, vt penetrationem earum adiuuet, deco-

quetur.

quenda sunt, donec mollescant: mox liquore
per colum transfuso, ficus ipsa in mortario con-
fundenda, ac cum eodem rursus cataplasma in-
formandum. Cataplasma autem proprie medi-
camentum vocatur, quod è plantis viridibus cõ-
tulis, vel iisdem ad mollitudinem vsque in aqua
decoctis componitur: id quod innuitur etiam
vulgatò versiculo:

Tunc catapl. sine factu, cum succum ponis & herbam.

Posterior vero facultas: quod cum papauere
imposita ficus fracta extrahat ossa. Quo sane lo-
co erraticum illud papauer intelligendum est,
quod in aruis passim nascitur flore rufo, & capi-
te pollicaris vnguis magnitudine. Pueri in Scho-
lis ἐγκουφόν id est, atramentum librarium ex
contritis florum foliis conficere solent. Diosco-
rides lib. 1. capit 142. de foliis eius priuatim testi-
monium præbet, quod cum sicibus cataplasma-
tis modo imposita ad extrahendum ossa fracta
conducant. Sed adscribam ipsius verba Ἀνάγκη
ἵδλωτοι καὶ ὅσα σὺν μέλαν & ἀγρίαις Φόδιαις
id est, Grossi cum sylvestris papaueris foliis ossa
extrahunt.

Vermiculos, veneremq, facit. sed cuiuslibet obstat.

Duo hic traduntur effectus ficuum. Primo namq
que ex largiore ipsarum vsu pediculorum mul-
titude provenit: quod de iis potissimum intelli-
gendum est, quæ, vt refert Galenus libro 2. de a-
liment. facult. capite 8. & post hunc Avicenna 2.
ano. capite 283. maturæ prorsus ac sicca sunt:
quandoquidem sanguinem non admodum vero
humidoremque multum gignunt. Deinde vero
ad Venerem irritant. Excrementitiz enim sunt,
&

& inflationes pariunt, quibus virga erigitur, & Venereæ roborantur vires. Plura supra c. 9.

DE MESPILIS.

CAPVT XLIV.

* al. Escula. **M**ultiplicant miltum, ventrem dant * mespila sibi
 & ura.

Mespila dura placent, sed mollia sunt meliora.

Bux mepilorum vtilitates hoc loco recensentur Vna quidem, quod miltum siue vrinam multiplicent atque augeant. Quod certe nõ primo & per se ac propria sui ratione efficiunt, sed ex accidenti. Ecce enim comprimendo indurant, quo fit, vt ventris humor ad vesicam distribuatur. Quinetiam ratio assignari potest similis illi, quæ est apud Hippocratem aphor. libro 4. aphor: 83. Mictio noctu plurima facta paruam significat deiectionem. Quoniam, inquit Philotheus, multa & magis conferta distributio facta est in iccinore, & alio deriuata est materia, ideo multæ vrinæ fluxerunt, parum autem stercoris: & de conuerso si multa stercoris deiectio fiat, pauca erit vrinarum excretio, eadem de causa: nam parua distributio facta est, & ideo etiam parum vrinæ, multa autem per stercus deiectio, quoniam in ventriculo manet humidum. Altera vero, quod ventrem detineant: idque præstant maxime qualitatis ratione, quæ inest ipsis acerbata admodum & styptica. Ex quo infertur hoc loco, mespila dura placere, quippe quæ ob adstrictionem aluo fluenti in cibo accommodata sine exhibeantur: sed mollia esse meliora, vt quæ magis nutriant, & aluum minus sistant. Illud porro neminem latere debet, omnibus huiusmodi

Mictio nocturna,

modi parce vescendum esse, non autem affluenter, vt pyris, persicis, ficibus, vuis, & similibus. Nullo enim ipsorum vt alimento, sed vt medicamento potius indigemus. Quod satis quidem colligitur ex saporis acerbitate, & duritie substantiæ, vt quæ præterquam quod tardius in arbore maturitatem consequuntur, minus etiam quam vt edi queant mollescunt. Atque hac sane de causa priusquam edantur, reponi solent donec emolliantur. Sic enim quamplurimum ex acerbitate & siccitate amittunt, & in cibo suauiora fiunt.

DE MYSTO.

CAPVT XLV.

Prouocat urinam mustum, cito solui & inflat.

Tres hic enumerantur facultates musti.

Primo enim urinam prouocat. Siquidem fecibus eius nitrosum quidpiam inest, ac tergendæ facultas, atq; eam ob rem vbi in vesicâ descendit, ipsam mordicans ad urinæ profusionem impellit. Hic tamen versus non de quolibet musto, sed de eo solum intelligendus est, quod fæces habet mordicantes. Eiusmodi porro ex Rhœnensibus non pauca reperias. Multum enim cui fæces insunt crassa, non mordicantes, quemadmodum supra cap. 26 ostendimus, meatus oblepit atque obstruit urinarios, ita vt urina potius supprimatur.

Deinde ventrem soluit: viscera enim nitrosa & salia facis suæ qualitate abstergens ad deiectionem incitat.

Tertio verò inflat, quod quidem propter eam contingit, quam in corpore excitat ebullitionem;

P inde

inde etiam status proueniunt. Sed de his omnibus satis supra, cap. 26.

DE CEREVISIA ET

Aceto,

CAPVT XLVI.

Crassos humores nutrit cereuisia, vires Praestat, & augmentat carnem, generatq; crasiores. Prouocat urinam, ventrem quoq; molit, & inflat, Frigidat & modicum. Sed plus desiccet acetum. Frigidat, emaciatq; melanch. dat, sperma minorat, Siccos inflat nervos, & pinguis ficit.

*Cereuisia
proprietas.*

Duo hoc in loco peraguntur. Primo enim breuiter octo Cereuisia proprietates percurruntur. Quarum prima quidem est, quod crassos humores in humano corpore generet: idq; maxime, si vino comparetur. Porro iuxta materiae varietatem vnde conficitur, aliam in se atque aliam recipit vel in crassandi, vel extenuandi humoris rationem. Siquidem ex crassiore substantia crassiores, ex tenuiore vero tenuiores humores procreari par est.

Secunda, quod robur addat.

Tertia, quod carnem augeat.

Quarta, quod bonum gignat sanguinem, Quae quidem tres proprietates potissimum intelligenda sunt de cereuisia multae substantiae, non nimis recentis, neq; nimis inueteratae, ex optimis granis rite & perfecte cocta: qualis Erphordiensis cum primis existit. Ea enim multum habet substantiae, boni est succi, vberimum corporibus exhibet alimentum, & vires auget.

Quinta, quod urinam prouocet: quae proprietates claris maxime, conuenit cereuisiis, quibus plus

plurimum incoctum est lupuli: qualis est Embecensis. Ea namq; ob lupuli copiam celerime penetrat & urinam prouocat.

Sexta, quod ventrem molliat. Eiusmodi inter triticeas Hamburgensis existit: grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum & boni succi alimentum præbet, sanguinum bonum generat, & in soluenda aluo per se, aut cum butyro phryfico primum locum sibi vendicat. Minus tamen conuenit illis, quibus caput nõ admodum firmum est: quippe qui ex ea facile inebrientur.

Septima, quod flatibus ventrẽ distendat, idq; maxime præstat Cereuisia cruda, hoc est, male & imperfecte cocta: quæ certe præterquam quod ægre concoquitur, inflationes etiam & obstructions gignit, urinamq; remoratur: impinguat tamen admodum. In hanc classẽ Coyta Hollandiæ referenda est.

Octaua, quod paululum infrigidet. Eiusmodi censentur cumprimis cereuisiæ Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, Flandriæ, & quibus plebei homines valgo vtuntur. Ea namque omnes vino collatæ refrigerandi facultatem habere videntur. Vbi sciendum cereuisiam confici posse ex a-uena, hordeo & tritico, sed iuxta materiæ rationem diuersa ei inducitur temperatura, siue qualitas. Quæ namq; ex hordeo sunt frigidiores euadunt. Hordeum enim refrigerat liccatq; in primo gradu. Quæ ex hordeo simul atq; auena, minus alunt, nec inflant neq; obstruunt admodum. Quæ vero ex tritico, calidiores existunt, magisque tũ obstruunt, tũ nutriunt. Crassiores cereuisiæ tenuioribus tardius concoquantur, atq; in-

*Cereuisia
Preparatio.*

corpus vniuersum distribuuntur: magis tamen nutriunt. Tenuiores vero contra cito alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent vrinam, & parum alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter. Pessima habenda est cereuisia, quæ conficitur ex rebus inebriantibus, nimirum ex lolio, vel chamepeuce. Ea enim adeo efficitur valida & halituosa, vt parum absit quin bibentes paulo immoderatus ad insaniam redigantur, maximum capitis dolorem generat, & neruus ladedit. De Cereuisia plura supra capite 17. & 18. Est præterea eruditissimum Ioannis Placotomi de natura & viribus cereuisiarum opusculum in omnia manibus, vnde facile suppleri queant, quæ hic desiderantur.

*Aceti propri
etates quinque;*

Secundo deinde loco quinque aceti facultates enumerantur. Ac prima quidem, quod exsiccet. Secunda quod refrigeret. De temperantia vel maxima est inter auctores controuersia, aliis frigidum, aliis contra calidum asserentibus. In hoc tamen præcipui consentiunt, quod vim habeat refrigerandi magis, quam calefaciendi. Exiccet tertio gradu, estq; valde renium partium, crassos & glutinosos humores attenuat atq; incidit, humorumq; putrefactioni vel maxime resistit. Eamq; ob rem Medici peste grassante cum in cibo, tum in potu aceti vsum mirifice commendant. Hinc sane 3. 1. doc. 5. capite 1. Auicenna inter alia sic ferme de eo scribit: Aceto præterea peccatis tempore vti in cibo atq; potu, nocumt ipsius securitatem præstat. Tertia, quod emaciet, hoc est, macrum reddat. Vehementer enim attenuat, incidit, ac desiccet, & excellentius, si, vt 3. 1. doct. 4. cap. 5. Auicenna tradit, ieiuno vsurpetur

petur stomacho. Assiduus tamen atq; immoderatio eius vsus plurima omnino adfert incommoda. Visum nanq; debilitat, pectus ac pulmonem offendit, & tusiles commouet. Hepati quoque inimicum est: siquidem, vt tract 3. ad Sultatum Babyloniae Rabbi Moses autor est, ipsum radit, sanguinemq; eius dealbat. Stomacho præterea, iuncturis, & nervosis omnibus mali non nihil immoderatiore vsu ingenerat, articularesque dolores, tremores, & paralyfin excitat. Proinde qui frigido sunt & sicco temperamento, quique inualidum pectus, pulmonem, hepar, stomachum, & nervos habent, ab aceto abstinere, aut modice saltem eo vrantur.

Quarta, quod generet melancholiam: Frigiditate enim sua & siccitate ipsum hepar refrigerat & exiccat, atque ad generandam faciem melancholicam opportunum reddit, quæ deinceps facile in verâ melancholiam vertitur. Hippocrates libro 3. de vict. rat. in morbis acutissimis aphor. 38.

Quinta quod Veneris appetentiam rescindat & semen imminuat. Nimum enim attenuat, incidit, exiccat & refrigerat. Cibariorum tamē appetentiam suscitatur. Harum facultatum lib. 3. Ad Almanforem eap. 17. Rhazes etiam meminit: Accetum, inquit, frigidum est & siccum, maciem efficit, virtutē destruit, sperma minuit, bilemque corroborat nigram, flauam vero demolitur, sanguinemque debilitat, & cibos quibus admiscetur, attenuat atque incidit.

Vltimo tandem versu tria comprehenduntur: Ac primam quidem, quod macris noceat. Cum enim acetum excellenter attenuet, incidat atque

deficet, ex necessitate etiã maciem auget. Quippe similibus, vt Galenus libr. 1. cap. 10. de sanitat. tuend. restatur, quemlibet excessum augescere par est, contrariis vero remitti aut minui.

Secundum, quod noceat neruis. Exangues enim sunt: & cum tenuē sit, valde eos penetrat. Plura de hoc supra cap. 1. in acida cereuisia.

Tertium, quod immodice pingua corpora emaciet: atq; eius quidem ratio iam reddita est. De acero plura Dioscorides lib. 3. cap. 17. Galenus lib. 1. de simpl. medic. facult. cap. 19. & deinceps. & lib. 8. eiusdem operis cap. 22. & Simeon Sethi in Syntag.

DE RAPIS.

CAPVT XLVII.

Rapa tuuat stomachum, nouit producere ventum,
Prouocat urinam, praestatq; in dente ruinam.
Si male cocta datur * tibi dos sic generatur.

Hic tres cum primis raporum recensentur proprietates. Ac primum quidem, quod stomachum inuent. Secundum, quod flatus gignat. Tertium, quod urinam prouocent. Quae sane omnia de iis intelligi debent, quae belle & perspicue cum pinguibus carnibus percoquantur. Ea enim iucundiora ac gratiora stomacho fiunt, satis tum nutriunt, tum impingunt, sed humentem ac fluxam carnem creant, flatus & genitale semen generant, Veneremque stimulant, urinam prouocant, fauces leniunt, atque thoracem, ac visum praeterea (vt Auenzoar in libro de conseruanda sanitate & tract. 8. capite 27. libr. 1. Theysir. & Auerrohes libr. 3. capite 41. collect. restantur) peculiari quapiam proprietate roborant.

Her.

al. sic ter-
tio tunc
gen.
Raporum
commoda
& incum-
moda.

Fertur etiam quod fibra illorum siue cauda, aluum fortiter moueant: Atque hinc sane vulgati excogitati sunt versiculi:

Rapax rapa bona est, comedenti dat tria dona,

Visum clarificat, ventrem mollit, bene bombit.

Secundo deinde loco duo eorundem referuntur incōmoda. Nam & dentes lædunt, & torsiones siue tormina in ventre suscitant. Atque his quidem malis cruda maxime obuoxia sunt. Primum enim non ægre modo dentibus franguntur, verum etiam minus iusto in ventriculo conficiuntur, quo fit vt & ipsa corrumpantur, & foetidos præterea halitus dentibus suggerant, acciditque duplici ita nomine dentes offendi, commaducatione nimirum & halitu. Deinde vero ad istum modum liberalius ingesta concocta sunt difficiliora, ac flatulenta magis, stomaque noxia. Nonnunquam autem & ventrem mordicant: Quorum posteriùs etiã vulgato nobis indicatur versiculo:

Ventrem saepe rapis, si tu vix uinere rapis.

Crebrior raporum vsus crassum humorem generat, & obstructions iecoris parit. Ventrem nec sistunt nec mouent. Inter radices tamen omnes, quæ quidẽ edendo sunt, rapæ corporis nutritioni vel maxime conueniunt, idq; ex saporis iucunditate facile deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura est, vt amara, & quæ linguam contrahunt, minus: dulcia vero magis alant. Rapa autem cum aliis radicibus dulciora sunt minusq; linguam contrahunt, maius etiam aliis præstare alimentum magisq; victus salubris rationi conuenire consentaneum est. Sanguinem tamen crassiorem & melancholicum

generant. cum minus iusto in ventriculo ob cō-
coctionis facultatis imbecillitate conficiuntur.
Coctionem autem diuturniorem postulant. eaq;
sunt laudatissima. quæ primæ ebullitionis aqua
segregata & abiecta bis percoquuntur. Cruda ob
predictas paulo ante causas nullo modo eden-
da sunt. Cymæ vaporum decoctæ manduntur. &
urinam cient. Rapum muria conditum. vel cum
aceto & sale sumptum. minus quidem alimenti
sufficit. sed multo magis appetentiam recreat.
Huius semen tritū & magna copia haustum. Ve-
nerem suscitatur. Fertur. quod si quis hoc ipsum
semen cum calamintha & Lemnia terra commi-
xtum sumat. eo die neque veneno neque morfa
venenati animalis lædi. Appensum inguinum
morbis peculiari quapiam proprietate medetur.
Plura Dioscorides libro 2. capite 99. Plinius lib.
18. cap. 13. Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap.
62. & lib. 6. de simpl. med. facult. ca. 98. & Simeon
Sethi in Syntag.

DE ANIMALIUM VI-
sceribus.

CAPVT XLIIIX.

al. digeritur. **F**eritur *tarde cor. concoquitur quoq; dure.
Sic quoq; ventriculus, tamen exteriora probantur.
Reddit Lingua bonum nutrimentum medicina.
Concoctus facili pulmo est, cito labitur ipse.
Est melius cerebrum gallina. quam reliquorum.
Agitur hoc loco de natura & facultate visce-
rum. quæ homines cibi causa ex animalibus se-
cant. Recensentur autem numero quinq;. Quo-
rum primus quidem est. Cor tarde tum conco-
qui. tum per intestina descendere. Caro enim e-
ius

Cor.
Quæ

ius dura est, cui vt a gre concoquatur, & tardissime descendat, natura comparatum est. Testis Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 11. Cor iniquiens substantiã quidem sua caro est fibrosa ac dura, ideoq; ad concoquendum est difficile, & tarde permeat. Huc iecur quoq; referendum videtur. Nam, vt ibidem testatur Galenus, omnium animalium iecur crassi est succi, ac ad coquendum difficile, tardeq; permeat. Renes iridem pravi admodum sunt succi, & concoctu difficiles. Galenus ibidem cap. 5.

Secundum est, stomachum quoq; a gre concoqui, & lente transire. Est enim membrum cartilagosum ac nerueum, neq; facile in bonum sanguinem murari potest. Cartilaginosa enim dura sunt; neruæ vero animalium particulæ succum absolute pituitosum gignunt, Oribasio libro 4. Synop. ad Eustarhium filium cap. 7. teste. Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 12. in hunc fere modum de eo scriptum reliquit: Durior carnis est stomachus, ob id etiam si rite conficiatur, succum tamen gignet non plane sanguineum, neque inculpatum, sed frigidiorum ac crudiorum. Proinde multum temporis requirit, priusquam satis confici & in probum sanguinem mutari queat. In extremis tamen partibus, nempe in fundo & orificio, facilius conficitur in quibus pinguior sit, & carnis natura propinquior.

Tertium est, Linguam boni esse alimenti, idq; maxime. Auicenna lib. 2. Cano. cap. 145. teste, citat ea radicem. Illic enim suauissima est, facile concoquitur, & probum corpori alimentum præstat: cum fungosa aliqui laxave sit, & respektu

Renal

Stomachus.

Lingua.

solidioris carnis parum alimenti habeat. Intet omnes tamē porcellinæ præstantissimæ sunt, vt quæ oblata circumcingente pellicula à structoribus ac prægustatoribus principum carni aquis parentur aprugnæ. Bouilla ob exuperantem humiditatem parum in victus salubris ratione cōmendantur. Quamobrē ipsis vsuri obsonatrici artis periti caryo phylla inferere solent, priusquam assentur, sic enim illarum humiditas contemperatur, edendoque accōmodatiores fiunt.

Pulmo.

Quartum est, pulmonem facile & concoqui, & per intestina descendere, mollis enim admodū est & rarus. Paulus lib. i. c. 85. hæc sic tradit. Pulmo facilius quidem, vt pote fungosus, concoquitur, sed leuiorem cibum præbet, pituitæ generandæ efficax, Agninus vero pulmo, licet pro alimento minus conueniat, medicamenti tamē vim possidet. Impositus enim vt auctor est Dioscorides lib. 2. cap. 34. & Galen. lib. ii. de simpl. med. facult. c. 8. attritus à calceamētis cōtra & ab inflammatione tuetur & sanat. Idem tradit Auicenna 2. Cano. cap. 568.

Cerebrum.

Quantum est, gallinæ cerebrum omnium esse præstantissimum. Vbi sciendum imprimis, cerebrum esse pituitosum crassi vitiosique succi: lete trahere, concoctioni aduersari, stomachum ledere & nauisam excitare: ideo recte vulgo ad corrigendam frigiditatem & humiditatem, cum sale & puluere zingiberis, aut piperis condiri solet. Suillum naturæ inimicum est, ouillum vero vitulinum leporinum cuniculumve cum sale ac calidis speciebus mandi conceditur. Inter omnia tamē cerebrum gallinæ primam laudem obtinet, abunde enim nutrit, genitali femini

mini adicit, & cerebri substantiam auget: vnde & his qui tardiori leuioiq; ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur. Dioscoridi libro 2. capite 40. sanguinem à cerebri membrana profluentem silit: Quod Auicenna lib. 2. Cano. cap. 128. & 296. ad fluxum sanguinis narium transfudit, nempe qui membrana cerebri vitio contractus sit. Cerebrum inquit, gallinæ prohibet fluxum sanguinis narium, accidentem ex velaminibus cerebri. Plura de hoc supra cap. 9.

DE SEMINE FOENICVLI.
CAPVT XLIX.

Semen fœniculi p. lit spiracula cali.

Hoc in loco traditur, semē fœniculi, quod *μὲν αὐτῶν* Græcè dicitur, flatus dissipare atq; expellere, idq; maxime ratione caliditatis. Nam vt lib. septimo de simpl. medic. facult. capite 97. Galenus memoriæ prodidit, tam valenter excalfacit, vt ex tertio ordine excalfacientium censeri promeretur: desiccet vero non æque, sed ipsum quispiam in hoc primi esse ordinis posuerit. Proinde lac procreat: quod si admodum desiccet, non sane efficeret. Suffusus eadem ratione auxiliatur, vrinas mensesque ciet. Ex esu præterea seminis fœniculi manant & alia quædam commoda. In febribus enim nauseam & stomachi feruorem ex aqua frigida potum sedat, stomachum purgat, oculorum aciem reficit, & cum vino decoctum virulentorum vermium icus sanat. Contrariæ radices & cum melle illitæ moribus canum medentur. Quæ quidem omnia à nonnullis memoriæ iuandæ gratia hisce versibus inclusa sunt.

Bu duo dat marasbrū, febres fugat atq; venenum.

Et purgat stomachum, lumen quoq; reddit acutum.

Transcripta autem ea sunt, partim ex Dioscoride lib. 3. cap. 71. partim vero ex Auicenna lib. 2. Cano. cap. 281. Quo sane loco inter alia refert Auicenna, etiam Democritum existimasse, serpentes & vermes venenatos recentis fœniculi semine pastos senectam exuere, oculorumque aciem succo eius reficere veris initio, vbi latebris relictis in apricum prodierint. Vnde intellectum est, hominum quoq; caliginem præcipue eo releuari. Plura hac de re Nieander sub exordium Theriacon. Plinius lib. 8. cap. 27. & lib. 19. ca. 91. & lib. 30. cap. 23. Macer libro 1. cap. 16. & Mesues cap. 7. de ægritudinibus oculorum. Attamen quum cōcoctioni aliquantulū renitatur, & exiguum prauiq; succi alimentum corporibus exhibeat, non vt alimento, sed vt medicamento potius fœniculo vtendum est. Proinde aliis interim cibus ipsum vice condimenti, & vt eorum prauitatem corrigat, adhibemus. Quemadmodum enim petroselinum nō nunquam cum lactucis, vt earum humiditas & frigiditas contemperetur, sic etiam cum cucurbitis interdum aut rapis, vt prauitas eorum minuatur, fœniculum decoquere simul & mandere consuevit.

DE ANISO.

CAPVT L.

E*Mendat visum, stomachum confortat Anisum.*
Copia dulcoris Anisi sit mel oru.

Dux hic referuntur vtilitates Anisi.

Primo nanq; visum emendat, & maxime quidem fortis impositum. Atq; hinc sane apud Plinium

nium. libro 20. capite 17. naturalis hist. epiphe-
ris oculorum è vino radicem eius tusam ab Iol-
la imponi solitam legimus. Ipsum cum croco pa-
ri modo & vino, & per tritum cum polenta ad
magnas fluxiones, extrahendaque si qua in ocu-
los inciderint.

Secundo deinde loco stomachum roborare di-
citur, quod profecto de semine eius potissimum
intelligendum est. Illud namq; vt lib. 6. de simp.
medic. facult. cap. 44. Galenus asserit, maxime
vtile est acre & subamarum, vt prope ad vren-
tium accedat caliditatem. Est autem & in sicca-
do tertii ordinis, sicut & in calefaciendo. Stoma-
chum igitur calefacit, & qui in ipso sunt humo-
res crassos ac frigidos lentosque attenuat, inci-
dit, liquidosque & expulsionì accommodos red-
dit. Inflationes quoque, quæ ab iisdem profici-
suntur, discutit. Atque hinc adeo fit vt stoma-
chus tum repurgetur, tum exsicceretur, & onere
quo grauatus fuit, deposito roboretur. *Quinetiã*
visui eadem ratione conferre existimandum est:
quippe cui nihil aque noceat atque stomachi
impuritas. Hinc enim impuri, foetidi atque tur-
bulenti fumi ad oculos sublatis noxam spiritibus
visiuis inuehunt. Melius ad hoc semper recens,
plenum, non furfurosum, dulcedine & odore
præstans. Præter has utilitates & alia quam plu-
rima à Dioscoride lib. 3. cap. 55. à Plinio loco pau-
lo ante citato, Serapione cap. 242. & Auicenna
lib. 2. Cano. cap. 1. recensentur. Oris enim halitū
iucandiolem facit, doloris leuamentum præstat,
urinam ciet, discutiendi vim habet, aquam quæ
subiit cutē dissipat, potum sitim ex salis humo-
ribus contractam extinguit, animalium venenis
ad

aduersatur, valet ad inflationes. Aluum & alba
fœminarum profluvia tollit, lac ad mam-
mas elicit, Venerem stimulat. Dyspnoeas à pitui-
ta profectas, tollit purgat, cum melle sumptū
melius. Vetusis & antiquis ex frigore hepaticis
affectibus prodest. Iecoris, lienis, renum, vteri ac
reliquorum etiam viscerum obstructions tollit.
Vias enim ab humoribus crassis, frigidis ac leni-
tis præclusas & obsessas aperit. Atq; ob id febris
bus quoq; opitulatur antiquis. Dolores capitis
leuat, suffitum naribus: cum rosaceo tritum in-
stillatumque fractis auribus medetur.

DE SPODIO.

CAPVT LI.

Si ceruor emanat, Spodium sumptum cito sanat.
Spodium sanguinis profluvia hic sistere tra-
ditur: quod de Spodio ab Arabibus nobis de-
scripto potissimum intelligendum venit Hoc, vt
ex Auicenna 2. Cano. cap. 617. colligitur, non est
nisi radices cannarum arundinumve adusta.
Quare cum eo quod Græci ἀγρίον ποδίου appellā-
conuenire videtur. Officina Platearii nixæ testi-
monio pro spodio tam Græcorum, quam Ara-
bum ossibus vstis veniunt, quæ elephantis esse
putant: quum verisimilius sit bouis, vel alterius
esse animantis ossa. Quocirca cum veterum &
Græcorū spodiū, quod Thuriacus vocatæ species
est habeatur, ex officinis proflus hæc combusta
ossa proscribantur, eiusq; in Græcorum compo-
sitionibus vsus sit: in Arabum vero cōpositio-
nibus cannarum India spodio, aut si illud habe-
ri non possit radicebus cannarum nostrarū ad-
his vtendum erit Græcorum spodium solum ad-

Me-

Spodium.

mouetur. Arabum vero etiam sumitur & deuo-
 zatur. Hoc ipsum itaque sanguinem vnde cumq;
 etiam manantem hic sistere traditur, & maxime
 quidem quod frigidum sit & siccum, valideque
 adstringat aut certe quod sumprum siue admo-
 tum peculiari quadam proprietate hepar intem-
 perie vel naturali, vel quoquomodo aduentitia
 calidius moderetur ac roboret. Hoc autem visce
 re (quod principium ac fons sanguificationis est)
 roborato, sanguis ab eodem melius etiam reti-
 netur. Puluis igitur eius cum stillatitiis liquori-
 bus rosarum & plantaginis in nares iniectus
αιμορροια earundem curat. Idem cum succo
 plantaginis contra *αιμορροια* & dysenteriam
 efficaciter sumitur. Quin & alia quam plurima
 ab autoribus spodio attribuntur dotes. Siqui-
 dem cor quoque proprietate quadam corroborat,
 & spiritus claros ac solidos efficit: quapropter
 exhilarat etiam atque laxificat. Potum aut appo-
 situm calidæ cardiacæ & contra& ab effusione
 fluxus bilis ad os ventriculi syncope, calidoq; cor-
 dis tremori auxiliatur, adiuuante scilicet talem
 ipsius actionem facultate adstrictoria, & maxime
 quidem in temperaturis calidis. In frigidis ve-
 ro cum croco temperatum eadem præstat. Febris
 confert acutis, sitim sedat, & immodico cho-
 lerico alui profluuiio atq; vomitui subuenit. Pu-
 sulis quoq; que in ore & lingua erumpunt pro-
 dunt. Feruorem furoremque fluxus bilis cõpescit,
 ventriculum roborat, ardori eius atque imbec-
 illitati proficit, fluxusq; ad ipsam bilis inhibet
 effusionem. Contra melancholiam ex sollicitu-
 dine, timorem de præteritis, terrorem de futuris,
 & quaslibet animi perturbationes efficax est. Vri-
 liter

liter calidis oculorum abscessibus illinitur. Plu-
ra Rhazes lib. 3. ad Almanforem cap. 36. Auicenna
loco citato, & tract. 2. de viribus cordis, cap. 3.
Auerrhoes lib. 5. collect. cap. 56. Serapion capite
332. & Leonhardus Fuchsius lib. 1. ca. 17. de com-
posit medic. Petro autem quemadmodum spodi-
um peculiari hepatis roborandi facultate pra-
ditum est, ita & alia nonnulla medicina aliis
singularibus quibusdam membris roborandis
accommodata sunt, veluti macis cordi, moschus
cerebro, glycyrriza pulmoni, cappatis lieni, &
galanga stomacho, id quod vulgatis etiam hisce
versiculis comprobatur:

*Gaudet hepatis spodio, macis cor, cerebrum quoque moscho,
Tulmo l' quinitia, splen capp. stomachusque galanga.*

DE SALE.

CAPVT LII.

VAs condimenti praeponi debet edenti,
Sal virus refugit, recte si solumque saporat.
Non sapit esca probe, quia datur absque sale.
Vrunt res salsa visum, semenque minorant,
Et generant scabiem, pruritusm siue rigorem.

Tria hoc in loco peraguntur. In primis enim
generale traditur praceptum, nemini haecenus
humaniori saltem atque ciuiliori non observa-
tum: nempe vt vas condimenti, hoc est, salinũ
primum in mensa apponatur: idque adeo vulga-
tum vbi que est, vt hisce etiam versiculis decan-
tetur:

Sal primo noni debet, primoque reponi.

Non bene mensa tibi ponitur absque sale.

Duo deinde salis recensentur commoda: ae-
ptimum quidem, quod venenis recitat. cuius
duplex

dūplex adsignari potest ratio : Vel quod sal vim habeat vehementer siccam & adstringentem, atque ob id quicquid in corporibus humidum est, id omne depascat reliquum adfrictione leniter contrahat : eiusq; rei testis est Galenus libro vndecimo, de simpl. medicin. facultat. capite 50. sic inquit : Nam sal quicquid in corporibus humidum inest, id quodammodo absorbit, & quod reliquum est substantiæ solidæ adfrictione contrahit : ac proinde etiam conditura sua carnes seruat, & à putredine tueretur : Vel quod sal non solum humores è corpore duccndos liquet, incidat, tenuet, purget & exiccet : sed poros etiam, per quos veneni vis in interiora corporis irruere solet, denset ac constringat, adeoque penetrationem eius intercipiat & excludat. Secundum vero, quod cibos condiat, id est, fapidiores reddat. Nulla siquidem cibaria citra salis commissionem sapore quotidiano diuicimus experimento. Tertio demum loco salis, siue persalforum, eduliorum quatuor enumerantur noeuimenta : Quorum primum quidem est, quod vsu præsertim immoderatiore vrant, hoc est, corrumpant aut hebetem certe ac debiliorem reddant visum. Ac huius itidem duplex assignari potest ratio : vel quod oculi, vt supra capite secundo, ex Aristotele ostendimus, sint de natura aquæ : res vero persalæ humidam ipsorum substantiam exiccent & consumant, ad eoque hebetudinem ob id visui adferant : Vel quod à cibaris persalûs in ventriculo existentibus mordaces admodum atq; acres resoluantur fumi, qui ad oculos sublati ipsos acrimonia sua rodant ac rubefasiant. Atque hinc sane eos qui

Salis siue cibariorum nimis salsum nocuimenta.

Q fa-

falem excoquunt, rubros fere oculos habere
conspicimus. Secundum, quod Venetis appeten-
tiam compescant. Nam cum omnes corporis
exsiccent & consumant humores, sperma quo-
que necessario exhauriunt ac minuunt. Tertium,
quod scabiem generent. Acrem enim ac mors-
dacem procreant succum, sanguinemque adu-
runt, atque hinc profecto scabies incidere con-
suevit. Quartum, quod pruritus etiam excitent:
mordacia enim ac pruriginosa generant excre-
menta. Horum nocuementorum Rhazes etiam
meminit libro 3. ad Almanfor. capite 17. Sal in-
quit, sanguinem eorum qui multam ex ipso lu-
munt quantitatem adurit: visum quoque debi-
litat, atque sperma minuit: pruritus generat &
scabiem. Ad haec serpiginem nonnunquam &
impetiginem, morphæamque ac lepram progi-
gnit iis, quorum corpora ad patiendum sunt pa-
rata. Quin vrinarios etiam meatus, vsu praeser-
tim immoderato ac frequentiore, excoriat. Mos-
dice ramen salsa profligato fastidio appetentiam
reuocant. Ferrur praeterea quod si sal cum aceto
& succo rutæ permixtus pedum plantis diligen-
ter infricetur, non noxam tantum ex vini crapa-
la contractam curet, sed iis etiam qui cibos auer-
santur, Graeci *ἀπὸ σίτης*, appellant, auiditatem re-
stituunt. Plura de Sale Dioscorides libro 5. cap 90.
Galenus libro 5. capite 30. & libro 11. capite 50.
de simpl. med. facultat. Simeon Sethi in Syntag.

Auicenna 2. Cano capite 624 & Mesues li-
bro 2. sect. 2. capite 16. de medic.

simpl. purganti-
bus.

DE SAVORIBVS AC
eorum qualitatibus.

CAPVT LIII.

Hic feruore vigent tres. *salsus, amarus, acutus.*
Alget acetosus, sic sepian, ponticus atque
Vnicuique, & insipidus, dulcis dant temperamentum.

Hic agitur de saporibus, siue qualitatibus gustationis: Vbi sciendum imprimis, Saporem accipi pro omni eo quod gustu diiudicatur. Species autem eius aliter ab aliis numerari solent. Galenus libr. 1. de simpl. med. facult. capite 38 non facile numero comprehensibiles esse tradit. A Theophrasto lib. 6. de causis plantarum cap. 1. & *Sapores esse.*
 4. eius octo recensentur differentiæ: exempli gratia, dulcis pinguis, austerus, acerbus, acris, salus, amarus & acidus. Quibus nonum quoque nonnulli adiciendum putarunt, nempe insipidum, quem *ἀνοσίου* Græci vocant, quod extra omnem sit insignem tum caliditatem tum frigiditatem, medium, quoad fieri queat, constitutionem obtinens, qualem præbet sensum aqua plane omnino qualitatis expers. Ex his tres calfacere hoc loco traduntur, nimirum salus, amarus, & acris. Sed in his non parua est maioris minorisq; ratio. Si quidem acris, vt Auicenna 2. Cano. tract. 1. cap. 3. confirmat, est calidus, hinc amarum, deinde salum: quoniam acris maiorem vim habet resoluendi, incidendi & abstergendi, quam amarum: salum vero est velut amarum frigida aliqua humiditate retusum hebetatumq; Secundo deinde loco tres ex saporibus statuuntur frigidi: acidus videlicet, austerus & acerbus. Ex quibus acerbus tamen frigidior existit, mox austerus, de-

Q 2 inde

inde acidus. Quod sane perspicuum euadit in omnibus fructibus qui dulcescunt. Principio enim lese prodit acerbitas vehementis infrigidationis: processu deinde temporis cum per solarem calorem aliquo modo ad concoctionem ducti fuerint, austeritas in eis sentitur: qua seim deposita, aciditatē acquirūt, sicut *de Passis*: hinc dulcedinem tandem adsciscunt. Acidum vero quamvis acerbo minus sit frigidum, tamen ob subtilitatem & penetrationem suam in pluribus maioris est infrigidationis. Acerbum autem & austerum in sapore sunt propinqua, sed hoc nihil linguae præter extimā eius superficiem cōtrahit: illud vero non modo extimam superficiem, veram etiam interiora eius contrahit atque exasperat. Postremo vero tres dicuntur temperati id est, mediæ qualitatis, ita ut corpus neque refrigerent excellenter, neque calefaciāt: neque dulcis pinguis, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, in ipso tamen non apparet excellentia caliditatis, vt libr. 3. ad Almanfo. cap. 1. Rhazæ visum est. Porro suā ac propria saporis cuique adsignantur facultates.

Dulcia.

Dulcia enim cōcoquūt, emolliūt, rarefaciunt, laxant, plurimumque corporibus exhibent alimenti & impinguāt. Cum enim naturæ sanguinis nostri & carnis proxime congruant, lingua auide excipit ac voluptate dilatationeque afficitur eis fruens non laeditur, non exulceratur ab eis nec refugit ea, vt amara seu acra. Ac sane quicquid nutrit, ex genere dulcium esse oportet. Nam dulcia vngunt, implent & restituunt erosas particulas. Sed interdum excellenter dulcia nocent: quia cum sint valde calida & aerea cito

cito in igneam naturam transeunt, vel mel & saccharum celerrime vertuntur in flauam bilem. Quare auidius vsi saccharo saepe periculose inflammantur. Ad hæc dulces cibi intemperantius eduntur, humorisq; copiam generant, quam sequuntur interdum vel putrefactiones, vel obstructions & abscessus hepatis atque lienis: & maxime quidem cum hæc viscera ad pariedum accommodata fuerint. Stomachum quoq; relaxant admodum & aluum cient. Pectori famem conferunt & pulmōni, genitaleque semen augent.

Amara meatus perpurgant, abstergunt, extenuant, humorum crassitiam incidunt, & linguam mordent, suntque in natura terrestri crassa, in qua excedunt calor & siccitas, vt in Bile, Nitro, Marrubio, Absinthio: immodico vsu sanguinem cito adurunt & corrumpunt, bilemque augent flauam.

Acerba Græcis *σπυφια* appellata, recentiores *Acerba.* pontica à pungendo vocant, quo verbo medici quoque libenter vtuntur, linguam contrahunt & introrsum pellunt, ideoque constipandi, densandi & abstringendi vim habent, suntque in natura terrestri, crassa, frigida & sicca. Ideo enim acerbus sapor dicitur esse tardior quam acidus, quia acidus est in natura tenuiore minus terrestri. Acerba sunt fructus glandium, pyra syluestria, & in genere immatura poma, mala cydonia ac magis immatura. Nam postquam maturerunt, fit mixtus sapor ex acerbo & dulci, sicut nucum ex acerbo & pingui. Sunt *σπυφια* & fructus qui vulgo Ribes dicuntur: item castaneæ, corna, & poma Cynobati.

Auftera Græcis *αυστηρα* medicis etiam nostri

Q 3

tesa

temporis *συπτικῆ*, à verbo Græco *σύνθεσις* dicta, contrahunt, constringunt, densant, incrassant & infrigidant. Sunt enim in natura terrestri, crassa, frigida, & sicca, sed plus habent caloris & humiditatis quam habeant acerbæ. Frequentiore in cibis ac immoderatiore usu humores abunde extenuant inaniuntq; , eoque sanguinem gignunt melancholicum, & corpus reddunt gracile. Ventriculū tamen quemadmodū Galenus id ipsum in lib. de cibis boni & mali succi, c. 7. attestatur, corroborant. Omnia, inquit, quæ egregie austerā sunt, laxū stomachum ac ventrem firmāt, ac tum præcipue, cū calida intemperie affecti sunt. Hæc enim de causā, atq; etiam ad alui fluxiones sistēdas, austeris utimur vinis. Iuuant enim ventriculū nativa siccitate, & aliquantulum adstringūt.

Pinguia.

Pinguia siue oleosa . quæ Græcis *λιπυρῆ* & vulgo vnduosa nominantur , dulcibus vicina sunt, aquæ & aeræ substantiæ: leniunt, emolliunt, lubricant, laxant, concoquunt, maturant, & humectant, sine manifesta tamen calefactione. Hæc si sint mediocria, optime nutriunt: sed immodice pinguia supernatant , abominabilia sunt & nauseabunda, ventriculum resupinant, coctionem impediunt , flatus & obstructions generant Ad hæc cibi quoque, antequam edendo naturæ satisfactus sit, satietatem adferunt. Quod Galeni testimonio confirmatur: qui libro tertio de aliment. facult. capite 29. ita scriptum reliquit: Pinguia & lenta cibaria statim ut sumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertunt Præterea, quod maius est, cōpluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus. febricitantibus, ac iis etiam quibus stomachus atque

atq; hepar calidiora sunt, non æque vt aliis con-
ferunt: ipsis enim facile accenduntur, & in fla-
uam bilem transeunt. Reliquis vero phlegmatis
generant copiam, somnolentiam patiunt, ratio-
nalemque mentis partem reddunt hebetiorem.
Carnium tamen atque olerum cocturæ non me-
diocre tribuunt condimentum.

Acria, Græcis *δριπέα*, & vulgo acuta, non fo- *Acria*
lum mordent ac rodunt linguam, sed etiam pe-
netrant, vrunt, vlcerant, aperiunt, flatus disten-
dunt, tenuant, incidunt, separant, resoluunt, à
longinquo attrahunt: suntq; in natura tenui, in
qua excedunt caliditas & siccitas, & superant ca-
lore res amaras. Vnde calorem augent & corpus
velociter inflammant, ac sanguinem adurunt, ip-
sumq; in bilem prius flauam, deinde in nigram
conuertunt: sicant etiam emaciantque, ac sitim
faciunt. Acria autem sunt, vt piper, zingiber, alli-
um, cepa, calx, & granum gnidium.

Salsa (Græcis *αλευρά*) incidunt, tergēt, tenu- *Salsa*
ant, liquant, mordent, condiendo seruant & à
putredine vindicant, conturbant, subuertunt
ventriculum, & ad vomitum impellunt, desiccāt
citra apertam aut caliditatem aut frigiditatem,
sitim excitant, exasperant, radendo expurgant, &
aperiunt. Plura supra cap. 52.

Acida, Græcis *ὀξεία*, vulgo acetosa, mordendo *Acida*
constringunt & refrigerant, penetrant, incidunt,
extenuant, diuidunt, tergent, fartu liberāt, per-
purgant citra excalesfactionem. Sunt in natura te-
nui, frigida & sicca in qua dominatur frigiditas.
Nam que sunt tantum acida, sunt præcipue frigi-
da, vt *ὀξάλις*, quæ vulgo acetosa nominatur: quia

hæc pure hunc saporem habet. Est & species mali punici vere acida. Alia quædam sunt mixtæ qualitatis, vt acetum, quod est subacre, quia etsi frigidum est, tamen retinet obscurum calorem ex vini corruptione: inde sit subacre, sed tamen dominatur frigiditas. Cum enim exhalant æreæ partes & reliquæ manent terreæ, diluta aquosa tenui parte sit acetum sua natura frigidû. Acida sanguinis atque stauæ bilis feruorem compelesant, & vt libro 2 capite 21. de aliment. facult. Galenus attestatur, cum in ventriculo succum crassum inueniunt, eundem incidendo aluum subducunt, & ob eam causam faeces liquefaciunt. At si puram ventriculum inueniant, eum magis supprimunt: corpus infrigidant ac deficiant, concoctoriam hepatis facultatem debilitant: neruis etiam ac neruosis omnibus nocent. Appetentiam tamen cient: quia humores vitiosos in orificio collectos diuidunt & pellunt, & mordicatione non vrente irritant ventriculum. Ex insipidis quædam magis nutriunt, nempe quæ propius ad æqualitatem accedunt: quædam vero mediocriter calefaciunt aut refrigerant. Et hæc sane si multa etiam humiditate prædita fuerint, humectantium: sin vero siccitas in eis exuperet, exiccantium ordini adscribenda veniunt. De his omnibus plura Galenus in libr. de simp. medic. facult. præsertim libro 5. capite 25. Paulus libro 7. capite 1. Aetius libro 1. capite 1. Rhazes libro 3. ad Almanfor. capit. 1. Serapio sermo. 2. de temperam. simpl. Auicenna libr. 2. Cano tract. 1. cap. 3. Mesues libro 1. Theorem. 1. & Philip. Melanth. in libro de Anæma.

Inspila.

DE

DE VIPPA.

CAPVT LIV.

BIs duo vippa facit, mundat dentes, dat acutum
 Visum : quod minus est implet : minuit quod abs
 undat.

Hic quatuor recensentur commoda Vippæ: *Vippa.*
 Primo dentes mundat. Panis enim vino imbutus
 diutius circa dentes moratur, atque eam ob cau-
 sam facilius est fœculentam materiam ipsis ad-
 hærentem abstergit ac consumit: quam vinum
 per se sumptū. Deinde visum acuit: malos enim
 fumos, qui è ventriculo cerebrum petunt, suaq;
 permissione spiritus visuos obscurant, reprimi-
 mit: adeoque materias prauas stomacho inhæ-
 rentes concoquit, incidit & deorsum pellit. Ter-
 tio cruda concoquit: quia os ventriculi leni qua-
 dam adstrictione claudens concoctoriam facula-
 tatem roborat, plurimumque alimenti corpori-
 bus exhibet. Quarto vero vitiosorum humorum
 multitudinem minuit: eos enim concoquit, in-
 cidit, exiccac & deorsum expellit: idque maxime,
 si panis assatus prius, aut super prunis exiccatus
 fuerit. Quin eodem modo etiam superflue conco-
 cta ad *συμπερίαν* reuocat. Porro de vippa
 quæ Gallice *Soupe au vin* vocant, Hermolaus Bar-
 bar. capit. 65. lib. 5. corollarij in Dioscoridem ita
 scribit: Erat veteribus ientaculum, bucea ex
 vino, quod genus Barbari à vino & pane vippam
 vocant. De eo Athenæus libro 1. Deipnos. sic ait:
πρωινὸν ἔμβραμα, ὃ ἡμεῖς ἀκρατισμὸν καλεῖμεν.
Δὲ τὸ ἐν ἀκρατῶ βρέχειν ἢ ἀεστίδει ψωμῆς,
 id est, matutinum edulium siue ientaculū, quod
 nos *ἀκρατισμὸν* vocamus, propterea quod panis

Q s bucs

b ucellæ mero tingantur. Lege de eodem Platarchum in Sympof.

DE DIÆTA.

CAPVT LV.

Omnibus adſuetam iubeo ſeruare diætã,
 Quod ſic eſſe probo, ni ſit mutare neceſſe.
 Hippocrates teſtu, quoniam ſequitur mala peſtis.
 Fortior hac meta eſt medicina, certa diætã.
 Quam ſi non cures ſatua regia, & male curas.

Cum primus præcipuusque non ſolum morbi cuiuſuis curandi, ſed ſanitatís etiã tuendę ſcopus (vt in libro qui de facile parabilibus inſcribitur, capite 28. & in præſagio experientia confirmato, capite 5. & in libro de attenuante victus ratione cap. 1. Galenus adſerit) in exacta victus ratione conſiſtat, operã præcium fuit de ea etiã hic aliquid præſcribi. Præcipitur ergo imprimis vt ſeruerur conſueta diætã Per quam ſana adminiſtratio ſex rerum non naturalium modo intelligenda venit. Et ratio quidem eſt, quod tranſgreſſio à conſuetudine noceat nocumento magno. Conſuetudo enim eſt altera natura. quia, vt lib. 1. cap. 11. Rhetoricorum ad Theodeſten. & lib. 7. capite 10. Ethicorum, & capi. 2. de memoria & remiſcentia ab Ariſtotele ſcribitur, conſuetudo eſt eorum quæ vt ſæpe ſiue vt plurimũ ſiunt; natura eorum quæ vt ſemper Sepe autem & ſemper ſunt ſibi inuicem propinqua. Quod eſt ergo diu adſuetum, in naturam fere tranſiuit. Quemadmodum igitur naturam cuſtodire oportet, itã & conſuetudinem, ſi laudabilis fuerit. Et quemadmodum conſueta cibi & potus adminiſtratio, eadem ratione & aliarum rerum non naturalium

Diætã.

Conſuetudo.

hūm obseruanda est Vnde si quis cōsuetus multum laborare velit hanc consuetudinem immutare, ocioque indulgere, minusve laborare, vel aliud laboris genus adsumere, idque alio & tempore & modo, ille proculdubio multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo ac potu, somno & vigilia, repletionē & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus consuetudinem obseruare decet, & maxime quidem si sit laudabilis, vel ab hac non multum declinet, siue medium etiam locum inter bonam ac malam obtineat: respectu nimirum illius ad quod fieri debet permutatio. Porro quāta sit vis consuetudinis, vel inde colligas, quod debiles & senes consuetos labores facilius ferant, quam fortes atque iuuenes inconsuetos: quod profecto lib. 2. apho. 49. Hippocrates etiam hisce verbis confirmat: Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis fortibus atque iuuenibus facilius ferunt. Quod dicit inquit Philotheus, tale est: Sunt duo, hic quidem senex, ille autem consistenti ætate, ambo incipiunt fodere, & huic quidem seni contingit recte fodere, illi autem qui est in consistenti ætate, non recte: seni quidem ob consuetudinem recte, quamuis sit imbecillus, iuueni autem nō recte, cum non adsuetus sit. In vniuersum enim oportet cognoscere, fortiores aliis fieri partes quæ exercentur, & hac de causa solitos labores facilius sustineri. Ex hoc autem particulari exemplo licet nobis & de omnibus ratiocinari. Deinde vero malā pestem, hoc est, maximum periculum ex repentina consuetæ diætæ permutatione sequi confirmatur autoritate magni

Mutatio subita nocet.

gni Hippocratis, nempe ex 2 libro de vict. rat. in morb. acutiss. aphor. 21. & 22. vbi sic inquit : At qui facile est hoc addiscere, quod simplex victus cibi ac potus ipse sibi ipsi semper similis, securior omnino est ad sanitatem, quam si quis repente ad alium meliorem magnam mutationem faciat. Nam & his qui bis in die cibum sumunt, & his qui semel, repentinae mutationes noxas & aegritudines inducunt. Et eos sane qui prandere non adfueti sunt, si pransi fuerint, statim infirmos facit hoc, & toto corpore graues, & debiles, & pigros, &c. Aelianus quoque initio libri de varia historia: Tachi cuiusdam exemplo admodum diserte nobis significauit, quam periculosa sit repentina diatae permutatio. Tachus Aegyptius, inquit, donec vsus est vernaculo victu, & frugaliter vixit, omnium hominum fuit sanissimus: Postquam vero ad Persas venit, & in illorum luxum delapsus est, cum non posset ferre insolentiam ciborum, vitam in dysenteria transegit, & luxuriam cum morte commutauit. Quanquam autem non sanis tantum, sed a agris quoque adfucta victus ratio diligenter obseruanda praecipitur, haud tamen raro incidit eius permutandae necessitas: quando nimirum illaudabilis existit, ita ut, nisi permutetur, perniciose inde consequantur aegritudines. Talis autem eorum est, qui prandium aut coenam prauis terminare solent alimentis. Eiusmodi igitur consuetudinem necessarium est corrigi ac permutari, non quidem subito, sed paulatim & ordinate. Omnis enim subita permutatio vehementer nocet, maxime si a consueto ad inconsumetum transitus fiat. Hinc est quod in libro de natura

natura hominis ita scriptum reliquit Hippocrates: Detrahendi sunt cibi ac potus, quibus vti consueuerunt: idque paulatim facere oportet. Nam si quis cito dietam permutet, periculum est, etiam à permutatione aliquid in corpore nouatum iri. Quia etiam laudabilem victus rationem interdum mutari necesse est, quo (si quando necessitas incidit) natura non offendatur insolentia nouitateque, neque renuat, neq; recusat. Nam qui omni diete sese affuefacit: minus læditur, cum ad inconsueta transire cogitur. Eadem in aliis quoque rebus non naturalibus ratio est. Quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur qui libro 2. aph. 50. ita scriptum reliquit: Que ex longo tempore consuetæ sunt, etli deteriora sunt, insueris minus molestare solent. Oportet igitur ad insueta permutari. In cuius quidem sententiæ explicatione Philotheus inter cætera sic inquit: Cum enim quodq; ipsorum factum sit peculiare, minus lædit, quamvis ex sua natura molestum sit, si nondum in consuetudinem venerit. Verbi causa, solitus est aliquis mannam comedere, hic si ad bonum cibum sumendum conuertitur, læditur, cum aduersus nō sit: aduersus est aliquis aquæ potioni, si præter consuetudinem bibat vinum offēditur, quoniam consuetudo contemnitur. Oportet igitur ad insueta permutari, vt, si necesse sit, ea quæ offeruntur ferre possimus. Vrentem enim copioso nutrimento, oportet etiam parum cibi quandoque adhibere, vt, si contingat ferat etiam illius usum. Hinc est quod Cornelius Celsus libro 1. capite 3. in hunc etiam modum scripsit: Nimis copiosa vita utilis non est, quia potest incidere

labo.

*Consuetudo
varianda.
Oribal. lib. 1.
cap. 2. Eupar
iston. ad Eus
narium.*

laboris necessitas Neque etiam ex nimio labore subitum otium, neque ex nimio ocio subitus labor sine graui noxa est Huc igitur respiciens Hippocrates rectissime consulit, consuetudinem esse mutandam. Proinde non temere à Plutarcho in libro de tuend. bona valerud. in hunc modum scribitur. Exacta illa & vehementer ad vnguem, vt dici solet, obseruata vita ratio simul & corpus formidolosum reddit, ac periculis obnoxium, & animi frangit vigorem. Quocirca cauere quisque debet, quemadmodum libro 4. capite 10. ad Almans prudentissime Rhazes monuit, ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam deinceps ipsum obseruare necesse sit. Exempli gratia: Si quis vno cibo consuetus sit vti, vel aliquo potu, vel omnino ab eis abstineat: vel dormire, vel moueri, vel egerere, Veneriue indulgere consuescat, & ab aliquo istorum impetuose irritetur, maximum incurret nocumentum, si ab eis abstinuerit. Quapropter quisque corpus suum debet ita preparare, vt caloris & frigoris patiens esse possit, & ad motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & vt somni & vigiliarum horas, atque mansiones & domos sine laesione permutare queat. Fortasse enim ex necessitate id ipsum quandoque facere cogetur. Poterit autem commode, si consuetudinem non obseruet ad vnguem, sed interdum ad insueta transire. Porro quo tempore, quoue modo consuetudo mutanda sit, copiose admodum docet Galenus libro cap 8. & libr. 6. cap. 3. de sanitat. tuend. & libro 3. cap. 9. method. medend. itemque Consiliator different. 98. & Hieronymus Cardanus libro 1. tractat. 6. Contradict. 2. Tertio demum lo-

eo traditur, fortiorem ac potiore[m] medendi me-
tam, esse certam diætã: quam sane si medicus
curare noluerit, ac aliam quandã eamque non
satis commodã administrauerit, stulte a grama
regere, ac male curare merito dicitur. Sciendũ
est autem, apud Galenũ hæc alimentorum ge-
nera inueniri copiosum, medium, tenue. Copio-
sum est sanorum cibus, qui non solum vires con-
seruat, sed etiam auget. Medium ad sanos etiam
spectat. (Nam vires quidem conseruat, non ta-
men auget.) Tenue, id est, quod vires quidem
comminuit, eatenus tamen vt non exsoluantur.
Hoc ab Autoribus in multas partes diuisum est,
nempe in tenue simpliciter, in tenue exquisite,
in tenuissimum citra adiectionem, & in tenuis-
simum in extremo. Tenue simpliciter per pau-
ca aut ea quæ parum nutriunt edulia fit: eius-
modi est ptisanæ succus, mulsæ, & sorbitio ex ali-
ca. Tenue exquisite, vbi ptisanæ succus exigua su-
mitur quantitate. Tenuissimum citra adiectionem
per mulsam aquam, siue meicratum fit so-
lum. Tenuissimum vero in extremo per inediã
adiudicationem vsque progreditur. Copiosum
autem vel est, vbi tota ptisana sumitur: vel co-
piosum, vbi pisces, oua, & ius carniũ: vel co-
piosissimum, vbi caro: Medium autem horum
est vt panis lotus, vel placenta. Sani homines
nõ solum conseruandi, sed augendi etiam sunt,
propterea alimentum copiosum illis competit.
Qui vero a gritudine longa laborant, vires auge-
re non debent, sed bene conseruare: aliter vsque
ad finem non sufficerent: propterea hi medio
victu cibandi sunt, qui etiam sanis conuenit, in
quibus vires augere non cupimus, sed illas so-
lum

*Alimenta
rum genera.*

lum conseruare in animo est, quas etiam in longo morbo totis viribus seruare studemus. Quum vero ægrotudo breui terminatura est, si quarto die finire debeat, aliquid dare non est opus, iuxta illud Hippocratis, li. i. aphor. 6. Extremis morbis extrema exquisite remedia optima sunt. Imo si vires sufficerent, & in septimo terminatura esset, nihil penitus dandum esset, nisi post illum terminum. Hac de re plura & cognitu non indigetna reperies apud Galenum & Philotheum in comment. aph. 4. 5. & 6.

DE ADMINISTRATIO-
ne dixit.

CAPVT LVI.

Q Vale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi,
 recta.

*Debet hac medico in Vitis ratione notari,
Ne male conueniens ingrediatur iter.*

Sex circumstantias medico in præscribenda vitæ ratione considerandas esse, hoc in loco traditur. Prima quale; hoc est, cuius qualitatibus exhibendus sit, quia in calida ægrotudine cibus frigidus, in frigida calidus, in humida siccus, in sicca vero humidus conuenit. Corpus tamen quod secundum naturam est, similem semper naturam postulat: quemadmodum quod præter naturam est, contrarium. Siquidem quod naturaliter se habet, custodire: quod præter naturam est, tollere oportet. Sed de hoc plura Galenus cum alibi sæpe, tum maxime in arte medicinali cap. 86. & lib. 1. cap. 10. de Sanitate tuend. & libr. 8. cap. 9. meth. meden Secunda, quid: id est, cuius substantiæ: Athletis enim ac rusticis, ijsque qui

qui quamlibet actionem fortē, ac vehementem obeunt, cibus exhibendus est crassus ac durus: quia facultatē concoctoriam possident fortem. Neq; vero tenuis substantia cibus, velut est caro pullorum, caporum, virulorum, agnorum, hœdorum, & similibus, ipsis competit: quippe quæ in ipsis vel adureretur, vel quam par est citius conficeretur, ita vt sapius ob id cibari cogentur. Non temere igitur inquit Glossa delectabilis in l. Seruis vrbanis in principio ff. de leg tertio. Rustici non debent vti pane albo, vel pultis aut aliis delicatis cibariis: sed pane grosso, caseo, capis & fabis. Porro nobilibus atq; ocio deditis hominib; tenuis substantia cibus magis congruit: quippe qui virtutem concoctricem habeant debiliore, quã vt crassos cibos, cuiusmodi sunt salix suum atque bouum carnes, & pisces Sole aut vëto aut famo indurati superare queant. Pari modo & in agitudinibus acutis tenuiore vtendum est diata, quam in chronicis id est, longis, sicuti quartanis. Tertia, quando, id est, quo potissimum diei tempore cibus adsumi debeat: in sanis enim consuetudo maxime obseruanda est. Vnde hominibus mane surgentibus, & bis tantum in die cibū sumentibus, æstate quidem prandendum est hora decima vel paulo ante, neq; differendum donec propinquet meridies, vt qui maximū a sum importare soleat: cœnandum hora sexta, vel paulo post. Hyeme vero iisdem ob somni proximitatem prædendum est hora vndecima, vel duodecima: cœnandum hora septima, vel paulo post: sed ita tamen, ne quid præter consuetudinem fiat. Quinetiam in agris cibandis temporis habenda est ratio præsertim

R in

in febricitantibus. Siquidem in ipsis paroxyſmis, vel non multo ante futuram acceſſionem à cibis abſtinendum eſt: quod nimirum naturam, quæ circa morbi materiam tunc occupata eſt, cibus oblatus diſtrahat, atq; adeo humores morbum efficietes adaugeat. Neq; immediate poſt paroxyſmum cibus dandus eſt, quippe quem facultas à febris intemperie deiecta nondum ſuperare queat. Quapropter tamdiu ante ſequentis acceſſionis initium exhibendus eſt, vt prius quam ea appropinquet, decenter in ventriculo coquatur, & ad inferiores partes deſcendat: idque in illis potiffimum ita obſeruandum, quibus virtus adhuc ſatis valida exiſtit: his vero quibus vires proſternuntur, dandus eſt cibus quoumque tempore etiam in vigore. Cuius rei teſtis eſt Galenus, qui lib. 1. aphor. comment. 9. ita ſcribit: Aliquando in ipſo etiam morbi vigore vbi ſymptoma aliquod interuenerit, robor naturæ diſſoluens, nutritre cogimur. Quod idem copioſius etiam monſtrat lib. 20. cap. 3. & 5. meth. mend. Hæc omnia de paroxyſmo Stephanus Athenienſis in primum librum Galeni ad Glauco. comment. 39. multo clarius in hunc modum exponit: Sciendum ſane eſt naturam egere ſemper alimento, quod baſim ac ſedem illius quod digeſtum eſt, ipſi repleat. Sed hoc ipſum alimentum præcipue dandum eſt, quando ipſum concoquere ac conficere poteſt. Concoquit autè quâdo pura ac integra eſt, nec à febris caliditate vexatur. Quare in interuallo dandum id eſt. Si enim in acceſſione demus, facultas quæ à febris intemperie deiecta eſt, ipſum ſuperare non poteſt, Alimentum autem non concoctum, materia.

ria sit febris. Et hoc est quod Hippocrates libr. 1. aphor. 11. ait: in accessionibus subtrahere oportet: nam addere nocuum est. Dandum igitur est alimentum in interuallis. Sed hæc dici possunt in intermittentibus. In continuis vero quid utique quis faceret? neque enim in his inuenire licet remissum ac quietum tempus, quoniam febris continenter affligit. Tamen in his etiam cernitur *μειοπυξία*, id est, febris diminutio, quæ interuallum imitatur: tuncque alimentum dandum est, non quando exacerbantur. Plura & ad præsentem speculationem maxime facientia habentur apud Brudū Luli lib. 2. cap. 9. de victu febricitantiū. Quarta, quantum, id est, quantitas sumendi cibi: quæ profecto in æstate, vt supra cap. 19. diximus, minuenda est: quod tum ob immodicæ resolutiones calor innatus debilior existat. Hyeme vero augenda, propterea quod concoctoria facultas id temporis ob frigus ambiens roboretur. Quinta, quoties in die videlicet cibus exhibendus sit. Est enim æstate quam hyeme, autumno aut vere, sæpius exhibendus, sed minori quantitate. Pari modo facultate concoctoria debili existente, sæpe, sed parua quantitate dandus est. Eadem vero robusta existente, dandus est quidem quantitate magna, sed rarius: Sexta, vbi, id est, quo in loco: Cibus enim per æstatē quidem locis suis arte siue natura frigidis, per hyemem vero temperatis, sumendus est.

DE CAULE.

CAPVT LVII.

*Viscauli soluit, cum substantia stringit,
Vtrag, quando datur, venter laxare paratur.*

R. 2

Hic

Hic agitur de caulibus: per quos nihil iam aliud intelligendum, quam vulgare illud oler, quod *κρημύβη* Græcis, Latinis vero Brassica dicitur: atque hoc vel ex Martiali discere licet, qui xeniorum libro eos caules per nitratam aquam virides conseruari ait:

Ne tibi pallentes moueant fastidia caules.

Nitrata viridu brassica fiat aqua

Recensentur autem hoc loco tres ipsorum facultates: Quatum prima quidem est, decoctum eorum, & maxime primæ ebullitionis, ventris solvendi vim obtinere In foliis namque & exterioribus partibus nitrosa quædam & absterforia inest qualitas, quam sane, cum debiliter admodum in hæreat, modica elixatio in aquam facile deponit, eique potentiam adiicit purgatoriam, Atque hinc adeo fit, vt ius primæ decoctionis aluum excellentius, quam secundæ deiciat Nitrosa enim illa & absterforia qualitas exquisite per primam segregatur, atque in aquam deponitur. Secunda est, corpus ipsum siue substantiam communi siccantium ratione ventrem sistere magis, quam ad deiciendum incitare, quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur, & relinquitur substantia terrea siccæ, quæ sampta ventrem adstringit, idq; multo magis, si non bis duntaxat, sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quanto exquisitus in aquam succum suum deposuerit, tanto & illi quidem maiorem purgandi vim adiciet, & reliquam sui substantiam, quæ velut oleris ipsius caro est, restringentem efficiet. Eadem est ratio in beta atq; adeo in omnibus ferme, quib. sapor aut acris aut nitrosus, aut salus inest, Quippe & lenticula ipsa tamen illa

laus

fatis magnam adstringendi potentiam gustu refert; tamen eiusmodi quid fortita est. Nam & scholius decoctum ventris soluendi vim obtinet. Verum hic succus, etiam si degustes, perspicuam misturam repræsentat, tanquam si nitroso auferum quid commisceas. Sed & conchularum maris cæterorumq; fere ostreorum succus plane tum salus est, tum ventrem soluendi vim obtrinet: quamuis eorum caro ventrem reprimat. Tertia est, vtrunque, nempe decoctum atque substantiam simul ventris subductionem efficere: cum enim vires suas ita retineant, abstinere etiam & intestina ad expulsionem irritare consentaneum est. Lege hæc de re plura apud Galenum, libro 3. de simplic. medicam. facultat. capite 14. & libro 1. capite 3. & 25. & lib. 2. cap. 44. de aliment facultat. Proditum quoque est. Brassicam naturali quadam facultate vino aduersari, & curare temulentiam: Vnde querit Aristoteles, 3. Sectio. problemat. 17. Quid est cur brassica sedet eripulam? Nonnulli respondent hoc euenire solitum, quod ex esu eius fumi eleuentur admodum crassi, qui, cum vini vapores incrassent, ad cerebrum ascendere etiam prohibent. Aristoteles tamen aliam assignat causam, nempe quod quicquid humores vinosos vndique & omnia corporis parte ad se in aluum trahit, & corpus refrigerat. tollat crapulam. Brassica autem est huiusmodi. Ergo brassica curat crapulam. Minor probatur, quia per succum eius humores, qui vinosi crudique tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipsa vero substantia frigida, styptica ac terrea, supra in ventriculo remanens corpus refrigerat, quo fit vt tenues humores ad vesicam

Brassica temulentiam curat.

R. 3 laban-

labantur. Cum igitur humor utrinque educatur, corpusque refrigeretur, recte per consequens à crapula liberatur. Evenit ad hæc ut cum humores deorsum ad se trahunt atque excernunt, flatum etiam secum deducant, qui, si per vinum liceat, in caput se effertens gravitatem creat & crapulam: sin autem deorsum se vertit, corpusque ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur. Quin & ipsa Brassica folia, quemadmodum libro 2. de composit. medicam. local. cap. 5. Galenus attestatur, calida macerata capitiq; circumposita ac obligata naturaliter ebrietati resistunt. Porro Brassica, quæ edendo est, calfacit & siccit primo abcessu: prauum & melancholicum succum procreat. Æstiva tamen peior est quam hyberna. Oculorum aciem hebetat, vnde Græcis $\kappa\alpha\lambda\beta\eta$ dicta cõsetur, quasi $\kappa\alpha\lambda\beta\eta$, quod pupillas oculorum, quas illi $\kappa\alpha\lambda\beta\eta$ vocant, obtundat hebetetq; somnum per contraria insomnia interturbat, stomacho incommoda est parumque nutrit, at si cum pingui carne coquatur, plurimum noxæ atq; vitii amittit. Urinam ac menses ciet. & lumbicos interficit. Succus eius cum melle sumptus magnifice defæctiones vocis iuuat, & si vulneribus imponatur, ea glutinat, dolosa malignaque vlcera & induratas inflammationes sanat. Plura Dioscorides libro secundo capite 18. Plinius libro vigesimo, capite nono: Galenus locis supra citatis: Simeon Sethi in Syntagma: Rhazès libro tertio, capite decimo octauo. ad Almanforem, & Auicenna 2. Cano. capite 142.

DE MALVA.

CAPVT LVIII.

Dixerunt Maluam ve eres, quod molliat aluum,

Huius radices rafa saluant ubi faces.

Vuluam moueunt, & fluxum sepa de derunt.

Hic agitur de facultatibus Malua. Et primo quidem versu, qui ex libro 2. capite 36. Familii Macri huc adscitus est, veteribus Latinis Malua ab emollienda aluo dictam esse traditur. Cuius sane rei testis etiam M. Varro, qui Maluam, quae si moluam quod aluum molliat, dictam esse contendit, quippe quae clysteribus infusa vel in cibo accepta venire facile moueat. Quin etiam Graecis *μαλδίον* ab emollienda aluo nomen traxit. Sic quidem ipsis *μαλδίον* mollire significat. Antiqui enim ea in acetiariis cum lactuca ad subducendam aluum utebantur. Vnd Martialis libro 10. Epigrammaton:

Exoneraturas ventrem mihi villica malua

Attulit, & varias quas habet hortu, oper.

Et alibi:

Vtere lactuca, & mollibus vtere maluis.

Ceterum hoc olus facile subducitur, non modo propter humiditatem, verum etiam propter genuinam viscositatem, & potissimum quando quis cum oleo & garo copiosam ipsam sumpsit. Atque ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clysteribus ad induratum fecum educationem passim utimur, primum locum sibi vendicauit. Porro duplex malua est. Vna quidem floribus sanguineis, altera vero candidis, & in hac quam illa maior emolliendi vis inest.

R 4 Ses

Secundo deinde versu innuitur, radices Maluarum raras facibus educendis esse accommodas: & maxime quidem, si inde, perinde atque à radicibus Mercurialis, *βλατοει*, id est, grandes siue suppositoria fiant.

Tertio demum versu, Maluam mentes cire dicitur, quod & ipsum sane ob manifestam humectandi facultatem ac genuinum lensorè præstat. In fessione namq; utrum emollit, ita ut venena eius ab acri sanguine promptius fundantur. Qui etiam mentes provocare certo se experimento didicisse Platearius adserit. Folia Maluarum trita cum foliis salicis omnibus emplastris commodiora sunt. Nam & inflammari non sinunt, & sanguinem sistunt, & recens vulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contusis medentur. Phalangiorum quoq; & reptillum plagas curant folia eiusdem, si cepas & porrum trineris, eisque miscueris, ac imposueris. Siquis vero syluestris Maluarum succo cum oleo illinatur, à vespis & apibus non pungetur: sed & qui punctus iam est, succo opem sentit: & folia Maluarum contusa & imposta similiter percussum ab illis sanant. Similiter autem curat Malua illita lichenas, & oculuta feminarum vitia. Succus vero eius auribus instillatus dolorem aurium sedat. Cum melle acceperus thoracem pulmonemq; iuuat, & raucam vocem lenit, hepaticos sanat, & comitiali morbo apprehensos resipiscere facit. Eodem modo & nephriticis, & ischiaticis auxiliatur. At vero decoctum ipsius potatum difficultatem emittendi urinam emendat, lapides conterit, somnum conciliat, facilemque partum præstat. Prodest etiam erosionibus vesicæ & intestinorum, vulvæ sedisque

disque, clystere infusum. Malua illita inflammationes lenit, eaq; quæ incurata sunt, emollit. Plura Dioscorides libro 2. capite 106. Plinius libro 20. capite 21. Galenus libro 7. de simpl. medic. facultat. cap. 95. & lib. 1. de alim. facult. cap. 42. Constantinus Cæsar lib. 21. de agricultura, capite 12. & Simeon Sethi in Syntag.

D E M E N T H A.

C A P V T L I X.

Mentitus mentha, si sit depellere lenta
 Ventri lumbricos, stomachi vermes, nocuos.

Mentham eo nomine nō esse dignandam, nisi alui etiam lumbricos & stomachi vermes euecandi atq; expellendi facultatem obtineat, hoc loco adseritur. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum: & amaro quidem, non secus atque absinthium, lumbricos interficit: acerbitate vero, si cum oxycraro bibatur recētes sanguinis reiectiones reprimit. Exhibendum autem decoctum eius, velat absinthii quoq; & non substantia. Est enim, vt si qua alia herba, tenuium partiū gustu acri, & facultate calida, ex tertio nimirum ordine exaefacientium & secundo siccantium. Quare vt medicamento potius, quam alimento ipsa vtimur. Hepar enim frigidum & ventriculū iuuat, corroborat & stomachū, & concoctionē facit sedat quoq; singultum, & vomitum phlegmaticum atq; sanguineum. Prodest quoque ad cordis morsus, & appetitionem suscitāt. Mediocriter item ad Venerem excitat: id quod omnibus accidit, quæ humiditatem semicoctā & statuosam continent. Aperit & iecinoris ac splenis obstructions, Verum hac vesci ad satietatem

R s non

non oportet: quoniam sanguinem extenuat & fetosum facit, & ipsum inflauam bilem permutat, deinde efficit ut sanguis, qui maxime est tenuium partium, discutatur, & crassus ac melancholius relinquatur: atque idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Contrita cum sale, & mortui tabiosi canis imposta, medicamentum fit salubre. Auida vero trita & post cibum sumpta ad concoctionem facit, & lienosos iuuat. Cum vino pota, difficulter parienti succurrit. Ferunt etiam quod mansa lippienti imposta fiat remedium, quodque eius decoctum absorptum confestim sanguinem et faucibus eicietes sanat. Coire lac de sarique in caseum non patitur, si folia potionibus laetis immergantur: In summa stomacho utilis est, & in condimentis peculiarem gratiam habet. Huius semen ventrem purgat, & pulmonem laxat. Plura Dioscorides lib. 3. c. 34. Plinius lib. 20. c. 14. Galenus lib. 6. de simpl. med. facult. cap. 136. Simeon Sethi in Syntagm. & Auicenna 2. Canonum, capite 459.

DE SALVIA.

CAPVT LX.

*Utr moriatur homo, cui salvia crescit in horto?
Contra vim mortis non est medicamen in hortis.*
Salvia confortat nervos manuumque, tremorem
Tollit, Et etus est febris acuta fugit.
Salvia, castoreumque, laurandula, primula veris.
Nasturt. Atk nasturt. sanant paralytica membra.
Salvia saluatricis, natura conciliatrix.

Permagnam esse vilitatem Salviae, hoc loco traditur. Ac primo quidem versu per modum dubii quaeritur, qui fiat ut homo moriatur, cui Salvia

Salvia

Saluia crescit in horto? Ad quod ita respondetur secundo versu: quanquam medicina in hortis reperiatur, quæ corporis putrefactioni resistat humiditatemque custodiat naturalem, nec citius quam par esset, dissipetur, nulla tamen inuenitur, quæ moriendi necessitatem è medio tollat. Et hoc est, quod Auicenna 3 1. cap. singulari ait. Ars quidem sanitatis tuendæ nos à morte securos non facit, neque corpus à foris incidentibus nocumētis munit, neque vnumquodque corpus ad vltimam vitæ longitudinem, quæ est secundum hominē, absolute perducit. Sed de duabus rebus securitatem præbet: putrefactionem enim penitus excludit, & humiditatem defendit naturalem, ne iusto citius resoluatur.

Secundo loco tres referuntur Saluiæ effectus: ac primo quidem quod nervos roboret. Siquidē manifeste calfacit & leniter adstringit, humorū igitur copiam, quæ nerui impediti relaxabantur, exiccat, refrigeratosque recalfacit. Deinde, quod manuum tremorem tollat: Nam quicquid nervos roborat ac excalfacit, tremorem etiā tollit. Tremor enim ex nervorum imbecillitate & frigidityate potissimum accidit. Atq; hæc sane ob causam senes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac potibus suis folia Saluiæ imponere solent. Tertio, quod acutam remoueat febrem; cuius hanc adsignaueris causam, nēpe quod humores exiccet, adeoque putrefactionem, quam acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porro saluia temperamento est euidenter excalfaciente & exiccante, atque eam ob rem per se in victus salubris ratione nō temere vsurpanda. Attamen cum nervos excellenter roboret, dupliciter ea ho-

*Gale. lib. 1.
cap. 17. de san-
t. tuend.*

*Manuum
tremor.*

homines in sanitatis tutela uti consueverunt. Aut enim inde parantur *u. s. c. u. m. u. m.* id est. intin-
ctus quemadmodum ostendimus supra cap. 22.
appetentiam ita reuocantes ei, cui ventriculus
crudis, inconcoctis ac prauis humoribus refertus fuerit. Aut vinum ex ea etiam conficiunt, Saluatū ipsis appellatū, quod in mensa principio potissimum expeditur. Hoc cum sibi qualitatē quandam à salua calidam simul ac adstringentē, aromaticamq; & exiccantē adsciscat, tremulis, paralyticis, & epilepticis mire conferre putandum est: praesertim si post purgationē epoto medicamento modice sumatur. Quin & ventriculum, cerebrū, neruos ac reliquas quoq; corporis partes praehumiditate laxas exiccat ac roborat, idq; per hyemen maxime. Valet contra renum, vesicae & laterum dolores, reiectiones sanguinis, tussim, tuota & vullā. Difficili urina auxiliatur, & suppressos menses prorit, sed immoderatus: quocirca grauidis non nisi cum timore exhibendum est, quippe quod partus facile eneeet, & abortus faciat. Vaporosum est admodum, facileq; caput ferit, & cito inebriat: quare caput debile habentibus, quibusq; plurimū molestiae catarrhus exhibet, ab ipso in roborando vētriculo cauendum est: ne dum vni parti auxiliū querunt, reliquas offendant. Imo vero nec alias immoderatus eo vtendum est, neq; ad depellendā sitim, neque ad deferendum permiscendum cibum: quippe quod vniuersum ita cibū ad extremam plane caliditatem ac siccitatē perduceret. Primum enim per se calidum & siccum est vinum, deinde vero & Salua sat strenue exalcat, desiccaturque & tenuium est partium: quare

*Saluatū
vinum.*

quod inde fit vinum, ad immodicam haud dubie caliditatem ac siccitatem inclinabit, atque ob id sanitatis tutelam minus conueniet: vt quod ingestum cibum permutare atque ante perfectam concoctionem e ventriculo ac hepate ad cerebrum facile & nervos deferre, obstructionemque omnis putredinis matrem, in humano corpore excitare valeat. Plura de hoc Magninus: a. 21. part. 3. Regi ninis sanitatis, & Ioan Michael Sauiano rola, in maiori pract. 2. cap 4. Rubri. 5 Duplex porro Saluia passim in hortis spectatur: Vna magni latis & asperis foliis. Altera vero foliis minoribus, contractioribus & lauiorib. Graeci, quod ipsa herba retorrída semper & exacca appareat, communi vtraque appellatione nuncuparunt, ἑλεός φανον, quod quasi in tabe, vel siderationem redacta videatur.

Theophrastu lib. 6. cap. 2. de his flor. plant.

Tertio loco sex enumerantur medicamenta simplicia *περὶ λίσσε* curanda accommodatissima nempe Saluia, Castorium, Lauendula, Primula veris, Nasturtium & Athanasia. Hæc namq; omnia proprietate quadam membra paralytica curant ac sanant. De Saluia quidem ex modis dictis satis constat: quippe quæ genuina caliditate & siccitate sua pituitosum humorem, quo nerui obstructi resoluebantur, facile consumat, adeoque neruis ipsis robur addat. Castorium calefacit sic, atque cum extenuandi viribus eximiis quibus præter alias actiones, etiam neruorum, qui ex copia humorum male habent, affectibus, nempe tremori, stupori, conuulsioni & paralyti congruit, & refrigeratos facile recalscit, & extrinsecus applicatum, & potui datum; ita, vt nullam aliam offendar particulam, etiam si mediocriter

Saluia,

Castorium,

fe-

febris affligat, quemadmodum in veternis & caphorhis: sed & mentibus retentis proficit, & secundas expellit. Iuuat etiam, si quis suffitū eius in prunis impositi inspiratione hauriat, maxime affectus in pulmone aut capite consistentes. Frigidæ quoque surditati, & auribus ob crassos flatulentosque spiritus dolentibus præclare opittulatur, ad lentis magnitudinem cum oleo nardino infusum. Oleum præterea castorii non minus contra frigidos notuorum & iuncturarum affectus omnes valet, quam Castorium ipsum, præsertim si post materiæ euacuationem applicetur: residuum enim consumit, uetus roborat, paralyti, conuulsioni ac tetano medetur, & acerrimos rigores, & frigora febrium, si spina dorsico liniatur, sedat. Porro Castorium testiculus est animalis incipit vitæ, quod *καστωρέω* à Græcis, à Latinis Fiber appellatur. De quo Dioscorides libro 3. cap. 21. Plinius libro 8. cap. 30. & libro 32. cap. 3. Galenus lib. 11. cap. 11. de simp. med. facult. Aetius libro 2. cap. 177. Paulus lib. 7. & Auicenna 2. Can. ca. 125. Lauendula excalescit & exsiccatur ordine secundo complero, vel tertio inchoante, viribus à nardo Celtica non longe recedentibus. Confert omnibus cerebri agitudinibus à frigido prouenientibus, conuulsis, resolutisq; auxiliatur: uentriculum roborat, & secur ab infarctu liberat: quin & obstructos lienes iuuat: ueterum calescit & memos, & secundas educit. Primula ueris calida est & sicca, uentos roborat, conuulsioni, tremoti, apoplexiæ, paralyti, exterisque neruorum atq; articulorum vitis frigidis & humidis auxiliatur: atque in dæarthritica etiam à nonnullis & herba paralyti appellatur. Primula

Lauendula.

*Primula
uerr.*

la veris autem dicitur, quod scilicet Vere inchoante mox erumpat. Per Nasturtium Sisymbrium aquaticum hic intelligitur, quod riguis gaudet, & in fontium riuis discurrentib. comite Sio nascitur, foliis primo exortu rotundis, quum vero adoleuerint eruca modo dissectis, odore ac sapore satiuo nasturtia proximis, atque ob id *Nasturtiū.*
καρδαμύνη à nonnullis, id est nasturtium, nominatur. Ea herba cum sicca est, tertii est ordinis excalefacientium & desiccantium: cum humida & viridis, secundi: crassos & pituitosos humores extenuat, incidit, & resoluit: curatione neruos à phlegmate purgat, paralytisque causas auferit. Atque hinc sane præcipiunt Medici, vt in quadragenaria illa Ecclesiæ abstinencia, propter phlegmaticos cibos, qui per id tempus madi solent, Nasturtia quoque subinde exhibeantur. Athanasia tanacetum etiam vocatur. Ea parthenii species quædam existit, purgandique phlegmatis facultate prædita est, neruos caliditate sua exsiccat. Siue foris imposita, siue intro in corpus assumpta lumbricos & materiam vnde illi generantur ex ventrepellit. Plurimum igitur Galli primis sanctum post Pascha diebus Athanasia cum ouis frixa ad phlegmatis per ieiunium quadragenarium ex esu piscium collecti educatione vtuntur, ne scilicet inde lumbrici in corporibus aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam vtuntur ad ventriculi & alui status discutandos: item ad frangendos renum calculos & ad ciendam vrinam. Vltimo tandem versu traditur, Saluiam sic dici, quod ad multa sit

salutaris, præcipue ad foecunditatem.

DE

DE CONSERVANDA
DE RVTA.
CAPVT LXI.

Mac. lib.
1. cap. 12.
al. Ruta.

Visus.

Nobilis ruta haec, quod lumina reddat acuta.
Auxilio ruta viri quippe videtibus acuta.

* Cruda carnis faciens oculos calidius purgat.
Ruta viri manus Vene em, mulieribus addit,
Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit ostium,
Cella & ruta facit de pulvis loca iuta.

Quatuor hic recensentur facultates Ruta: Ac primo quidem, quod acutam reddat videndi aciem; commanducata enim, ut testis est Dioscorides, libro 3. capite 44. & post eum Auicenna 2. Canon. capite 578. mire opitulatur oculis, qui hebetudinem sensere. Praestat idem & succus eius cum succo faniculi & meli inunctus. De hoc non nihil quoque supra capite 13. & infra capite 79.

Secunda quod coeundi desiderium in viris minuatur, augeat vero in mulieribus. Nam quum ex tertio sit ordine excalfacientium & siccantium, status strenue discutit aboletque, & sic semen virile, quod tenue admodum & aereum est, resiccat, ac prorsum ne esse quidem permittit. Ex quo sano Veneris appetitum in viris cohibet. Sed in mulieribus semen aquosum & frigidum calefacit, incidit & extenuat: quare eas ad coitum magis incitat.

Tertia, quod astutiam siue caliditatem, id est, apprehensionem & mediū alicuius in subtrili causa faciliem inuentionem vsurpantibus conciliet. Calfactione enim ac resiccatione extenuantur & acuntur spiritus, fouetur & illustratur ingenium.

Quarta,

Quarta quod decoctum ipsius, si domus ea respergatur, pulices depellat. Eos enim, vt vno ore Medici testantur, acrimonia sua necat, & graui odore fugat. Pamphilus apud Constantinum Casarem, libro 13. cap. 15 de Agricultura, longe plura aduersus pulicum molestias remedia enumerat. Serobem inquit, facito, & rhododaphnas contusas in ipsum mittiro, sicq; omnes concurrent. Absinthium aut cucumeris syluestris radix aqua marina rigata ac respersa, pulices necant. Disperdit autem penitus Melanthium, a qua maceratum ac respersum; aut conizæ coctæ decoctum irrotatum. Disperdit eosdem similiter semen sinapeos & Rhododaphnes, ambo feruefacta, & in domo respersa. Calcem viam cribrato, & postquam locum verreris, inspergito, indeq; necabuntur. Idem continget ex amurca pauimentis assiduo irroratis, Cuminum item syluestre tritum ac aqua mixtum, & seminis cucumeris syluestris drachmæ decem tritæ & in aquam demisse, indeque domo respersa, pulices crepare faciunt. Item chamelææ radix, & populi, nigre folia tusa, & aqua macerata, & tribulus ex aqua coctæ. Pulices etiam muria acris respersa & aqua marina enecant. Quod si in media domo quis peluim deponat, & circulum machæra penitus ferrea circumscribat, & reliquam domum, præterquam locum circumscriptum, etemore staphidis agrice aut lauri foliorum tuorum conspergat, aut etiam muria aut aqua marina coctæ, omnes pulices in peluim congregabit. Fictile quoque vas defossim, ita vt labra æqualia pauimento habeat & adipe taurino oblitum omnes pulices in sese congregabit, etiam

Pulces fugantia & necantia.

*Actius 2 b.
13. cap. 4 5. 4*

eos qui adhuc in paleis delitescunt. Sub lecto
 paruulum scrobem facito, & in ipsum sanguinem
 caprinum mirtito, congregabit eo pulices
 & ex aliis vestibibus ad se illiciet ac vocabit. Cas-
 terum ex amphimallis & densissimis tapetibus,
 in quibus plurimi pulices delitescunt, eximi ac
 euocari possunt, si sic in vrna aut dolio ipse lan-
 guis caprinus deponatur. Haecenus ille. Auicenna
 6.4. Tract. 3. capite 11. de fugatione pulicum.
 hoc amplius addit: Quando, inquit domus co-
 locynthidos infusione aspergitur, saluunt puli-
 ces & fugiunt, & similiter ex decocto rubi. Re-
 ferunt quidam, quod si lignum adipe erinacei
 oblinatur, eo pulices statim omnes concurrent.
 Fugantur quoque suffitu sulphuris. Est etiam
 num herba quaedam vulgaris notitia Arabice
 dicta Chichuanu, id est, herba pulicum, qua in
 ciuitate Chairi puluerizata in lecto circa dor-
 mientes ponitur, & ex odore illius inebriantur
 stupidiq; fiunt pulices, & non ledunt. Porro ni-
 hil aequae disperdit pulices, ac graueolentia, vel
 ut ruta, mentha, mentastrum, & lupulus, pra-
 eipue tamen simus & vrina equi. Enecat & puli-
 ces seminis rapi decoctum inspersum. Quin &
 taurini cornu suffitu pulices fugari perhiben-
 tur. Fama est, inquit Dioscorides libro quarto,
 capite 60. si psyllium virens domum importetur,
 non sine re in ea pulices gigni. Postremo ve-
 ro nihil tam accommodum est comprehendens
 dis pulicibus, quam lecto imposita recens & cans-
 didissima lanugo xylina. In ea namque congregati
 facillime capiuntur. Plura Rhazes
 libro 8. capite 8. ad Alnian-
 forem.

DE capis Medici non consensire videntur,
Fellia non esse bonas ait et se Galenus.
Phlegmaticis vero multum putat esse salu res.
Non medicum sanas Asclepius adfert illas,
Praesertim stomacho pulchrumq; creare colorem,
Contra in capis Lica denudata capillis
Sape fricans, capitis perire reparare decorem.

Sunt Macri
lib. 1. cap. 7.

Agitur hoc in loco de Cæpis: Ac primo quidem dicitur, medicis de natura earum nondum satis constare. Nam ipsorum quidam phlegmaticis ex usu esse tradunt, quidam vero minime. Galenus lib. 2. de aliment facult. cap. 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis vero prodesse, his attestatur verbis: Abstinentum ab assiduo usu omnium acrium, ceu ceparum, porri, & allij, & potissimum cum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel saccum pituitosum vel crudum & crassum ac lentum accerariat, cibi eiusmodi sunt accommodati. Si quidem capis, ut Galeno lib. 7. de simpl. medic. facult. cap. 18 placet, in quarto calfaciunt excessu. Quo fit ut calidis, quales cholericis cum primis existunt, vehementer officiant. Rhazs vero lib. 2. ad Almanforem cap. 18. superfluos humores & phlegma in stomacho generant. Quod de illis maxime intelligendum, quæ cruda manduntur. Earum namq; essentia crassatū est partium, & mali succi. Porro per fellitos, quemadmodum Conarius nosser in cap. 7. lib. 1. Macri diserte admodum monuit, biliosos hoc loco accipere oportet, id est, *τὸς μελαγχολικοῖς*, sicut phlegmaticos,

pituitosos. Deinde vero cepas phlegmaticis multum prodesse traditur. Corpus enim calefaciunt, humoresque crassos ac glutinosos in ipso coacervatos concoquant, attenuant, incidunt, ac detergant. Quin eadem etiam ratione stomacho frigidis, crassis, ac glutinosis humoribus grauato vitales sunt, & ad validum colorem, veluti testis est apud Plinium libro 20 cap 5. Asclepiades, proficiunt. Neque enim fieri potest, vt viuus ac floridus sit faciei color, vbi ventriculus crudo, pituitoso ac pravo succo refertus fuerit. Tertio demum loco adferitur, cōtritarum caparum succo pilos siue crines locis glabris ac denudatis restitui, si eo sepius perficiuntur; & maxime quidem, si ex densatis in farctisque meatibus & materia sub cute detenta corruptela, glabrities euenerit. Cape enim saliditate sua meatus aperiant, materiamque pravam sub cute detentam non solum digerunt ac resoluunt, sed meliorem etiam in locum eius substituunt. Quapropter alopecia succo earum conuenientissime perficitur. Celerius enim, vt Dioscorides libro 2. capite 137. Galenus loco paulo ante citato, & Alexander Trallianus lib. 1. cap. 2. testantur, quam Alcyonium pilos euocat. Vnde inferitur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari. Capitis porro decor, capilli sunt. Cepa præterea semen genitale gignit, & Venereis stimulant, vrinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitant: sed latiore cibo capitis dolores faciunt, si in mouent fastidium parant, ruoore in faciemducunt, saliuam multam generant, & rationem, vbi aliqui ferunt, lædunt. Succus illiarum cum melle illitus.

oculorum heberudiniſibus, argemis, nubeculis & incipientibus ſuffuſionibus auxiliatur. Quin etiam canis morſibus idem cum aceto, ruta & melle illitus confert: quare hi quoque duo verſus à quibuidam hic additi ſunt:

Appoſitas perhibent maſus curare caninos.

Si trita cum melle prius fuerint & aceto,

Plura de his ſupra capite 13. diximus, cum de Aliis ageremus.

DE SINAPI.

CAPVT LXIII.

Eſt medicum granum ficcum calidumq; Sinapt.
Dat lachrymas, purgat, caput, tollitq; venenum.

Duo hoc in loco potiſſimum aguntur. Primo namque perpuſillum illud granum, quod *σινάπι* aut *σινάπυ* Græci, Latini vero Sinapi vocant, ad cale faciendum deſiccandumque efficaciſſime eſſe traditur: & hoc quidem Galeno libr. 7. cap. 5. de ſimpl. medic. facultat. teſte, in quarto gradu. Deinde vero tres eidem adſignantur facultates.

Prima, quod lachrymas eliciat: excellentiſſime nim caliditate ſua humiditates, quæ in cerebro ſunt, attenuat, incidit, liquefacit & diſſolvit: illis itaque fluentibus, ſimul etiam lachrymæ profluunt.

Secunda, quod caput purget: cõmanducatum enim pituitas capitis proſequitur & purgat. Quinta etiam tritum, naribusq; ad morum, ſternutamãta ciet, quibus meatuum obſtructiones tolluntur. & cerebri vitia expelluntur: eaq; ratione comitialibus & apoplecticis mirifice ſuccurrit.

Tertia, quod venenum tollat: ſuffitum namq;

ac incensum serpentes fugat ad eorundem quosque & scorpionum ictus cum aceto tritum magna vtilitate illinitur: fungorumque venena discutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate & flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita contracti sunt, præterea & podagris à pituita factis. Officit vero visui, & calido capiti, ac iecori. Concoctionem & distributionem ciborum crassarum partium adiuvat. Minuit, quæ in ventriculo sunt, humiditates. Illitum lepris, eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate grauatas siccatur. Si cum melle sumatur, tussis resoluatur. Cum caricis vero ischiadicis illitum & lienosis, vtile est: trahit enim, quæ intus sunt ad corporis superficiem. Plura Dioscorides lib. 2. cap. 140. Plinius lib. 30. cap. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

DE VIOLA PURPUREA.

CAPVT LXIII.

Mac lib. 1.
cap. 19.

Ebrietas.

Crapula discutitur, capiti dolor, atq; grauedo,
Purpuream violam dicunt curare catuacos.

Hic ues referuntur effectus nigre purpureæ & violæ. Primus, quod erapulam siue ebrietatem dissipat ac sedet. Cuius sane rei dux adferri solent rationes. Vna quidem, quod temperatum suauem & cerebrum confortantem spiret odorem: cerebrum vero roboratum ac validum ebrietas non tam facile, quam imbecillum, tenet. Altera, quod cerebrum refrigeret, & fumis calidis recipiendis ineptum reddat, adeoque vini vaporem infringat, & sic ebrietatem dissoluat. Secunda, quod κεφαλαλγίαν, id est, capitis dolorem discutiat: & hoc quidem, si à causa calida, nempe à flaua bile, ortum habuerit, hanc es

rima

nim purgat, & ab ea calorem extinguit. Horum
 effectuum meminit Plinius lib. 21. cap. 19. vbi de
 violæ viribus differit, his verbis: Viola purpureæ
 crapulam & grauedines capitis impositis coro-
 nis olfactuue discutunt. Meminit etiam Simeon
 Sethi in Syntagmate: Viola, inquit, dolores
 capitis, qui fiunt à flaua bile, sopiunt, pota & o-
 dorata. Terrius, quod cura caducos, id est, co-
 mitiali morbo correptos, à symptomate acciden-
 ti ac casu. Hoc habetur apud Dioscoridem lib. 4.
 cap. 105: Caterum is non simpliciter hoc de pur-
 purea Viola tradit, sed de parte ea, quæ in flore
 purpurea existit, vel purpurascit. Sic enim scribit
*Quasi de τὸ πορφυροῦ τῶν ἄνθεσιν ὕδατος πο-
 τῆς, ἢ ἄλλοις βόλοις, ἢ ἐπιπυρρῶν τῶν ἐν
 τῷ ἄνθεϊ:* id est. Dicunt id, quod in flore purpu-
 reum est, cum aqua potum, anginis & comitia-
 libus puerorum morbis auxiliari. Videtur ita-
 que accipiendum esse de altero flore, qui in
 medio Violæ instar capillamentorum inest. Sunt
 enim quidam flores, dicit Theophrastus libro 7.
 capite 21. de historia plantarum *διὰ θῆσε*, id est,
 duplicis floris, qui alterum florem in medio ha-
 bent, velut rosa & lilium, & viola nigra. Lege
 doctissimas Iani Cornarii annotationes in ca-
 pit. 29. libri primi Maeri. Quineriam Plinius
 loco iam citato id ipsum sic tradidit: Id quod
 purpureum est ex iis, comitialibus medetur, ma-
 xime pueris in aqua potum. Eiusque rei hæc
 assignari potest ratio, quod cerebrum violæ fra-
 grantia roborat, ita ut à prauis nocuentis mi-
 nimum lædatur, & sic in epilepsiam non facile
 incidat. De violis plura Galenus lib. 6. cap. 150.

de simpl. medic. facult. Rhazes lib. 3. ad Alman-
for. cap. 27. Auicenna 2. Cano. cap. 726. & Mesues
lib. 2. Sect. 1. cap. 11. de simp. purg.

DE VRTICA.

CAPVT LXV.

Mac. lib. 2.
cap. 2.

A Egri dat somnum, vomitum quoque tollit, & v-
sum.

Illius semen colicū cum melle medetur.

Et tussim veterem curat, si saepe bibatur.

Frigus pulmonis pellit, ventriq; tumorem.

Omnibus & morbis ea subuenit articulum.

Somnus.

Hic septem recensentur facultates Vrticæ. Ac
prima quidem, quod somnum ægrotantibus ac-
cerfat. Crassos namque & pituitosos humores,
quibus natura grauata somno destituebatur, ex-
tenuat, incidit, & priuatim expargat.

Vomitus.

Secunda, quod vomitum, simulque vsum eius
tollat. Lentam enim & frigidam materiam, qua
stomachum imbuente, nausea ac vomitus pluri-
mum suboriri solent, incidit, exsiccat & dissoluit.

Colica.

Tertia, quod Colicis medeatur doloribus: nã
præterquam quod crassum pituitosumq; humo-
rem incidit & extenuat, crassos quoque & statu-
mentos spiritus, qui exitum non habentes coli-
cos excitant cruciatu, discutit & expellit.

Tussis.

Quarta, quod veterem curet tussim. Crassos e-
nim viscososq; humores è pectore pulmoneque
educit: qua ratione orthopnææ quoque & lates-
ris doloribus prodest, & maxime quidem sem-
n eius cum melle delinctum, quemadmodum 2.
Canon. capite 725. in eum prope modum scri-
bens Auicenna attestatur: Quando cum pisa-
na siue aqua hordei decocta bibitur, vitia pecto-
ris

ris extrahit, & folia eius cum aqua hordei decocta thoracem à lentis crassisque humoribus expurgant: sed semen cum melle delinctum ad omnia efficacius est.

Quinta, quod frigora pulmonis pellat: humores namque frigidos ac pituitosos caliditate sua incidens simul & extenuans ex pectore pulmonique educit.

Sexta, quod ventris tumorem discutiat atque sedet. Crassos enim ac flatulentos spiritus, quibus venter distentus in tumorem attollebatur, dissipat atque resoluit.

Septima, quod omnibus articulorum doloribus, arthritidi, nimirum, ischiadi, & podagræ subueniat: præcipue quidem, si prouenerint à lenta crassa ac frigida materia: eam enim vrtica calefacit, incidit & extenuat. Ad hæc vrtica flatuosum etiam quiddam obtinet, quo & Venerè extimulat, & maxime vbi cum passo aut musto semen eius bibitur. Eodem modo potum, & vuluæ ora patefacit, urinam ciet, renumque doloribus medetur. Ventrem modice subducit, ipsa duntaxat absterfione ac veluti titillatione, non purgatione, crudum ac pituitosum humorem educens. Ducit scæminis præterea menses foliorum vrticæ decoctum, addita exigua myrrha potum. Cauendum tamen ne linguam & sophagumque lædat, nimium enim exurit: quod commode quidem fieri poterit, si post summptionem eius parum olei rosacei absorbeat. Est autem vrtica cum semine suo calida in principio tertii, sicca vero in secundo: licet semen minore paulo, quam herba ipsa, siccitate participet. Plura Dioscorides libro 4. capite 79. Plinius libro, 22.

S 5 cap.

cap. 13. Galenus lib. 6. de simpl. med. facult. cap. 13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Almanforem, cap. 28. & Auicenna loco citato.

DE HYSOPO.

CAPVT LXVI.

Mac. lib. 2.
cap. 5.

Hysopus purgans herba est e pastore phil. græc.
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.
Vultibus eximium fertur prestare colorem.

Hic agitur de hysopi viribus: quod quidem delicat & exalfacit ordine tertio, sed & tenuium est partium. Pituiritam manifesto experimento expurgat, facitque ad pituitosos tum cerebri, tum neruorum affectus: quod non modo mundet, sed roberet quoque. Quin & pectus & pulmonem detergit, præsertim senibus, quorum pectora lenta crassaque pituita referta sunt: quo fit, ut decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, potumque peripneumonicis, diuturnæ tussi, suspensoriosis à capite in subiectas partes distillationibus, & orthopnoicis auxilietur. Alcarides reliquosque interaneorum vermes pari modo sumptum enecat. Idem facit, si cum melle delingatur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex aceto mulso eporum, crassum humorem per alium extrahit. Ad subducendam aluum cum ficis viridibus detritis manditur: vehementiusque addira iri, nasturtio aut irione, deicit. Menses exhibet cum iure aut manna mistum, vel cum melle aut visis passis purgatis, vel scilla coctum. Cutis in corpore colorem floridum efficit. Lien & aquæ inter cutem cum fico nitroque, emplastri modo imponitur. Inflammationibus quoque ex vino illinitur. Cum feruente aqua impositum fugat.

fugillara discutit in anginis cum ficuum decocto optime gargarizatur. Decoctum cum aceto dentium dolorem collutione sedat: Hyssopus sus inflationes, auricularum praesentim, vaporis suffitu discutit. Cibi appetentiam inuitat, visum acuit, menses & urinam ceter, & febrium horrores excutit. Vinum decoctionis eius vterum à superfluitatibus purgat & abstergit. Plura Dioscorides, lib. 3. capit. 27. Auicenna 2. Canon. c. 365. & Mesues, lib. 2. sect. 1. ca. 18. de med. simpl. purgantibus.

DE CHEREFOLIO.

CAPVT LXVII.

Appositum canceri tritum cum melle medatur,
 Cum vino potum lateris sedare dolorem
 Sape solet, tritam sine sibi desuper herbam,
 Sape solet vomitum, ventremq; tenere solum.

Mac. lib. 2.
 cap. 22.

Cancer.

Enumerantur hoc in loco tres facultates cherefolii. Prima, quod tritum & cum melle appositum cancerum curet. Est autem Cancer tumor durus melancholicus, inaequalis, rotundus, venosus, id est, venas habens in circuitu turgidas & exaltatas. liuescens siue fuscus, & colore magis quam inflammatione nigricans, calidus, sed non adeo, ut inflammationes, subito accrescens, ægros maxime fatigans, & perpetuo fere dolore affligens: Græce καρκίνος & καρκίνωμα dicitur. Hanc autem appellationem huic morbo indiderunt tam Græci quam Latini à cancro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur venæ, cancerorum pedibus, à glomere illo corporis descendentes, persimiles. Nonnulli vero inde scè nuncuparunt, quod difficillime ab his partibus

bus quas obsederit euellatur, quemadmodum cancer aquaticum animal. Hic enim loco, quem semel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quod hic tumor canceri animalis colorem repræsentat, nempe subnigrum. Plura de hoc Paulus libro quarto, cap. 26. & Ioannes Tagaultius lib. 1. cap. 15. chirurg. Inffit.

Tormina.

Secunda, quod cum vino potum lateris dolorem sedet. Tormina quoque ventris mitigat. Crassas enim inflationes, unde dolores isti proueniunt discutit. Præterea stomachi atque aliorum etiam viscerum flatus dissipat, obstinutionesq; tollit, ad quæ quidem omnia vinum quoque per se sumptum singulare est.

Vermis tui

Tertia, quod vomitus aluique profluvia sistat. Calefaciendi enim & exsiccandi vi materiam eorum discutit atq; consumit, & maxime quidem, si à frigido & pituitoso succo orientur. Urinam & menses ciet, lateris, renum ac vesicæ dolores tollit, cum melicrato exhibitum. Porro Chærefolium, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba est quam quæ vulgo nostrati *Casfue* appellatur. Cæterum medicamenta quæ hic de chærefolio produntur, neq; apud Plinium, neq; apud vllum aliquem autorem Græcum reperiuntur, sed ex Plinio illo recentiore, qui longe post Galeni tempora extitit, omnia transcripta sunt. Nam is hæc verba de ipso tradit: Chærephyllon canceratis medetur, lateris dolores ex vino mitigat. Quidam illud oleo incoctum *ad vntus* ad solvendam fistulæ iniuriam, miscuerunt. Ex aqua mulla pituitam resoluit. Ex aceto lumbricos & tineas perimit, urinam ciet, menstrua pellit. Tritum cum cera & axungia vetere parotidas discutit. Lege

*Lib 4. c. 37.
de re medi.*

do

doctissimi viri Iani Gouernarij annotationes in caput 22. lib. 1. Mac. Ad hac succus, siue stillat. eius charifolij liquor. potus cum carbonibus tilæ & lapide ex cancrorum capis. bus exempto, sanguinem ob casum, percussione, vel contusione, in grumos concretum certo experimento dissoluit, & renum calculos frangit.

DE ENVLA CAMPANA.

CAPVT LXVIII.

Envla campana reddit præcordia sana,
Cum succurata succus si sumitur eius,
Affirmant rusij quod proxi potio talis.

Mac. l. b. i.
cap. 20.

Hic dux referuntur facultates herbæ, quam *Ἐνύλιον* Græci vocant. Latini Heleniū & Inulam. Barbari Enulam, Officinæ Enulam campanam.

Prima, quod curet ac roboret præcordia: quo nomine iam exta in homine intelligenda veniunt, nempe os ventriculi, membra spiritus, & quæcunque cordi propinquiora sunt. Et hoc sane radice potissimum efficit. Ea enim calida & secca atq; odorata est, cum excrementitia humiditate. quapropter in eclegmatis cum melle temperata crassos ac lētos humores pectori pulmonique infarctos educit, tussi orthopnoæque prodest. Omnis iræ dolorisq; obliuionem inducit, eor exhilarat ac roborat. Ex ea vinum etiam conficitur, quod *Ἐνύλιον* Græcis dicitur. Hoc contra stomachi & pectoris vitia & cordis ex humi-
ditate & frigidityate imbecillitate & effrax est, excrementa in venis sanguini permixta per menses ac vrinas expellit.

Vinum enim
latumo

Secunda, quod succus eius cum rata succo permixtus herniosis, hoc est, ruptis, quibus intestina

in

in scrotum deuoluuntur admodum opituletur,
 & maxime quidem si hernio ex flatuum multi-
 tudine euenit. Eos enim ruta atque helenii
 succus discurit. Radix praterea helenii stoma-
 cho prauis succis referto uilis est in passo con-
 dita, obstructionsque iecoris atque lienis tol-
 lit. Trita potaque ad cruentas excreationes sin-
 gularis est & serpentium moribus inedetur. Rus-
 ptis ac conuulsis omnibus confert. Folia eius ex
 uino cocta uiliter illinuntur frigidis ac diutur-
 nis partium affectibus, cuiusmodi sunt nonnullę
 coxarum passiones, *ischiadus* uocant, & exiguar
 assiduarq; articulorum quorundam præ humidi-
 tate proidentiar ac laxationes. Plura Dioscori-
 des libro 1. cap. 17 Galenus libro sexto, ca. 114. de
 simpl. med. facult. & Auicenna 2. Canon. capi-
 te 240.

DE PVLEGIO.

CAPVT LXIX.

*Mac. lib. 2.
 cap. 4.*

Cum uino nigrae chelidram potata repellit,
 appositam ueterem dicunt sedare podagram.

Duo hoc in loco Pulegij recensentur effectus.
 Prior quidem, quod atram bile cum uino expur-
 get, cuius rei testis etiã est Dioscorides lib. 3. cap.
 32. Atram in quiens, bilem per aluum exigit.

Alter uero, quod peculiari proprietate qua-
 dam antiquam curet podagram. Crassos enim
 viscososq; humores unde podagra generari plu-
 rimum solet, uehementer calfacit, concoquit,
 extenuat & amolitur. In tertio namque ordine
 calidum & siccum esse statuitur, quapropter po-
 dagris etiã per se subuenit, impositum usque
 dum rubescat locus. Vi pollere corroborandi,

ex bona fragrantia eius satis liquet: Aperit quoque, attrahit & consumit, ratione tum essentia, tum qualitatum. Potum menstrua, secundas ac partus efficit Pulmonis vitia ex melle & aloë potum extrahit conuulsis auxiliatur. Capitis dolores impositū leuat. Quin & olfactu capita tueri contra frigorū aestusq; iniuriam, & à siti traditur. Nauseas stomachiq; erosiones ex posca per mulcet. Bibitur in vino vtilissime contra serpentium morsus. Defectos animo recreat, cum accento natibus obiectum. Siccatum præterea crematumq; & in puluerē tritum, gingiuas confirmat. Illitum cum posceta inflammationes omnes sedat. Cum cerato varos extinguit, hienosis cum sale vtiliter illinitur. Decoctum eius ablutas pruriginis mitigat: & eadem vtilitate infidentibus fœminis prodest: inflationes, durities & muliebriū locorum conuersiones corrigens. Plura Dioscorides loco citato, Plinius lib 20. cap. 14. Galeus libro 6 capite 93. de simpl. med. facult. & Simeon Sethi in Syntagmate.

D E N A S T V R T I O.

CAPVT LXX.

Illius succus crinibus retinere fluentes
 Illitus adfertur, deniq; leuare dolorem.
 Lucebas succus purgat cum melle perunctus.

Mat. lib. x
 cap. ii.

Hic agitur de hortis familiari herba Nasturtio, quod *καρδωπερον* Græci vocant, quasi *καρδηρον*, quod caput tenet ac domes. Et referuntur res ipsius facultates.

Primo, quod succus eius siue stillatitius liquor capiti illitus, aut potus etiam capillorum defluuia sistat, præfertim si ex densatis infarctisque

mea-

meatibus orta fuerint. Crassos enim & pituitosos humores calefacit, incidit, & extenuat.

Secunda, quod dentium curet dolorem, præcipue si à frigida materia prouenerit: eam enim nasturtium discutit.

Tertia, quod succus eius cum melle illitus lichenas, id est, impetigines, siue squamas cuti adherentes, abstergat. Nascuntur ex ex phlegmate potissimum falso, sed nasturtium intus assumptum omne phlegma pellit & expurgat: & mel quoque insigniter abstergit. Nasturtii semen adurentis seu causticæ facultatis particeps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis & capitis dolores, atque adeo quicquid aliud rubrificationem postulat, eo perinde atque sinapi excalefaciunt. Miscetur quoque remediis quæ exhibentur asthmaticis, quippe quod crassos succos valenter incidere valeat, velut & sinapi: nam per omnia ei simile est. Stomacho aduersatur, aluum turbat, venteris lumbricos pellit. Lienem imminuit, partus exanimat, menses ciet, & Venere stimulat. Illitum cum melle lienem extenuat, fauos expurgat. Serpentium venenis potum refert, atque eos suffitu fugat. Carbunculos ad suppurationem perducit & rumpit. Coxendicibus cum polëta commode ex aceto illinitur. tumores inflammationesque discutit. Furunculos cum muria illitum ad suppurationem ducit. Vomitum siue bilis curat, eandemque per inferna seducit. Tradunt nonnulli nasturtium vim vigoremque animi suscitare, ac proinde eos qui ipsum estauerint ingenio ac mente promptiores fieri. Lege Plinium libro 19. capit. 8. Erasmi Chilides in Proverbio, *ἡ ἄρτις ἡ ἀρτίς*. Porro & herba arefusa similem semini vim possidet.

fidet. Humida vero adhuc & viridis propter aqueam humiditatis admisionem multo femine inferior est: adeoq; tunc mordacitas eius moderata est, vt cum pane ea vti liceat, ceu obsonio. Plura Dioscorides libro 2. cap. 14. Plinius libro 20. cap. 13. Galenus lib. 7. cap. 8. de simpl. medic. facultat. Simeon Sethi in Syntagma & Auicenna 2. Canon. capite 509.

DE CHELIDONIA.

CAPVT LXXI.

*Cratu pullis hac lumina mato: hirundo,
(Plinius vi scripsi) quattuor sint eruta reddit.*

*Mac. lib. 2
cap. 29.*

Notatu dignum est, quod hic ex Plinio de chelidonia refertur, nempe ipsam pullis hirundinum visum restituere. Locus est libro 25. cap. 8. vbi sic scriptum reliquit: Animata quoq; inuenere herbas, in primisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restitunt visum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Meminit eiusdem etiam lib. 8. cap. 27. his verbis: Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen, vt lib. 2. cap. 165. Dioscorides testatur, sibi videretur vendicasse, quod aduentu hirundinum exoriatur, & discessu emarcescat. Sunt qui narrant hirundines excacatis pullis, admota herba visum restituere, inquit idem. Hinc cognita est succum eius hominum oculis quoq; mederi, vtique in quibus crassum quiddam in pupilla colligitur, digestionem atq; diffusionem indigens. Hinc igitur ceteri medici chelidoniam omnibus fere oculorum remediis pro visus claritate admiscere solent. Herba est

T 109

nota, crocei succi, cuius inuentionem hirundinibus ob id quoque attribuunt, quod pulli earum sapius quam vllialiarum animum in cacitatem incidant. Hirundinum enim sterco chelidonix oppositum præstat: excæcat namque, si calidum in oculos decidat, & præcipue matrum. Quod etiam sacra restantur literæ: nam Tobias a. ienior em illam hoc stercore excæcatum fuisse legitur. Cor. Cel libro 6. capite 6. fabulam putat, per patentes oculos herba restitui, qui per se fanescant. Chelidonii tertii est ordinis absoluti iam: idque tum in calfaciendo, tum in siccando. Attrahit igitur, discutit & consumit. Radix trita & in vino decocta caput columellamque frigidorum humorum à capite descendentium multitudine laxatam, ac linguæ radiei atque faucibus incumbentem expurgat, si exurgentem inde fumū infundibulo adhibito ager admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniso & vino albo pota medetur regio morbo, & vlcibus quæ serpunt: imposta cum vino, aut manducata, dentium dolorem sedat. Plura Galenus libro 3. capite 172. de simpl. med. facult.

DE SALICE.

CAPVT LXXII.

Mac. lib. 2. cap. 16. & lib. 2. c. 35. Idem lib. 4. cap. 11.

Auribus infusus vermes succus necat eius.
 Cortex verrucosus in aceto coctus resoluat.
 Huius flos sumptus in aqua fragescens cogit
 Instinctus Venenis cunctos acres stimulant.
 Et sic desiccet, vñ nulla creatio fiat.

Tria hoc loco de Salice traduntur. *Primum*, quod succus eius auribus instillatus vermes interficiat, & maxime quidem, si is sit ex foliis &

602.

cortice expressus. Amarum enim quiddam in se
habet & acerbum. Idem quoque cum rosaceo in
calice punicis calfactus, aurium doloribus & fa-
ciei medetur.

Secundum, quod cortex eius in aceto decoctus
verrucae pellat. Hanc rem Dioscorides libro
primo, capite 115. sic tradidit. Corticis cinis ad-
mixto aceto maceratus, illitū clauos & callos tol-
lit. Est enim vis eius admodum desiccatoria, sed
ita tamen, vt morfu abstinereat: habet vero etiam
quandam adstrictionem. Auicenna capite 541.
secund. Canon. eundem effectū porriulacæ quo-
que tribuit: Ex ea, inquit, fricantur verruca
& eradicat eas non qualitate, sed naturali qua-
dam facultate.

Tertium, quod flos salicis conceptus prohibe-
at, & hoc certe ob vim desiccatoriam & adstric-
tionem. Hoc ipsum autem *ἀσυννησις ἐγγυλίζεσθαι*
Dioscorides dixit, hoc est, facere vt mulier non
conciat. Non autem solum mulietum conce-
ptus prohibet salicis semē, sine fructus, sine flos
velut hic appellatur, sed etiam instinctus Ven-
ris omnes hebetat ac resiccat, etiam in viris, vt
generare nequeant. Atque hoc ipsum Democri-
tus quoque apud Constantinum Cæsarem libro
11. capite 14. tradit his verbis: Qui fructus salicis
appellatur, pabulo pecorum admixtus, ipsa pin-
guet. Tritus autem & in potu acceptus ab
homine steriles facit: ex quo & Homerus
ἔδυσσεν. x. ait:

Μικροῖσι ἀγγυροῖσι καὶ ἰπταῖσι ἀλεστικαροῖσι.

Id est;

Et grandes populi & salices fructū petimētes.

T 2

Ve

Verum Theophrastus libro 3. cap. 2. de historia plantarum, & Plinius libro 16. cap. 16. vocem *ἄλεικαρον* non sic accipiunt dictā ab Homero, vt significet fructuum ac seminum humanorum perditionem, sed ipsius arboris. Plinii verba hæc sunt: Ocyssime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda, secutaque zetas scelere suo interpretata est sententiam, quādo semen falicis mulieri sterilitatis medicamētam esse constat. Hæc fere Ianus Cornarius in c. 11 lib. 4. Macri. Didymus antiquissimus Homeri interpretres ita de Theophrasto de falice refert: *ὁ καρπὸς τῆς ἰτέρας πινόμενος ἀφανίζει τὸν γόνυ τῶν ἀνθρώπων.* Id est: Fructus falicis potus genituras hominum demolitur. Plura de Salice Galenus lib. 6 de simpl. med. facult. cap. 155. & Auicenna 2. Canon. cap. 3: 6. & 686.

DE CROCO.

CAPVT LXXIII.

*Confortare crocum dixerunt exhilarando,
Artus defectos reficitque hepar reparatque.*

Hic agitur de proprietatibus quibusdam Croci. Ac primo quidem corpus roborare dicitur, eiusque lætabundam quandam conciliare alacritatem iucunditatemve, præcipue si quis eo modice vtatur. Immoderatus enim sumptus, pondere nimirum trium drachmarum, lethalis est.

Deinde vero membra defosta, id est, debilia ac prostrata reficere, inque vigorem suum restituere traditur. Superat enim in eo calfaciens & qualitas & facultas, vt tota eius essentia secundū sit

fit ordinis excalfaciendi, & primi exiccantium: proinde concoquendi, maturandi, emolliendi, aperiendi, & discutiendi vim quandam habet, adiuuante scilicet & paucula quadam adstrictione. Cor non parum exhilarat, ipsumq; adeo ac simul etiam hepar atq; alias corporis partes, ob insidentem nimirum adstrictionem ita corroborat, vt nō facile dissolui queant, obstructionesq; tollit. Quinetiam stomachum moderato calore suo firmat. ejuſq; tum coquēdi, tum distribuēdi facultatem adiuuat. Immodice tamen illō vtendum non est: quippe qui ita nauſeam facile moueat, & cibi inappetentiam, Græci *ἀνορεξίαν* vocant, efficiat: siquidem aciditatem in ventriculo extinguit, quæ præfertim appetentiam excitat. Siccādo mediocriter dispositionibus pectoris phthisicis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum felicem reddit, eiusque instrumenta corroborat. Nam si vsus ipsius mediocris fuerit, facilem respirationem & amabilem coloris bonitatem facit: sin vero citra modum, pallorem inducit, cerebrum infestat, capitis dolorem commouet, sensus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impositus vehementer inebriat, adeoq; exhilarat, vt insaniam maxime alacrem & iatrabundam pariat. Si quis vero ex passo biberit, crapulam non sentiet. Additur in portiones, quæ interaneorum causa temperantur. Pituitosa vitia & lethargica sanat. Somnum conciliat, Venerem stimulat, menses & vrinam ciet. Mulieribus difficulter parientibus in potu duarum drachmarum pondere exhibitus, partū accelerat. Illicus cum humano lacte visum abstergit, & oculorum fluxiones cohibet.

diis vtilissimus est. Vergentes ad ignem sacrum
inflammationes inunctus lenit. Vulua sedisque
cataplasmatibus vtiliter inditur. Plura Diosco-
rides lib. 1. cap. 25. Plin lib. 21. ca. 20. Galenus lib.
7. de simpl. medic. facult. cap. 75. Simeon Sethi in
Syntagmate, Serapion cap. 173. simpl. & Auicenna
lib. 2. Cano. cap. 129.

DE PORRO.

CAPVT LXXIII.

*Macer lib.
l.c. 6.*

R *Eddis secundam mansum per sepi puellas;
Man. nemque potes naru retinere cruetem,
Ungat si notes intus medicaminis tal.*

Dux hoc in loco Porri referuntur proprietates. Ac prior quidem, quod impragnandi facilitatem vteribus mulieribus pariat, atque ne abortiant grauida prohibeat. Quod sane magni etiam Hippocratis autoritate Plin lib. 20. ca. 6. in hunc modum scribens confirmat; Hippocrates de morb. mulieb. lib. 1. & 2. & alibi saepius, sine alia mixtura dari iubet, vuluasque contractas aperiri putat: foecunditatem etiam foeminarum haec cibo augeri. Idque non in cibo tantum sive potu, sed illitum quoque & foris admotum praestat. Coquitur enim in aceto & marina aqua coctura eius, decoctoque illo infidentium foeminarum praclusi duratque loci vtiliter fouentur. Folia quoque porri muliebres locos, qui nimio humore madefcentes foetum haud continere valent, egregie purgant. Item ex abortu profluvia sistit, potu succo cum lacte mulierum.

Alteram quod sanguinem e naribus erumpentem sistat: & maxime quidem succus eius cum aceto, addito thure aut eiusdem manna, vel galla
aut

aut mentha. Idem quoq; sanguinem reicientibus cum gallia aut thuris farina, vel acacia auxilio est. Quinetiam potæ seminis drachmæ duæ cum paribus myrri baccis veteres sanguinis ex pectore reiectiones sanant. Acrimoniam enim quandam habet porrū, & adstringendi aliquam vim, sed semen acrius est. Plura supra, cap. 13.

DE PIPERE.

CAPVT LXXV.

Quod piper est nigrum, non est dissoluere pigmentum,
Phlegmata purgabit, concolericemq; iunabit.

Leucopiper stomacho prodest: tussiq; doloriq;
Vtile, praeventet motum, febrimq; vigorem.

Agitur hoc in loco de triplice genere piperis, longo scilicet, albo, & nigro. Et fructus quidem, vt lib. 8. cap. 42. de simpl. med. fac. Galenus memoriz prodidit, nuper admodum germinantis arboris, oblongum est piper maturo humidius: humiditatis eius indicium est, quod facile repositum perforetur, ac non protinus mordicet, sed post paulo incipiat, verum plusculum duret. Fructus veluti acerbus immaturusq; albū est piper, nigro quidē acrius. Nam illud iam quasi superassatum est, & superexiccātū. Longum quidem piper, μακρόν Græci, albū λευκόν, nigrū μελανόντιον, vocant. Sane prioribus duobus versibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, quod in dissoluendo non sit pigmentum, hoc est, crassos, glutinosos ac frigidos humores flatuososq; spiritus egregie discutiat. Valentem enim tum excalfacit, tum desiccet, ordine nimis tum tertio completo.

Secunda, quod phlegmata expurget: Viscidam enim

T 4

enim

enim pituitam: qua in interiore corpore, nempe in thorace, pulmone & intestinis residet, concoquendo atq. extenuando dissipat expellitq.

Tertia, quod plurimum adiuuenti concoctoria adferat facultati. Hoc ipsum Dioscorides etiam libro 2. cap. 145. his confirmat verbis; Somnum, inquit, & appetentiam cibi conciliat, concoctionem adiuuat: vt tuncque ob id eo ad intinctus. Porro ad eum vsus melius est longum: quippe quod, Galeno lib. 4. cap. 10. de sanitate tuenda teste, flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant, ad ventrem depellit, & concoquendis, quæ sumptis, subuenit. Posterioribus duobus versibus quinque albi piperis referuntur utilitates.

Prima, quod stomacho conferat: ipsum enim, vt Galenus eodem, quo antea loco testatur, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, quod linctum potumque tussientibus operuletur: præsertim si ex frigido & crasso humore tussis euenerit: eum namque piper album calidum facit, incidit, & dissoluit. Pari modo & cunctis aliis frigidis, & à pituita ortis pectoris vitis succurrit.

Tertia, quod dolori subueniat: idque intelligendum vel de dolore pectoris, vt iam dictum est, vel de dolore flatuoso. Potum enim cum melle & recentibus lauri foliis, flatuosos spiritus & tormina discutit.

Quarta, quod præsumptum febrium accessiones, siue exacerbationes, *πυροξυσμῆς* Græci vocant, auertat: & hoc quidem in febribus frigidis. Earum namque materiam exalfaciendo quodammodo dissipat & expellit.

Quinta,

Quinta, quod februm horribus circuitu res petentibus siue potu, siue illitu subueniat. Nervos enim & musculos caliditate sua vehementer roborat, & in eis residentem materiam consumit. Hinc est, quod lib. 3. cap. 1. Macer in hunc modum cecinerit.

*Quodq; mouere solet frigus periodica febris
Compescit febris si sumitur ante tremorem.*

Illud ipsum 2. Cano ca. 356. Auicenna innuere etiam voluit, inquiens: Fricando fit inundatio ex ipso cum vnguento, & confert rigori. Eiusque rei exempla sunt apud eundem 1. 4. tract. 2. cap. 12. Er haec certe facultates non albo tantum piperi, sed & reliquis quoq; generibus conueniunt. Liberalior piperis vsus, quemadmodum est apud Aristotelem, sect. 1. probl. 44. vrinas prolicit, paracior autem aluum deiicit: è contrario vero scammonia. Piper caliginem, quae oculis obuersatur, absterget. Serpentium moribus auxiliatur: Anginae eo & melle conuenienter perunguntur. Cum vua passa manducatum, pituitam à capite elicit. Strumas cum pice discutit. Vitilignes ex nitro emaculat. Plura Plinius lib. 12. cap. 7. & Serapion cap. 735. de simpl. med. fac.

DE GRAVITATE
auditus.

CAPVT LXXVI.

ET mox post escaam dormire, nimiq; moueri,
Ista grauare solent auditus, obstrictaq;.

Hic tria recensentur, quibus auditus praegrari solet.

Primum, cibus, quem somnus statim excipit,
& maxime quidem, si ventriculus eo distentus

T 5 fue.

fuerit. Hic enim concoctionem impedit, & cruditates gignit. Ex incoctis vero ac crudis in ventriculo cibi viscosi, crassi & flatuosi suscitantur fumi: qui in caput sublar, cum exitum non inueniant, auditorios obstruunt & meatus, auditumq; grauant. De hoc nonnihil etiam supra, cap. 3.

Secundum, motus sine labor vehementior illi eo post ingestū cibū susceptus. Causam Galenus in commentario *Ἐπι δ' ἄνωγειας καὶ κακοχρησίας*, capite 5. nanc esse tradit: Sicuti, inquit, bonæ valetudini ante cibum exercitatio maximum adfert commodum: sic qualiscunque sumpto cibo motus noxius admodum est. Alimentum enim ex ventre ante concoctionem in diuersas corporis partes distribuitur, proptereaq; crudi humoris copia per venas aggeritur. Vnde crassi etiam ac flatuosi spiritus sursum elati meatus auditorios obturant. Idem quoque libro 6. de sanitate tuenda. cap. 8. his testatur verbis: Non leue in eodem nonnullis accidit, cum repleti cibo se exercitant. Nonnullis enim & caput impletur vaporibus & in iecinore aut ponderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq; percipitur. Et lib. 1. cap. 9. de aliment. facult. Carnes, inquit, inanitate rapiunt ex ventre succum, non modo semicoctum, sed nonnunquam etiam omnino crudum atq; incoctū, cum cibo sumpto operibus sese reddiderint; ob eamque causam in grauissimis morbis posteaprehenduntur, & ante senectam intereunt.

Stare tamen post egestionem, vel suauiter deambulare, quo cibus ad fundum descendat ventriculi, multum expedit & confert ad bonam cibō-

*Griffas, lib. 1.
cap. 7. ad
Synapism.*

eiborum concoſſionem. Idq; vulgato etiam
hoc comprobatur verſiculo:

Poſt cœnam ſtabu, aut poſſis mille me abii.

Tertium, ebrietas: nam ex calidi vini tempera-
tura multi omnino vapores ac ſumi ad auditus
ôpôrav prompte deferuntur, qui tum exitu non
inueniant, ſpiritum eius inſitum perturbant,
& audiendi difficultatem, Græcis βεβρυγία καὶ
δυσουγία appellatam, patiunt. Neque vero au-
ditui ſolum, ſed viſui quoq; ac reliquis ſenſuum
inſtrumentis omnibus ebrietas nocet, quemad-
modum 4.3. capite 2. Auicenna his reſtatut ver-
bis: Ex eis quidem, quæ nocent auri, & reliquis
ſenſibus ſunt, nauſeoſa ſatietas & repletio, &
proprie ſomnus ſuper repletionem. In nonnul-
lis exemplaribus hic etiam verſus adſcriptus hæ-
beatur:

Balnea, Sol, vomitus, adfert repletio, clamor.

Nec male quidem, ſiquidem & hæc auditum
grauare, & aurium ſonitus generare 4. 3. cap. 11.
autor eſt Auicenna: Oportet, inquiens, vt o-
mnes iſti vitent Solem, balneum, motum labo-
riofum, vomitum, clamorem, coitum, & repleti-
onem, & vt leniant naturas ſuas.

DE TINNITV SIVE ſonitu aurium.

CAPVT LXXVII.

Motus, longa ſeſer, vomitus, percuſio, caſus,
Ebrietas, frigus, tinnitum cauſat in auro.

Septem hoc loco enumerantur ſonitus ſive
tinnitus aurium cauſæ.

*Prima, motus, immoderatio ſcilicet. Hume-
res enim & ſpiritus vehementiore atque inordi-
nate*

nato corporis motu concitati crassos ventosq; generant flatu, quibus sursum vergentibus cum facilis non pateat exitus, tinnitus excitatur. Ac plurimum sane ob ventosi flatu in auditorio meatu commotionem nasci solet.

Secunda, fames, siue longior ultra consuetam edendi horam abstinencia Cuius Avicenna 4. 3. cap 9. hanc tradit esse causam: nempe, quod humores per corporis molem dispersi ac quiescentes longiore fame exagitantur. Natura enim cibo, in quem agat, destituta ad humores conuertitur, eosq; resoluit & commouet.

Tertia, vomitus violentus & multus. In hoc enim motus accidit vehementior, quo humores exagitati sursum ad caput feruntur: quo fit, vt oculi nonnunquam ac facies rubescant, visusq; debilitetur: nonnunquam vero vapores ac ventosi flatu ad auditorium pertingant organa, tinnitumq; excitent.

Quarta, progressa plaga, siue percussio sphaerulae capitis, & maxime qua parte aures sitae sunt. Innato enim auditus aeri vehementius inde exagitato spiritus accedit. Siquidem membro aliquo laeso, quemadmodum in libro de renum affect. dignot. & cura, cap. 12. Galenus testatur, spiritus statim & sanguis, qui sunt naturae vehicula, eo concurrunt: ex quorum deinde commotione tinnitus accidit.

Quinta, casus, praesertim supra caput: cuius eadem cum praecedente ratio est. Quinetiam humores in corpore ex quolibet casu vehementer exagitantur.

Sexta, ebrietas, & maxime quidem ex largo vini potu. Inde enim caput fumis repletur, ac va-

po-

poribus, quibus ad auditorios meatus vergenti bus innatus eorum aer commouetur, & sonitus quidam excitatur.

Septima, Frigus immodicum. Eo enim auditus organum & naturalis cerebri calor debilitatur, vt flatuosos generent spiritus, quibus ad aures penetrantibus tinnitus facile elicitur. Neq. ob dictas solum causas, sed ob alias etiam non paucas, sonitus in auribus fiunt: Nempe ob flatuosum spiritum in capite generatum ac commotum, ex sonitu sanici, quæ in ipsa fortassis aure genita est, aut ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu vermium in auditoriis meatibus sæpe numero eueniente, aut ob humoris in toto corpore ebullientis commotionem, sicuti in febribus fere & paroxysmorū principiis contingit, aut ob superfluum in corpore repletionē, præsertim in capite, aut ex lenta & crassa materia in ventosos flatus resoluta, aliquando deniq. ob pharmacorum auriculariū vsu sonitus quidam etiam fiunt. Qui in febribus sonitus fiunt minime interturbandi sunt: vt plurimum enim statim sedantur. Plura Galenus lib. 3. de compositione Pharmacorum secundum locos, cap. 1. de sonitu in auribus. Serapion tract. 2. cap. 12. de surditate, & Auicenna loco iam citato.

DE VISVS NOCVMENTIS.
CAPVT LXXVIII.

B Alnea, vina, Venus, ventus, piper, allia, sumu,
Porrum cum capis, faba, lens, fletu q; sinapi,
Sol, coitusque, ignis, labor, illius, acumina, puluis,
Ista nocent oculis, sed vigilare magis.

Vnum & viginti numero hic referuntur, quæ
ocu.

oculis important. Ac *primum* quidem Balneum, idque tam humidum, quam siccam: hoc Stupha Barbaris, Latinis Aereum balneum dicitur: illud vero Tina Vulgo, Latinis Solium appellatur. Duplici porro nomine vtrunque oculis officit. Primum quidem immodice excafaciendo temperaturas eorum destruit. Natura enim, velut supra ostendimus, frigidi sunt & aquei. Deinde vero tenuiores humiditates, quibus visum itque ignei temperantur refocillanturque spiritus, resoluit & exiecat. Atque hinc adeo prope Rebenum, vbi plurimus vtriusque balnei vsus est, non pauci passim occurrunt caeci. quemadmodum in Hollandia ob inordinatam victus rationem multileprosi.

Secundum, vinū, & maxime quidē si immodice bibatur. Cum enim caput, vt saepius iam dictum est, vaporibus ac fumis repleat, non oculos tantum ac visum, sed reliquos etiam sensus omnes immoderatiore vsu hebetare putandum est.

Tertium, Venus, immodica scilicet: Hanc enim obtundere oculorum aciem, Medici omnes vno ore, praedicant. Cuius causam Petrus Aponensis Sect. 4. problematum Aristotelis commentar. 3. hanc esse tradit: Nempe quod coitu auferatur id, quod commodum est oculis, humidum scilicet aqueum & subtile, quo spiritus fulciuntur visum. Oculus enim, vt libro 5. capite 1. de generatione animalium, & alibi saepius Aristoteles adseruit, humidus est & de natura aqua. iam vero euulsis atque euacuatis humidis, partes superiores necessario exiecantur. Quo fit vt oculi, qui humiditate vigent, à sua decedant natura, hebetioresq; fiant. Merito autem humiditate vigent:

an

nisi enim ea sustentarentur, per igneos facile spiritus, qui in frequenti sunt motione, exarescerent. Atque hinc sane constat, superiores partes immoderato concubitu plus iusto exiccari, visusque aciem hebetari: humores enim deorsum extrahuntur.

Quartum, Ventus & precipue Austrinus: De quo lib. 3 aphor. 5. Hippocrates: Νότις, inquit, βερυήχοι, ἀχλυάδες, καρηβαρυγί, hoc est, Austri audita hebetant, caliginem obducunt, capitis grauitatem efficiunt. Austri enim natura calidus & humidus est, ac magna ex parte pluuias & tempestates adfert: quare etiam τὰ ἄνω αἰθέρων ὄργανα ἰσσοβένυσσι, quemadmodum Philotheus ait, id est, sensuum instrumenta implet & obtundit. Ceterum vocem, ἀχλυάδες, bifariam interpretari possumus. Primum, ut ad austros ipsos referatur, qui caliginem aeris efficiunt. his enim flantibus aer fit turbidus, crassus, caliginosus & tenebrosus. Secundo, ut ad oculos ipsos potius hæc vox referatur, qui flantibus Austri caliginosi redduntur, minusque acute vident. Ut enim reliqua omnia sensuum instrumenta non satis probe suo funguntur munere, sic etiam oculi ipsi ab Austro caliginem quandam contrahunt. Lege Galenum commentario 1. in 1. epidem. Tempestate 1. aphor. 3.

Quintum, piper. Hoc enim cum impensius exsiccat, acres omnino vapores frequenti usu generat, qui vbi ad caput ascenderint, oculos mordicant, & exiccant.

Sextum, alliū: quod acrimonia sane & vaporibus, quibus caput replet, oculos offendit. Supra c. 13.

Septimum, fumus, qui certe quod mordacissimus sit, nimiumque; exiccet, infestissimus est oculis. Aristoteles problem. 22. Sect. 31.

Octavum, porrum, hinc enim crassi, ac melancholici generantur fumi, qui sursum elati oculorum aciem hebetem faciunt, si quis eo frequentius utatur. Supra cap. 13.

Nonum, cepa, horum namque; esu acres similiter ad caput submittuntur fumi, qui non visum tantum, sed, ut quidam volunt, rationalem etiam animam partem laedunt Simeon Sethi.

Decimum, faba, flatuosum enim crassumque; & melancholicum generat fumum, qui horrenda & terribilia parit somnia, mentem perturbat ingeniique; aciem obtundit, & spiritus visuos obrebrat. Galen. lib. 1. de alim. facult. cap. 26. & Simeon Sethi in Syntagm.

Vndecimum, lens; Ea visum integrum & inculpatum hebetat, ipsum immoderate exiccans. Galen. lib. 1. de alim. fac. cap. 25.

Duodecimum, stetus, praesertim immodicus; Hic enim cum retentricem oculorum facultatem imbecilliozem reddat, visum vehementer oblaedit, & sanam oculorum aciem nimio plus siccando hebetat.

Decimum & tertium, sinapi, quod acrimonia sua visum efficit debiliorem.

Decimum & quartum, conspectus Solis: Et hoc quidem ob excellentem eius splendorem ac nitorem, quibus visum destrui manifesta constat experientia & ratione. Sensibilibus enim exuperationes, ut libro 2. de anima, cap. 12. Aristoteles adstruit, sensuum instrumenta corrumpunt. Quod quidem Galenus etiam lib. 10. de usu part. cap. 3. in

In hunc modū scribens approbat: Solem ipsum in-
 quiens, si quis oculis inconiuentibus velit
 inuerti oculos celeriter perdet: multique in So-
 lis defectibus, cum eum affectum qui Soli acci-
 derat, planius nosse cuperent, fixis oculis Solem
 inuentes imprudentes profus fuerunt occēca-
 ti. At enim per niuem iter facere, quam oculis
 fit perniciosum, si minus Xenophonti credis,
 experientia tibi discere id licet: Sin vero natura
 lius quippiam audire sustines, vbi ellychnium
 ardens, aut aliam quamuis flammam in Sole lu-
 culento constitueris, cernes eam protinus mar-
 cescere, atque etiam si prope quamlibet flammā
 magnam ellychnium posueris, vel aliam quam-
 uis flammam minorem repente extinguetur: cū
 quæ minor lux est à maiore vincatur semper ac
 dissipetur. Lege eundem etiam libro: de causis
 sympto. cap 6.

Decimum & quintum, coitus: & maxime qui-
 dem intempestiuus ac immoderatus. Hunc
 enim paulo ante capiti oculis, omnibusque sensu-
 suum instrumentis plurimum nocere ostendis-
 mus.

Decimum & sextum, ignis: Cuius frequens in-
 spectio & splendor vehementer exsiccat oculos,
 visumque debilitat. Quo fit vt fabri ferrarii, &
 quicunque artes, quibus se suosque sustentant,
 ad ignem exercent, rubros fere & debiles habe-
 ant oculos.

Decimum & septimum, labor: immodicus scili-
 cet: Is enim sanguinem efficit sicciorē, sicut etia-
 iam reliquum corpus. Siccitas autem totam eu-
 tem indurat, atque adeo etiam eam qua pupilla
 integitur. Itaque vis illa conspiciendi cooperi-
 tur

tur & delitescit. Aristoteles problemat. sect. 37.
problem. 14.

Decimum & octauum, ictus siue percussio capitis, & maxime quidem qua parte oculi sunt. Cū enim sanguis inde, sicuti precedente capite ostendimus, ad oculos rapiatur, accidit vt spiritus visui perturbentur, adeoque visus ob id debilitetur, & apostema nonnunquam generetur.

Decimum & nonum, nimius acrimia rerum visus: cuiusmodi salientia nonnulla existunt, quæ humorum acrimonia aciem oculorum obtundunt.

Vigésimum, puluis, siue ambulatio per loca puluerulenta: puluis enim ad oculos pertingens visum maxime obscurat.

Vigésimum primum, immodicæ vigiliæ: quæ non oculos tantum, sed totum etiam corporis habitum impetius exsiccant & extabefaciunt.

Ad hæc nocet oculis quælibet repletio, & quicquid naturam exsiccet, quicquid item sanguinem conturbat, siue ex rebus sit salis, siue acris, siue etiam aliis: & omnis ebrietas. Vomitus medio quodam modo se habet: confert enim quatenus ventriculum expurgat, nocet vero quatenus cerebro insidentes materias commouet, adque oculos desinere facit. Quod si necessarius fuerit, cum facilitate à sumpto cibo prouocandus est. Somnus quoque superfluus, qui repletionem mox subsequitur, infestus admodum est oculis. Sic quoque copiosa sanguinis detractio. Potissimum vero qua per frequentem cucurbitularum affixionem celebratur. Plura Auicenna 3. 3. tractat. 1. ca. 5. & 3. 3. tractat. 4. cap. 4.

DE CORROBORANTI-
bus visum.

CAPVT LXXIX.

Foeniculus, vertena, rosa & cheidonia, rita,
Subueniunt oculi dirā eo ligno pressu.

Nam ex ista aqua fit, qua lumen reddit acuta.

Quinq; hoc loco recensentur herbæ. quarum
succo & stillatio liquoze siue aqua visus refici-
tur ac recreatur.

Primo, fœniculus: succus namque caule & foliis expressus siue destillatus, quemadmodum lib 3 ad Alman. cap. 47. Rhazes testatur, & nos supra cap. 49. abunde ostendimus, ad excitandā oculorum aciem præstantissimus habetur.

Secunda, Verbena siue Verbenaca, ~~et ceteros~~
Hæc etiam *βορβόλη* Græci vocant. Huius stillatio in liquor semel aut bis oculis quotidie adnotus, ipsorum vitis mederi perhibetur. Qua ratione oculorum remediis plurimum misceri solet. Semen eius, vt in Pandectis Syluaticis refert, cum succo fœnicuii impositum oculos emundat.

Tertia, rosa. Cuius aqua refrigerando & adstringendo oculorum potissimum fluxiones cohibet, animaleque spiritum ac visum corroborat. Succus recentibus foliis expressus Dioscoridi lib. 1. cap. 109. ad oculorum circumlitiones recondirur.

Quarta, cheidonia. Huius succus claritati oculorum utilissimus est, quemadmodum satis satis perque ostendimus supra cap. 71.

Quinta, rutæ herba vulgo cognita que visus aciem excitat, grauesque oculorum dolores emplastrum modo imposita cum polenta mitigat. Plura supra capite 61.

DE CONSERVANDA
DE DOLORE DENTIVM
sedando.

CAPVT LXXX.

*Sic dentes ferus, porrorum collige grana,
Vre cum hyoscyamo adiuncto quæq; thure, decenter*
* Sic per chonion is furam cape dente remotum.

al. Sic, per
1710. 618. 1710.

Remedium hoc in loco traditur. efficacissimum ad sedandum dentis ex erosione dolorem. Id constat seminis hyoscyami albi & porri, singulorum partibus iijj. & seminis cepæ partibus vj. S. thuris parte vna. Primum optime præmunito dente omnia simul comburantur exurgentemque hinc fumum æger admittat infundibulo adhibito ad affectum dentem. Lege de hoc plura apud Æginetam libro 3. capite 26. Aetium libro 8. capite 33. Auicem 7. 3. capite 19. Mesuene de ægrotudinibus oris, titulo de vermibus dentium: & Rosam Anglicam capite de dolore dentium. Hyoscyami natura est *κρίαιδου* ☉ quæ doloris seuamentum adeo præstat, vt vix percipi quidem amplius possit. Fumus vero seminum porri atque cepæ, Auicenna 2. Canon. cap. 547. teste, accommodatissimus est necandis euiciendisq; vermibus, qui in erosis nonnunquam dentibus intolerabiles cruciatus excitant. Hyoscyamus, vt lib. 4. cap. 64 à Dioscotide describitur, frutex est caules emittens crassos, folia lata, oblonga, diuisa, nigra, hirsuta, flores è latere caulis ordine procedunt, tanquam puniceorum cythini, scutulis septi seminum plenis vt papaueris, *κρίαιδου* *στρόβυλος* *ἐν* *θεσπυρι*. *ὀδοντοκυσία* *ἐστὶν* *ἀλγὸν* *δυσία*. Id est, radice eius in aceto elixa, vtili, et in dolore

ἀπὸ

dentes colliduntur. Quod Macer lib. 2. c. 35. hisce
veribus confirmat:

*Ore disceptatum si continetur acutum,
Quo sunt decollat rad. cassilii herba,
Dicitur immodicum denti pacare dolorem.*

Porro $\chi\omega\upsilon\iota\omicron\varsigma$, quod in emboti locum substitui-
mus, $\lambda\omicron\tau\omicron\ \tau\eta\varsigma\ \chi\omega\upsilon\iota\omicron\varsigma$ diminutiuum est, significat
infundibulum.

DE RAUCEDINE VOCIS.

CAPVT LXXXI.

N*ux, oleum, si quis capiti, & anguille, & potus:
Ac pomum ciudum, faciunt homine fore rau-*
cum.

Sex causa raucedinis hic recensentur.

Prima, Nux: ea enim cum vehementer exic-
cet, vocem exasperat, grumque clangoribus si-
milem efficit.

Secunda, Oleum: & maxime quidem, quod
ex immaturis oliuis exprimitur. Huius enim
glutinosa quadam pars, dura in ore continetur,
ad asperam delabitur arteriam, ipsamque diu-
tule inhaerendo stringit & exasperat. Omne
praeterea oleum in biliosis corporibus prompte
accenditur, quare vocalem saepe arteriam ipsis
exasperat, raucedinemque parit. Quod oleo
attribuitur hoc in loco, id ipsum etiam de caryi-
no, quod è nucibus conficitur iuglandibus, in-
telligi potest.

Tertia, frigus capitis: ipsum enim caput com-
primit ac stringit: quo fit vt humores, qui sunt
in cerebro, deorsum ad asperam arteriam de-
fluant, eamque immodice humectando rauced-
inem excitent,

Quarta, anguilla: De ea fatis supra, capite 31. dictum est.

Quinta, potus: nimius scilicet, & maxime quidem, si instante nocte atq; hora somni exhibeatur. Asperam enim arteriam immodice rigat & humectat: quæ ex medicorum omnium sententia potissima raucitatis causa est.

Sexta, pomum crudum: quo nomine quilibet fractus crudi intelligendi hoc in loco veniant. Quatenus enim crudi existunt, phlegmatis generant multitudinem. Quod si immaturi præterea ac styptici fuerint, fauces exasperant, raucedinesque pariunt. Plures causas raucitatis enumerat Auicenna 10. 1. Tra&. 2. cap. 1.

RHEVMATIS REMEDIA.

CAPVT LXXXII.

Ieruna, vigila, calidæ dape, tuq; labora.
In spira calidum, modicum bibe, comprime statuas.
Hæc bene tu serua, si vis depelle: rheuma.
Si finas ad pectus, dicatur rheuma catharrus:
Si ad fauces, bronchos, si ad naræ, esto coryza.

Hic septem enumerantur rheumatis remedia:

Primum, fames, siue ieiunium: per hoc enim ipsius consumitur materia. Fames enim, vt aphoriz. 59. libr. 7. Hippocrates adserit, corpora exciteat. & hoc quidem ex accidenti: Nam cura fames fecimus, si in fame perseveremus, naturalis calor, qui nunquam cessat, pabulo in quod agat destitutus carniū humiditatem exsiccat. Quare rheumatis quoq; materiam concoquendo ac difflando consumit.

Secundum, vigilia: quæ & ipsa sane cum totum corporis habitum, quemadmodum libro 7. capite

te 6. methodi medend. & comment. 13. libro 2. aphorif. Galenus testatur, sufficienter exsiccent, rheumatis etiã causam, nempe cerebri humiditates necessario consumunt, vaporumque copiam ad caput transmitti prohibent.

Tertium, cibi calidi: præsertim si à frigida materia *πεύμα* initium duxerit. Eam enim cibi calidi concoquunt ac maturanr.

Quartum, labor. Hic enim sicuti libr. 2. de dieta Hippocrates adserit, suapte natura superflua demit. Cuius deinde hanc affert causam, nempe quod corpus siccet. Corpora enim laborantium calefiunt, quibus calefactis attenuatur & repurgatur, id quod in ipsis superfluum est.

Quintum, calidi aeris inspiratio: & maxime quidem, si ex frigida materia sit rheuma. Ea namque per calidi aeris attractionem incalescit ac maturatur.

Sextum, moderatio potus: Nam & hæc corpora perinde ac fames, exiccat: adeoque rheumatis materiam maturando dissipat atque consumit.

Septimum, cohibitio siue retentio spiritus. Ea frigido potissimum auxiliatur cathartico: frigesctas namque pectoris particulas, Aetio libro 8. capite 54. teste, calfacit, materiamq; cathartici pituitosam ac frigidam concoquit, dispergit atque consumit. Galeno lib. 3. cap. 3. de sanitate tuend. *τὸ πνεύμα κατὰ τὴν ἢ κατὰ τὴν* dicitur. His amplius oportet ut is qui cathartum patitur, caput suum moderato calore continenter foveat, & à frigore, Boreali præsertim, tucatur: & maxime quidem post diurnos Austr. Harus. Siquidem caput, ut comment. 2. lib. 3. aphor. Galenus scriptum reliquit, repletum est in calida atque

humida austina constitutione: Frigus autem Septentrionis superueniēs, ceu manus quæ danti extrinseca capiēns ac premens cerebrum, veluti spongiam quandam exprimit illam, quæ in ipso continetur, humiditatem. Hæc vero delata alias ad alium locum ex iis qui faciles sunt ad patiendam, multos generat morbos. Minime tamen sub dio solaribusve radiis nudum exponendum est, neq; ad luculentum ignem diutius commorando exarsu faciendum. Eo nanque modo rheumata augentur. Multam quoque ciborum ingestionem, praesertim vaporosorum, ac vini porum fugiat: imo vero quod fieri potest, famem ac sitim toleret. Caueat etiam à potu aquæ glacialis ac ritualis, præterea supinum decubitus vitet, ne peccans humor in posteriorem partē & dorsalem medullam deferatur. Ea enim pars cum manifesto careat meatu, quo materia excernatur, periculum est, ne ad nervos penetrans consulsionem aut paralytism generet. Somnum item fugiat diurnum, quantumcunque potest vigilet quoniam est radix cura. Hæc fere Rhazes Libro 9. ca. 14. ad Almanforem, & Auicenna 5. tractat. 1. cap. 13.

Vitimi duo versus differentiam inter catarrhum brachion, & coryzam continent. Rheumata autem nomen est generale ad quemlibet materiae defluxum ἀπὸ τῆς ῥέως, quod est fluo: Eius species siue membra sunt catarrhus, & coryza, de quibus supra cap. 1.

Porro rheumatis generatio imbrum generationi similis est, quemadmodum lib. 2. de partib. animalium, cap. 7. Aristoteles docet. Cum enim ex terra vapor exhalat efferturq; in sublime à caele-

lore, vbi supernum aerem subierit frigidum, consistit: denuo in aquam propter refrigerationem conuertitur, atque in terram defluit. Fluxiones etiam sic ex capite oriuntur, in iis corporibus quibus cerebrum frigidius est, quam temperamentum modicum postulet. Cum enim alimentum per venas sursum respirat vbi excrementum ob eius loci vim refrigeratum est, fluxiones pituitæ, sanieique mouet. Hactenus Aristoteles.

DE CVRATIONE FISTVLÆ.

CAPVT LXXXIII.

Auripigmentum, sulphur misce. e memento.
*Hu decet apponi calicem, consunge saponi
 Quattuor hac misce, commixtu quattuor istis
 Fistula curatur, quater ex hu si repleatur,*

Medicamentum hoc in loco pro fistulæ curatione describitur longe optimum. quod (vt præter quotidianam experientiam, recentiorum fere omnium scripta testantur) neminem vnquam fefellit: Nempe vt fistulis infundenda collyria, siue penicilla ex auripigmento, hoc est, arsenico, sulphure, calce, & sapone commisceantur. His enim omnibus insignis quædam inest erodendi, exiccandi, discutiendi, abstergendi, & emundandi facultas: quæ ad fistulæ curationem cum primis necessaria est.

Auripigmentum siue arsenicum facultatis est causticæ siue vrentis, idq; tam combustum, quâ vstionis expers. Discurrit, attrahit, erodit, consumit & emundat. Crustas cum vehementi vredine & violento mortu excitat. Reprimit quæ crescunt, & capillos euellit. Quod vero sublimatum est, cancrum, lupum, esthiomenon, noli me

V s tan.

rangere, fistulam, & omnes tales pessimos morbos prima die occidit & extirpat.

Sulphur substantia tenue est, calcificandi & ipsum vim obrinet, celeriter concoquit, attrahit, detergit & discurit.

Calx omnis communiter habet feruidam vim, erodit,urit, & ignium modo crustas inducit. Calx vero in aqua elota absque mortu desiccatur: ac si his terque aut amplius abluta fuerit, plane mordacitatis expers constituitur, ac strenue absque mordacitate exiccat.

Sapo, qui Græcis etiã *σμήγμα* dicitur, est pingue illud album siue nigrum, quo vestes muliercula lauant, abstergunt & emundant. Calcificat quidem & desiccatur, sed reliquis paulo remissius. Aptissimus est ad emolliēdos tumores in *σελήδα* induratos. Q. Serenus Samonicus prima longa extulit ea. i.

Attrito sapone genas purgare memento.

Porro fistula (quæ Græcis *σφύγγη* nominatur) arctus oblongus que, & callosus est sinus, aliquatenus indolens, assidue & periodice, id est, secundum diuersa tempora siue lunationes, ut vocant, fluens. Hic magna parte ex abscessibus parum dextre curatis oritur, sed & ex aliis nonnunquam vicerum generibus ac sinibus perperam curatis, nascitur. Hæc autem nomen accepit ab arundinearum fistularum tralatione: quando quidem in eis cauitas quædam deprehenditur, arundinum cauitatibus similis. Plura Cornelius Celsus lib. 5. cap. 8. Paulus Ægineta lib. 6. cap. 77. Auicenna 4. 4. tract. 3. capit. 11. & Ioannes Tagaultius lib. 3. chirit. in sit. cap. 18.

BONA VALETVDINE.
DE DOLORIBVS CA-
pit s.

316

CAPVT LXXXIY.

Si capitū dolor est ex potu, lymphā bibatur:

Ex potu nimio nam fībris acuta creatur,

Si vertex capitū, vel fons aflu tribulatur,

Tempora fronsq; simul moderate sape fricentur,

Morella colīa nec non calidaq; lauentur,

Istud enim credunt capitū prodesse dolori.

Duo hic traduntur remedia doloris capitis.

Primum, si cuiquam ex nimio vini, vel alterius cuiuslibet liquoris inebriantis potu dolor accidat capitis, ut is in potu aqua vtatur frigida. Ea namque frigiditate ac crassitudine sua impedit, ne fumi ex eiusmodi potu sursum euecti cerebrum petant ac laedant.

Secundum, si cuiquam vertex capitis, siue frons nimio calore afluat, ut ei tempora & frons moderate primum fricentur, ac calida deinde aqua decoctionis morellae lauentur.

Tertio Morella, siue Maurella, ut diserte admodum Ianus Cornarius in cap. 34. lib. 2. Macri exponit, dicitur solatrum Officinis appellatū, ob atrum acinorum colorem Mauros referentem. Graeci *σπύγγου κίττιον*, Latini vero Solanum vocant hortenſe. Notum est omnibus, vtunturque illo ad omnia ea quae refrigerari adstringiq; possulant: potest enim haec duo ordine secundo, Galeno lib. 8. cap. 144. de simpl. med. facultat. teste. Folia per se trita & imposita, capitis dolores sanant. Dioscorides lib. 4. cap. 71.

In quibusdam exemplaribus hi versus contra fluxum ventris subiiciuntur,

243

*Qui fluxum patitur, si non caueat, morietur,
Concubitum, ut mitera potum, cum frigore motuam.*

DE QUATVOR ANNI
temporibus.

CAPVT LXXXV.

Temporis æstiu ieiunsa corpora siccant,
*Quolites in mensē & conseri Vomitus, quoque
purgat*

*Humores nocuos, stomachus que continet intus.
Ver, Autumnus, Hyems, Æstas de ninantur in anno.*

*Tempore vernali calidusq, aer madidusq,
Et nullum tempus melius est Phlebotomia.*

Vfus tunc hominis Vere u conseri moderatus,

*Corpora & motus, verisq, solutio sudor,
Balnea purgentur tunc corpora per medicinas.*

Æstas more calet sicca, & noscatur in illa

Tunc quoq, præcipue choleram rubram dominari,

Humida frigida fircula dentur, sit Venus extra,

Balnea non profunt, sint rara phlebotomia,

Vtilu est requies sit cum moteramine potus.

Plurima hisce versibus comprehenduntur.

Ac primum quidem, quod ieiunia corpus per
æstatem validissime exiccent. Æstas enim cum
calida sit ac sicca, necessario talem etiam vim,
nempe calidam & siccam in corpore exercet. Cu-
tem igitur efficit rariorē porosaperit, sudoremq;
elicit, quo fit, vt humoribus large discussis ac cō-
sumptis corpus vehementer exicceetur. Superue-
niente autem insuper & ieiunio, magis omnino
exarefieri necesse est. Naturalis siquidem calor,
vt cop. 82 ostendimus, humido destitutus cibali
in propriam agit carniū humiditatē, ipsamque
exhauit & exiccat: Fames enim corpora siccant.

Secund.

Secundum, quod vomitus singulis mensibus semel aut bis prouocatus, plurimum tuenda sanitati adferat emolumenti. Ventriculus enim à bile & pituita cæterisque; prauis ac vitiosis humoribus, quibus grauatus fuit, exonerat. Atque hoc quidem de Hippocratis consilio constat Nam in libro de salubri diæta, ita scriptum reliquit: Melius est, vt is qui singulis mensibus vomere consuevit, continuo biduo hoc agat, quam interpositis quindecim diebus: ita enim secundus dies prioris reliquias extrudit. Quæ quidem sententia in libro etiam de insomniis repetitur. Galenus quoque libro 5. de vsu partium, cap. 4. hanc Hippocratis sententiam his confirmat verbis: Recte igitur veteres medici vomitus à cibus in singulos menses, reperi præcipiebant, alii quidem semel, alii vero bis. Omnes aurem hi qualitates ipsas eo casu comedendorum acres atque absterforias deligēdas suadent, vt pituita omnis è ventriculo purgetur: neq; prauo succo corpus adficiatur. De hoc nonnihil etiam supra cap. 15. Cur vero arte vomitum interdum moliri oporteat, Auicenna 4. l. c. 13. hanc potissimum adsignat causam. Nempe quod ventriculo à natura nihil ordinatum sit, quo irritante sua sponte expurgari queat: sicuti intestinis flaua bilis: quæ descendens ipsa facile & abstergit & emundat. Idem eodem in loco quamplurima etiam vomitus recenset commoda, siquidem recte fiat, & vomens suapte natura facile ferat.

Ac primum quidem, quod capitis granitatem tollat: idque maxime, si ex humorum ac vaporum multitudine è ventriculo ac membris inferioribus fasam vergente contacta sit. Si vero hæ-

proprio ipsius cerebri fuerit nocumento, ab eo cauendum, ut qui grauitate augere magis soleat.

Secundum, quod visus aciem subtiliorem reddat: praesertim si visus ob vaporum copiam è ventriculo sursum ascendentem obscuratus fuerit: alius enim offendit porius.

Tertium, quod nauseosam auferat satietatem: humorem enim in ventriculi spatio innatantem ac nauseam excitantem euacuat.

Quartum, quod illi etiam, ad cuius ventriculū, flaua bilis confluens cibum corrumpit, egregie opituletur: eam enim per superiora exturbat.

Quintum, quod stomachi subacrescitionem atque abominationem ex pinguium ac dulcium alimentorum esu contractam submoueat.

Sextum, quod *catarrhica* id est, appetentia amissionem, & corruptum ipsius ventriculi desiderium, quo nimirum acria solum, aut acida, aut pontica appetuntur, curet. Vomitus namque eiusmodi affectionum causas omnes remouet: remotis vero causis, effectus quoque tolli necesse est.

Septimum, quod corporis ex humorum redundantia lassitudini conueniat, euacuata enim materia, vires corporis omnes leuantur & recreantur.

Octauum, quod renum ac vesicæ vlceribus succurrat: materiam namque eo corruentem ad oppositam abducit partem.

Nonum, quod lepra auxilietur, & maxime quidem, si cum vehementi vomitio, quale veratrū cum primis existit, eliciatur. Hoc enim lepra materiam eradisatu difficilem è remotis locis subducit. Quinetiam primæ cōcoctionis errata corrigi:

figit: quo fit vt & reliquæ concoctiones absolutiores fiant. Lepra enim origo est ex concoctoris facultatis corruptione.

Decimum, quod corporis colorem ex vitioso aliquo humore deprauatum emēdet: ipsum enim à cute alio deriuat.

Vndecimum, quod epilepsiam ex ventriculi cum cerebro sympathia obortam curet: humorem enim, cuius euaporatione epilepsia accidebat, è ventriculo expellit.

Duodecimum, quod ictero, illi præsertim qui ab obstructionibus initium ducit, medeatur: vehementiore siquidem vomendi conamine obstructionum materiæ à locis, quos obidebant, auertuntur. Ad hæc materia etiam pituitosa, quæ eiusmodi fere parit obstructiones, vomitu educitur.

Decimumtertium, quod asthma subueniat: causam eius antecedentem tollit. Quin thoracem etiam ac pulmonem calefaciendo superfluitates absūmit, vnde asthma gignebatur.

Decimumquartum, quod tremorem atq; paralysin curet: hæc enim passionum materiam auferit.

Decimumquintum, quod magna & nigra vlcera in extremis partibus, & impetiginem (materiam diuertendo) curet.

Quæquam vero vomitus rite prouocatus diætorum commodorum omnium fit auctor, cauendum tamen vnice erit, ne is, qui valere & senescere volet, vomitum quotidianum habeat. Nam eius frequentia assiduusq; vsus stomachum sentinam & lacunam facit omnium superfluitatū. Præterea surditatem etiam inducit, visui obest, thoracis pulsionisq; venas distrūpit, nocet dentibus & doloribus capitis, maxime si nō ex ventriculi

tricoli vitio orti sint. Caterum in eliciendo vomitu summa diligentia considerandum medico, qui ad vomendum faciles, quiq; difficiles futuri sint. Difficiliter enim vomentes ad vomitiones non sunt cogendi, sed per inferiora potius purgandi. Difficiliter enim vomentibus, ubi eos ad vomendum viseris, venarum quæ in thorace sunt ruptionis periculum imminet. Difficiles autem & inepti ad vomendum sunt mediocriter carnosi, & angusto thorace præditi. Contra vero faciles & idonei, qui tenues gracileque natura sunt, & amplum obtinent thoracem. Quæ singula Hippocrates libro 4. aphor. 6. & 7. ita scribens confirmat: Graciles & ad vomendum faciles, per superiora purgare convenit: qui vero ad vomendum difficiles sunt, & mediocriter carnosi, hos per inferiora purgare oportet. Tempus vomitioni aptissimum est æstas, utpote in qua bilioli potissimum humores generantur, qui facile sursum feruntur, & per vomitum sine negotio eiectantur. Quod Hippocrates etiam libro 4. aphorismo 4. ita scribens confirmat: Æstate quidem superiores magis ventres, hyeme autem inferiores medicamentis purgare convenit. Neque obstat quod Hippocrates in libro de diæta salubri aphorismo 10. contrarium adstruere videatur, sex hybernis mensibus vomere utile esse tradens: & Celsus libro 1. capite 3. vomitum utiliore in hyeme quam æstate esse scribat: quod uterq; in his locis de pituita vacatione, qua citra purgantia medicamenta fit, loquatur. Quando enim hyeme in ventriculo pituita generatur, necesse est ut illam vomitibus expurgemus. Verum uniuersum corpus si purgare instituerimus, astate

aestate per superiorem veratem, hyeme per inferiorem, vt est in aphorismis relatum, purgabimus. Quid multa? vniuersum corpus aestate per superiora & vomitum magis purgandum: hyeme vero per inferiora. Pituitam vero in ventriculo tantum coaceruatam hyeme vomitu eicere nihil prohibet, imo plurimum confert. Porro quid ex eis quae per vomitum quouis tempore eiciuntur praedicere liceat, Hippocrates libro secundo prognost. aphor. 18. & sequentibus, & post eum in suis commentariis Galenus abunde docuerunt. Lege plura apud Leonhardum Fuchsum lib. 2. Sect. 5. cap. 25. Institut. medic.

Tertium ex iis quae in praescriptis norantur verbis est, quod quatuor sint anni tempora, Ver scilicet, Aestas, Autumnus, & Hyems. Et inter haec Ver, licet per se sit omnis excessus plane in medio, quemadmodum libro primo de temperamentis, capite septimo Galenus testatur: respectu tamen habito ad reliqua tempora, calidum dicitur ac humidum. Hoc tempus sanguini mittendo accommodatissimum est: siquidem aequale est atque adeo neque nimis calidum neque supra modum frigidum: vt rectissime ab Hippocrate libro septimo aphorism. 54. dictum sit: Quibus sanguinem à venis detrachere confert, iis vere sanguinem mittere prodest. Hoc idem tempore sanguis in corporibus augetur. Conuenit autem vt in vere ad imminuendam repletionem, Venus, motus, ventris solutio, sudor & balnea sint moderata. Hoc etiam tempus, vt lib. 6. apho. 47, Hippocrates testatur, aptum est corporis purgationi quae fit per medicamenta.

Quartum, quod aestas calfaciat atque exiccet, ac

X

pio

proinde flaua bilis, quæ calida & sicca est, per ipsam in corporibus augeatur. Ad moderandam igitur *δυσχεστία*, quæ corporibus ratione temperis accedit, alimentis vtendum est frigidis æ humidis: abstinendum à Venere & ebreis balneis Nam & hæc exsiccant. Et nisi necessitas cogat, rara sit phlebotomia. Sit quies & paucus motus: quies enim humidat, motus exsiccat. Potu vtendum moderato, præsertim frigido: superfluum namque frigidi potus sumptionem obpororum apertionem subita nonnunquam corporis in frigidatio, vel paralytis, siue laxitas membrorum, aut repentina mors consequitur. De anni temporibus plura diximus supra capite decimonono & quinquagesimo sexto.

DE NUMERO OSSIVM

dentium, & venarum in humano corpore,

CAPVT LXXXVI.

Ossibus ex dentibus centenisque nouentis,
 Constat homo, dentibus duodenis,
 Ex tercentenis decies sex quinqueque venis.

Traditur hoc in loco, quot in vniuersum sunt ossa, dentes æ venæ humani corporis. Ossa quidem fiunt è semine, cum id quod est crassissimum à calido vrente induratur, sicut lapides coquuntur à calido vrente. Sunt autem ossa veluti truncus sustinens reliquum corpus. De horum numero haud parua inter ipsos artis Medicæ scriptores dissensio est. Hic enim ducenta ea esse & nouendecim asseritur Ioannes Ta-
 gaultius excellentissimus nostri aui medicus,
 du-

ducenta & quadraginta sex hoc difficho complexus est:

Adde quater denis bis centum senaque, b. bebis

Quam sis multiplici conditus esse se mel.

Nonnulli 304. constituerunt. Sed Rhazes lib. 1. cap. 2. ad Almanforem, ducenta & quadraginta octo ea esse Galeni autoritate probat. Cum omnia, inquit, corporis ossa numerata fuerint: prout Galenus numerauit, ducenta & quadraginta octo erunt. Cui subscribit etiam vulgatissimus hic versiculus:

Ossa ducentena atque quater sunt & duodena.

Secundo deinde loco dicitur, homini inesse 32. dentes: & hoc quidem in corpore bene constituto, vt quælibet maxilla, tam superior, quam inferior, sexdecim dentium sit capax. Quaterni primores siue aduersi *τομεις* & *τομινγι* Græcis nominantur, item *γελάτινοι*, quod inter ridendum retegantur, Latinis incisores siue incisorii, quia cibum in os primo allatum confringant & incidant: singulis tantum radicibus nituntur. Horum vero lateribus adiacent in quælibet maxilla duo acuti, caninam dentibus similes (vnde *Κυνόδοντες* vocati) cinguntq; tomicos ex omni parte, quorum munus est, morſu diuidere escas, atque eas discriminare. Simpli radice constant, quemadmodum incisorii. Sed caninorum qui superiores sunt, longissimas habent radices, vt ad oculorum orbem fere pertingant, nervisque, qui labri superioris motores ab oculorum regione per superius foramen emergunt, admodum vicini sint. Vnde fit vt altero ex his dentibus auulso, periculum nonnunquam im-

Dentes.

X 2 mi

mineat, ne parte aliqua cœdantur oculi, quapropter vulgo dentes ocularii dicti. Magnum dum nascuntur dolorem infantulis infligunt, & si quando defluxio à cerebro in eam gingivæ partem insederit, in quam implantatur (vel nasu grandioribus) totius genæ & oculi dolorem pullatorium non sine febre suscitant. Intimis porro dentibus atteritur cibus: iis maxillaribus siue molaribus nomen est inditum, Græci γομφίαι & μύλαι, siue μολίται vocant quod cibos iam incisos & confractos à prioribus dentibus molant & comminuant: asperi enim sunt, duri & amplii, ut incisa à tonnicis & confracta à caninis in læuorem exactum terant. Sunt autem viginti: superius quidem decem, in utroque latere caninorum sita, totidemque inferius. Qui superiori maxillæ affixi sunt, triplice radice, interdum etiam quadruplici nituntur: alii vero duplici, nonnunquam triplici: præsertim qui duo ex iis aduersi & anteriores magis sunt: tertius enim perraro huiusmodi esse reperitur. Postremi dentes qui sunt omnium recenditissimi, ac prope modum gingivæ aperti, Græcis σωφρονισήρες, quod scilicet eo tempore producantur, quo sapere solemus, & ὀψιγώνες, id est, serotini, & Κεγοντήρες, quod a ratē perficiant & compleant, nuncupantur. Latini simpliciter Genuinos nominant, nonnulli dentes sensus & sapientiæ. Interdum ad septimum & vicesimum annum latent unde Hippocrates in libro de carnibus, sic scriptum reliquit: Quin & in quarto septenario dentes enascuntur, plerisque hominibus duo, qui sapientiæ dentes appellantur. Interdum etiam

ad

ad octuagesimum annum, teste Plinio lib. 11. capite 37 Plura Galenus in libro de ossibus, capite 5. & lib. 11. c. 8. de vsu part. Auicenna prima 1. doct. 5. sum. 1. cap. 6. Andreas Vesalius lib. 1. cap. 11. de humani corporis fabrica. Carolus Stephanus lib. 1. cap. 11. de dissectione. Et Leonhardus Fuchsius parte 1. epitomes de humani corporis fabrica, lib. 1. cap. 11.

Tertio demum loco traditur humanum corpus constare ex trecentis & sexaginta quinque venis. Cuius rei certitudo ex anatomia getona da est.

DE QVATVOR HVMORIBUS humani corporis.

CAPVT LXXXVII.

Quattuor humores in humano corpore constant.
Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.
Terra melancholica, aqua confertur pituita,
Aer sanguinis, ignea vbi Cholera.

Hic de humoribus, qui ad humani corporis constitutionem necessario concurrunt: cum propriis agit. Sunt autem ii numero quatuor, sanguis scilicet, pituita siue phlegma, flaua bilis siue cholera, & atra bilis siue melancholia.

Deinde ostenditur, quodnam eorum sit temperamentum, & quomodo singulis elementis respondeant Melancholia frigida ac sicca est, & terra respondet. Pituita frigida & humida existit, & aqua comparatur. Sanguis calidus est atq; humidus, & confertur aeri. Flaua bilis calida ac sicca existit, & igni respondet. Quod sane vulgaris hisce vesiculis maiores nostri innuere etiam voluerunt.

Humidus est sanguis, calor, est vis aeris .lii.

Alget phlegma, humetq; illi sic copia aquosa est.

Sticca calor cholera, & sic igni sit simulata.

Frigens sticca melancholia est, terra ad simulata.

Sanguis omnium humorum facile præstantis
simus est, vel quod materia sit spirituum, in qui-
bus consistit vita & omnis actio, naturalis scilicet,
vitalis & animalis: vel quod vitæ principis
conformis exiit. Est enim temperate calidus
ac humidus: vel certe quod præcipuus ipsius usus
sit, vt nutriat. Ex eo enim omnes particule cor-
poris, vt multis in locis testatur Galenus nutri-
untur. Et vt vno verbo dicam: Sanguis naturæ
thesaurus & vitæ fomes est: vt quo affatim effu-
so mors subinde sequatur. Hinc sane est, quod
Moses 17. Leuitici ita scriptum reliquerit: Ani-
ma omnis carnis in sanguine est. Significat autem
tem anima Hebræis vitam. Hanc cum dicit in
sanguine esse, vult sanguinem vehiculū esse vitæ.
Phlegma secundum probitatis locum sibi ven-
dicat. Hic humor, vt testis est commentar. 39. li-
bri de natura humana Galenus, in prima cibo-
rum mutatione generatur. Colore autem al-
bus existit, & concoctione in sanguinem muta-
tur. Quapropter quum sit veluti ex dimidio cor-
poris nutrimentum, nullum quod pituitam
expurget propriam instrumentum natura ma-
chinata est. Quippe in ventriculo generata pi-
tuita, quia fertur simul cum iis, quæ ex cibi po-
tibusq; humoribus in iecur distribuuntur, conco-
cta iam sanguis euadit. Quod autem pituita in
venas fertur, animali etiam ex usu est. Desiderat
itaq; talis humor non vtiq; euacuari, sed in cor-
pore manens alterari. Quod vero in intestinis

reli-
quæ

Sanguis.

Phlegma.

relinquitur, à bile ex iccinore in ea defluente
 absterfum, commodiffime ac celerrime per fe-
 dem eicitur, vt lib. 5. de vfu part. corp. hum. cap.
 4. fufius Galenus oftendit. Porro excrementum,
 quod à cerebro diftillat, veluti Gal. 2. de naturali
 facult. capite vlt. attestatur, proprie non refte
 appellatur pituita, fed Græce βλεννα κ̄ κ̄ρυσσα,
 Latine, Mucus.

Flaua pallidave bilis fic à colore, qui eft flauus
 pallidusve, appellationem accepit. fimpliciterq;
 Græcis, Galeno in libello de tumoribus præter
 naturam, capite 10. teste, χολή dicitur. Reliquas
 vero omnes biles cum coloris adiectione nomi-
 nant. Generatur autem bilis in hepate, ibi-
 demq; cum fanguine mifcetur. Neceffarium au-
 tem fuit, vt ab ea fanguis purgaretur, ne fcilicet
 totius corporis color ab ea, haud fecus quam in
 ictero, inficeretur. Hinc natura huic propriam
 fedem machinata eft, veficata nimirum, quæ iec-
 ori fubeft, & bilem ex eo ad fe per conuenien-
 tem meatum trahit. Vfus autem bilis flauæ eft,
 vt inteftina à pituitofis excrementis repurget &
 abftergat, atq; earundem excretionem adiuuet.
 Ad inteftina autem defertur bilis per meatum
 duodeno inferum.

Atra bilis naturalis veluti fax ac feditum
 fanguinis eft, ideo colore, quod nomen fatis in-
 dieat, nigra. Hæc autem, fi volumus exquifite lo-
 qui, Galeno fcilicet. 6. aphor. comment. 53. attestan-
 te, nondum atra bils nominari debet, fed mel-
 ancholicus humor. Neceffe vero eft ab hoc hu-
 more expurgari iecur, ideoque instrumentum,
 quo ille expurgetur, natura lienem condidit.
 Qui fi minus quam oporteat melancholicum

humorem ad se trahit, vt inde sanguis imparior, ita totum corpus redditur magis decolor. Vt hinc etiam perspicuum omnibus sit, enim humorem in iecore generari, à quo tandem in lientem transfertur. Vfus autem atra bilis naturalis est, Galeno libro 3. de vsu part humani corporis, capite 4. attestante, vt ventriculi actiones iuuet. Ipsa enim cum acerba & acida sit, ventriculum intendit, & in seipsum contrahit, & exquisite comprehendere cibos cogit ac retinere, quousque plene concoquantur.

Verum enim uero cum exacta humorum cognitio vtilissima cum primis sit, & oppido quam necessaria de ipsis latius non nihil dicemus.

Sanguis igitur, vt comprehensum est, humor est calidus & humidus ex temperatiore parte ipsius chyli progenitus. Et hic quidem duplex est iuxta neotericorum diuisionem, naturalis, & non naturalis.

Naturalis, est humor calidus & humidus, substantia quidem mediocris, colore vero multum rubens, odore autem & sapore dulcis, mitis ac benignus.

Verum non naturalis ille dicitur, qui ab isto nuper descripto deflexit degenerauitque, intra ramentum suae latitudinis terminos: quos si transgreditur, non iam sanguis, sed alius humor venit appellandus. Hoc autem (sanguinem, inquam, degenerare à propria sua natura) contingit dupliciter. Vno modo (vt aiunt) in se, hoc est, ratione sui, permutata propria eius substantia, citra alterius admisionem. Altero modo per alium, seu ratione alterius. Et per se quidem adhuc bifariam: nempe, vel quia eius substantia crassior est,

est, aut tenuior quam debet: vel quia aduritur, & quod ex eo tenuius est in flauam bilē mutatur: quod vero crassius in atram, idq; absque separatione Alterius vero ratione sanguis fit non naturalis, quando alius humor illi permiscetur. Quod multifariam contingere potest, prout scilicet varia species bilis, pituita aut melancholica cum ipso sanguine misceri possunt: qui ob id multifariam à naturali etiam differt. Ac primo quidem substantia: crassior enim est & turbidior, cum ipsi miscetur melancholia: teuior, cum flaua bilis aut aquositas. Secundo colore: pituita namq; ratione declinat ad albedinem, flaua bilis ad pallorem: melancholica vero ad nigredinem. Tertio, odore: foetet enim, cui humores admixti sunt putridi, omnino vero expers odoris est, cui crudi. Quarto, sapore: flaua bilis namq; admixtione ad amaritudinem, melancholica ad aciditatem, pituita vero ad insipiditatem vergit. Auicenna i. r. doct. 4. cap. 1. & Ioannes Tagaultius lib. 1. insitat. chirurg. c. 6.

Phlegma, quod Latini pituitam vocant in generatione humorum sanguinem consequitur, maiorq; eius portio est in corpore secundum sanguinem, quam aliorum humorum. Est autem pituita duplex, naturalis, & non naturalis. Et naturalis quidem, est humor frigidus & humidus, substantia crudus, colore vergens ad quandam albedinem, sapore vero & (si fas sit dicere) odore ad dulcedinem. Hac certe concoctione in sanguinem mutatur: est enim potestate iam sanguis, sed nondum exquisite concoctus. Est quoque modus quidam pituitæ dulcis, quæ non existit valde frigida, imo si cum corpore confersur,

X s cur,

tur, paucæ admodum frigiditatis videbitur esse
 particeps: sin vero sanguine ac flava bile, non
 modo frigida, sed naturaliter etiam alba erit.
 Dicitur autem dulcis, extenso nimirum hoc no-
 mine ad omnes sapores, qui delectationem gu-
 stui pariunt. Alias enim naturalis pituita *ἀπιδὸς*
ἢ ὑδατώδης id est, qualitatis expers, insipida &
 aquosa, hoc est, aquæ saporī valde assimilis est.
 Huic natura, ut dictum est, proprium instrumen-
 tum, veluti flauæ bili & melancholicæ machina-
 ta non est, sed simul cum sanguine fertur, ut in
 ipsum oportuno tempore facile commutari
 queat: similitudinem enim ipsi finitimam iam
 atque propinquam habet. Huius quidem pitui-
 tæ duplex est necessitas, & vna utilitas. Ac prior
 quidem necessitas est, ut in hoc iuxta membra
 sit, quo facultates eorum caliditate sua natura-
 li in ipsa concoquenda ac distribuenda operen-
 tur ex eaq; tempore indigentia nutriantur, cum
 proprio videlicet alimento, quod est sanguis mi-
 tis ac benignus, ob retentionem aliquam massæ
 sanguinæ destituta fuerint: eam enim à ventri-
 culo nonnunquam atque hepate ex accidente
 quopiam retineri contingit. Altera necessitas
 est, ut sanguini misceatur, ipsumq; adeo mem-
 bris phlegmaticæ constitutionis siue tempera-
 turæ, quale cerebrum cum primis existit, atque
 spinæ medulla à Galeno *ὑαλικὴ ἢ μελέη*, ab
 Arabibus vero Nacha appellata, nutriendis ac-
 commodet. Horum namq; sanguini pituitam a-
 d admisceri oportet iuxta mensuram, quam
 materię necessitas exigir. Utilitas porro eius
 est, ut articulos ac membra, quæ in continua
 sunt atque iugimotione, humectet: ut scilicet

melius inuerti possint, quia vbi non sint partes
 humectatz sed siccz, difficiles sunt ad motum:
 & ne per calorem qui ex motu & collisione
 proficiscitur, penitus exiccantur. Non natura-
 lis pituita est ea, quæ à modo descripta de gene-
 rat, intra tamen suæ latitudinis terminos, quos
 si forsam pertranseat, non iam amplius phleg-
 ma pituitaue, sed alius humor dici debet. Con-
 tingit autem bifariam pituitam ipsam à propria
 sua natura degenerare: Vno quidem modo in
 se, quando scilicet in propria sui ipsius sub-
 stantia citra alterius admisionem permutatur:
 Quod sane multifariam contingit. Alia enim
 iuxta sensus iudicium in substantia, hoc est, cras-
 sitie ac tenuitate partium suarum diuersa appa-
 ret: eaq; à similitudine maccaginis, quæ è semi-
 nibus quibusdam extrahitur, mucilaginosâ dicti-
 tur. Alia in substantia secundum sensus iudi-
 cium æqualis apparet, cum reuera tamen in par-
 tibus suis sit diuersa, eaq; pituita est cruda: quæ
 in ventriculo perissimum atque intestinis colli-
 gitur. Ac illam quidem, quæ in ventriculo resi-
 det, Hippocrates in libro de salubri diæta, singu-
 lis mensibus bis vomitu expellendam præcipit.
 Ad alterius vero excretionem, quæ in intestinis
 congeritur, à natura constitutum est vt flaua bil-
 lis è vesicula fellis, quæ *χοληδόχου* Græcis dici-
 tur, ad ieiunum reliquaq; ad inferiora intestina
 deferatur, eaq; à pituitosis excrementis repur-
 get & abstergat, ipsorumq; expulsionem iunet.
 Hæc eadem interim in venis quoque, senum
 præsertim, ob concoctorum facultatis imbecilli-
 ratem coaceruatur, ibidemq; diutius hærendo
 augetur, ac crassescit. Huius vero molestiam

cum

cum ulterius natura non ferat, ipsamque per ordinarios meatus expellere nequeat, facit è possibilibus, quo tamelius est, repellitq; à corde ac reliquis internis membris nobilioribus ad exteriora, eaque ignobilia & præcipue ad tibias: quo naturaliter alioquin ob gravitatē suam tendit. Eaque causa tibiæ senum instantur nonnunquā, adeoque in tumorem at tolluntur, vt presse digitis fossulam representent: & maxime quidem appropinquante nocte. Idem euenire nonnunquam pingnibus etiam atque obesis solet, quique humidioribus oblectantur alimentis. Alia pituita tenuis valde est & aquosa, aquæ nimirum paululum admodum densatae similitudinem quandam præ se ferens. Qualis quidem in saluis haud raro ac sputis illorum visitur qui cibos minus belle conficiunt, quique largius bibunt: consuevit etiam in coryzæ principio à cerebro in nares distillare. Hac eadem per decoctionem indurata pituita euadit crassa ac mucilaginosa. Pituita alia crassa admodum est & alba: cuius quidem, quod tenue erat, ob diuturniorem in iuncturis moram euauit: crassum vero inspissatum ac conglutinatum mansit ceu lapis quispiam. Hinc nodosa generatur podagra, morbus, vt Ouidius tellatur, fere incurabilis Sic enim lib. 1. de Ponto eleg 4. de illa cecinit:

Tolle nodosam nescit medicina podagram.

Alia vero pituita densa & crassa est, colore & lentore pondereq; fuso ac liquefacto vitro similis: quæ ob id passim etiam apud rei medicæ scriptores vitrea appellatur. De qua copiose admodum Galenus libro 2. capite 7. de sanitate

care tuenda & libro 1. capite 8. de sympto. cau-
 sis, & libro 2. capite 6. de differen. tenu. & lib. 0
 2. capite 5. de loc. affect. & libro 11. capite 3. me-
 thodi medend. Altero modo pituita efficitur
 non naturalis, per admistionem: quando scilicet
 alius quispiam humor illi extrinsecus acce-
 dit; verbi gratia, vel sanguis, vel bilis flaua, aut
 atra. Si sanguis pituita permisceatur, hæc dul-
 cis efficitur: fiuntq; ex eo sicuti in libro de mul-
 titudine, cap. re 17. Galenus testatur, somnolen-
 ti. Si crudi humores, insipida & aquosa: quæ
 propter infirmam concoctionem in corporibus
 redundans cibi fastidium parit, perindeque as-
 dulcis pituita aperte somniculosos facit. Si fla-
 ua bilis, salsa: hæc mordacior certe sicciorque, ac
 leuior cæteris pituita generibus inuenitur: nam
 flaua quoque bilis mordax sicca & leuis est. Hæc
 quidem ex sapore sputi facile iudicari potest, &
 in corporibus intemperantiam, qui fortia vina
 bibunt, & salis vescuntur cibis, nascitur copios-
 sius: ac inde perniciosi oriuntur catarchi. Lon-
 go vero tempore in ventriculo residens intole-
 rabilem nonnunquam excitat sitim. Diutius au-
 tem huc illuc per intestina discurrens ipsa fere
 exulserat, dynteriamq; generat & tenesim.
 Si melancholica pituita permisceatur, ea acida
 efficitur, sãpiusq; in imbecillo ventriculo, quam
 in aliis corporis partibus reperitur: melancho-
 lia enim naturaliter defertur ad os ventriculi, vt
 concoctionem eius adiuuet, famemque ac natura-
 lem appetentiam inuitet. Ea igitur subsidendo
 nonnunquam pituitæ miscetur, ipsamq; reddit
 acidam: quæ ex acido certe gustu iudicari faci-
 le potest: fiuntq; ex ea in corporibus redundan-

re famelici. Quinetiam pituita per se non nunquam in ventriculo ex chylo acida efficitur, citra alterius humoris admisionem: nempe à debili calore per modum ebullitionis. Ea pituitosis accidit frequentius, non secus ac dulcibus fructuum quorundam succis accidere solet. Primum enim illi feruent atque ebulliunt, deinde accescunt. Postremo vero pituita quædam melancholiz ponticæ admisione pontica etiam efficitur: minus sæpe tamen ob eius melancholiz raritatem inuenitur. Talis autem melancholia oritur quandoque ex vehementi infrigidatione, qua nimirum humiditas eius (cum nullus accedat calor, neq; debilis, quo ebulliens in acorem vertatur, neq; fortis, qui cõcoquendõ in sanguinem mutet) congelascit, & ad terream nonnihil essentiam inalteratur.

Bilis, quæ $\chiολη$ Græcis dicitur, vulgo autem Cholera, est humor calidus & siccus, ex tenuiore & calidiorè parte chyli, vel ex sanguine tenui & feruente procreatus. Hæc quoque duplex est, & feruente procreatus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis. Naturalis, est humor calidus & siccus potestate: substantia quidem tenuis, colore vero flauus aut ruber, declinans ad quandam citrinitatem, seu ? autiem: sapore vero exacte amarus, non autem acutus siue acris, vt quidam male affirmarunt. Hæc quidem in hepate generata in duas statim distribuitur partes. Vna cum sanguine ad venas deferretur: altera ad $\kappaύστιν$, id est, vesiculam fellis transmittitur. Quæ quidem cum sanguine deferretur, necessitatis & iuuamenti causa cum eo transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione memori, in cuius temperatura

conuenientem fluxu bilis partem esse oportet iuxta mensuram, quam materiz necessitas requirit Galenus libro 5. de vsu part. huma. corp. capite 6. de pulmone. Iuuamenti vero, vt sanguinem quo commodius per angustos venarum meatus ad nutriendum penetret, subtiliorem reddat. Quæ vero de ea colata ad cystin fellis transit, ob necessitatem itidem ac vtilitatem eo transmittitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe vt ipsum à pituitosis ac biliosis excrementis repurget & abstergat: vel vnius cuiusdam membri, vt nimirum vasa fellis nutriat. Vtilitatis vero duo sunt iuuamenta: vnū, vt intestina ab inhaerentibus fæcibus & viscolophlegmate abluat & expurget: alterum, vt intestina & ani musculos pungat atque irriter ad exercendum quod ipsis noxium inest. Propterea quando porus, qui à vesica fellis ad intestina protenditur, obstructus est, male habent intestina in expulsiōe excrementorum, & colica sæpe accidit passio.

Non naturalis vero bilis dicitur, quæ à prædicto humore vere bilioso degenerauit, intra terminos tamen suæ latitudinis continetur: quæ si egrediatur, non iam bilis sed alius humor reputabitur. Hoc autem (bilem inquam egredi limites suæ latitudinis) contingit bifariam: vno modo (vt sic dicatur) per se, & in se: altero modo per admissionem. Per admissionem quidem bilis efficitur non naturalis, seu præter naturam, cum alius humor illi extrinsecus accedit. Et hoc quidem fit multifariam. Alia enim est cui pituita admiscetur: quæ, quod frequentius generari solet, nota & famosa, siue maioris famæ vulgo
appet

appellatur. hinc sepe tertiana morba oritur. Alia vero est, cui melancholia admiscetur, & dicitur minoris famæ. Bilis autem siue cholera maioris famæ duplex est, citrina & vitellina. Quando enim bilis naturalis cum pituita tenui & aquea miscetur, appellatur bilis citrina: quando vero cum crassa pituita miscetur, vite linæ bilis appellatur: tolet, quod ouorum vitellis tum colore, tum crassitudine sit similis. Et hæc quidem vitellina rursum duplex est, sicuti vitellorum ouorum duplex est color. Quidam enim: magis aliis albicant, alii rufiores videntur. Bilis autem quæ rufioribus est similis per assationem fit. Minoris quoque famæ bilis duplex est. Aut enim cholera naturalis miscetur atra bili ex bilis naturalis assatione factæ, & hæc est peior, aut miscetur bilis naturalis cum humore melancholico naturali, qui in hepate cum aliis humoribus generatur, & hæc est melior: color eius ruber est, sed non clarus, neque floridus, imo sanguini qui in venis est similior. Bilis vero non naturalis per se & in se. 1. secundum propriam suam substantiam, alia quidem in hepate sæpius generatur per adustionem eius quod tenuius inest in sanguine, rarsum enim in melancholiam vertitur. Alia vero in ventriculo ex prauis alimentis non concoctis, sed corruptis: vel ex aliis humoribus in venis generatur. Et hæc quidem duplex est. Vna porracea, prassinam etiam vocant, quæ porri virorem præ se fert: generatur ex vitellina, quando aduritur. Adustio enim in cholera vitellina efficit nigredinem, qua cum citrinitate mixta generatur viriditas. Altera est aruginosa, quæ aruginis colorem imitatur, &

gigni-

gignitur ex porracea, quando eousque adurit, donec humiditas eius exsicceatur, & ob siccitatē albescat. Et hæc duæ extreme quidem malæ sunt, sed æruginosa peior. Auicenna loco supra citato, & Ioannes Tagaultius libro 1. capite 8. Insistunt chirur.

Melancholia si in vniuersum definiatur, humor est frigidus & siccus, ex crassiore ipsius chylis portione progenitus. Hæc quoque duplex est, naturalis scilicet, & non naturalis.

Naturalis, est boni sanguinis fax, ac veluti limosa quædam superfluitas, hoc est, crassior quidam sanguis, cuius color niger est, sapor vero æterbus, vel acidus, vt vomentibus eum non raro innotescit: hæc in hepate quidem, & in massa sanguinaria (in qua humores vniuersi continentur) generata in duas statim deducitur partes. Vna enim cum sanguine ad venas defertur, altera ad lienem detrahitur. Quæ quidem cum sanguine defertur, necessitatis & iuuamenti causa cum ipso transit. Necessitatis quidem, vt sanguini permisceatur pro nutritione membrorum, in quorum temperatura conuenientem melancholiam partem esse oportet iuxta mensuram, quam materia necessitas exigat: sicuti sunt lien, ossa, & omnia membra terrestria. Vtilitatis vero siue iuuamenti, vt nimis fluidam illam sanguinis tenuitatem eousque restringat, firmet ac condenset, dum inde nutriendorum membrorum pars solida fiat. Requirit enim sanguis in hisce animalis particulis nutriendis crassitudinem quandam.

Alter pars nempe crassior magisque terrea, quæ non satis commode à naturali calore alte-

Y rari

rari potuit, ob necessitatem pari modo ac vtilitate ad lienem se iungitur. Necessitas autem vel est ratione totius corporis, nempe ut ipsum à melancholiz superfluitate expurget, vel vnicuiusdam membri, nimirum ut lienem nutriat. Vtilitas vero eius est, ut ad os ventriculi proficiens inuentas ibidem humiditates exprimat non aliter quam mulierculæ lac mulgendo è vaccarum vberibus solent. Et huius quidem vtilitatis duo sunt iuuamenta: Vnum, ut contrahat ventriculum ac confringat: & eum acerbis atque acidis, non modo non laedit actiones eius, sed multo magis etiam promoueat. Nam ventriculum intendit ac contrahit in seipsum, cogitque cibos ad vnguem circumplecti, ac retinere quousque fuerint concocti. Alterum, ut acredine suæ commotionem ac corrugationem in ventriculo faciat, quibus ventriculus ad cibi appetitionem excitatur. Talis autem virtus excitata, fames appellatur. Fit enim fames propter succum melancholicum tendentem ad os ventriculi, qui corrugando partem illam facit famem: ob id igitur succus melancholicus vtilis in natura fuit. Melancholia non naturalis est, quæ à modo descripta naturali degenerat, in:ra tamen limites suæ latitudinis permanens: quos si prætergreditur, non iam amplius melancholia, sed alius humor dicitur. Eius quatuor differentiarum nomine communiter statuuntur, licet plures sint obsecuræ.

Prima est, quando humor ipse melancholicus (qui naturalis dicitur est, & quotidie gignitur in corpore, dum animal sanitate fruitur) in propria sua essentia torretur, aduritur & putrescit,

fcit, fitque bilis atra exquisita. Talis enim, vt li-
bro 14. capite 9. Therap. method. & libro de atra
bile capite 3. & comment. 21. libro 4. aphor. Ga-
lenus ait, ex humore atro supra modum adusto
constatur, habetque splendidum aliquid, veluti
bitumen & pix Hęc autem (vere inquam, atque
exquisite atra bilis nominata est) acida est, & in-
terram effusa velut acetum feruet, & ipsam fer-
menti ruti eleuat, tum omni animanti iniucun-
da adeo, vt ne mures quidem ipsi aut muscę eam
gustauerint, non magis quidem, quam opio-
sum salem, in quo nullum animans vitam per-
agit, vt mare quod Mortuum appellatur indicat.
Porro tum gignitur huiusmodi nigra bilis, cum
ille veluti sanguinis limus (quam melancholis
am naturalem diximus) diutius moratur in cor-
pore, & neque per aliquem sensibilem efflu-
xum, neque occultum excernitur: verum trans-
mutatur, contrumpitur & putrescit. Siquidem
hic humor, vbi amplius incaluit, aut propter
putredinem, aut febrem inflammantem, nigram
efficit bilem, inquit Galenus libro 14. capite 9.
methodi medendi: quę quidem frigida est,
quia terrestris, sed tamen caloris non expers,
quemadmodum & cinis, & acetum apparetque
dum per aluum (vt contingit aliquando dysen-
tericis) excernitur, splendidior ac nigrior ipso
sanguine crassiore & nigriore, quem humorem
melancholicum appellamus. Splendet enim
veluti Mortui maris bitumen, quod Iudaicum
vocat.

Secunda species seu differentia bilis atrę non
naturalis est, quę ex adustione aliorum humo-
rum nascitur, vt illa quę fit ex flaua bile vehe-

menter vsta : quæ etiamnum tantæ est malitiæ, vt & terram radat, & eam more bilis exquisitæ atræ in altum attollat Sed & muscæ ipsam, non secus quam vere nigram bilem, refugiant. Si sanguis quoq; aut pituita in corpore vehementer incaluerint & exurantur, efficitur etiam melancholicus humor, non naturalis per adustionem dictus, vt voluit Auicenna. Verum dux istæ postremæ species (quæ scilicet per sanguinis, aut pituitæ assationem fiunt) Auicennæ mitiores sunt. Scribit autem Galenus commentar. 29. libro tertio, prædicit Hippocrat. illam bilis atræ speciem, quæ ex flaua bile vehementer assata generatur, deteriorem esse ea, quæ ex crassiore sanguine generationem habet: qui subsidenti in dolio vini faculæ aut amurcæ, hoc est, feci olei proportionis respondet. Hæc enim mitior est, sed potissimum quoties traxit nondum in animali moram cum aliquo calore abundante præter naturam. Verum priusquam in exactam atram bilem transmutetur, primo in vitellinam, secundo in porraceam, tertio in æruginosam transit.

Tertia species melancholicæ non naturalis est, quæ originem sortitur à lapidosa quadam concretionem, vt cum ab imperitis Medicis vel Chirurgis erysipelata & inflammationes (quas Græci *Φλύκωνες* vocant) aut quibus alii tumores extrinsecus humoribus procreati ad motus extrinsecus præsidii nimis vehementer refrigerantur, adstringanturque: vel cum iisdem tumoribus ea quæ valenter nimis trahunt digeruntque medicamentis applicantur. Tunc enim toto quo in eis subtilissimum erat dissipato, id quod restat

quæ

quum est (nempe crassus) plus iusto desiccatum lapidis duritie consequetur, atq; in melancholicum humorem vertetur.

Quarta melancholix non naturalis differentia exurgit, quando alius humor ipsi melancholix naturali permiscetur: quod dum fit, dulcoratur ac mirefcit magis, nisi dum alterutra bilis adusta huic commiscerur. Siquidem tunc vel aerefcit, vel amarefcit, & erosionis non modicæ particeps efficitur. Auicenna loco antea citato, & Ioannes Tagaultius libro primo, capite decimo quarto Institut. chirurg. Plura Ioannes Baptista Montanus in 1. doct. 4. capit. 1. Auicennæ, & Leonhardus Fuchsius libro 1. Sect. 4. capite 2. Institut. medic.

DE TEMPERATURA, SIVE
complexione Sanguinea.

CAPVT LXXXIIX.

Natura pinguis ista sunt atq; iocantes,
Rumoribus, nouos cupiunt audire frequenter.
Hos Venus & Bacchus delectant, forcula, risus,
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnibus hi studiu habiles sunt, & magis apti:
Quodlibet ex causa non hos facile excitat ira.
Largus, amans, hilarius, ridens, rubeusq; coloris,
Cantans, carnosus, satiu audax, atq; benignus.

Signa, quibus sanguinea temperatura facile dignosci queat, hic recensentur.

Ac primum quidem, quod sanguinei sint pingues: quod de pinguetudine proprie dicta minime hoc in loco accipiendum est. Ea enim, sicuti Galenus libro 2. capite 9. de temper. & post eum

Y 3 Aui;

Auicenna 2. 1. doct. 3 capite; attestantur, ex habitus frigiditate gignitur, sed de pinguedine ad mediocrem corpulentiam siue carnis abundantiam extensa, quam *σφοδρία* Græci vocant. Siquidem rubræ carnis cum decenti firmitate abundantia calidæ & humidæ, hoc est, sanguineæ temperaturæ nota est. Quibus enim plus est carnis rubræ, ii & virtutem assirailatiuam habent potentem, & sanguinis copiam: quippe quæ (Galeno loco iam citato teste) vigeant inualefcantq; calido atq; humido. Corpulentia inquit siue abundantia carnis ex sanguinis copia nascitur. Cum enim calori intra debitos fines manenti boni sanguinis accedit copia, necesse est vt corpulentia sequatur. Idem innuere etiam his verbis Auicenna voluit: Corpus carnosum absque multo adipe & pinguedine calidum est, & humidum, id est, sanguineum.

Secundum, quod sanguinei sint vel iocantes, vt qui multa iucunditate magnoq; iocandi lepore amicis ac familiaribus suis risum subinde moueant, vel lati, hoc est, alacri & erecto animo idque maxime ob spirituum, qui ex sanguinei humoris benignitate procreantur, subtilitatem & perfectionem.

Tertium, quod faciarum iocosatumq; fabularum & nouarum rerum auditione eandem ob causam mirifice capiuntur.

Quartum, quod proni admodum sint in Venere: Nimia enim Venus, seu intempestiuum eius desiderium fit ob multitudinē genituræ, quæ ex sanguinis copia potissima nascitur.

Quintum & sextum, quod conuiuia appetant, vino suauiter indulgeant, & cibis gaudeant optimis

ptimis atq; exquisitissimis, scilicet sui similibus & quibus seruari possint, seruantur enim similia similibus.

Septimum, quod ridibundi sint, hoc est, facile rideant: quod Hippocratis etiam testimonio confirmatur, qui in libro de structura hominis ita scriptum reliquit: Qui puri sanguinis participes sunt, hi vsque quaque rident, & aspectu ac corpore floridi, nec non perspicui coloris existunt.

Oftauum, quod hilares sint ac iusto vultu, idq; ob viuidum maxime ac floridum colorem & venustatem corporis, hæc enim omnia sanguinem qui temperatus est consequuntur.

Nonum, quod blanda plerunque & audita iucunda verba ab ipsorum ore prosuuant, quod & ipsa vtique ob sanguinis benignitatem euenire putandum est, *ὅτι αἱ τῶν ἀνθρώπων καρδίαι τῆς τριῆτος καὶ αὐτῶν ὁ λόγος.*

Decimum, quod ingeniosi, hoc est, artibus quibuslibet addiscendis idonei sint, nimirum ob vigorem & infiram ingenii ex sanguine vim, siue docilitatem. Hinc etiam Hippocrates in libro de flatibus ita scripsisse videtur: Opinor inter omnia quæ in corpore sunt, nihil magis ad prudentiam conferre, quam sanguinem.

Vndecimum quod nō facile exandescant, præcipientesque in iram ferantur, reprimunt enim sanguinis humiditas bilis feruorem, qui *ὄξυθυρίων* efficit. Vnde eleganter sane flauæ bilis frenura ab Auicenna quarta, primi, capite vigesimo dicitur.

Postremis duobus verbis non solum ex iam

X 4

di

dictis repetuntur quaedam, sed adduntur etiam alia nonnulla.

Quorum primum, quidem est, quod sanguinei sint largi, hoc est, liberales, benefici, & ab omni avaritia alieni.

Secundum, quod amoribus sint dediti.

Tertium, quod hilares sint, & iucundo ac læto vultu.

Quartum, quod ridibundi. quæ quidem omnia sanguinis benignitate conveniunt.

Quantum, quod rubei sint coloris. Humorem enim cuti colorem adfert, quemadmodum li. i. aphor. commentar. 2. Galenus adferit. Et Avicenna 2. 1. doct. 3. capite 3. Color, inquit, rubeus sanguinis multitudinem significat. Quod intelligendum maxime de colore, qui ex rubeo & albo cum iucundo quodam nitore commistus sit: & nō qualis in facie eorum visitur, qui fortia potant vina, & in cibo salis atque acribus utuntur speciebus, nempe rubeus fuscedine quadam permistus, hic enim lepram portendit.

Sextum, quod cantionibus & musicis delectentur harmoniis: quippe quæ & ipsæ (autore Theophilo Citharædo apud Athenæum libr. 14. *θεσπιο.*) perinde atque sanguis temperati-or, *ὀρθέλειον*, id est, bonos ac candidos mores pariant. *Μέγας γὰρ ἡσυχυρὸς ἐστὶ καὶ βέλαιος ἢ μεσσηνὴ ἀπασί τῃς μάθῃσι παιδιδόξουσι. καὶ γὰρ ἴθι παιδοβέαι, καὶ τὰς ὑποειδήσ τῃς γυμνασῖας ἀφ' ὅρας ἡγῆται πρῶτον.*

Septimum, quod sunt corpulenti.

Octavum, quod sint audaces: idq; ob sanguinis caliditatem.

Ne

Nonnum, quod sint benigni, clementes, liberales, & benefici: ratione nimirum humoris sanguinei, qui est dulcis, mitis & benignus.

DE TEMPERATURA CHOLERICA, siue biliosa.

CAPVT LXXXIX.

E*st humor cholera, qui competit impetuosis, Hoc genus est hominum cupiens praeclere cunctis, Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito cresecunt, Inde et magnanimi sunt, largi, summa petentes, Hi fatui, fallax, irascens, prodigius, audax, Astutus, gracilis, siccus, croceus, coloris.*

Biliosae temperatura notae hoc in loco traduntur.

Ac prima quidem, quod biliosi siue cholericus, quos *χολωδεις* Graeci vocant, prompti admodum sint ad operationes: sed impetu animi potius quam cogitatione faciant omnia. Igneum enim habet colorem, qui impetum & agilitatem ad motiones praestat. Hinc 2. 2. doct. 3. cap. 3. ita fere ab Auicena scribitur: Cum operationes plene ac perfecte & naturali cursu procedunt, temperatura a qualitatem indicant: cum vero ad superfluos murantur motus, caliditatis exuperantia significatur.

Secunda, quod ambitiosi sunt & honorum cupidi, primaesque in conciliis ac confessibus expectant cathedras, adeoque praeferrunt omnibus velint perinde atque ignis ipse, qui sine pondere semper euolat, excelsaque locum sibi quaerit in arce. Exuperans enim ille calor animos ad insolentiam plerumque & arrogantiam excitat atque inflamat.

Tertia, quod celeris sint mentis ingenique & facile discant, ob calidum nimirum & subtilem cerebri substantiam, quæ formas cito ac facile suscipit. Hinc non temere mentis acumen & prudentiam à bilioso humore proficisci, commentar. 40. de natura humana, Galenus tradidit. Lege plura de hoc apud eundem, capite duodecimo, artis medicinalis, & Auicennam loco aliquoties iam citato.

Quarta, quod edaces sint & multiuori, tum enim formorem habent calorem concoquentem, tum ipsis etiam plus per omnem cutem digeritur, & in ambientem aerem euacuatur, quam aliis corporibus.

Quinta, quod cito adolescant, & corporis incrementum consequantur, validissimum enim habent calorem innatum, hic vero omnes actiones naturales adauget, ergo & eam, qua corpus ad summum incrementum (*duplo* Græci vocant) perducitur. Galenus commentar. 14. aphorism. libro 1. & libro 5. capite 8. de simplic. medic. facultat.

Sexta, quod magnanimi sint illataq; iniurias iniquo animo ferentes à se propulsare statim conentur, idq; maxime ob caliditatis exuperantiam. Parum enim ab vnaquaque re pati posse, caliditatem significat, inquit Auicenna.

Septima, quod largi, benefici ac liberales sint, præsertim in eos à quibus honores se consecuturos sperant.

Octava, quod summa petant, id est ad summos semper dignitatum ac honorum gradus affectent viam.

Nona, quod sint hirsuti; calida enim & siccata

intemperies, sicut Galenus lib. 2. cap. 10. de temperat testatur, hirsuta est, verum ea in summo, quippe per omnem cutem distatur semper aliquid à calido, quod secum etiam interim humoris non nihil ad cutem adfert, vnde pili generentur. Quomodo autem hæc generatio fiat, copiose admodum ibidem docet.

Decimum, quod versuti, fallaces, & deceptores sint.

Vndecima, quod præcipites sint in iram, acerbe nonnunquam vehementerq; excandescant & irascantur, ob animosæ nimirum facultatis vehementiam, magnum caliditatis excessum, facili bilis commotionem, & caloris in corde feruorem: Lege Galenum cap. 29. & 3. artis medicinalis, lib. 2. cap. 16. de sanitat. tuend. & in li. de causis morborum cap. 2.

Duodecima, quod sint prodigi. in eos potissimè, à quibus se ad summos dignitatum gradus promotum iri sperant.

Decimaterttia, quod audaces, fortes, ac animosi sint: Plurimum enim in corde caloris habent. Galeno libro secundo, capite 12 de temperament. teste.

Decimaquarta, quod sint astuti, & hoc sane ob flux bilis tum caliditatem, tum mobilitatem.

Decimaquinta, quod graciles, id est, macilentii ac rari sint corpulentie, ob exuperantem nimirum & immodice distantem caliditatem. Hinc magna ex parte graciles sunt biliosi. Galen. comment. 6 libr. 4. aphor.

Decimasexta, quod sicci sint, id est, macri eadem ratione.

Deci-

Decima septima, quod crocci sint coloris, id est, pallidi aut flavi. Certissima enim succi animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus sicubi albius solito est effectum, pituitosum abundare succum indicat: sicubi pallidius aut flavius, biliosum: ita sicubi ad rubicundius quam pro natura est mutatum, sanguinis abundantiam subesse significat: si ubi ad nigrius, nigram reddere bilem ostendit. Ita Galenus libro 4. ca. 7. de sanitate tuenda. Lege eundem commentar. 2. lib. 1. aphorism.

DE TEMPERATURA PHLEGMATICA, siue pituitosa.

CAPVT XC.

Phlegma dabit vires modicas, latorque breueque.
*Phlegma facit pinguem, sanguis reddit modicior:
 Otia non studet adire, sed corpora somno.
 Sensus hebes, tardus motus, pigritia somnus,
 Hic somnolentus, piger et spatio crebriore.
 Est huius sensus hebes, pinguis, facie color albus.*

Hic recensentur notæ temperaturæ phlegmaticæ.

Prima, quod phlegmatici viribus sint infirmis ac inualidis: cum enim phlegma frigidissimum ac humidissimum sit omnium quæ in animali habentur, mobilitatem caloris innati, & quæ inde oriuntur facultates omnes magna ex parte obrundit ac debilitat, & occasione quidem frigiditatis torpidum pigrumque corpus ad naturæ actiones omnes reddit: humiditatis vero ratione nervos omnes relaxat languidosque facit: quo fit ut phlegmatici, in quibus hic huius

MOI

mor præualet, in omnibus motibus voluntariis pigritiam sentiant.

Secunda, quod sint lati, sed breuioris staturæ: ob debilitatem enim caloris innati corpus in longum extendi non potest: porrigitur ergo & in latitudinem protenditur.

Tertia, quod pingues sint & obesi, nimirum ob frigiditatem & humiditatem. Adeps enim vel pinguedo superflua frigiditatis & humiditatis excessum significat, & temperaturam corporis phlegmaticam. Quicquid enim in sanguine pingue, leue & renue est, id in calidioribus corporibus alimentum quoddam calido fit: in frigidioribus seruatur. Cum porro id venæ extra se transmiserint, ubi in frigidas particulas incidit, quod genus membranæ sunt, in iis concreſcit, & in adipem sine pinguedinem conuertitur Galenus libro 2. capite 9. de tempera. Sequitur deinde, sanguineos esse staturæ mediocris: quicumque enim corporum habitus & temperati natura sunt, & mediocri exercitatione vtuntur, hos necesse est esse: id vero est, mediocri omnino corporis habitu.

Quarta, quod ad ocia, quam studia propensiores sint: instrumentis nimirum veluti torpentibus ob frigiditatem. Galenus libr. 3. de symp. caulis, capite 3.

Quinta, quod sint somnolenti, idque ob multam cerebri humiditatem & frigiditatem. Frigiditas tamen minorem viam ad præcreandum formum, quam humiditas obtinet. Galen. cap. 22. artis medicinalis.

Sexta, quod tardi ac hebetes sint ingenij: quemadmodum enim mentis celeritas, &c.

GIZO

Græcis dicta, & discendi facilitas, quam *ἀποθεωσι* iidem vocant, à caliditate & siccitate, ita eorundem hebetudo ac tarditas à contrariis, nempe à frigiditate & humiditate exordium suscipiunt, Galenus capite duodecimo, 16. 18. & 22. artis medicinalis.

Septima, quod tardi sint motus: & hoc frigiditatis ac humiditatis ratione: frigidi enim proprium est non mouere: humidi vero, relaxare.

Octaua, quod sint pigri.

Nona, quod sint somniculosiores: quorum omnium causæ ex iam dictis satis constant.

Postremis duobus versibus reperiuntur notæ prædictæ cum quibusdam aliis.

Prima, quod sint somnolenti.

Secunda, pigri ac tardi sint ad quamlibet operationem.

Tertia, quod multi sputi: frigiditas enim in eis probe concoquit ac digerit: proinde multa in corpore excrementa relinquit.

Quarta, quod sensibus minime vigeant. Galenus cap. 22. artis medic.

Quinta, quod sint pingues.

Sexta, quod album habeant faciei colorem, de quo satis in præcedenti capite, nempe 39.

DE TEMPERATURA

Melancholica.

CAPVT XCI.

Restat adhuc tristis cholera sustans a nigrae
 Qua reddis prauos, persistes, pauca loquentes,
 Hi vigilant studium, nec mens est ædita somno.
 Actuant propositum, sibi nil reputant fore tutum.

Inud-

*Inuidus & tristis, cupidus, dextrag, tenax,
Non expers fraudis, timidus, lusterq, coloris.*

Signa melancholicæ temperaturæ hoc in loco referuntur.

Ac primum quidem, quod melancholici sint prauī, hoc est, malis, feris ac perditis motibus, vt qui eō mœstitiæ facile inducantur, vt mortem desiderent, iugularique se optent: & odio prosequantur omnes quotquot viderint. Galenus lib. 3. de loc. affect. c. 7.

Secundum, quod tristes admodum sint, infidiasque sibi tendi in omnivita suspicentur: ob turbidos nimirum & tenebriosos qui ex melancholico humore procreantur spiritus. Quem admodum enim puri ac tenues spiritus lætitiā, ita contrario turbulenti ac crassi tristitiā contrahunt.

Tertium, quod taciturni sint, & paucorum verborum: vt enim caliditas garrulitatem, sic frigiditas taciturnitatem & silentium generat.

Quartum, quod ad bonarum artium studia apti, habiles atque accommodati sint: propter consuetudines nimirum & secreta quæ fere petunt loca. Nam, vt libro secundo, epistol. vltima, Horatius ait:

Scriptorum chorus omnin amat nemus, & fugit vrbes.

Eandem sententiam sic extulit Ouidius lib. 2, eleg. 1. Tristium.

Carmina secessum scribentis & otia quarunt.

Hinc est quod Hippocrates de Democrito Abderita ad Philopœmenem ita scriptum reliquit: Non insaniam, sed quandam excellentem mentis sanitatem vir ille declarat, dum neque liberos,

torum,

rorum neque vxoris, neque cognatorum, neque rei familiaris, neque omnino alicuius curam gerit, sed & diu & noctu apud seipsum consistit, & priuatim vitam degit, plerumque in antris & solitudinibus, aut sub arborum umbris, aut in molibus herbis, aut apud frequentia aquarum fluenta. Contingunt igitur talia plerumque atra bile percitis. Taciturni enim aliquando sunt, & solitarii ac deserti amantes, & rerum familiarium conspectum auersantur, alienum putantes. Nec vero dissimile vero est, etiam his qui circa disciplinas versantur, ab vna erga sapientiam adfectione alias curas exclusas esse. Lege Aristotelem problemate 1. sect. 30. Ciceronem lib. 1. Tusculan. quaestio. & Quintilianum li. 10. capite 3.

Quintum, quod breuibus admodum minimeque profundis perstententur somnis. Nam ad somnum creandum calidum adesse humorem opus est: hic enim concoqui expedite potest, indeque ad caput vapores surriguntur, a quibus subinde somnus inducitur. Quod si deest, exiguusque humor aut concoctus difficilis inest, somnus non oritur. Quae de causa post cibum somnolentissimi fieri ob calorem soleamus. Melancholicos vero & vehementer astuantes insomnia tenent: illos quia refrigeratus humor penitus est: hos, quia nullus est, aut certe minimus. Horribilia etiam visa melancholicis per quietem obiciuntur, quibus maturius e somno excitantur. Galenus libro primo, capite octauo, de Symptom. cau. Et Caelius Rhodiginus lib. 16. cap. 6. & 37. lect. antiq.

Sextum, quod constantes ac stabiles admo-

ditur

dum sint in rebus gerendis, ægerimeque dimo-
ueantur ab eo, quod menti semel hæserit, ad eos
que difficulter etiam, si quando offendantur, in
veterem gratiam restitui possint. Et hoc certe
ficcitatis occasione, quæ non sinit propositum
facile immutari.

Septimum quod nil sibi tutum fore putent, eo-
que semper timeant. Hinc est quod Galenus lib.
2. capite 7. de sympt. causis ita scriptum reliquit:
Illud quod ab Hippocrate perhibetur, omni-
bus melancholia speciebus commune esse vide-
tur. Si timor & mœstitia multo tempore du-
rant, melancholicum eiusmodi symptoma est.
Sunt enim omnes sine causa mœsti: nec si roges
quamobrem mœreant, reddere causam possunt.
Timent autem eorum nonnulli tum mortem,
tum alia, quæ minime sunt timenda. Nec des-
sunt & qui mori vehementer expetant. Cate-
rum quod ex atra bile, cum principium rationa-
lis anima occupauit, timor mœrorque, ac mor-
tis expectatio accidant, nihil mirum. Siquidem
etiam eorum, quæ extra corpus sunt, nihil vide-
mus, quod nos perinde terreat, ac tenebræ. Ergo
cum tenebræ rationalis anima parti sunt cir-
cumfusæ, necesse est hominem timere: vt qui
semper vna cum corpore suo timoris causam cir-
cumferat. Quod enim nobis extrinsecus sit, als-
tissimis tenebris circumdatum nobis aerem ad
tempus aliquod occupantibus, id melancholia
vicio laborantibus ab interno & ipso corpore
contingit, scilicet vel ipsa nigra bile cerebrum
occupante: vel aliqua melancholici halitus ex-
halatone veluti in morbo quem flatuosum &
hypochondriacum vocant idem libro tertio, cas

*Lib. 6. aphe-
ris. Aphe-
ris. 23.*

Z

pite

pite septimo, de locis affectis iam citatam sententiam his fere repetit verbis: Differunt autem inter se melancholici. Nam omnes timent, morerent, vitam damnant, odio habent homines, sed non omnes mori cupiunt. Etenim hoc ipsum nonnullis melancholice caput est, quod mortem pertimescunt. Quosdam etiam alieno admodum atque extraneo videbis animo: utpote, qui simul & mortem metuant, & tamen mortem sibi consciscant. Proinde recte videtur Hippocrates omnia ipsorum accidentia in duo hæc coegisse, metum & mœstitiam. Mœstitia nimirum eos inducit, ut odio prosequantur omnes quotquot viderint, nunquam non tristitiam præ se ferentes: terrentur quoque ut in tenebris pueri, atque ex adultis indocti. Sane quemadmodum externæ tenebræ omnibus fere hominibus pavorem inducunt, nisi vel audaces admodum vel edocti fuerint: sic atra bilis color, mentis sedem tenebris similem reddens, timorem efficit. Etenim summis tum medicis tum philosophis in confesso est, & humores & omnino corporis temperamentum animæ actiones variare posse. Postremis duobus versibus reperuntur quedam ex iam dictis, & adduntur nonnulla alia.

Primum, quod sint invidi: Est enim invidia tristitiæ species.

Secundum, quod tristes;

Tertium, quod avari.

Quartum, quod tenaces.

Quintum, quod fraudulentæ.

Sextum, quod valde timidi.

Septimum, quod lutei, id est, terrei siue fuscæ coloris sint. Color enim pure fuscus, qui viriditatis

etati propinquus est, melancholia dominium, ostendit, teste Rhaze libro secundo, capite primo ad Almanforem.

DE COLORIBVS.

CAPVT XCII.

H sunt humores, qui præstant cutiq; colores.
 Omnibus in rebus ex phlegmate fit color albus,
 Sanguine fit rubeus, cholera rubea quoq; rufus.

INDICIA REDVNDANTIS
 sanguinis.

*Si peccet sanguis, facies rubet, extat ocellus,
 Infantur genæ, corpus nimiumq; grauat ur,
 Est pulsusq; frequens, plenus, molli, dolor ingens,
 Impræmiis frontis, fit constipatio ventris,
 Sicq; lingua, siti, sunt somnia plena rubore,
 Dulcor aceti sputi, sunt acria dulcia quæq;*

Hic cuiusque temperaturæ ex coloribus indicia præscribuntur. Phlegmatici enim coloris sunt albi: biliosi, pallidi siue flau: sanguinei, rubri: melancholici vero fusc. Est autem color fuscus proprie, Galeno libro 14. capite 9. Therapeu. method. icste, inter rubrum & nigrum medijs. Sed de his omnibus in præcedentibus satis iam dictum est.

Secundo loco tredecim traduntur notæ redundantis sanguinis.

Prima, rubor faciei: ob ascensum enim sanguinis omnia quæ circa caput sunt, rubicundiora apparent.

Secunda, oculorum prominentia: calor namque

Z 2 que

quæ exuberantis sanguinis ipsos dilatat, ac flatu distendit.

Tertia, genarum inflatio: cuius eadem est ratio.

Quarta, vniuersi corporis cum distentione grauitas. Natura enim cum contentos humores moderari nequeat, corpusque multitudine grauarum sustinere minus valeat, supplantatur ac deiecitur.

Quinta pulsus creber, propter caliditatemque sanguinis multitudinem sequitur.

Sexta, pulsus plenus: ob calidorum & humorum vaporum copiam.

Septima pulsus mollis: nimia enim sanguinis exuperantia arteriæ emolliuntur.

Octaua, dolor capitis, & maxime quidem circa frontem, ob sanguinis in plexu reticulari, vt quis buldam placet, augmentum.

Nona, ventris constipatio: nimia enim caliditate faeces exiccantur & indurantur.

Decima siccitas linguæ ob eandem causam.

Undecima, vehementia sitis: orificium enim stomachi præ nimia caliditate exiccatur.

Duodecima, somnia plena rubore: Nam quæ in somniis visuntur agique putantur, magna ex parte corporis affectionem humorumque naturam, plenitudinem, defectum ac qualitatem testantur. Nam qui ægre se moueri putant, aut graua onera portare, aut in ea re impediri, quam se efficere somniant, animalem facultatem ex plenitudine aut crassitie, aut viscositate humorum deprauante habere coniciendum est. Contra qui se vel volare, vel currere ocysime credunt, humores paucos eosque leues minimeque excre-

excrementitios habere verisimile est. Et qui nocturnas Veneris imagines patiuntur, genitali semine a bundare. Ad eundem modum, qui in locis foetentibus, sordidis ac immundis se volutari putant, illos in corpore materiam putrem corruptamq; ac grauius olentem habere suspicio est: quemadmodum contra qui in locis odoris se esse autumant, materiam probam suauiterq; olentem: & cui accensus ignis apparet. hunc a flamma bile infestari: cui vero fumus aut caligo aut profunda tenebra, ab atra bile. Imbres autem frigidum humorē abundare testantur: nix vero & glacies, & grando, frigidam pituitam. Gallorum gallinaceorum cristas habere, aut rufa quaedam sanguinem exuperare. Luctatorem qui sibi visus fuit in sanguinis solio stare, & vix supereminere, multo sanguine abundare Galenus coniecit, & euacuatione opus habere. Hæc fere Galenus commentatur. in libro primo epidem. aphorism. i. & in libello de dignotione ex insomniis. Lege & Rhazes libro secundo, capite vigesimo quarto, ad Almanforem, & Auicennam secunda primi, doctrin. tertia, capite septimo.

Decimatertia. dulcedo sputi: propter sanguinis dulcedinem. Rhazes libro secundo, capite 20. ad Almanforem.

INDICIA EXUPERANTIS

Choleræ, siue flauæ bilis.

*Arcus at cholæram dextra colæ aspra lingua.
Tinnit. vomitula, frequens, vigilanti mela,
Mela si uisum uig. egestio, tormina ventri.
Nause. sit, morsus sordid. languescit oris.*

2 3

Pala

*Tal su ad est gracili, durus, veloxque calefens.
Ares, amarescitq; incendia forma fingit.*

I ege de his omnibus Rhazem, lib. 2. cap. 1.
ad Almanforem, & Auicennam 2. 1. doct. 3. ca-
pite 7.

INDICIA REDVNDAN-
tis phlegmatis.

*Thlegma supergrediens proprias in corpore leges,
Os facit insipidum, fistidia crebra, saluas,
Costarum, stomachi simul occipitugue dolores,
Pulsus ad est rarus, tardus, mollis, quos, inanis.*

Præcedit fallax phantasmata somnia aquosa.
Rhazes lib. 2. cap. 23. ad Almanforem, & Auicenna 2. 1. doct. 3. cap. 7.

INDICIA ABVNDANTIS
Melancholiz.

*Humorum pleno dum sex in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus tenuisq; urina.
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia setra.
Acrescunt ructus, sapor & sputaminis idem.
Lauas, præcipue tinnit; vel sibilat auris.*

Rhazes lib. 2. cap. 22. Ad Almanforem & Auicenna 2. 1. doct. 3. cap. 7.

DE PHLEBOTOMIA, AC
primo quidem de ætate phle-
botomiz.

CAPVT XCIII.

Denus septenus vix phlebotomoni perit annus.
Spiritus vberiorq; exit per phlebotomiam.

Spiritus

*Spiritus ex potu vini mox multiplicatur,
Humorumq; cibo datum lenite reparatur.
Lumina clarificat, sycerat phlebotomia
Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.
Viscera purgabit, stomachum ventremq; coerces,
Puros dat sensus, dat somnum, tadia tollit.
Auditus viscom, vires producit & auget.*

De venæ sectione, quam *φλεβοτομία* Græci vocant, iam agitur: Ac primo quidem huic rei accommodata ostenditur ætas, annus nimirum decimus septimus, vel vt aliis placet, decimus-quartus. Pueris namque vsque ad quartum decimum ætatis annum sanguis mittendus non est: carnem enim habent teneram & facile perspirabilens. Quod Galenus libro nono, capite decimosextimo, method. medend. his testatur verbis: Puerorum, inquit, substantia omnium facillime digeritur ac dissipatur, propterea quod est omnium humidissima: & nulla frigidior, hoc est, omnium minime frigida. Quo minus vacuantis præsidii eget, cum habeat ex se ipsa, vnde naturaliter vacuetur. Idem etiam libro 11. capite 14. eiusdem operis de synocho loquens confirmat. Si in puerum incidat, qui quattuordecimum annum hætenus non attigit, mitti illi sanguis non debet, propterea quod tantilis, cum præsertim calidi ac humidi sint, plurimum corporis substantiæ quotidie defluat ac digeratur. Ita quod ex incidenda vena molendum nobis fuerat, id vltro nobis ex curandi corporis natura præstat. Quanquam Auenzoarus memoriæ dederit, se filio legitimo venam dissecurasse, atq; hunc à mortali remedio liberasse. Quod si corpus decimumquartum annum ex-

*Auenr. l. 6.
7. cap. 3. col.
lectan.*

Z 4.

celle.

cesserit, estimandum est qualisnam eius natura sit, num gracilis, spissa, dura, & copiosi sanguinis, an contra. Atque ita in priorē missionem sanguinis adhibebis: in secunda, nequaquam. Senibus quoq; post septuagesimum annum si multi sanguinis fuerint, viresque robustas habuerint, ac morbus ita iubeat, venam secabis. Quod si in hac aetate constitutis, vires parum valide hnt, & sanguine non admodum abundant in totum ab huiusmodi euacuatione arcendi sunt. In his enim cum Galeno libro quarto, capite decimo, de sanitate tuend teste, sanguis bonus exiguus fit, crudi vero humores plurimi, incisa vena bonum sanguinem emittit: malum vero qui in primis maxime venis circa iecur, & quod mesenterium vocant, colligitur, in totum attrahit coctus.

Secundo loco vnicum innuitur ex phleboto- mia in eorū modum: nempe quod vberior per ipsam exhalat spiritus. Quod certe Galenus in libro de scarificatione his ostendit verbis: Venam incidere saepe in anno, minime commodū puro. Nam vna cum multo sanguine vitalis spiritus excernitur. Hoc autem frequentius consumpto, & tota corporis moles perfrigeratur, & omnia animalia opera peius fiunt. Frequentior igitur venæ sectio maturam senectam, & hanc morbis grauioribus obnoxiam reddit: cuiusmodi sunt cachexia, hydrops, arthritis, tremor, paralysis & apoplexia. Impensius enim refrigeratio calore, humidoq; primigenio in immutatio viscera languescunt, cruditas dominatur, quæ tot malorum causa fit atq; origo.

Tertio versu traditur remedium reparando-
rum

zum spirituum, potus nimirum vini. Hoc enim ex omnib. celeriter ac subito nutrientibus, veluti supra capite 8. & 11. ostendimus, principem obtinet locum. Quin ex cibo quoque, vt quarto docetur versu, spiritus recuperantur: sed lente, hoc est, tardius. Vbi sciendum cum prunis, quod exhibendus sit à venæ sectione eibus concoctū facilis, optimi succi, ac plurimi nutrimenti, velut oua forbilia, & eiusmodi. Eo moderatius tamen, vt libro septimo, capite vigesimo primo, ad Almanforem Rhazes præcipit, primo ac secundo die vtendum est: quippe concoctoria facultas, sanguinis eductione debilis, multum superare cibum nequit. Hinc Isaacus in diætis ita ferme scriptum reliquit: *Cibus ipsi minuendus, sed potus augendus, respectu nimirum cibi, & non consuetudinis: imo vero quam ante phlebotomiam minus bibendum est, quod virtus concoctrix debilior adhuc sit, quam vt copiam eius ferat.*

Quarto demum loco vndecim moderatæ atque tempestiuæ phlebotomiæ enumerantur commoda.

Primum, quod visus aciem roboret, clariorēq; reddat imminutis enim & detractis per phlebotomiam humoribus, quorum effumatione oculorum claritas obscurabatur, visus necessario roboratur ac reficitur.

Secundum, quod cerebrum expurget, integritatem menti restituat, & ingenii excitet aciem, idq; consimilem omnino ob causam.

Tertium, quod medullas excalfaciat: superfluas namq; humiditates, quarum confuxu infigidabantur, absunit.

Z 5

Quar-

Quartum, quod viscera, id est, interiora expurgat: leuata namq; quæ corpus nostrum regit natura exonerataq; sanguine, quo velut sarcina premebatur, haud ægre crudos in interioribus detestatos humores concoquit & euincit.

Quintum, quod vomitus & alui profluvia cohibeat: humores enim ab interioribus ad externas reuellit partes. Hinc ab Auicenna quarta & capite vigesimo, ita scriptum est: Phlebotomia, propterea quod ad diuersa trahit, naturam secūpū plurimum retinet. Vbi tamen silentio prætereundum non est, quod in alui profluuio cubiti vena incidenda veniat: vt quæ citissime conspicuam nonnunquam adferat vtilitatem: quod si contra feces, nempe in pede, nihil omnino profuerit. Accidit tamen aliquando, vt alius venæ sectione fluida magis fiat, idq; duobus maxime modis: Vno quidem, quod naturæ onere per phlebotomiam sublato virtus roboretur, adeoque alias haud raro incitet euacuationes: Altero vero, quando alui profluum oritur ex re-
centricis facultatis imbecillitate. Ea enim venæ sectione augetur: quo fit, vt venter magis pro-
tetur.

Sextum, quod sensus efficiat puriores: euaporationem enim ad caput, vnde sensus turbantur, imminuit.

Septimum, quod immodicis conferat vigiliis: si quidem humorum exuperantiam, vnde acres subinde atq; diuersi sursum feruntur sumi, qui somnum impediunt, euacuat.

Octauum, quod tedia, id est, nimiam corporis grauitatem segnitiamque, siue lassitudinem tollat: leuat namque quæ corpus nostrum regit naturam,

turam,

turam, exoneratq; humorum multitudine, quibus velut onere quodam grauissimo premebatur. Melancholia quoq; quæ præcipua quædam tardiorum ac grauitatum causa existit atque origo, vna cum sanguine educitur: quippe fax eius est & sedimentum.

Nonum, quod audiendi difficultatem corrigat: imminuit enim redundantiam humorum, vnde crassi ac flatuosi fursum euecti spiritus auditoris eos obturant meatus.

Decimum, quod voci conferat: subtrahit namque superfluas humiditates, quibus vocalis arteria immodice irrigata raucas edebat voces.

Vndecimum, quod vires reficiat augeatque: siquidem corpora humorum exonerat multitudine vires recreantur & augentur.

QVIBVS MENSIBVS

conueniat, quibusve noceat

Phlebotomia.

CAPVT XCIV.

Tres insunt istis, Maius, September, Aprilis,

Et sunt Lunares, sunt velut Hydra dies.

Prima dies primis, postremaq; posteriorum,

Nec sanguis minus, nec carnis vis anseri vit.

Sis spiritum atq; iuuenta licet, si sanguis abundat,

Omni mense probe confert incisio vena.

Hi sunt tres menses, Maius, September, Aprilis,

In quibus emouas, ut longo tempore viuas.

Tria hoc in loco traduntur. Ac primum quidem, quod tres menses sunt lunares, nempe Maius, Aprilis, & September, ipsisque dies quidam insunt, quibus venam incidere nefas habeatur:

Maii

Maii scilicet primus, & reliquorum trigesimus. Id vero vulgo quidem ita creditur, cum reuera fistum atq; a veritate alienum sit. Siquidem & his ipsis diebus, modo con tellatio non deterreat, venam fecale nihil impedit. Vanum item ac errore plenum est & quod de anserum esu subiungitur, magisq; fascinationi tribuendum, vel tractum forte à Iudaorum consuetudine esse existimandum.

Secundum, quod senibus æque atque iuuenibus singulo quoque mense, modo in venis sanguis abundet, ac morbus ita iubeat, sanguinem subtrahere fas sit: vt in quibus non facile digeratur dissipeturq; substantia, & boni sanguinis adsit copia.

Tertium, quod phlebotomia pro conseruanda sanitate administranda sit in aliquo horū trium mensium: in Aprili scilicet, aut Maio, aut Septēbri: differenter tamen. In Aprili enim ac Maio, iecoraria incidenda venit: ob exundantem nimirum sanguinis copiam: est enim tempus vernum. In Septembri vero lienaris: siquidem per id tempus, cum sit autumnale, atra bilis nonnullis plus cæteris colligitur.

DE IMPEDIMENTIS phlebotomix.

CAPVT XCV.

Fregida natura, & frizens regio, dolor ingens,
Balnea post costum, minor aras, atq; sen lu,
Mortuus prolixus, potus, repletio & esca,
Si fragilis, vel subtilis sensus stomachi sit.
Et fastidii tibi non sunt phlebotomandi,

Duo-

Duodecim hic recensentur impedimēta phlebotomia.

Primum, frigida hominis natura: quippe quæ vena sectione augeatur. Fundamentum enim caloris innati, sanguis est: hoc igitur per phlebotomiam imminuto & calorem innatum imminui totumq; corpus grauiter refrigerari necesse est. Galen. capite sexto de curand. rat. per sang. missionem.

Secundum, regio impense frigida: Hæc enim largam vacationem, qualis phlebotomia est, haud sustinet: quod corpus detracto cum sanguine natiuo calore satis antea refrigeratum magis subinde refrigeret. Præterea nec calida nimis regio venæ sectionem tolerat: quod sua caliditate vires dissoluat ac humores discutiat. Tēpus etiam anni mittendo sanguine expendendum, num scilicet calidum sit, aut frigidum. In frigido enim tempore corpus refrigeratur: deoque sanguinis missionem impedit. Quid enim attinet corpus antea abunde satis refrigeratum sanguinis detractione magis refrigerare? In calido tempore improbe vacuati syncope & resolutione intereunt: quippe calor ambiens e corpore foras euocatum spiritum digerit, resiccatq; corporis habitum & imbecilliores reddit. Quocirca tum omnino à sanguinis missione abstinendum erit. Quod Galenus libro vndecimo, capite 4. method. medend. his verbis confirmat: Et omnino quidem non mittes in tempore æstatis, & regione æstuosa, & cæli situ calido ac sicco. Proinde eadem est temporis, quæ regionis, conditio.

Tertium, dolor ingens, sub quo & nimia corpore

poris inflammatio comprehenditur. In his enim
 secta vena multa seditionem & agitationem in
 humoribus excitat; phlebotomia nimirum at-
 trahente ac vacuante humores, dolore vero at-
 que inflammatione contrahentibus, adque se-
 ra patientibus. Siquidem dolor omnis & calor se-
 trahunt influxumq; humorum efficiunt; quo fit
 ut inflammatio augeatur, & natura magis debi-
 litetur. Et hoc quidem, ubi temperatior & arti-
 ficialis fuerit phlebotomia. Si vero acernatim,
 vel ad animi deliquium vsque fiat, in prædictis
 easibus plurimum adfert emolumentum. Quip-
 pe hoc præsidio feruentis sanguinis copia in ma-
 ximis inflammationibus educitur, & laborans
 phlegmone pars refrigeratur. In vehementif-
 simis autem doloribus ideo sanguinis missio
 confert, quod sanguinis confluum, dolorem
 rescindendo, inhibet. Accedit quod excreto-
 ria facultas causam dolorem excitantem eli-
 cere properans phlegmonem interdum excitet.
 Quum enim primis suis conatibus nihil profe-
 cit, vehementius aggressa quod infestat expel-
 lere sanguinis aliquid ex superpositis partibus
 in afflicta simul exprimit, ut copiose libro 23.
 methodi medend. capite tertio Galeus ostendit.
 Quapropter ne id accidat, sanguinem mit-
 tere expedit. Et hæc fuit intentio Galeni com-
 mentar. 23. libro 1. aphorif. ubi sic scriptum reli-
 quit: In ardentissimis febribus si vsque ad animi
 defectionem sanguis mittatur, statim totius
 corporis habitus refrigeratur & febris extingui-
 tur. In maximis vero doloribus nullum maius
 noui remedium, quam vsque ad animi defectio-
 nem euacuare. Lege plura apud eundem libr. 9.

me-

Methodi in eden. capite 4. & in libro de curan-
rat. per sanguin. miffionem capit. 11. & Leonhar-
dum Fuchfium libro 2. Sect. 5. capite 4. & 6. Inftit.
medic.

Quartum, Balneum, & maxime quidem *δι-
φορητικόν*, id est, refolutiuum. Hoc enim cum
Galeno in libro de vtilitate refpirationis, capi-
te feptimo teſte, ſpiritus ex toto corpore euacuet,
adeoq; vires debilitet, phlebotomiam impedit.
Nam plurimum & repente euacuare periculofum eſt,
inquit Hippocrat. libro ſecundo aphoriſm. 51.

Quintum, coitus: poſt quem prohibetur inci-
ſio venæ, quod is corpus iam plus æquo excaſce-
cerit, vires deiecerit ac debilitarit. Porro quomodo
nam modo Venere vires diſſoluantur, diſerte
admodum Galenus libro 1. de ſemine, capite 25.
his demonſtrat verbis: Circa tempus, inquit,
concubitus tettes ex venis ſeminarium humorem,
quantum eius in ipsis contineretur, trahunt.
Eſt autem modicus hic, & ad roris ſimilitudinem
ſanguini ammixtus: huiusmodi autem illæ opus
habent. Violenter igitur eo per teſticulos, utpote
potentiori facultate præditos, quam venæ detracto,
venæ ipſæ rursus à ſupra poſitis reuellunt hæ
vero rursus ab his quæ deinceps ſitæ ſunt,
deinde hæ rursus à vicinis, atque hoc fieri non
ceſſat, donec ad omnem corporis partem tranſumptus
perueniat, adeo ut omnes totius animalis partes
proprio alimento euacuentur. Reuellit enim ſemper
id quod periculis eſt euacuandum, ab eo quod
plus habet velut violenter eripiens. Hoc igitur
quomodo ſemper fiat, & omnia velut in choro
inter ſe mutuo participent in

tantum sane omnia vasa, ac partes totius animalis euacuari necesse est, donec fortissima ex omnibus pars depleatur. Neq; vero solam seminariam humiditatem ab omnibus animalis partibus auferri contingeret hoc tempore, sed etiam spiritum vitalem. Nam & hinc ex arteriis vna cum seminali humiditate euacuatur. Quare nihil mirum est, immoderato coitu videntes imbecilliores reddi. à toto corpore utroq; sincerissimo ablati, accedente insuper voluptate, quæ ipsa per se sufficiens est vitalem firmitatem dissolueret, adeo vt iam quosdam ex nimia voluptate ac iucunditate mortuos esse constet. Quæ omnia Marcellus Eginus libro primo de sanitate tuenda, capite septimo, his etiam confirmat verbis: Venereus, inquit, coitus si vel paululum vires excesserit subito exhaurit spiritus, præsertim subtiliores, cerebrumq; debilitat, labefactat stomachum atque præcordia, quo malo nihil ingenio aduersus esse potest. Curnam Hippocrates coitum comitiali morbo similem iudicauit: nisi quia mentem, quæ sacra est, percellit. tantumq; obest, vt Auicenna in libro de animalibus dixerit: Si quid spermatis supra quam natura toleret, coitu profuatur, obesse magis, quam si quas dragies tantundem sanguinis emanarit, vt non iniuria præsei Musas atq; Mineruam virgines esse voluerint Plura de hoc lege apud Galenum, capite octuagesimo sexto artis medicinalis, Paulum Aeginetam libro primo, capite trigesimo quinto, & Actium lib 3 c. 8.

Sextum, aetas, vel maior vel minor, quam phlebotomia requirit: qualis est infantia, & senii. Horum omnium meminit Auicenna 4. 1. capite 20.

te: o. in hunc ferme modum scribens: Cauere debes à venę sectione in complexione vehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolatiuum, & post coitum, & in aetate quę est minor 14 annis, quanto plus poteris, & in aetate senum, quanto magis poteris: nisi in figura confusus fueris, & in soliditate musculorum & venarum amplitudine, & earum repletione, & colorum rubedine: hos namque ex adolescentibus & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamen secundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes cum pauca immissione.

Septimum, morbus prolixus: virtus enim temporis tracta exoluta non tolerat venę sectionem, vt quę à morbo plus satis iam debilitata phlebotomia facile exhauriretur. Galenus de curaturat per sang. miss. capite 20. Idem Auicenna etiam loco citato confirmat: In corporibus, inqueis, quę prolixas perpessa sunt aegritudines, abstinendum à venę sectione, nisi sanguinis affuerit corruptio, quę ad hoc te perducatur: quoniam tunc sanguinis subtractione vteris.

Octauum, nimia potus repletio.

Natum, largior cibi ingestio sub qua inconcoctio, siue cruditas etiam comprehenditur: causa horum omnium est, vt ex Auicenna 1.1. doct. 6. capite colligitur, quod tria sint materia trahentia loca scilicet inanitas, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Sanguis igitur si sic affectis mitteretur, venę proptio & comodo destituta nutrimento, quod nondum

ventriculo ac hepate concoctum est attraherent, hoc vero in membra raptum non corrigetur. Siquidem tertia concoctio, vt Galenus autor est, non emendat erratum secunde, nec secunda prima. Atque interim excrementorum copiam in corpore, ac inde tandem agritudines provenire necesse est. Tanto igitur tempore differenda est phlebotomia, quantum satisfacere tum ad eorum concoctionem, tum vt excrementa descendant, videbitur.

Præstiterit tamen intemperantibus vinosis q; ac ventriculo que deditis, vt capite sexto libri de curand. rat. per sanguin. missionem Galeno visum est, à venæ sectione in totum abstinere, vt quos neque purgatione, neque sanguinis missione magnopere adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam, crudorum humorum copiam ocysissime colligunt: verum his ne manum quidem ad mouere tentandum est. Quos enim attinet apud vulgum infamare præidia, quæ multis fuisse salutis? Galenus libro vndecimo, capite nono, method. medend.

Decimum, fragilitas, id est, debilitas virtutis: quippe sanguine missio virtus semper iis extreme, concidit, nec postea reuocari recolligiq; potest. Galen. cap. 6. de curand. rat. per sang. missi. & li. ii. c. 14. meth. med.

Vndecimum, os ventriculi supra modum sensibile: sub quo imbecillum etiam comprehenditur, & quod amara bile redundat: ob hæc enim multum in venæ sectione ante iustam euacuationem, per initia statim animo destituuntur.

Porro os ventriculi magno sensu præditum esse ex eo maxime conicitur, inquit Auicenna quod

quod acra mordaciaque citra offensionem non facile trāsglutiat. Imbecillitatem arguit deiecta cibi potusque appetentia. Amara vero bilis redundantiam, oris amaritudo, nausæq; perseuerantes, & bilis frequentiores vomitus ostendunt. Hæc itaque indicationes à sanguinis subtractione dehortantur. Siquidem humores venæ sectione exagitati sic affectis ad os ventriculi haud raro, ceu ad consuetum locum, confluunt: sed cum id membrum debilius iam sit, quam vt tali humorum confluxui resistat, multa omnino ex sanguinis missione contrahunt mala. Et hæc vna causa est, cur multi ex ipsis animo liquantur. Bilis namque in stomachum refusa mortis suo cor nonnunquam ac cerebrum *εις στυμπείδειν*, id est, in consensum trahit, syncopenq; parit, quandoque vero subitam etiam adfert mortem. Galenus libr 9. cap. 5 method. meden. & Auicenna loco citato.

Duodecimum, nausea: in hac enim si sanguis mitteretur, venæ exhaustæ prauam illam ac nauseosam ad se facile attraherent materiam. Neque ob dictas solum causas, sed ob alias etiam non paucas à phlebotomia interdum abstineamus.

Ac primo quidem ob *αίμορροϊδών* mensiumque fluxum. Quod certe Galenus libro nono, capite quinto, method. medend. his innuere verbis voluit: Si tempore, inquit, mittendi sanguinis menses moueri cōtingerit siue etiam hæmorrhœois sit reclusa, si inspecto fluentis impetu ipse satis tore videbitur, qui solus quod requiris, vacuet, nature rem omnem permittes: sin minus, tantum ipse detrahes, quo ex coniunctis ambo-

bus perficiatur quod postulas. Nonnunquam tamen reuulsionis etiam causa in immodicis sanguinis è naribus, vtero, sede aut thorace eruptionibus venæ sectio citissime conspicuam adfert utilitatem.

Deinde, ob corporeę constitutionis raritatem, hoc est, humidam calidamque temperaturam, hoc est, humidam calidamque temperaturam. Eius enim substantia celerrime in ambiente dissipatur, alias in halitum sensibilem, alias in perspirationes, quæ visum fugiant, sed ratione deprehendantur. Itaque etiam huius causa aut prorsus venam non secabimus, aut parum detrahemus. Galenus libro nono, capite decimo septimo method. medend.

Tertio, ob lentorem ac cruditatē humorum, hæc enim venæ sectione augetur. Vnde in diutinis morbis sanguinis missione vtendum non est, ne cruditas scilicet augeatur, virtus debili-retur, & morbus eousque producat, vt nequam postea curari queat. Hinc præcipit Auicenna, vt in morbis chronicis pharmacia venæ sectioni præmittatur, & non contra, licet vtraque opus habeant ægrotantes.

Cruditas porro humorum duabus potissimè de causis accidere solet. Primum quidem ob aggrauantem humorum copiam, quæ innatum calorem velut suffocando in tantum debilitat, vt ipsos euincere postea nequeat. Et in hac phlebotomia vi licet, quemadmodum id ipsum Alexander Trallianus libro 9, capite 2. in curatione Anasarçæ his confirmat verbis: Omnium curatio à vacuatione incipienda est, sed Ascitis quidem dicti aut Tympaniæ à sola purgatione. Cui autem Anasarca nomen est, ea venæ sectionem
inter

interdum requirit, vt quæ ex sanguine frigidò nascatur. Ac frigiditatis quidem ratione illa non indiget, sed quoniam copix detractio naturam leuat, vt hæc minorem illam effectam facile superet, non alienum, sed rationi consentaneum est, hic quoque venæ sectione yti. Videmus enim quod etiam ignis externus, cum à lignis viridibus propemodum extinguitur, refocillatur rursus si illa quæ ipsum suffocabant auferantur. Deinde vero ob caloris innati debilitatem, vt hominibus frigidæ naturæ, quales à diutino morbo conualescentes cum primis sunt, & senes, phlebotomia ex vsu non est. Subtracto enim sanguine, qui tomes natui caloris ac vitæ thesaurus est, necesse est vt corpus vehementius refrigeretur, humorumq; cruditas augeatur. Sanguis igitur ipsis, vt humores concoquat, & euacuetur, relinquendus est. Quinetiam post *χολεραν*, diutinos vomitus, *διάρροαν*, inediam, vigilias, labores vehementiores, & vno verbo, post omnia quæ corpus impensius calfaciunt exsiccantque ac vires dissoluunt, à venæ sectione abstinendum, vt copiose admodum docet Rhazes libro 6. cap. 11. ad Almanforem.

QVÆ CIRCA VENÆ SECTIONEM obseruanda.

CAPVT XCVI.

Hæc facienda tibi quando vñ phlebotomari,
 Vel quando minus fuerit vel quando minus ut,
 Vñ bio, sine lauacrum & potus, fascia, motu,
 Vel ent non fragili tibi singulamente teneri.

Quinq; in sanguinis missione obseruanda est.

Aa 3 se

se hoc loco traditur: & ex ipsis alia quidem priusquam vena tundatur, quædam interea dum sanguis emittitur, nonnulla vero eo subtracto.

Primum est vinctio: alias enim membrum in quo vena incidit debet, oleo irrigatum fricamus, vt tepore eius sanguis reddatur fluxilis: interdum ipsi etiam *φλεβοτόμῳ* siue scalpello olei nonnihil allinimus, vt inflictum dolorem mitiget: Quandoque vero & vulneri olei cuiuspiam partem illinimus, quo nimirum cicatrice tardius obducatur, humoresque in venis relictæ liberius exsurgent, & mali summi discutiantur.

Secundum, potus: & præcipue quidem vini. Hoc enim cum in ipsa sectione, si syncope obuenerit, tum post eam etiam ad boni sanguinis generationem spirituumque recuperationem conuenientissime exhibetur. Supra cap. 8. & 10.

Tertium, lauacrum, id est, balneum: quo certe per biduum aut triduum ante & post sanguinis missionem vt conceditur, nequaquam vero eodem die. Ante quidem, in illis quos crassorum humorum copia aggranari suspicio est: hos enim balneum incidit, mobiles que facit: ob eandem etiam causam paululum dimoueri ante phlebotomiam conuenit, & assumere nonnihil syrupi acetosi. Eodem quoque tempore membrum incidendæ venæ fricandum est, vt humores è propinquis venis ad locum sectioni destinatum alliciantur, & ad exitum properent. Post vero emissionem sanguinis, valet ad humorum vaporumque reliquias discutiendas. Verum eo superfedere in ipso die oportet: cutem enim nimis reddit mollem, quo fit vt plaga facillime cedat, quod non est extra periculum.

Quar.

Quartum, fasciæ, hoc est, ligatura, ex pannis scilicet lineis, quas tam ante, quam post venæ sectionem administrari oportet. Ante quidem, & vt inde venæ incrassescant, conspicuæque magis fiant, & ad humores ad constitutum incisioni locum facilius prolestantur. Post vero, ad sistendū reprimendumque fluxum.

Quintum, morio siue inambulatio, moderata nimirū ac tranquilla: qua quidem & ante & post venæ incisionem vti conuenit: ante quidem, vt humores dissoluantur extenuenturque: post vero, ad dissipandas humorum reliquias.

Ea hodie apud vulgum inualuit consuetudo; vt venæ ieiuno fere ac vacuo incidantur stomacho: sed hoc ipsum Doctoribus quibusdam minus probatur, vt quibus condicibilius esse videatur, vt ouum molliusculum siue sorbile cum haukulo vini prius exhibeatur, idque citatè horam nonam, vel decimam ante meridiem, ac confestim deinde vena incidatur. Natura enim stomacho existente vacuo, ne alimento destituitur, sanguinem pertinacissime retinet. Contra vero pauculo eoque exigua mole plurimum nutriente (cuiusmodi vinum & oua sorbilia cum primis habentur) ingestio cibo, eundē facillime exire patitur.

Porto quod ad diem, in quo fit venæ sectio, tempus attinet, sciendum sanguini mittendo conuenire maxime tempus matutinum, si certamen vt non protinus excitis è somno, sed horam vnā antea vigilantibus vena secetur. Quibusdam etiam posteaquam rerum solitarum quidpiam obierunt, siue in ludo literario, siue in officina, siue in foro, siue in adibus, sanguini

Oribas. lib. I. nem auferre expedit. Aegris autem nullum est
e. II. Synops. vena sectionis præscriptum tempus, quamob-
ad Eusta. rem nec per noctem sanguinem mittere iis, si
Acutus libr. morbus sic expetatur, verearis. Sic Galenus in li-
3. cap. 6. bro de curand rat. per sanguin. mission. capite de-
 cimotertio & vigesimo, & in prælagio experien-
 tia comprobato capite 4.

DE QUIBUSDAM PHELE-
 botomiæ effectibus.

CAPVT XCVII.

E*Xhilaret tristes, iratos placat, amant os
 Ne sint armentes phlebotomia facti.*

Hic tres phlebotomiæ referuntur effectus.

Primus, quod contristatos exhilararet, ac lætos reddat.

Secundus, quod animos iratorum placet reconciliet; Ac utriusq; quidem causa est, quod hæc scilicet ira, maxime fiat, cum sanguini admisceatur multum fluxus bilis: illa vero nempe tristitia, cum multum melancholia: sed horum humorum uterque vna cura sanguine per phlebotomiam educitur, ergo &c.

Tertius, quod præcaueat, ne amantes ob ramos quosdam appetitus ad insaniam adigantur: humores enim à capite ad partes subiectas reuelens expellit.

Ob quinque porro causas venæ sectio adhiberi solet, quarum vna tantum directa est, reliquæ vero omnes indirectæ.

Directa sane habetur sanguinis vacuandi causa ipsius abundantia. sed cum is utilis sit naturæ, probe hanc administrari conuenit, sic ut quod inutile

inutile natura sit emittat. Fit autem sanguis natura inutilis bifariam, vel cum propriam qualitatem ad vnguem non seruat, nec amplius nutrire sicut prius, cum utilis esset, potest, vel ita multitudinē creuit, vt aut vires premar, aut tum venas, tum arterias vel distendat vel findat, vel obstruat. Ac in his quidem missio sanguinis utilis est, ceu vacuantium praesidiorum vna. Differenter tamen adhibenda est. Siquidem in sanguinis multitudinē copiose detrahere, in reliquis vero paucā vacuatione vti oportet. Hinc est quod libro nono capite decimo, method. medend. Galenus in hunc prope modum scriptum reliquit. Si sanguis vitiosus in corpore fuerit, paulatim quod vitiosum est, vacuare oportet, & paulatim inuisem quod salubre est pro eo reponere. Vocant medici eiusmodi vitiosi succi curationem. Græce ἐπιχρᾶσι. Huic subscribit Alexander etiam Trallianus libro nono capite secundo, his verbis: At hoc non vna vice faciendum est, ne vires deiciantur. Etenim quamuis id quod vacuatur recrementitium est, tamen vniuersa ac subita mutatione magis offendit. Satius igitur est paulatim & tuto euacuare, quam festinando perturbandoque vna cum morbo etiam agrum e medio tollere. Atque hinc certe liquet, quam peruerse phlebotomia abutantur qui vitiosum sanguinem studiose auferunt tam diu dum bonus effluere cœperit, cum vniuersus forte sanguis citius erupturus sit, quam bonus appareat. Paucam igitur esse decet, & vt Galenus præcipit: in eiusmodi casibus ante venæ incisionem ἐπιχρᾶσι vtendum est, hoc est cibus exhibendus est probum generans sanguinem,

Aa 5 quo

quo nimirum in vitiosi locum bonus succedat: ac paulo post sanguis extrahendus est modicus. Hæc quidem directa dicitur phlebotomia: quod per se fiat, ad euacuationem illius quod per se venæ sectione euacuari debet: nempe ad multitudinis humorum, siue sanguinis euacuationē: principaliter tamen, secundū quod cum eo sunt alii humores.

Reliquæ quatuor dicuntur indirectæ: & administrantur vt humorum vehementiorem impetum ad diuersam reuocent partem, vel ad altera deriuent.

Prima, adhibetur ob magnitudinem morbi, siue vehementiorem apostematis cuiuspiam inflammationem. Nam in apostemate vehementis inflammationis, in febribus, & doloribus maximis, non inuenitur excellentius remedium quā sectio venæ, teste Galeno lib. i. aphor. commentar. 23.

Secunda, vt materia alliciatur ad locum, per quem euacuanda est: vnde in mensium atque hæmorrhoidon suppressione saphena aperienda est, quemadmodum in libro de curand. rat. per sang. missionem capite 9 in hunc scribens modū Galenus attestatur: Plenitudines à suppressis mensibus ortas omnino per crura euacuabis, siue venam secare oporteat, siue scarificare. Sectæ enim in cubito venæ mulierum reuellere purgationem assolent.

Tertia, vt humores deriuentur ad partem oppositam loco, ad quem sua sponte rapiuntur: & hoc quidem, vt materia à membro, in quod confertim ingruit, auocetur reuellaturque: & propterea in immoderatiore mensium fluxu sciamus.

camus basilicam, id est, interiorem cubiti venā, quæ hepatitis etiam vocatur, vt reuulsa materia ad locum oppositum à fluxu suo diuertatur.

Quarta, vt portiuncula materiæ quæpiam pæ venâ incisionem euacuatâ, natura residuum euincere valeat. Arque ita tandem venam incidere conuenit, vbi repetitio in corpore fuerit, ne generetur apostema, virtute scilicet imbecilliore existente, quam vt vniuersam illam humorum redundantiam simul moderetur ac regat. Ideo portiunculam eius emittimus, ne ob naturâ impotentiam imbecillitatemq; in debiliores partes ingruens inibi abscessus aut tumores præter naturam excitet.

DE SCISSVRÆ QUANTI-
tate in venæ sectione.

CAPVT XCVIII.

F*Ac plagam largam mediocriter, vt cito sanus
Exeat libertus liberuq; cruor.*

Hic vnicum habetur præceptum de scissuræ quantitate in venæ sectione; nempe vt ea mediocriter sit ampla; quo nimirum crassior sanguis ac fumi liberius exeant. Fissura enim stricta existente tenuior sanguis duntaxat effluit, crasso intus remanente. Vbi hoc quoque sciendum, quod in venæ sectione aliquando amplum, nonnunquam vero arctum infligere vulnus oporteat. Et amplum quidem, tribus maxime de causis. Primo, cum humores sunt crassi, & crassior sanguis educendus est: vt facilius exire queat. Hinc melancholicis etiam amplū infligendam est. Secundo, ob temporis ac regionis frigiditatem:

rem:

tem per eam enim humores crassescunt. quare
per hunc, sic necessitate iubente, amplo po-
tius utendum est vulnere. Tertio, ob redundan-
tiam humorum, qui melius certe amplo, quam
arcto. euacuantur vulnere. Contra vero arctum,
vulnus magis conuenit, cum virtus imbecilla est,
ne scilicet immodice spiritus excernantur & ca-
lor innatus extra modum debilitetur. Eadem ha-
benda est ratio in calido tempore, & cum sanguis
subtilis ac tenuis euacuatur.

QVÆ IN VENÆ SECTIO-
ne consideranda.

CAPVT XCIX.

*Sanguine subtratto sex horis est vigilandum,
Ne somni sumus, sed dat tibi sensibile corpus,
Ne nervum laedas, non sit tibi plaga profunda,
Sanguine purgatus ne carpat prociuus escas.*

Tria in venæ sectione consideranda esse hoc
in loco traditur.

Primum, ut is cui vena secta est non dormiat
ilico post phlebotomiam, nisi sex ad minus ho-
ra praeterierint, ne fumi scilicet, quos somnus
efficit, sursum ad caput euecti cerebrum offens-
dant. Possunt tamen & alia assignari causæ. *Ac*
prima quidem, ne aeger vertendo sese inter dor-
miendum supra membrum voluarat, in quo ve-
na secta est, itaque lationem percipiat. *Secunda*
ne inter dormiendum humores transfluant in
partem ex scalpelli ictu dolentem, inibique apo-
stema generent. Siquidem partes dolentes, ut
capite 95. artis medicinalis, & in libro de curan.

sal

rat per sanguin mission. capite septimo , Gale-
 nus asserit, natura solent fluxionem suscipere, &
 præcipue quidem in somno. Auicenna vero hanc
 adfert causam, nèpe quod ex dormitione phle-
 botomia propinqua pietumq; accidat in mem-
 bris contractio. Dum enim huc & illuc inordi-
 nato atque inopinato voluuntur reuoluunturque
 motu, fasciæ dissoluuntur: quo fit vt rectæ & ad-
 huc à recenti sectione hiantes plage immodi-
 cam nonnunquam sanguinis vim inscientibus
 effundant: quod quam sit vitæ discrimini con-
 iunctum, nemo est qui ignoret. Ad hæc fumida
 quoque excrementa per somnum iatro rursum
 ad principalia reuocantur membra. Quinetiam
 spiritus, sanguis & calor venæ sectione ad exte-
 riora prolectati per somnum ad centrum retrahuntur:
 atque ita certe haud raro cum ob venæ
 sectionem excitatam commotionem, tum somni
 quoque retractionem, ebullitio in humoribus
 contingit ac inde febris tandem accenditur. Sa-
 tis igitur liquet, confestim à venæ sectione non
 esse dormiendum: præsertim si interea nihil
 dum cibi ingestum fuerit. Quod si vero à cibi
 sumptione in vnam atque alteram horam, imo
 & in plusculas (si ita patitur animus) somno in-
 dulgeatur, nihil aut parum admodum offendit.
 Siquidem exagitatio humorum tanto temporis
 spacio ad plenum contrahi sedarique potest. Sa-
 tius tamen fuerit à somno abstinere: aut certe
 si qua necessitas dormire omnino cogat, quam
 breuissimo vti somno, adhibita semper cautio-
 ne quadam, ne distinctæ fasciæ agrotantes in
 vitæ discrimen adducant. Nonnulli hanc quo-
 que adsignant causam, nempe quod materia
 per

per somnum crassescat, contractioque in membris eueniat, perinde atque in quartana typo ob materiae crassitiem frigiditatemque solet. Tum nerui præterea atque lacerti frigidi sunt: fumus igitur ad ipsos perlatus in somno, in quo calor naturalis totus in profundum corporis retrahitur, crassescit simul & refrigeratur: is sic refrigeratus & crassior effectus frigiditatem quoque & crassitiem, siue contractionem cum membris communicat. Simile namque à simili facile afficitur. Et hæc quidem de somno phlebotomiæ propinquo, & non de remotiore intelligenda veniunt.

Secundum, ne venæ sector profundam nimis incutiat plagam, ita ut scalpello neruum, aut arteriam venæ iunctam attingat. Nerui enim punctura ob sentiendi præstantiam, ob idque quod cum principio pars hæc continuitatem habet, prompte dolorem accersit, quem necessario committatur humorum defluxio, hanc excipit phlegmone, quam ex necessitate deinde non solius quidem puncti nerui, sed totius etiam instrumenti contingitur conuulsio, & inde acerbissima tandem mors, vel ad minus membri, utpote brachii aut digiti, &c. amissio. Quod Cornelius Celsus libro 2. capite 10. his etiam verbis significare voluit: Iuncta est inquit, vena arteriis, his nerui. Ita si neruum scalpellus attingit, sequitur neruorum distentio ea quæ hominem crudeliter consumit. Lege Galen. cap. 9. artis medicinalis, & lib. 1. cap. 2. de motu musculorum & lib. 6. cap. 2. method. medend. Porro ex arteriæ punctura fluxus sequitur sanguinis difficillimæ curationis.

Ter-

Tertium, ne is cui vena secta est, protinus à missione sanguinis cibum sumat, sed expectet dum humorum exagitatio sedetur, ne cibus nondum concoctus ad subueniendum membro laeso cum sanguine simul attrahatur. De hoc Galenus libr. 4. cap. 10. de sanitate tuenda.

QVAE POST PHEBOTOMIAM vitanda.

CAPVT C.

Omnia de lacte vitabit vite minusue,
Et vitet potum & phlebotomatus homo.
Frigida vitabit, quia sunt inimica minutis,
Interdictus erit q̄ minutis nobilis aer.
Spiritus exultat q̄ minutis luce per auris,
Omnibus apta quies, & motus saepe nocturne.

Hic quinque ab incisa modo vena cauenda esse precipitur.

Primum, lac & lacticia omnia. Siquidem ex *Lacticia*, humoribus venæ sectione agitata ac commotis saepe in ventriculum nonnihil transfluit. Lac igitur, quod per se alioqui corruptioni obnoxium est, sumptum dictisque humoribus admittum, facillime omnino & corrumpitur, & dulcedinis ratione incoctum ac crudum ab inanitis venis attrahitur. Supra c. 7.

Secundum, potus: quippe qui & ipse pari modo *Frigidas* do incoctus facile ab eisdem abripiatur. Supra cap. 95.

Tertium, frigida omnia, tam intro sumenda, quam foris admoenda. Eiusmodi autem cum primis sunt, alimenta frigidiora, potus frigidus, balnea

balnea frigida ambientis nos aeris frigiditas, ve-
stium exilitas, super petram nuda sessio, capitis
ac pedum frigiditas. Hinc enim corpus, calore
nimirum innato plus satis iam venæ sectione
imminuto, præter modum refrigeraretur.

Nebula.

Quartum, ne is, cui vena secta est, versetur siue
ambulet in aere turbido ac nebuloso: hic enim
est qui (ut supra capite decimoquarto ostendi-
mus) sanguinem melancholicum efficiens ani-
mam contristat: sed versetur potius incedatque
in aere lucido, claro atque sereno. Hoc enim spi-
ritus recreantur omnes, & iucundissima quadam
voluptate distracti, ad eum ceu sibi similem pro-
moventur.

Quintum, ut idem temperatam amplectatur
quietem, motionemque vitet. Hæc enim hun-
ores venæ sectione agitados magis adhuc commo-
uet, & vires usquequaq; debilitat. illa vero com-
motionem contrahit ac sedat.

Sunt qui tradant cauendum etiam esse à sali-
rorum piscium usu, postquam vena alicui incisa
est *αἰτὶς πῦρ τε καὶ ποικίλεις καὶ ψυχρὸς ἀπογεννώ-
σι*, id est, vitilignes enim & scabiem sæpenu-
mero gignunt. Simeon Sethi in Syntagmate de
piscibus.

Q V I B V S M O R B I S E T Æ T A -
tibus phlebotomia conueniat, & quan-
tum sanguinis quoque tem-
pore detrahens
dum.

C A P V T C I.

P R i n c i p i o m i n u s i n a c u t i s p e r p e r a c u t i s .
Ætatis mediæ multum de sanguine tolle.

Sis

*Sit puer atque senex, tollet uterque parum.
 Ver tollet duplum, reliquum tempus tibi simplum.*

Quatuor phlebotomiæ præcepta hoc loco traduntur.

Primum, vt in principio acutorum & peracutorum morborum vena incidatur: pro cuius pleniore intelligentia sciendum initio, peracutum morbum esse duplicem: exquisitè peracutum, qui vltra quartam non producitur diem (hunc recentiores Medici barbaram sectantes medicinam, peracutum vocare solent.) Non exquisitè peracutum, cuius vigor in septimo futurus est. Hi itaque morbi cum breues sint, ac statim summo, id est, maximos obtineant latores, neque inducias concedant, illico per initia curandi sunt. Idem porro, quod à calidis magna ex parte humoribus, sanguine nimirum & flaua bile, nascantur venæ sectionem potissimum exposcunt. Hinc non temere Hippocrates libro quarto, de vitæ ratione in morbis acutis aphorism. 19. ita scriptum reliquit: In acutis morbis sanguinem detrahe si vehemens morbus videatur, florueritque agrotanti ætas, & virium adfuerit robur.

Secundum, quod in ætate media siue florenti, ab anno nimirum 30. ad 45. vel 50. copiosius quam in aliis sanguis detrahendus sit. Etenim hic corpus solidum esse incipit, quod nequius quam tantum sanguinis quantum solebat, in se traducit, sed plus solito in venis relinquit. Quo fit vt eius subtractio incrementum non imediat, neque virium robur dissoluat. Corpus namque in ea

Bb atate

etate neq; augeri sensibilibiter, nec imminui, sed
veluti stare videtur.

Tertium, quod senibus ac pueris parum sanguinis detrahendum sit. vt per pueros intelligamus etiam eos, qui pubertatis, hoc est, 14. aetatis annum excefferunt. Nam vsque ad pubertatis initium tota illa aetas pueritiae mollis est & tenerior, quam quae phlebotomiam toleret: quoniam licet concoctio & nutritio in iis liberalis sit, tamē spiritus & sanguis modicus, vtpote qui continuo atque affatim in corpus, quod nutrirī simul & augeri postulat, transmittitur, neque natura citra noxam illius vacationem sustinere potest: Nam esto quod natura nostra in solidis habitat, tamen ad immodicam omnem euacuationem labefactatur, aut interit: Pubertas ergo primum sanguinis missionem tolerat. Hic igitur pro mutatione naturae sanguinem mittere licet, neque tamen id facere decet affatim, sed admodum breuiter.

Porro per senes eos inaudire oportet, qui adhuc in prima atque secunda senectute consistunt. In his enim audacia mittendi sanguinis paulatim decessit, adeo vt in decrepitis, hoc est, post 70. annum ob virtutis imbecillitatem vix liceat. Plura Galenus in libro 4. Hippoc. de vict. rat. in morbis ac. com. 19. & ibidem etiam Hieremias Thriuerus Brachelius.

Quartum, quod dupla sanguinis portio, respectu nimirum reliquorum temporum vere detrahenda sit. Tunc enim sanguinem maxime crescere in corporibus nostris apud omnes medicorum scriptores in confesso est. Ceterum quod ad

primum præceptum attinet, regulæ nonnullæ circa sanguinis missionem obseruandæ sunt.

Ac prima quidem, vt ab initio morbi non fiat phlebotomia. Medicus enim, vt capite 87. artis medicinalis, & comment. 22. lib. 4. aphor. Galenus adserit, naturæ minister est. Sed natura ipsa nunquam in morbi principio, dum crudi adhuc sunt humores, vllam vacuationem instituit. Ergo nec medicus ipse in principio morbi, dum adhuc omnia cruda sunt, vacuationem vllam in oliri debet. Cruda enim cum vacuationi nõ obediunt, graua eâ de causa symptomata excitant. Galenus comment 22 lib. 1. aphor.

Fallit tamen hæc regula in tribus casibus: Primo, quando noxi humores turgent, hoc est, sine sponte concitati ad excretionem nos adducunt: tum enim in principio etiam morbi nondum coctis humoribus vacuare licet, ne scilicet humores parum stabiles & ab vna parte ad aliam sine ordine moti, ad principem aliquam partem decumbant. Raro autem accidit vt humores mobiles ab vna parte ad aliam transfluant, sed plerumque sunt in parte aliqua firmi ac fixi: ideoque non est in principiis morborum vacuandum, nisi rarissime, hoc est, quando humores turgent. Hinc non temere 4. 1. cap. 20. & 22. 3. tract. 2. cap. 7. & 1. 4. tract. 1. cap. 13. ab Aulicenna præcipitur, vt in principiis morborum venæ incisio penitus dimittatur, vt quæ superfluitates extenuet, vt per corpus fluant ac sano sanguini permisceantur, non extrahat tamen quod extrahi necesse erat: quo fit vt post temporis interuallum phlebotomiam repetere oporteat, interim eodem die interm

Bb 2.

terim

terim postredie. Atque hinc profecto vires nimium debilitantur.

Secundo, in materia multitudine: hic enim circa principia quandoque, quemadmodum comment. 29. lib. 2. aphor. Galenus testatur, vena sectionem, non nunquam vero & purgationem adhibere oportet, quo minorem iam factam materiam natura possit concoquere.

Tertio, in morbi magnitudine ac vehementia, ut in magno vehementissimiq; doloris apostemate: licet non sit multa in corpore materia, scilicet antecedens. Nam repellendus humor est, ne apostema citius, quam par est crepet aut aperiat. Vena igitur sectio, ut magna hæc & prava symptomata euectentur, circa initia statim adhibenda est. Quod Galenus libro decimo tertio, capite vigesimo, method. medendi. his innuere verbis voluit, inquiens: Itaq; incidenda in talibus affectibus vena statim ab initio, si modo tam valens virtus sit, ut sine noxa missionem sanguinis toleret, ac nihil prohibeat eorum quæ de secunda vena reculimus, sicuti vel crudi humoris copia, vel puerilis ætas, vel anni tempus, vel regio in qua sit extremus calor aut frigus. Non solum autem in morbis acutis, atque adeo inflammationibus, verum etiam in vulneribus & contusionibus particularum, præsertim nobilium, sanguis ex opposita parte mittendus est, ut inflammationis prohibeatur, etiam si sanguis modicus fuerit.

Secunda, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, velat in crisi: ut in qua neq; vena sectio, neque aliqua alia vacuatio tentanda sit: ne
mate-

materia scilicet diuertatur à loco, ad quem natura ipsam, vt excernatur, pellit. Pari modo nec in ipso paroxysmo tale quippiam tentandum: recteque commentar. 29 libro secundo aphorism. Galenus præcipit, vt morbo iam consistente neque vena sectio, neque purgatio adhibeatur, quod cœdiones morborum tunc maxime fiant: quæ melius in quiete, quam motu perficiuntur. Cæterum sicuti se habet status ad integrum morbum, ita & paroxysmus respectu dierum ἀποκρίσις, id est, intermissionis: quemadmodum igitur in statu non est vacuandum, ita nec in paroxysmo.

Tertia, ne phlebotomia circa initia statim morborum fiat, quando crisis adhuc remota est. Sanguis enim insiti caloris fundamentum est, ipsum nimirum sustinens, licet cor generet, & spiritus ipse deferat: sed sanguis est fundamentum eius: ex ipso enim vt materia natiuus calor gignitur: per sanguinis igitur subtractionem calor, qui coquere materiam morbi debebat, vacuatur: quo fit, vt morbus in longum protrahatur, viriumque robur deficiatur, vt timendum sit, ne ob morbi diuturnitatem ac virium imbecillitatem natura succumbat.

Quarta, ne in corpore, cui steruus multum inter intestina conibetur, phlebotomia adhibeatur. Tria enim sunt, velut supra capite 95. ostendimus, attrahentia loca scilicet inania, membrorum caliditas, ac totius corporis habitus. Venæ igitur sanguinis missione exhaustæ à membris rursus propinquis attrahunt, quemadmodum & mesaraicæ à ventriculo: quo fit, vt alius

*Anerch. lib.
7. cap. 1. ubi
loq̃.*

Bb 3 ma-

magis cohibeatur, & materia in venis contenta corrumpatur. Mesaraica enim humiditatem & stercore penitus exuentes ipsum exiccant. Proinde molli clystere, aut subiecta glande & ger prius vacuandus est, ne vena putridam quampiam superfluitatum essentiam ab intestinis venentur atrahantq;. Galenus in præfatio experientia confirmato, cap. 5.

Quinta, vt ne frequens ac multa phlebotomia fiat. Hinc enim circa senium multi ac mali generantur morbi, sicut est epilepsia, apoplexia, & paralysis: siquidem ob sanguinis & caloris immutationem multę generantur phlegmaticę superfluitates, quę dictas tandem ægitudines excitant. Hinc non temere vulgo dici solet: Qui in iuuentute phlebotomiam exercent hoc est, sanguinis missione citra necessitatem sapius vtuntur, senectutem desebunt.

Sexta, ne vena sectio adhibeatur mulieri, cui menses fluunt, aut vtero gerenti. Vtero gerenti quidem, ne abortiat: calor enim cibum concoquens vena sectione diminuitur, & alimentum foetui subtrahitur, & maxime quidem si is auctior fuerit. Nam foetus ex mensibus nutritur: cum autem non inueniat, vnde nutriatur, fame conficitur, & mouetur, & dissoluitur, exciditq; ex naturalibus vinculis: magis autem hoc contingit, si maior sit foetus, quippe qui maiori indiget alimento. Non inuenit autem, ipso sanguine misso. Plura de hoc Leonhardus Fuchsius comment. 31 lib. 5. aphor. Hippoc. Cui vero menses fluunt, naturaliter scilicet & secundũ reuolutionem mensis, vena secanda non est, nisi in immodera-

dera-

deratiore fluxu, nempe ad reuellendam materiam. Sed quando naturaliter & secundum debitum: natura cursum erumpunt, natura res omnis permittenda est. Supra cap 95.

Septima, ne phlebotomia fiat post immodicam ventriculi perturbationem, infra & supra factam, quam *χολερα* Græci, Latini choleram etiam appellant: Barbaram sectantes medicinam cholericam & cholericam passionem nominant. Cum enim vera sectione humores commouentur, timendum, ne per hoc biliosus humor in ventriculum transueas ipsum inflammet. Plura supra, circa finem capitis 95.

Postremo videndum etiam est, quibus hominibus phlebotomia conueniat: cuius sane rei regula etiam nonnulla ponenda sunt.

Acrotica quidem, quod hominibus delicatis, otiosis, desidiosam vitam agentibus, valde corpulentis & multum nutrente cibo utentibus potissimum conueniat.

Secunda, quod illis etiam, qui sanguine abundant: quod quidem per vrinae crassitiam cognoscitur. Abundantia enim sanguinis eam efficit crassam: flaua vero bilis, tenuem.

Tertia, quod his quoque ex usu sit, qui melancholico abundant succo: vnde multa melancholia naturali cum sanguine per corpus discutiente, quod ab ea sanguis in hepate ad amissum non depuretur purgationem antecedere debet phlebotomia, sequi vero purgatio. Duplex porro melancholia est, naturalis scilicet, & non naturalis. Quando naturalis abundat, cum sanguine simul discurret, quare ad eius euacuationem, primum

Bb 4 qui.

quidem venæ sectio, adhibenda est, ab eodem enim calore, temperato a mitibus sanguis & melancholia generantur: deinde vero post temporis aliquod intervallum, nempe post concoctionem purgatio phlebotomię succedet.

Quarta, quod illis cum primis etiam conferat, in quibus periculum est, ne ob humoris redundantiam in corpore accidat calfactio, ebullitio & conturbatio. Nonnulli tamen per hanc regulam sæpenumero falluntur. Quando enim calfactionem aliquam percipiunt, humorum ebullitionem adesse suspicari, venę sectione statim utuntur, cum ex flaę bilis feruore & incendio ne hoc interim accedere etiam possit. In qua sane tantum adest, ut calfactio & ebullitio per venę incisionem cohibeatur, ut magis etiam incitentur & augetur. Phlebotomia enim humores commouet, ut maiore deinceps impetu per corpus discurrant. In tali igitur casu phlebotomia vitandum non est, nisi sit ex humorum redundantia: quod quidem ex sudoris multitudine dignoscitur, & præcipue cum is matutino tempore oboritur. Aliqui enim non sudant, nisi cum euacuatione opus habent.

Quinta, quod venę sectio illis potissimum adhibenda sit, quibus vires adhuc firmę sunt, quęq; sanguinę, & non frigide ac sicę sunt temperaturę. Hinc Rhazes lib. 7 ad Almansorem, cap. 21. Corpora, inquit, quę venas habent amplas & conspicuas, quęq; hirsuta sunt, & colore inter rubrum fuscumq; medio, adolescentium nimirum, iuuenam, & senum nondum decrepitorum, phlebotomię præsidia magis tolerare possunt. Pueris vero & infirmis venę sectio

cauda

ea in a non est, nisi maxima incumbente neces-
sitate.

QVA MEMBRA QUOQUE
tempore venæ sectione vacuanda.

CAPVT CII.

Ver æstas, dextræ, autumno hyemq; sinistræ.
Quattuor hæc membra, hepar, pes, cephæ, cor, vacuanda.

Æstas hepar habet. ver cor, sicq; ordo sequitur.

Hic ostenditur, quæ membra quoque tempore
per phlebotomiam sunt vacuanda.

Ac primo quidem dicitur, vere & æstate venas
dextræ partis esse secandas; dextræ scilicet ma-
nus, brachii vel pedis. Sed autumno ac hyeme
sinistras: sinistræ nimirum manus, brachii, vel
pedis. Vere enim crescit atq; augetur in corpore
sanguis, æstate vero flaua bilis: quo fit, vt vere ac
æstate vacuandæ sint venæ, quæ sanguine & fla-
ua bile magis abundant: tales autem cum primis
sunt venæ dextræ. Siquidem in dextra corporis
parte situm est membrum sanguificationis, nem-
pe hepar, & κύστις χαλκήδον, id est, folliculus
flauæ bilis. In autumno vero humor generatur
melancholicus, qui aceruat etiam, nec dis-
soluitur per hyemem, vnde autumno & hye-
me illæ venæ potissimum secandæ sunt, in quibus
melancholia magis dominatur, suntque
venæ sinistræ. Nam in sinistra corporis parte si-
tus est lien, receptaculum melancholiæ.

Bb s Sæmus

Secundo deinde loco traditur, quatuor hæc membra, nempe *κεφαλή*, id est, caput, cor, pedem, & hepar, vacuanda esse iuxta quatuor anni tempora. Cor quidem vere, hepar æstate: caput hyeme, & pedes autumnò.

DE COMMODIS EX SECTIONE Saluatelliz.

CAPYT CIII.

F Ex saluatella tibi plurima dona minuta,
*Sple. em, hepar, pectus, vocem præcordia purgat,
 Innaturalem tollit de cordi dolorem.*

Sex commoda hoc loco recensentur sectionis venæ, quam saluatellam vulgo vocant. Ea inter digitum medicum & medium frequenter admodum & sæpissime inciditur. Alius incisionis eius locus est, vt vulgus autumat, inter medicum & auricularem.

Ac *primum* quidem eius commodum, quod venem expurget.

Secundum, quod iecur emundet.

Tertium, quod pectus purificet.

Quartum, quod vocis auferat incommoda.

Quintum, quod à nocumento tueatur, ac conferuet præcordia: quo nomine os ventriculi, membra spiritus, & quæcunque cordi vicina hic intelligenda sunt.

Sextum, quod non naturalem cordis dolorem tollat ac ratio quidem omnium est, quod huius venæ sectio, vt latius paulo post declarabitur, ab omnibus illis locis sanguinem educat.

Pro pleniore autem huius rei intelligentia

ps

primo quidem sciendum est, aperiri nonnunquam venas, nonnunquam vero arterias. Verum propter difficilem fluxus arteriæ compressionem arterias Medici incidere metuunt: quippe cum si quis in secunda forte vena arteriam vulnerarit, ægre statim sanguinis eruptionem compefcet, ac ubi res optime cadat ad cicatricem perducta diuisione, tamen *de v. leuopæ*, hoc est, arteriæ incisa dilatatio existat, teste Galeno in libro de curand rat. per sanguin. missio. cap. 21. & 22. Difficilis porro est fluxus arteriæ compressio, partim quidem ob arterialis sanguinis feruorem: his enim promptissime mouetur, arteriamq; dilatando aperit: quare sanguinis eiaculatione n in arteriæ incisione admodum iuuat: Partim vero, quod motus arteriarum, vt libro secundo, capite vigesimo, de sanitat. tuend. Galenus attestatur, nunquam intermitratur, quo fit, vt ipsarum vulnera tardius etiam curentur: cum utiq; quietem requirant ea, quæ sananda sunt. Galenus libro quinto, capite octauo, method. med. & commentar. 6 libro 6. aphorif. Prodest autem arteriæ incisio, quando corpus redundat sanguine tenuiore aut statuofo, aut feruidissimo. Sedes enim sanguinis subtilis ac tenuis, vnde calor naturalis & spiritus procreantur, atque item statuofo, in arteriis est. Quin feruidissimus etiam sanguis, qui à calidissimo membro, corde scilicet, perficitur, inq; singula corporis membra digeritur, in arteriis continetur. Craffioris vero, quo membra nutriuntur, receptaculum in venis est. Sane vero, quæ Galeno occasio extiterit secundæ arteriæ, ipse capite 22. de curandi rat. per

san

sanguin. mission. asserit. Monitus, inquit, per quendam insomnia. quorum duo perspicue mihi visabant. accessi ad dextram manus artetiam, inter indicem ac pollicem sitam: sui que fluere, donec sponte sanguis subsisteret: nam ita somnium praeceperat. Effluxit autem non tota libra. Subito itaque diuturnus extinctus dolor est, in illa maxime parte fixus, qua iecur septo transverso committitur. Mihi quidem hoc aetate iuuenili euenit. At minister Dei Pergami diutino lateris cruciatu laborans liberatus est arteria in summa manu incisa, aggressus & ipse illud insomnia monita.

Secundo vero loco sciendum, quod vena secundo multis admodum membris adhiberi solet: Aliquando quidem brachio, siue manus magnae, nonnunquam paruae, quandoque pedi, interdum naso, aliquando fronti, nonnunquam labiis, quandoque linguae siue palato, nonnunquam etiam angulis oculorum frontem versus. Quinque vena secunda veniunt in manu magna, per quam intelligitur apud Medicos totum brachium cum summa manu: ut per pedem totum crus, hoc est, quicquid ab ischio usque ad plantas pedum est, quemadmodum docuit Rhazes lib. 7 ad Alman, cap. 21. & Auienna 4. 1. cap. 10.

Vna vocatur humeraria siue humeralis, Graece ἀμιοῦρα, quod per humerum in manum feratur: vel exterior, quoniam cubiti exterius latus perreptat: vel κειφαλική, id est, vena capitis.

Altera interior cubiti vena quae ἡ πηλίκη, Graeco dicitur, Latini iecorariam & lienarem, hodie facientes medicinam Basilicam vocant.

Tertia

Tertia media, quam nonnulli & alio nomine non inepte communem, vel cardia am, vel niagram, vel matrem nuncupant: Barbari vero medianam appellant.

Quarta axillaris, quæ est ramus basilicæ.

Quinta funis brachii, quæ est ramus cephalicæ descendens. In minori siue summa manu est Sceilen, siue saluatella. Et ita in manu sex venæ secunda veniunt.

Cephalica incidenda est, vbi superiores partes, facies nimirum, aut caput male afficiuntur: quare cõfert passionibus capitis, vt hemicranie, mania, & similibus. Galen. cap. 16. de curan. rat. per sang. miss.

Basilica à partibus, statim euacuat, quæ infra ceruicem sunt, verbi gratia à lateribus, pulmone, corde, iecore, liene, aut ventriculo.

Communis situ & compositione inter duas iam dictas media est. Nam ea ex fistione vniufque oritur: Est etiam in vacuando media: vndique enim vacuat, ab inferioribus nimirum partibus infra ceruicem, à collo, & supra collum. Vnde exquisitissima omnium humorum & vniuersalis toti corpori per huius venæ sectionem fit euacuatio. Vniuersalis quidem, nõ vt quibusdam placet, quod à corde oriatur, sed quod hæc ramus cephalicæ & basilicæ. Sanguinem igitur à cephalica detracturus, ea non appatente, medianam potius quam basilicam secabis. Quod si nec basilica se ostenderit, ad medianam potius, quam ad cephalicam confugies.

Saluatella siue salubris, Sceilen Auicennæ v. Saluatella. l. doct. 5. sum. 5. capite 4. appellatur, & est vena sub

sub annulari & medio digito exportecta. Verum alias subinde apud Arabes & Barbaros illam Scelilen vocari observatur, quæ iuxta brachiale ab humeraria ramo & axillaris venæ præpagine constituitur, cui eadem quæ axillari medicorum vulgus nomina imponit, hanc quoque saluatellam & salubrem vocans. Hæc obstruendo hepate in dextra manu, liene vero in sinistra incidi solet. Quare hoc fiat, ratione ostendere non est, sed experientia licet. Porro manus illius cui hæc vena secatur, in calidam aquam ponenda est, donec locus infletur, & leuiter exturgetur, conspicuusque fiat: secta autem iam vena, iterum in aquam ponenda est: ideo ut sanguis cito eiaculetur, si eius eruptio debilis fuerit, sicuti solet in pluribus eorum, quibus per hanc venam sanguis extrahitur, & ne sanguis in ore venæ coagulatus illico restringatur. Cum autem ex ea quantum volueris emanarit, parum olei ac salis imponendum est, ne iusto citius vulnus cicatrix obducatur. Rhazes libro septimo, capite vigesimo septimo ad Almanforem, & Auicenna 4.º capite 20.

Axillaris.

Axillaris ramus est basilicæ, & apparet in curvatura brachii versus inferiora: de hac idem quod de basilica iudicium.

Funis brachii similis est cephalicæ: est enim ramus eius. Quamquam autem venæ sectione, quemadmodum id insum à Galeno & Auicenna adferitur, vniuersalis è toto corpore fiat evacuationio, non tamen ex omnibus venis æqualiter, sed tantum ex communibus, ut visum est. Licet etiam venæ è toto corpore vacuent,

MOR

Non tamen æqualis in omnibus est timor. Imo cephalica Rhazæ est securior: basilica vero & cardiaca magis timenda, quamquam hæc quam illa minus

Cephalica omnium minus est noxia, quod nullus nervus, nulla arteria, nullus etiam tendo sub ea vena procurrentes sectionem impediatur.

Cardiacæ siue medianæ incisio admodum difficilis ac periculosa est, propter subiacentem nervum ac tendinem: maxime si in ipso brachii sinu profundius incidatur.

Basilica inter ceteras eius loci periculosissimam habet sectionem: tum propter arteriam quæ subiacet tam etiam propter incertum & variū nervorum in ea parte procursum, qui te dubium & anxium reddunt: præsertim in interiore brachii plexu, qui minus carnosus est.

Secilen siue saluatella non est periculosa, sed tamen subtilis: vnde conuenit vt in sectione eius manus in aqua calida detineatur, quo expeditius erumpat sanguis.

In pede tres venæ sunt, ischiatica scilicet, saphena & vena poplitis, quas incidere consueuimus sanguinem deorsum reuulsuri, vt in mensium prouocatione.

Todu d. na.

Sed in hoc vena poplitis, iuxta Auicennæ sententiam, efficacior est saphena, aut ischiatica: propinquior enim est vtero, vnde melius ab ipso deorsum trahit.

Saphena sectio à renibus, ab vtero, testiculis, & virga sanguinem educit.

Ischiatica ab ancha, id est, ischio siue à coxa, renibus, & membris versus exteriorem partem

ducit.

fitis melius trahit. Iuuamentum sectionis eius magnum est in ischiade, podagra, varice & elephantiasi.

Saphena ab utero trahit, & membris versus anteriorem partem fitis, licet eiusdem venæ sint rami, menses prouocat, & hæmorrhoidum orificia aperit.

Frontis vena,

In media fronte inter duo supercilia sita est vena, cuius incisio confert grauitati capitis, & præcipue illi quæ est à parte posteriori, & antiquis faciei vitiiis, nempe morpheæ, impetigini, scabiei, & oculorum affectibus, incisa tamen prius cephalica.

Nasi.

Est in naso quoque vena, in cuius incisione collum sudariolo stringere oportet, donec capitis partes intumescant, & vena conspicua fiat. Idem etiam in sectione vena frontis faciendum.

Labiorum.

Inter labra item & gingiuas venæ sunt, quæ propter oris aut gingiuarum abscessus scindi solent, cephalica tamen prius incisa.

In palato venæ sunt quatuor, quarum incisio confert fluxioni rheumatis ad dentes ac in eis dolorem incitantis. Suntque omnes conspicuæ, & incidenda potissimum post concoctam materiam.

Oculorum.

Sunt quoque venæ quædam in angulis oculorum lachrymalibus frontem versus, quæ inciduntur in passionibus oculorum, doloribus capitis, ophthalmia antiqua, & lachrymis, secta prius cephalica.

Linguae.

Præterea venæ quæ sub lingua conspiciuntur possunt in multis affectibus incidi, præsertim in angina, secta tamen prius cephalica.

Temporum.

Quinetiam in temporibus iusta aures venæ sunt,

sunt, quæ inciduntur propter vertiginem, hemi-
craniam, vehementem capitis dolorem, & ægri-
tudinem diuturnam: sed hæc incilio, vt in libro
de genitur & in libr. de aere, aquis, & locis Hip-
pocrates autor est, hominem reddit sterilem.
Quibuscumque, inquit, iuxta aures venæ sectæ
sunt, hi cœunt quidem, & genituram emittunt,
verum modicam, & debilem ac infœcundam.
Nam plurima genituræ pars à capite iuxta aures
in spinalem medullam procedit. Ipse autem
genituræ meatus cicatrice sectioni inducta ob-
struitur. Et proceres Scytharum, incisis iuxta au-
res venis, sterilefcere affirmat. Auicenna eas iu-
ueniles vocat.

In collo etiam venæ sunt, quas Græci *οφθαλμικαι* Colli,
πρωτες, Latini iugulares, id est, venas faucium &
gutturis, Arabes Guidez, Barbari Subeticas, A-
poplecticas & somni venas appellant, quod pres-
sæ, ligatæ & complicatæ afferant *καρπον*, id est, so-
mnum veterinosam, & torporem quendam apo-
plecticum. Hæ inciduntur, cum anhelitus in
principio lepræ maxime constringitur coarctat-
urque, & in principio fortis anginæ, in asthma-
te acuto, in raucedine vocis, in abscessu pulmo-
nis, in dyspnœa, quæ est ex multo sanguine ca-
lido, & in ægriitudinibus splenis ac laterum.

Plura in libro anatomiz viuorum Galeni
adscripto, capite vigesimo octauo, &
apud Rhazen, & Auicennam
locis citatis.

* *

Ce EMIS